T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

KAZAK ŞAİR MUKAĞALİ MAKATAYEV'İN ŞİİR DİLİ ("ÖMİR-ÖZEN" BAĞLAMINDA DİL İNCELEMESİ)

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Kamila YUNUSSOVA

KOCAELİ 2020

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

KAZAK ŞAİR MUKAĞALİ MAKATAYEV'İN ŞİİR DİLİ ("ÖMIR-ÖZEN" BAĞLAMINDA DİL İNCELEMESİ)

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Kamila YUNUSSOVA

Doç. Dr. Kenan ACAR

KOCAELİ 2020

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

KAZAK ŞAİR MUKAĞALİ MAKATAYEV'İN ŞİİR DİLİ ("ÖMIR-ÖZEN" BAĞLAMINDA DİL İNCELEMESİ)

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Tezi Hazırlayan: Kamila YUNUSSOVA

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No: 22.01.2020/02

Jüri Başkanı: Prof. Dr. Vahit Türk

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Münevver Tekcan

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Kenan ACAR

KOCAELİ 2020

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER IV
ÖZET VIII
ABSTRACT IX
SİMGELER VE KISALTMALAR X
GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SES BİLGİSİ 16
1.1.ÜNLÜLER 16
1.1.1. Türkiye Türkçesinde Bulunmayan Ünlüler 16
1.1.2. Ünlü Olayları 16
1.1.2.1. Genişleme 17
1.1.2.2. Daralma 17
1.1.2.3. Yuvarlaklaşma 17
1.1.2.4. Düzleşme 18
1.1.2.5. İncelme 18
1.1.2.6. Kalınlaşma 18
1.1.2.7. Kısalma 18
1.1.2.8. Ünlü Korunması 18
1.1.2.9. Ünlü Türemesi 18
1.1.2.10. Ünlü Düşmesi 19
1.2.ÜNSÜZLER 19
1.2.1. Eserdeki Ünsüzler 19
1.2.2. Ünsüz Olayları 20
1.2.2.1. Ünsüz Değişmeleri ve Korunmaları 20
1.2.2.1.1. Korunmalar 20
1.2.2.1.2. Ünsüz Değişmeleri 20
1.2.2.1.2.1. Kelime Başındaki Ünsüz Değişmeleri: 21
1.2.2.1.2.2. Hece Sonu ve İki Ünlü Arasındaki Ünsüz Değişmeleri 21
1.2.2.1.2.3. Alıntı Kelimelerdeki Ünsüz Değişmeleri 23
1.2.2.1.3. Diğer Ünsüz Olayları 23
1.2.2.1.3.1. Ünsüz Türemesi 23

1.2.2.1.3.2. Asimilasyon 23
1.2.2.1.3.3. Disimilasyon (Aykırılaşma) 23
1.2.2.1.3.4. Metatez 24
1.2.2.1.3.5. Ünsüz Yutulması 24
1.2.2.1.3.6. Ünsüz Erimesi 24
1.2.2.1.3.7. Sızıcılaşma 24
1.2.2.1.3.8. Süreklileşme 24
1.2.2.1.3.9. Dişdamaklılaşma 25
1.2.2.1.3.10. Dudaksıllaşma 25
1.2.2.1.3.11. Akıcılaşma 25
1.2.2.1.3.12. Öndamaklılaşma 25
1.2.2.1.3.13. Ötümlüleşme 25
1.2.2.1.3.14. Burunsulaşma (Nazalizasyon) 25
1.2.2.1.3.15. Süreksizleşme 25
1.2.2.1.3.16. Ötümsüzleşme 25
1.2.2.1.3.17. Patlayıcılaşma 26
1.2.2.1.3.18. İkizleşme 26
1.2.2.1.3.19. Büzülme 26

İKİNCİ BÖLÜM

2. ŞEKİL BİLGİSİ 27
2.1. ÇEKİM EKLERİ 27
2.1.1. İsim Çekimi ve Ekleri. 27
2.1.1.1. Çokluk Eki 27
2.1.1.2. İyelik Ekleri 27
2.1.1.3. Hâl Ekleri 28
2.1.1.3.1. İlgi Hâli 29
2.1.1.3.2. Belirtme Hâli 29
2.1.1.3.3. Bulunma Hâli 29
2.1.1.3.4. Yönelme Hâli 30
2.1.1.3.5. Ayrılma Hâli 30
2.1.1.3.6. Vasıta Hâli 31
2.1.1.3.7. Eşitlik ve Benzerlik Hâli Eki 31
2.1.2. Fiil Çekimi ve Ekleri 32

2.1.2.1. Kip Ekleri 32
2.1.2.1.1. Haber Kipi (Zaman) Çekimleri ve Ekleri 32
2.1.2.1.1.1. Görülen Geçmiş Zaman 32
2.1.2.1.1.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman 33
2.1.2.1.1.3. Şimdiki Zaman 34
2.1.2.1.1.4. Gelecek Zaman 37
2.1.2.1.1.5. Geniş Zaman 39
2.1.2.1.2. Dilek (Tasarlama) Kipi Çekimleri ve Ekleri (Gereklilik Kipi vb.) .. 40
2.1.2.1.2.1. İstek Kipi 40
2.1.2.1.2.2. Gereklilik Kipi 41
2.1.2.1.2.3. Şart Kipi 41
2.1.2.1.2.4. Emir Kipi 42
2.1.2.1.3. Fillerin Birleşik Çekimleri (Hikâye, Rivayet, Şart) 43
2.1.2.1.3.1. Hikâye 43
2.1.2.1.3.2. Rivâyet 44
2.1.2.1.3.3. Şart 44
2.1.2.1.4. Şahıs Ekleri 44
2.1.2.1.4.1. Zamir Kökenli Şahıs Ekleri 44
2.1.2.1.4.2. İyelik Kökenli Şahıs Ekleri 45
2.1.2.1.5. İsimlerin Şahıs Ekleriyle Çekimi 46
2.2. YAPIM EKLERİ 47
2.2.1. İsimden İsim Yapma Ekleri 47
2.2.1.1. Türkiye Türkçesinde Bulunanlar 47
2.2.1.2. Türkiye Türkçesinde Bulunmayanlar 49
2.2.2. Fiilden İsim Yapma Ekleri 50
2.2.2.1. Türkiye Türkçesinde Bulunanlar 50
2.2.2.2. Türkiye Türkçesinde Bulunmayanlar 52
2.2.3. İsimden Fiil Yapma Ekleri 53
2.2.3.1. Türkiye Türkçesinde Bulunanlar 53
2.2.3.2. Türkiye Türkçesinde Bulunmayanlar 54
2.2.4. Fiilden Fiil Yapma Ekleri 55
2.2.4.1. Çatı Ekleri 55
2.2.4.1.1. Ettirgenlik Ekleri 55

2.2.4.1.1.1. Türkiye Türkçesinde Bulunanlar: 55
2.2.4.1.1.2. Türkiye Türkçesinde Bulunmayanlar: 55
2.2.4.1.2. Edilgenlik Ekleri 56
2.2.4.1.3. Dönüşlülük Ekleri 56
2.2.4.1.4. İşteşlik Ekleri 56
2.2.4.2. Diğer Fiilden Fiil Yapma Ekleri 57
2.2.4.2.1. Türkiye Türkçesinde Bulunanlar 57
2.2.4.2.2. Türkiye Türkçesinde Bulunmayanlar 57
2.3. SIFAT-FİİL EKLERİ 58
2.4. ZARF-FİİL EKLERİ 58
2.5. SORU EDATI 59

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SÖZ VARLIĞI (TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE BULUNMAYAN VEYA FARKLI OLAN BİRLEŞİK FİİLLER, ZAMİRLER VE ZARFLAR) 60
3.1. Birleşik Fiiller 60
3.1.1. "İsim + Yardımcı fiil" Yapısında Deyimleşmiş Birleşik Fiiller 60
3.1.1.1. Türkiye Türkçesinde Bulunmayanlar 60
3.1.1.2. Türkiye Türkçesinde Bulunanlar 62
3.1.2. "Asıl Fiil + Zarf Fiil Eki + Tasvirî Yardımcı fiil" Yapısında Birleşik Fiiller 63
3.1.2.1. Türkiye Türkçesinde Bulunmayanlar 63
3.1.2.2. Türkiye Türkçesinde Bulunanlar 65
3.2. ZAMİRLER 66
3.3. ZARFLAR 67
SONUÇ 69
KAYNAKÇA 71
TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ 73
TRANSKRİPSİYONLU METİN 74
SÖZLÜK 349
ÖZEL İSİMLER SÖZLÜĞÜ 381
EK: ESERDEN ÖRNEK SAYFALARIN TIPKIBASIMI 382
ÖZGEÇMİŞ 390

ÖZET

Bu tezin konusu, Kazak şair Mukağali Makatayev'in şiir dilinin Ömir – Özen eseri bağlamında incelenmesidir. Bu incelemede Eski Türkçe, Kazak Türkçesi ve Türkiye Türkçesinin ses ve şekil bilgileri ile söz varlığı dikkate alınmıştır. Kazak Türkçesinin bu esere yansıyan dil özellikleri vurgulanmıştır.

Çalışmanın amacı, art zamanlı karşılaştırma yöntemini kullanarak Kazak Türkçesinin dil incelemesini eser üzerinden yapmaktır. Bu zamana kadar tez konusu olan şairin eserlerinin ses ve şekil özellikleri ile söz varlığı konusunda inceleme yapılmamıştır. Bu tez çalışması bu alanda kapsamlı bir bilgi ortaya çıkartacaktır.

Tez çalışmasının önemi, Kazak şair Mukağali Makatayev'in şiir dilini Türkiye Türkçesinde incelenmesi sonucunda ortaya çıkan bilgiler, şairin eserleri üzerinden Kazak Türkçesi alanına yeni bilgiler katacaktır.

Çalışmanın bilimsel yeniliği, Kazak Türkçesinin dil özelliklerini eserde bulmanın yanı sıra şairin ses ve şekil bilgisi ile söz varlığı konusundaki tercihleri ortaya çıkartılacaktır.

Çalışmada dil incelemesi ile birlikte Kazak terimi, Kazak Türkçesi, Kazak Edebiyatı ve Mukağali Maktayev hakkında da bilgi verilmiştir. Bu yüksek lisans tezi üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde ses, ikinci bölümde şekil özellikleri verilmiş, Üçüncü ve son bölümde ise eserde yer alıp Türkiye Türkçesinde bulunmayan bazı söz varlığı ögeleri ele alınmıştır. Tezin sonuna eserin Kiril harflerinden Lâtin harflerine aktarılmış biçimi de eklenmiştir. Çalışmaya metnin anlaşılması için bir de sözlük ilâve edilmiştir. Bu sözlükte kelimelerin geçtiği yerlerden en az bir tanık gösterilmiştir. Tezin Ekler bölümünde üzerinde çalıştığımız eserden örnek sayfalar ile Mukağali Makatayev'in bir fotoğrafı bulunmaktadır.

Art zamanlı karşılaştırma yönteminin kullanıldığı çalışma sırasında konuyla ilgili hem Kazakistan'da, hem Türkiye'de yayımlanmış Türkiye Türkçesi, Kazak Türkçesi ve Rusça kitaplar ve elektronik kaynaklalardan yararlanmıştır.

Çalışma sonucunda Kazak Türkçesi yazı dilinin standart özelliklerinin Kazakistanlı bir şairin eserine yansıdığı örneklerle birlikte standart dışı olup daha çok konuşma dilinde görülen tercihlerinin örnekleri de ortaya konmuştur.

Anahtar kelimeler: Kazak Türkçesi, Mukağali Makatayev, Ömir-Özen, Ses Bilgisi, Şekil Bilgisi.

ABSTRACT

The subject of this thesis is the analysis the poetic language of Kazakh poet Mukagali Makatayev in the context of Omir-Ozen. In this work, the Phonetics, Morphology and Lexicology of the Old Turkic, Kazakh and Turkish languages are taken in account. The features of the Kazakh language reflected in this work are ephasized.

The aim of the study is to analyse the Kazakh Language by using the diachronic comparison method. Up this time, the works of the poet have not been analised about the sound and shape characteristics and vocabulary. This thesis reveals comprehensive information in this field.

The importance of this work is the analysis of the poetic language of Mukagali Makatayev in Turkish which will contribute to the Kazakh language.

The scientific novation of the study is finding the language features of Kazakh as well as revealing the poet's choice in using vocabulary, vocal and morpology.

There is also given information about the term of Kazakh, the Kazakh laguage, Kazakh Literature and Mukagali Makatayev along with the language analysis in this study. The thesis consists of three chapters. In the first chapter, the sound, in the second the shape characteristis are given. The vocabulary existed in the work of poet, but not in Turkish are given in the third chapter. There are also added a transcription from Cyrillic to Lantin of the poetry book and a vocabulary of the work at the end of the thesis. The vocabulary is added to make the poetry book comprehensible. In the vocabulary part, at least one place is shown where the words appear. There are some pages from the work used for the study and a photograph of Mukagali Makatayev in the Attachement section.

In the study which used diachronic comparison method, topical books in Turkish, Kazakh and Russian published both in Kazakhstan and Turkey and electronic resources are used.

In the conclusion of the study, the examples with the properties of the Standard Kazakh language that influenced the work of poet and the examples of the spoken language are revealed.

Key words: Kazakh, Mukağali Makatayev, Phonetics and Grammar, poet, poem.

SİMGE VE KISALTMALAR

a : Sayfadaki ilk şiir

Ar. : Arapça

b : Sayfadaki ikinci şiir

c : Sayfadaki üçüncü şiir

D.L.T. : Dîvânü Lugâti't-Türk

E.A.T. : Eski Anadolu Türkçesi

E.T. : Eski Türkçe

E.T.G : Eski Türkçenin Grameri

Far. : Farsça

H.T. : Harezm Türkçesi

K.T. : Kazak Türkçesi

SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

şb : Şiir Başlığı

TDK : Türk Dil Kurumu

ø : Erime, Yutulma olayları ve Eserde Bulunmayanlar

(/) : İşaretin solunda sayfa, sağında ise satır (mısra) numarası yer alır.

* : Varsayılan

GİRİŞ

"Kazak" terimi, tarihçiler arasında pek çok tartışmaya neden olmuştur ve bu konuda birçok görüş vardır. Bunların bazıları bilimsel araştırmalara dayanırsa da bazıları da efsanelerle karışık düşünceleri içermektedir.

Kazak terimi hakkında İslam Ansiklopedisinde şu ifade geçmektedir:

Kazak tâbiri aslında "hür, serbest, bî-hânmân, bekâr, merd, yiğit ve cesûr" ve kazaklık "cenk eyyâmı seferde askar ve leşkerin hâli" manalarına gelir (İslâm Ansiklopedisi, 1997: c.6, Kazakistan, s. 499).

Mısır'daki Kıpçaklar tarafından 1245 yılında hazırlanan Kıpçakça-Arapça lügatte ilk defa "kazak" sözcügü kullanılmış ve anlamı verilmiştir. Bu sözlüğün el yazmasını ilk defa 1894 yılında Hollanda'lı doğubilimci M.T.Houstma inceleyip Almanca çevirisi ile yayına hazırlamıştır.

Lügatın insan sıfatları bölümünde bulunan Kıpçakça "kazak" sözü, Arapça çevirisinde "el-Mücerred" «المجرّد», Almanca "landstreicher" kelimesi "evsiz", "başıboş dolanan" anlamına geliyordu. Söz konusu lügat üzerinde geçen asrın 60'lı yıllarda araştırma yapan Kazak dilbilimci A. Kurıjanov da "Kazak" sözcüğüne Arap dilindeki "el-Mücerred" «المجرّد» kelimesinin anlamına dayanarak "evsiz, yalnız, sade, birşeyden ayrılan" anlamını vermiştir.

Samoiloviç, Barthold, Radloff, Vambery, Zenker, Gombocz gibi pek çok âlim "kazak" sözünün "başıboş gezen, evsiz barksız" anlamlarına geldiği görüşündedir.

Terimin anlamı hakkında farklı bir görüşte olan Doğubilimci Doç. Dr. Kaldıbay Kıdırbayev, "Kazak kelimesinin anlamı nedir? (1245 yılında yayınlanan Kıpçakça-Arapça Sözlüğünün El Yazmasına Dayalı)" adlı makalesinde tamamen farklı bir görüş öne sürerek şöyle der:

"Hollanda'daki Leiden Kütüphanesinde 517 numara ile kayıtlı 1245 yılında yazılan "Kıpçakça-Arapça Sözlüğün orijinalının elektronik versyonunu aldırtıp, ona bilgisayar yardımıyla büyülterek araştırma yaptığımızda el yazmasındaki "Kazak"

kelimesinin Arap dilindeki anlatımı “el-Mücerred” «المجرّد» değil, “el-Muherred”«المحرّد» olduğu ortaya çıktı.

Yani El yazmayı inceleyen M.T.Houtsma ve A. Kurıjanov ح (he) harfinin altındaki küçük bir lekeyi nokta sanıp, onu ج (cim) harfı olarak düşünmüşler. El yazması olduğundan dolayı öyle lekeler kitabın bazı yerlerinde olabilir.

Sonuçta, “el-Muherred”«المحرّد» kelimesini “el-Mücerred” «المجرّد» olarak okumuşlar ve “evsiz, gezgin, yalnız, sade, birşeyden ayrılan” gibi olumsuz anlam vermişler. Böylece küçük bir leke bütün bir milletin adının anlamına yapışan leke gibi olmuştur. Arap dilinin açıklayıcı sözlüklerinde altında noktası olmayan “el-Muherred”«المحرّد» kelimesine ise “evli olan, eve giren, bölünen” gibi anlamlar verilmiş ve buradaki evin bildiğimiz ev değil, tepesi devenin toynağı gibi olan ev olduğu açıklanmıştır”[1].

N. M. Şanskiy’nin “Краткий этимологический словарь русского языка” (Rus Dilinin Kısa Etimolojik Lügatı) adlı eserinde «казак» - слово тюркского происхождения, означает в переносном смысле «вольный человек» (“kazak” – Türkçe kökenli kelimesi mecazi anlamda “özgür bir adam” demektir) denir. Bekar erkeğin serbest, başı boş ve bir anlamda özgür olduğunu düşünülür ve bu yüzden Kazak kelimesi “serbest”, “özgür” anlamlarını taşır diyebiliriz.

J. Mustafin, “ “Kazak” Kelimesinin Etimolojisi Hakkında M. K. Joljanov’ın Araştırmaları” adlı makalesinde yukarıda söz konusu olan görüşleri bir araya getirerek “Kazak” kelimesinin anlamını “özgür bir adam” olarak kabul etmemiz gerektiğini yazmıştır.

Kazak adı Türk kökenli olmayan halklar için de kullanılmaktadır.

Bu terim, XVIII. yüzyıldan beri Rus devletinde, devletin eski sınır bölgelerinin herhangi birinin (Don, Kuban, Tersk, Orenburg, vb. bölgeler) yerlisi olan, kendi donanımları, silahları ve atları ile özel askeri birimlerde hizmet etmek zorunda olan askeri sınıfın temsilcisilerine verilen bir addır (Евгеньева, Малый академический словарь, 1981-1984).

[1] Қыдырбаев, Қалдыбай (ақпан 2015) «Қазақ» сөзінің мағынасы қандай? (1245 жылы жарық көрген қыпшақ-араб сөздігінің қолжазбасы негізінде).

Kazaklar, ağırlıklı olarak Doğu ve Güney Ukrayna ve Güney Rusya'da, Polonya-Litvanya sınırları içinde bulunan, çoğunlukla demokratik, kendi kendini yöneten, yarı askeri toplulukların üyeleri olarak bilinen, ağırlıklı olarak Doğu Slav dili konuşan bir gruptur. Aşağı Dinyeper, Don, Terek ve Ural nehir havzalarında az nüfuslu alanlarda ve adalarda yaşamışlar. Şambarov V. ve L. Gumilev'e göre Don Kazakları, Ruslaşmış olan Hazar, Çerkes vb. uyruklardan ibarettir. V. Solovyov ise Kazakların XV. yüzyılda Don ve Dinyeper nehirlerinin civarına yerleşen Slav uyruklu insanlar olduğunu iddia etmiştir.

TDK'nın yayımladığı Türkçe Sözlükte ise, "Kazak Güney Rusya'da yaşayan Slavlaşmış bir topluluk ve bu topluluktan olan kimse"[2] ifadesi geçmiştir.

Kazak Türkleri ve Kazakistan

Kazaklar, karmaşık etnik tarihlere sahip, Kıpçak Türk kökenli bir halktır. Kazakların antik kökleri, bilindiği gibi, bugünün Kazakistan topraklarında yaşayan Bronz Çağı kabilelerine kadar uzanır. Sakalar-İskitler, Massagetler ve Hunlar bu insanların uzak ataları olarak kabul edilir.

Kazakların çıkışı hakkında kabul edilen en yaygın görüşlerden biri şudur:

Kazakların tarihi şekillenişinde Özbeklerle yakın bağlar vardır.

Abülhayır Han'ın idaresi altında bulunan Özbek uluslarının bir kısmı, dahilî anlaşmazlıklar yüzünden esas kütleden ayrılmış ve Cüci sülalesinden Barak Han'ın oğulları Kerey ile Janibek idaresinde doğuya göçmüşlerdir. Daha sonra, bazı urugların da bunları takip etmesiyle 1465 yılında 200.000 kişilik topluluğu meydana çıkmıştır. XVI. asır sonunda Kazak ulusu Taşkent'i almış ve Maveraünnehir'e hakim olduktan sonra üç ordu (cüz-yüz) hâlinde teşkilâtlanmıştır (Öner, 1998: s.34-35).

Tarihsel olarak, Kazak halkı üç bağımsız Cüz (yüz) grubundan oluşuyordu ve her biri öncelikli olarak ulusal çıkarları ifade ediyordu: Ulu (büyük) Cüz Arnavut, Dulat, Jalayır, Kanlı, Şaşkın, Şirgeli, Şapıraştı, Oşaktı, Uysin, Ustin kabilelerini; Orta Cüz - Naiman, Argın, Kıpçak, Konırat, Kerey, Taraktı, Vak; Kiçi (küçük) Cüz ise - Bayulı (Alaş, Aday, Beriş, Jappas, Maskar, Şerkeş, Baybaktı, Tan, Esentemir, Kızılkurt, Isık, Havza ve Esentemir'in doğumu), Alimulı (doğum, Karasakal,

[2] TDK Türkçe Sözlük, 11. Baskı, Ankara, TDK yayınları, 2011.

Şömekey, Tortkara,) ayrıca jetir (doğum kerderi, Jağaybaylı, Tabın, Tama, Telev, Kereyit, Ramazan).

Kazak Türklerinde eski Dala Zaŋına (Bozkır Kanunu) göre aynı boydan gelen insanlar kardeş sayılır ve bu yüzden kendi boyundan olan insanla evlenemezler. Bu örf günümüzde de devam etmektedir.

Kazak Hanlığı kurulduğundan 1731 yılına kadar dış ve iç düşmanları ile başa çıkarak güçlü bir devlet olmayı başarabilmiştir. Ancak 10 (21) Ekim 1931 tarihinde Kazak Hanlığı'nın Oyratlarla olan yorucu savaş sırasında zayıflaması sonucu, Abülhayır Han Kiçi Cüz'in ustabaşılarının çoğu Rus İmparatorluğuna bağlılık göstererek Kazak Hanılığı'nın Rusya'ya girişini başlatmıştır. Bir süre sonra Orta Cüz ve en sonunda Ulu Cüz de Rus İmparatorluğuna girmiştir. Ancak Kazaklar birçok ayaklanmalarla sonuna kadar bağımsız kalmaya çalışmıştır. Bu ayaklanmalardan en önemlilerinden biri, 1836-1838 yılları arasında Isatay Taymanulı ve Mahambet isyanı Bukeev (İç) Ordası ve Kişi Cüz'de gerçekleştirilmiştir.

1837-1847 yılları arasında da her üç cüzden Kazaklar tarafından desteklenen, Rus İmparatorluğu'na karşı, Abılay'ın torunu Kenesarı Sultan Han'ın önderliğinde geniş çaplı bir ayaklanma olmuştur. Bu ayaklanma, geniş kapsamı, yüksek organizasyonu ve mücadelenin süresi bakımından dikkat çekicidir.

Son olarak, 1916'da Rusya İmparatorluğu'nun Orta Asya'nın yerli Müslüman nüfusunun merkezi hükümete karşı silahlı isyanı olan Orta Asya Ayaklanması gerçekleşmiştir.

1917'de Ak-Tübe ve Uralsk kongreleri ile Orenburg'da toplanmış olan umûmî Kazak kurultayı memleketin teşkilâtlandırılması hakkında birçok mühim kararlar aldı ve Kazakların millî partisi olan Alaş partisi teşekkül etti (İslâm Ansiklopedisi, 1997: c.6, Kazakistan, s. 501).

Alihan Bökeyhan'ın liderliği altında Alaş partisi, 1917 yılında Kazakistan'ın bağımsızlığını ilân etti. Ancak üç yıllık direnişin sonunda, Kazakistan yeniden Rus yönetimine geçti (Özkan, 2004: s. 121).

Yukarıda sayılan ayaklanmalardan sonra, 26 Ağustos 1920 tarihinde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin bir parçası olarak başkenti Orenburg olan Özerk

Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti kurulmuştur. 11 Şubat 1925 tarihinde başkent, Ak Meşit şehri olarak değiştirilmiştir. Bu şehir şimdiki Kızıl Orda şehridir. 1924–1925'te Orta Asya'nın ulusal devlet sınırlaması sonucunda, Kazak nüfusunun egemen olduğu bölgelerin neredeyse tamamı Kazak özerkliğinin bir parçası olarak birleştirilmiştir. Orenburg bölgesi, 1925 yılının Şubat ayında Kırgız Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nden çekilmiş ve doğrudan SSCB'nin alt yönetimine geçmiştir. 15 Haziran 1925'te Tüm Rusya Merkezi İcra Komitesi kararıyla, devlet Kazak Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti olarak yeniden adlandırılmış başkentin adı da Kızıl-Orda olarak değiştirilmiştir. Ülkenin başkenti Alma-Ata'ya 1927'de taşınmıştır.

Kazak Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, 5 Aralık 1936'da, SSCB'den çekilmiş ve kendisine Kazak SSC adlı bir özerk cumhuriyet statüsü verilmiştir (Большая советская энциклопедия, 1973: т.11, Казахская Советская Социалистическая Республика).

Kazakistan, SSCB'nin dağılmasından sonra 16 Aralık 1991'de bağımsızlığını ilan etmiştir.

Kazak Türkçesi

Ural-Altay dil ailesinin Altay, onun içinde de Türkçenin Kıpçak kolundan gelen Kazak Türkçesi veya Kazakça, Kazakistan Cumhuriyetinin devlet dilidir. Kazakçaya en yakın şiveler, Kıpçak Türkçesi kolundan olan Karakalpakça, Noğayca ve Karagasçadır. Kazak Türkçesi Kazakistan dışında Rusya Federasyonu, Çin Cumhuriyeti, Özbekistan, Moğolistan ve Türkmenistan'da yaşayan Kazaklar tarafından da konuşulur. Afganistan, İran ve Türkiye Cumhuriyetinde de az sayıda Kazak Türkü tarafından konuşulmaktadır.

Kazak Türkçesi, XIV-XVII. yüzyıllarında Altınordu'nun çöküşü döneminde modern Kazakistan topraklarında dolaşan Türk ve Moğol kabilelerinin şivesi olarak ortaya çıkmış, XVII. yüzyılın ortasında Kıpçak-Nogay alt grubunun diğer şivelerinden ayrılmıştır.

Kazak Türkçesinin ayırt edici özellikleri ortak Türk kelimelerdeki ‘ç’ ve ‘ş’ fonemlerinin ‘ş’ ve ‘s’ ile değiştirilmesi, ‘m-b-p’ ve ‘n-d-t’ fonemlerinin değiştirilmesidir (Türk Ansiklopedisi, 1974: c.21, Kazak Türkçesi, s. 441).

Sarsen Amanjolov’a göre, Kazakçada üç ana ağız vardır: Batı, kuzeydoğu ve güney. Batı ve kuzeydoğu ağızları, yerel ayrılık ve yüzyıllar boyunca yerel Kazakların kabile birlikteliğinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Kazakçanın güney ağzı, bu topraklardaki Kokan Hanlığı’nın üstünlüğünden dolayı, birkaç asır boyunca Özbek dilinden ağır bir şekilde etkilenmiş, ancak sırasıyla Özbek ve Kırgız Türkçelerinin bazı ağızlarını etkilemiştir.

Kazakçada Türkiye Türkçesindeki kadar belirgin ağız farklılıkları yoktur. Bu Türk şivesi fonetik bakımdan ünlülerinin, morfolojik olarak da isim fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiillerinin çeşitliliğiyle tanınır.

İslam Ansiklopedisi’nde Kazak Türkçesiyle ilgili olarak şu bilgiler aktarılmaktadır*: “*...Kazakistan’da ahâlinin büyük bir kısmını kendi te’siri altında bulundurabilecek kültür merkezleri teşekkül etmemiş olduğundan, dinî tedrîsat küçük bir zümrenin dışına çıkmamıştır ve dolaysıyla arapça ile farsçanın te’siri, Orta Asya ve Anadolu ile mukayese edilmeyecek derecede azdır. (İslâm Ansiklopedisi, 1997 c.6, Kazakistan, s. 502).

Buran ayrıca bu konuda *“* ... Arapça ve Farsça’dan çok az etkilenen Kazak Türkçesi sözvarlığı, özellikle son yüzyılda Rusça’dan önemli ölçüde etkilenmiş bulunmaktadır” ifadesini de kullanmaktadır (Buran ve Alkaya, 2001: s. 193).

Kazaklar, tüm Türk halkları gibi, VIII-X. yüzyıllarda kullanılan ve bilimde Orhon-Yenisey olarak bilinen Runik yazının varisleridir. Runik alfabe 24 harften ve kelime ayrıştırma işaretlerden oluşuyordu. Daha sonra Kazakistan topraklarında Arap-Müsülman etkisi altında, Arap harfleri kullanmaya başladılar. Çin’de yaşayan Kazaklar, medyada ve kısmen eğitim sisteminde değiştirilmiş Arapça grafikleri kullanmaya devam etmektedir. 1929 ve 1940 arasındaki dönemde yazıda latinizasyona gidilmiştir. Modern Kazak Türkçesi, 1940’tan son yıllara kadar 42 harf içeren Kiril yazı sistemini kullanmıştır.

2012 yılında Kazakistan'da Kazakçayı yavaş yavaş Latin alfabesine çevirme kararı verilmiştir. Başlangıçta Lâtinceye çeviri sürecinin başlangıcı 2025 yılı için planlanıyordu. Nursultan Nazarbayev, 12 Nisan 2017'de 2017 yılının sonuna kadar bilim adamları ve halkla yakın işbirliği içinde Kazak alfabesinin harf ve işaretlerinin tek bir standardının benimsenmesinin önemli olduğunu, böylece Latin karakterlerinin kullanıma geçişin aktif bir aşamasının başlatılması geretiğini belirtmiştir. Nazarbayev, 26 Ekim 2017'de, 2025'e kadar tamamen yeni alfabeye geçme kararını onaylamıştır.

Kazak Edebiyatı

Kazak Edebiyatı tüm dünya edebiyatında olduğu gibi folklorla başlar. Kazak edebiyatının folklor kolu halk arasında başka türlere nispeten daha çok yayılmıştır.

Çağdaş Kazak Türkçesi, XIX. ve XX. yüzyıllarda kendi dilbilgisini oluşturmuştur, ancak sözlü halk sanatının kökleri derin geçmişe dayanmaktadır.

VI.-VIII. yüzyılların Çin kronikleri tarafından kanıtlandığı gibi, o zamana kadar Kazakistan'ın Türk kabileleri, daha erken bir döneme dayanan sözlü bir şiir geleneğine sahipti. Ötuken'in kutsal toprakları hakkında efsaneler vardır. Bunlara göre düşmanların erişemediği Ergenekon'un muhteşem dağlık vadisi, çok güzel bir hayat imkânı sağlayan bir yerdir. Orhon Anıtlarında destan şiirinin unsurları (epitler, metaforlar) bulunur. Kültegin ve Bilge Kağan'ın mezar taşı metinleri, V.-VII. yüzyılların olaylarını anlatır. Ritüel şiir motiflerini koruyan Kültigin yazıtı, daha sonra, ölen kişinin yasının tutulduğu destana dönüşmüştür (Бартольд, 1998: s.8-10).

Türk topraklarında ünlü antik destan Korkut-Ata (Dede Korkut) ve Oğuzname Kazakistan topraklarında ortaya çıkmıştır. VIII. ve X. yüzyıllarda Sir Derya havzasının Kıpçak-Oğuz ortamında ortaya çıkan sözlü olarak yayılan Korkut-Ata destanı, XIV. ve XVI. yüzyıllarda Dede Korkut Kitabı adıyla yazıya geçirilmiştir. Korkut, Kıyat adlı Oğuz-Kıpçak kabilesinin beyi olan gerçek bir kişidir. Destan türünün ilk temsilcisi olan Dede Korkut şifa dağıtır ve kopuz çalar. Destan, Oğuz kahramanlarının maceralarıyla ilgili 12 hikayeden oluşmuştur. Destanda Üysün ve Kanglı Türk kabilelerinden bahsedilir.

XI.-XII. yüzyıllarda Karahanlı sarayında ilk büyük eserler ortaya çıkmıştır. 462/1069-70 yılında Balasağun'lu Yusuf Has-Hacib (1015-) tarafından türk dilinde 13 bin beyitten oluşan Kutadgu Bilig (Zarif Bilgi) adlı eser yazılmıştır. Eser şiir, diyaloglar, sözler, düzenlemeler şeklinde kaleme alınmıştır. Eserde, Yedi Su bölgesi, Issık-Köl havzası ve Kâşgar'ı anlatılmıştır. Eserin ana fikri şudur: Bilgi, yöneticilerin ve halkın refahının tek kaynağıdır (Бартольд, 1998: s.102).

Kime ait olduğu bilinen en eski folklor eserleri, XV. yüzyıla aittir. XVI.-XVII. yüzyılda Dospambet, Şalkiyiz akınları ile efsanevî Asan-Kayğı'nın yazıları iyi biliniyordu. Buhar-Jırav Kalkamanov, keskin siyasi şiirlerin yazarıdır. Kazakistan'da akınlar (halk ozanları) arasında jır (ezgili şiir) yarışması geleneği vardır. XVII. yüzyılda jır türleri öne çıkmaya başladı: Akının kendi düşüncelerini yansıttığı "tolgav" ve başkalarına adadığı "arnav". XVIII.-XIX. yüzyıllarda ise zenginlere ve beylere karşı durma temalı eserleriyle Şerniyaz Jarılgasov ve Süyinbay Aronulı adlı şairler tanınmıştır.

Mahambet Ötemisulı (1804-1846), XIX. asır akın edebiyatının en görkemli sanatçısıdır. Onun eserleri büyük tarihî ehemmiyete maliktir. O, 1836 ve 1838 yıllarında başgösteren kentli hareketine şahsen iştirak etmiştir (Kazımoğlu, 1994: s.113).

Kazak edebiyatı bugünkü haliyle ancak XIX. yüzyılın ikinci yarısında şekillenmeye başlamıştır. Rus kültürü ile temas ve diyalog etkisi altındadır. Bu sürecin temelinde Kazak önder aydınları Şokan Valihanov, Ibray Altınsarin ve Abay Kunanbayev vardır.

Çokan Velihanov (1835-1865) ilk Kazak bilim adamıdır. Aynı zamanda eğitimci, tarihçi, etnograf, gezgin ve diplomattır. Ablay Han'ın torunu olan Velihanov, Amankarağay bölgesinde dünyaya gelmiştir. Kazak okulunda Arapça öğrenmiş ve Doğu şiir ve edebiyatıyla tanışmıştır. Rusya'nın Asya'da kalan kısmı için açılan bir okul türü olan Tsarskoye Selo Lisesi'nin askerlikle ilgili Omsk Kadet Korpus'tan mezun oldu. Bir Rus subayı ve bir memur olarak Çar yönetiminde görev almıştır.

Görevleri arasında, tarihçiliğin işlevleri ve Issık-Köl'e, Kulja'ya ve Kaşgar'a yapılan keşif seferlere katılmıştır. Bu seferlerde tuttuğu günlüklere dayanarak

Kırgızların sosyal yaşamı, efsaneleri, gelenek ve görenekleri üzerine notlar yazmıştır (Бейсенбайұлы, 2009: s. 602).

İbray Altınsarin (1841-1889), XIX. yüzyılın sonlarında en önde gelen Kazak eğitimcisi idi. Rus-Kazak okulundan mezun olmuştur, Orenburg'da tercümanlık yaptı, okullarda öğretmeni ve müfettişi olarak çalışmıştır. Kazak Bozkırında Batı tarzında öğretmenliğini savunmuştur.

Kazak edebî dilinin temelini atmış, Rus alfabesine dayanan yeni bir Kazak yazısı da meydana getirmiştir (Türk Ansiklopedisi, 1974: c. 21, Kazak Edebiyatı, s. 439).

Bir eğitimci olarak çok sayıda Kazak-Rus yatılı okulu, teknik okul ve kız okulu açtı. Bununla birlikte, Ortodoks Hristiyan öğretilerinin Kazaklara öğretilmesine karşı çıkmıştır, aynı zamanda Tatar dili ve kültürüne Rus ve Batı etkileri lehinde direniş çağrısında bulunmuştur. Altınsarin ayrıca, ilk Kazak dilbilgisi kitabı, ilk Kazak-Rus gazetesi ve çok sayıda ders kitabı yazmıştır.

"Cehalet" ve "Sinsi Aristokrat" adlı eserlerinde fanatizmi ve batıl inancları kınadı. Altınsarin, Kazak şiirinde ilk kez "İlkbahar" ve "Sonbahar" şiirlerinde Kazakistan'ın tabiî güzelliklerini ve göçebe hayatın resimlerini gerçekçi bir şekilde tanımlamıştır. Bir folklorist olarak, Jirenşe-şeşen efsanesi, destan Koblandı'dan bir alıntı ve daha pek çok şey içeren Kara Batır ve Altın-Aydar'ın hikâyelerini kayıt altına alarak yayımlamıştır.

Ancak, Kazak Edebiyatının asıl kurucusu İbrahim Abay (1845-1904) dır. Kunanbayulı Abay adıyla da tanınmış olan bu şair, eserlerinde halkın dertlerini, Rusların Kazaklar arasına soktukları ayrılıkları dile getirmiştir (Türk Ansiklopedisi, 1974: c. 21, Kazak Edebiyatı, s. 439).

Kunanbayev klasik bir doğubilimi eğitimi aldı. İmam Ahmet-Rıza Medresesi'nde Arapça, Farsça ve diğer Doğu dilleri üzerine okumuştur. Aynı zamanda medrese yasağını ihlal ederek bir Rus cemaat okuluna katılmıştır. 28 yaşındayken kendini tamamen eğitime vererek, idarî işlerden çekilmiştir. Şiir yazıyor, yoğun olarak Rus kültürünü incelemiş, halk kütüphanesinde çalışmıştır. Rus siyasî sürgünleriyle tanışması, şairin ilerici dünya görüşünün oluşumunda güçlü bir

etkiye sahipti. A.S. Puşkin, M.U. Lermontov, I.A. Krilov'un eserlerini ve yabancı klâsikleri Kazak Türkçesine çevirmiştir, Eugene Onegin'in sözleri için Kazak şarkıları yazmıştır.

XX. yüzyılın başı, Doğu ve Avrupa edebiyatının özelliklerini özümsemiş olan Kazak edebiyatı dönemidir. Bu dönemde modern Kazak edebiyatının temelleri atılmış, sonunda bir edebî bir dil oluşturulmuştur.

Ahmet Baytursın (1873-1913) pedagojik ve edebî etkinliklerle meşguldü. Krilov'un masallarını çevirdi, 1911 yılında Kazaklar arasında popüler olan şiir koleksiyonu Kırık Mısal ve Masa yayımladı. Baytursın, ilk Kazak dilbilimci olarak adlandırılabilir ve Kazak dilinin saflığı, Rusça ve Tatarca kelimelerden arındırılmasını savunan makaleler yazdı.

Bu dönemde Kazak edebiyatında roman yazarlığı gelişmiştir. Mirjakıp Dulatulı, Muhammedjan Seralıulı, Mağjan Jumabay, Şakarim Kudayberdiulu gibi yazarlar ortaya çıkmıştır.

1926'da, Kazak Proleter Yazarlar Birliği kuruldu. Bu birlik, ilk yıllarında edebiyatta milliyetçi tezahürlere karşı savaştı. 1927'den itibaren "Jıl Kusı" ("İlk Kırlangıç") ve 1928'den itibaren "Jana Adabiyet" ("Yeni Edebiyat") dergisi çıkmaya başladı. 1934 yılında Kazakistan Yazarlar Birliği kuruldu, daha sonra orda Rus ve Uygur yazarlarının bölümleri de çalışmaya başlamıştır.

Kazak edebiyatında İkinci Dünya Savaşı olaylarından bahseden ilk kişi, K. Amanjolov oldu. Moskova yakınlarında ölen şair Abdulla Jumagaliyev'in efsanesi adlı vatanseverlik ruhunda yazılan şiiri 1944'te yayımlandı. Bu yıllarda Tokmağambetov, Jarokov ve diğerlerinin şiirleri de ünlü oldu. Savaştan sonra Musrepov'ın Kazakistan'lı Asker (1949), Ahtapov'un Korkunç Günleri (1957) ve Momıshulı'nın Arkamızda Moskova (1959) romanları yazılmıştır.

Milletarası bir ün kazanan yazar Muhtar Avezov'un (1897-1961) en önemli eseri, Abay'ın hayatını anlatan iki ciltlik bir romandır (Türk Ansiklopedisi, 1974: c.21, Kazak Edebiyatı, s. 440).

Savaş sonrası Kazak edebiyatı, "büyük" Sovyet tarzı büyük biçimlerde usta biçimlerde - ayetlerdeki romanlar, üçlemeler, şiirler ve romanlar (Mukanov,

Mustafin, Şaşkin, Yergaliyev, Kayrbekov, Muldağaliyev, vb.) Konusunda ustalaştı. Dramaturji (Husainov, Abişev, Tajibaev), bilim kurgu (Sarsekeev, Alimbaev) gelişmiştir.

1970'lerde, Kazak şair ve yazar Oljas Süleymenov'ın (d. 1936) Az i Ya (1975), Gün Doğumu Zamanı (1961), Öğlende Tekrarlaya (1975) adlı şiir koleksyonları okuyucuların dikkatini çekti. İçinde, Kazakların ve eski Sümerlerin akrabalıkları hakkında fikirlerini biriktirdi. Türk kültürünün Rus kültürü üzerinde güçlü etkiye sahip olduğunu söyleyen Oljas, Rusçadaki çok sayıda Türk kökenli kelimeye dikkat çekmiştir. Canlı bir tartışmada Suleymenov, "Pan-Türkizm" ve milliyetçilikle suçlanmıştır.

Bu dönem Kazak şiirinin önemli temsilcilerinden biri olan Mukağali Makatayev, Kazak edebiyatında büyük bir iz bırakmıştır.

1990'lı yılların sonu - 2000'li yılların başında, Kazakistan edebiyatı, literatürdeki postmodern Batı deneylerini ve metindeki yapıyı çözme tekniklerini kullanması ile tanınır. Smağul Sadvakasov, Kökserek ve diğer M.Avezov'un hikayeleri, Abiş Kekilbay'ın Efsanelerin Sonu, Uçurum; Bay Atı, Sorunlar Zamanı, Tazı Ölümü adlı Muhtar Mağavin'in eserleri; Oralkhan Bökey'nin hikayeleri gibi tanınmış ve az tanınan yazarların eserleri farklı bir şekilde yeniden yorumlanmaktadır.

Kazakistan edebiyatı, küresel bir medeniyet bağlamında, yeni kültürel eğilimleri özümseyip geliştiren, kendi yeteneklerini ve çıkarlarını dikkate alarak gelişmeye devam etmektedir.

Türkiye'de Kuanyshbek Kenzhalin ve İbrahim Yıldırım, Kazak Millî Akademisi bünyesinde bulunan M. Avezov Edebiyat ve Sanat Enstitüsü tarafından yayımlanan 10 ciltlik "Kazak Edebiyatı Tarihi" eseri aynı adlı makalelerinde incelemişlerdir.

Mukağali Makatayev

Kazak şiirinin temsilcilerinden Mukağali Makatayev; şair, yazar ve tercümandır. 9 Şubat 1931'de Almatı bölgesi, Narınköl ilçesi, Karasaz köyünde doğdu. Kulağına okunan adı, Muhammedkali idi. Doğum günü ile ilgili iki görüş

vardır: Birincisi, kayıt edildiği 9 Şubat'tır. İkinci görüş ise şöyledir: Şairin annesi Nağiyman teyze böyle demiş: "Mukağaliy'im 1931 yılı Mart ayının 8'inde doğdu. Yanlış olması mümkün değil, çünkü yavrum doğduktan birkaç gün sonra Nevruz bayramı gelecek, Nevruz köje (Nevruz çorba) hazırlayacağız diye bekliyorduk".

Çocukluğu II. Dünya Şavaşına denk gelmiş ve babasını bu savaşta kaybeden Mukağali hayatın acısını erkenden tatmıştır. "Neŋdi seniŋ aŋsaymın balalık şağım? (Neyini senin özleyim çocukluğum?)" adlı şiirinde gördüğü acı aksettirmiştir. Mukağali ve arkadaşları küçük yaştan savaşa giden yetişkin erkeklerin yerini almış ve ana işgüçü olmuşlardır.

Liseden mezun olduktan sonra köy konsey sekreterliği, kızıl yurt başkanlığı yaptı. Komsomol organlarında ve ilçe gazetesinde edebî redaktör olarak çalışmıştır.

1950 yılında Almatı'daki Yabancı Diller Enstitüsü'nün Alman Dili Fakültesini kazandı. Ancak ailevî sorunlar yüzünden kısa bir süre sonra okulu bırakmıştır.

1962 yılında Almatı'ya taşındıktan sonra Almatı Yabancı Diller Enstitüsü'nün Alman Dili Fakültesinde ve Kazak Millî Üniversitesinin Filoloji Fakültesinde öğrenim gördü. Moskova'daki M. Gorki Edebiyat Enstitüsü'nden mezun olmuştur.

"Hayat Bir Efsanedir", "Hayat Bir Nehirdir", "Mozart'ın Requiem'i", ve "Seçilmiş" kitaplarının yazarıdır. Şiirlerinden bestelenen "Sarjaylav" adlı şarkı popüler oldu. Dante'nin, Walt Whitman'ın, "The Divine Comedy" de dahil olmak üzere yabancı edebiyat klâsiklerini Kazak Türkçesine çevirdi. Adı, Abay, Avezov ve diğer Kazak edebiyat klasikleri adları ile birlikte anılır. Kazakistan Devlet Ödülü'nün sahibidir.

Mukagali Makatayev, 1948'den itibaren eserlerini yayımlamaya başladı. 1962 yılında yazdığı "Appasionata" şiiri ona şair olarak şöhret getirmiştir.

Şiir kitapları şunlardır: "Armısıŋdar Dostar" (Merhaba Dostlarım, 1966), "Karlığaşım, keldiŋ be?" (Kırlangıçım, geldin mi?, 1968), "Dariyğa-Jürek" (Kalbim, 1972), "Akkuvlar uyktağanda" (Kuğular Uyuyorken, 1974), "Şuvağım meniŋ" (Yaşamın Sıcaklığı, 1975), "Ömirdastan" (Yaşam Destanı, 1976), "Ömir – Özen" (Yaşam Nehri, 1978), "Soğadı Jürek" (Kalp Atışı, 1982), "Şolpan" (1984) ve

diğerleri, Kazak ulusal şiirinin altın fonuna (eserleri arasına) dahil edildi. "Koş Mahabbat" (1988) adlı koleksiyonda nesir eserler yer almıştır.

Makatayev, W. Shakespeare'in Sonelerini (1970), Whitman'ın (1969) şiirlerini, Dante'nin (1971) "İlahi Komedya" epik şiirinin Cehennem adlı bölümünü, ayrıca N. Tihonov, F. Ansariy, A. Akopyan, F. Morgun'un birkaç şiirini Kazak Türkçesine çevirmiştir.

Mukağali Makatayev, 27 Mart 1976 tarihinde genç yaşta Almatı'da hayatını kaybetmiştir (Казахская ССР: краткая энциклопедия, 1991: т.4, Язык. Литература. Фольклор. Искусство, Архитектура, s. 370).

Makatayev'in hayatı sıkıntılarla ve zorluklarla doluydu. (Kiralık dairelerde yaşadı, çok az kazandı ve şiirleri sık sık yayınlanmadı.) Ancak bu onun üretken bir şekilde yazmasını engellememiştir. Kısa hayatı boyunca birçok şiir ve kısa öykü yazmıştır, Klasiklerin eserlerini Kazak diline tercüme etti. Şairin hayattaki zorlukları ve düşünceleri, yalnızca hayatının son ayına kadar tuttuğu günlükleriyle tanınmıştır. Onlara ruhunu dökmüştür.

Şair Kazak Edebiyatının ünlü isimlerinden biri Mahambet Ötemisulı'ndan ilham almıştır. Mahambet'le birlikte Rus şairleri Puşkin'e, Esenin'e ve Mayakovskiy'ye şiirler yazmıştır. Mukağali'yin bulunduğu edebî ortamda Kazak şair Fariyza Oŋğarsınova da vardır.

Mukağali Makatayev'in Eserleri

Mukağali Makatayev, 650'den fazla lirik şiirinde hayatın anlamı, güzellik, aşk, temizlik, kahramanlık, ülke, vatanseverlik konularını işlemiştir. Hayatının son yıllarında yazdığı "Mozart'ın Requiem'i" adlı şiir, felsefî ve psikolojik manası bakımından çok farklı bir eserdir. Şair Mozart'ın hayatından bahsederken hayatla ilgili kendi iyimser ruhunu, bütün insanların kalbinin derinliklerindeki arzusunu, isteğini anlatır.

"Tabut Sesi", "Halk Sesi", "Dulların Sesi" ve "Beşik Şiiri" adlı 4 bölümden oluşan eserin her bölümünde biri dul-ana, biri zemin-beşik adına hayat ve ölüm üzerinde felsefî konuşmalar yapar.

Makatayev'in şiirlerinde "Ben" yer alır. İnsanın kendini tanıma ve bulma çabası vardır. "Ben" dediğimiz sadece kendini düşünen egoist bir Ben değildir. Ben – kendisini arayan, hayat ve ölüm, insan ve toplum, alem ile uygunluk bulmaya, sürekli gelişmeye çalışın filozof bir Ben'dir. "Başkasının ruhunu anlamak için, kendimi araştırmayı, incelemeyi tercih ettim", - der.

"Ömirdastan" adlı şiir koleksiyonunda dul yenge (Dariyğa) karakteri ile halk hayatı ve insanlık, dürüstlük, namus, ruh ile nefis arasındaki bitmeyen savaş, psikolojik karışıklık çok iyi yansıtılmıştır.

Makatayev, iman ve İslâm'ı konu alan "Ya, Jaratuvşı, Allahım" (Ya,Yaradan, Allam), "Din bilimniŋ anası" (Din – Bilimin Anası), "Bükil düniye musılmandarına hat" (Bütün Dünya Musülmanlarına Mektüp), "Adam kaydan jaralğan" (İnsan Nerden Yaratılmış), "Ne kerek, osı, adamğa" (Ne Gerek, Şu İnsana), "Muhammettiŋ ümbeti – musılmanmın" (Muhammet'in Ümmetiyim) adlı şiirleri de yazmıştır.

Mukağali şiirlerinde sık sık, özellikle, dağlar ve Kazak köyünü anlatmıştır. "Tavda östim" (Dağda Büyüdüm) ve "Tav anız" (Dağ Bir Efsanedir) bu tür şiirlerdendir.

"Ömir Özen"

İncelemede kullandığımız Ömir – Özen adlı şiir kitabı, Mukağali Makatayev'in daha önce yayımlanan Armısıŋdar, dostar! (1966), Karlığaşım, keldiŋ be? (1968), Mavr (1970), Dariyğa-Jürek (1972), Akkuvlar Uytağanda (1974), Şuvağım meniŋ (1975), Şolpan (1984), Jırlaydı Jürek (1989), Ömir – Özen (1979) şiir kitaplarının birleştirilmesi ve bunların sonuna Rayımbek!, Rayımbek! (1971), Akkuvlar Uyktağanda, Aruv Ana isimli destanların eklenmesiyle ortaya çıkmıştır.

Kitap toplam 288 sayfadan ibarettir ve boyutu 13×20,5 cm'dir. Kitap Raritet yayınevi tarafından 2005 yılında ilk baskı olarak yayımlanmıştır.

Şiirlerden önce iki sayfa diğer edebî kişilerin Mukağali Makatayev hakkındaki düşünceleri verilmiştir.

Kitap iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Armısıŋdar, dostar! kitabından 15 şiir, Karlığaşım, keldiŋ be? Kitabından 27 şiir, Mavr'dan 15, Dariyğa-

Jürek'ten 17, Akkuvlar Uytağanda kitabından 38, Şuvağım meniŋ kitabından 15, Şolpan'dan 26, Jırlaydı Jürek'ten 9 ve Ömir – Özen kitabından 118 şiir alınmıştır. Kitabın arka kısmında Rayımbek!, Rayımbek!, Akkuvlar Uyktağanda, Aruv Ana isimli 3 adet destan bulunmaktadır. Kitapta geçen Akkuvlar Uytağanda bölümü ile sonunda yer alan aynı adlı destan birbirinden farklıdır.

Mukağali Makatayev'in Eserleri Üzerinde Yapılan Araştırmalar

Şairin edebî mirasını incelemek için Kazakistan'da üç tez yapılmıştır: K. Seyitov'un "*Mukağali'in Şairlik Irası*" (1991), K. Hamidullayev'in "*Mukağali'in Şairlik Mahareti*" (1991) ve dilbilimi alanında ise Z. Kazanbayeva "*M. Makatayev'in Lirik Şiirlerinin Gramatik Özellikleri*" (1999). Ayrıca eserleri hakkında 700 civarında makale, roman v.b yazılmıştır. Öte yandan besteciler N. Tilendiyev, D. Rakışev, Ş. Kaldayakov, I. Jakanov, A. Altınbek, T. Rahiymov, M. Rüstemov, T. Muhammedjanov, A. Tilendiyev, B. Oralulı, T. Dosımov v.b Mukağali'in şiirlerini bestelemiştir.

Şairin şiirlerini Aleksandrov ve Kurganitsev Rusçaya çevirmiştir. Bunun dışında bazı şiirleri Özbek ve Kırgız Türkçesine de aktarılmıştır.

Mukagali Makatayev, 1999 yılında, "Amanat" adlı şiir koleksiyonu ile edebiyat, sanat ve mimari alanında Kazakistan Devlet Ödülü'nü almış ve kendisine "Asr Şairi" ünvanı verilmiştir.

Hatırası için 2002 yılında Makatayev ve Jeltoksan caddelerinin köşesindeki meydanda bronz bir anıt inşa edilmiştir. Adına 2008 yılında M. Makatayev Ödülü konmuştur. Kazakistan'ın birçok okulunda her yıl onun doğum günü hatırasına şiir yarışmaları düzenlenmektedir (Қазақ Ұлттық Энциклопедиясы, 2004: т.3, Мақатаев, s. 459).

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SES BİLGİSİ

1.1. ÜNLÜLER

1.1.1. Türkiye Türkçesinde Bulunmayan Ünlüler

Bu eserde Türkiye Türkçesinde standart 8 ünlünün yanında e'ye yakın ama daha açık bir **ä** sesi vardır.

Bunun eserdeki bazı örnekleri şunlardır: s**ä**vlem (7/11), s**ä**biylerdiŋ (7/14), s**ä**lem (8/1), b**ä**ri (8/6), b**ä**yterek (8/17), m**ä**veli (8/17), d**ä**meli (8/18), **ä**veli (8/20), **ä**ke (24/1a), **ä**yelderay (125/1a), **ä**je (69/1b), **ä**lemge (143/15a).

Kazak Türkçesinde iki farklı **u** ve **i** mevcuttur. Ama yazıda bunu ayırt edilmemektedir. Bunlardan biri diğerine göre daha kısadır. Ancak bu ayırım yazıya yansımamaktadır.

u : k**u**s (17/1b), k**u**laktan (36/4), j**u**rtımnıŋ (44/20), bulak (131/3b), t**u**raktayın (167/4a).

i : b**i**r (9/5), k**i**ltsiz (16/6b), k**i**rdi (145/2b), b**i**ldirmey (168/16a), b**i**z (208/12a).

1.1.2. Ünlü Olayları

Eserde genişleme, daralma, yuvarlaklaşma, düzleşme, incelme, kalınlaşma, ünlü kısalması, ünlü korunması, ünlü türemesi ve düşmesi şeklindeki ses olaylarının birçok örneğine raslanmıştır. Bunların büyük çoğunluğu kelimelerin Eski Türkçedeki biçimlerinden çağdaş Kazak Türkçesine doğru olan değişmelerdir. Bazıları da Arapça veya Farsaça kelimelerin Kazak Türkçesinde aldığı biçimlerin yansımasıdır. Bu ses olaylarının eserde karşılaştığımız örnekleri sıklık sırasına göre aşağıda verilmiştir:

1.1.2.1. Genişleme

En sık görülen genişleme i > e şeklinde olup bunun ve diğer genişleme olaylarının örnekleri şunlardır:

i >> e : j**e**r (<<E.T. yir; 7/1), d**e**ysiŋ (<< E.T. ti-; 7/11), k**e**tti (<< E.T. kit-; 22/8c), **e**limniŋ (<<E.T. il; 33/1b), j**e**tti (<< E.T. yit-; 84/19a), j**e**tikat (<< E.T. yid-; 112/17a).

ü > e : kög**e**rşindey (< E.T. kögürçken; 73/18a), süy**e**gim (< E.T. süŋük; 185/5a).

i > a : jıyırma (< E.T. yigrmi; 9/26).

1.1.2.2. Daralma

o > u : t**u**vadı (< E.T. tog-; 7/13), **u**ksaydı (<E.T. okşa-; 7/1), k**u**vala (< E.T. kogla-; 73/8b), **u**rı (< E.T. oġrı; 97/9a), **u**lımın (< E.T. oġul; 236/45a); t**u**kımısıŋ (< Far. tohm; 236/44a)

ö > ü : t**ü**rli (< E.T. tör; 33/14a), **ü**yretpepti-av (< E.T. ögret-; 29/17a), k**ü**ydirsin (< E.T. köy-; 105/9), b**ü**gin (< E.T. bökün; 83/16a).

e > >i : k**i**yim (<< E.T. kedim; 193/1a)

a > ı : t**ı**ska (< E.T. taş; 271/74).

1.1.2.3. Yuvarlaklaşma

e(ä) >> ü : s**ü**y (< E.T. sev; 32/15), **ü**yleri (< E.T. eb; 190/11a).

e > ö : b**ö**pem (< E.A.T. bebek; 7/5), k**ö**belek (< H.T. kelebek; 17/10c).

e > o : opat (< Ar. vefat'tan, 11/5b, 269/31a).

ı >u : t**u**nık (< E.T. tın-; 13/3b).

a > o : Otan+nıŋ (< Ar. vatan; 32/11a).

1.1.2.4. Düzleşme

u > ı : otırar (< E.T. oltur-; 8/4), urıs (< E.T. uruş; 9/8), buyırġanı (< E.T. buyur; 12/3), oyını (< E.T. oyun; 81/13), buzıldı (< E.T. bozul-; 235/22), jazıksız (< E.T. yazuk; 242/42), bıyıl (< E.T. bu yıl; 92/17).

ü > i : üş**i**n (< E.T. üçün; 7/7), belg**i** (< E.T. belgü; 23/13b), küm**i**s (< E.T. kümüş; 114/15), künd**i**z (< E.T. kündüz; 244/89a), mäŋg**i** (< E.T. beŋgü; 41/9b).

1.1.2.5. İncelme

a > ä : b**ä**ri (<E.T. bar; 8/6), k**ä**ri (< E.T. karı; 52/3a), **ä**kelip (< alıp kel-; 88/13), **ä**zirge (< K.T.: kazir < Ar. hāzır; 97/20a), **ä**ppak (< ap ak; 159/11a), **ä**ste (< Ar. asla; 25/5b).

u > ü : ükimi (< Ar. hukm; 139/3b).

1.1.2.6. Kalınlaşma

e > a : s**a**ray (< Far. serāy; 11/7b).

i > ı : k**ı**rmannıŋ (< Far. hirmen; 44/10a).

1.1.2.7. Kısalma

kazak+ı (< Kazak+į: “Kazak gibi” 108/5).

1.1.2.8. Ünlü Korunması

a: a : **a**lması (< E.T. alma; 139/8b).

ı: ı : tamı**r** (< E.T. tamır; 88/15a).

u: u : **u**rıs (< E.T. uruş; 9/8).

1.1.2.9. Ünlü Türemesi

Hece sonunda yer alan ünsüz çiftlerinin arasında dar ünlüler (çoğunlukla da ı ve i ünlüleri) türemektedir:

ı ve i : halıkpız (<Ar. halk; 60/2b), topırak (< E.T. toprak; 67/10), arıstan (<E.T. arslan; 206/7b), berik (< E.T. berk; 11/32a); akım (< Ar. hak; 13/2a).

1.1.2.10. Ünlü Düşmesi

Bu düşmeler çoğunlukla ekleşmeyle ortaya çıkan orta hece vurgusuzluğundan kaynaklanmaktadır.

tüy(i)nek (40/7c), tın(ı)şımadı (126/14a).

a düşmesi : jalġız (< E.T. yal**a**ŋuz; 11/12b).
ı düşmesi : nanbaydı (< E.T. ınan-; 60/12a).
i düşmesi : senimdi (< D.L.T. işen-; 96/16a)

1.2. ÜNSÜZLER

1.2.1. Eserdeki Ünsüzler

Eserde Türkiye Türkçesinin yazı dilinde bulunmayan damak n'si (ŋ) bulunmaktadır. Bunun eserdeki örneklerinden bazıları şunlardır: taŋ (8/6), kartıŋ (8/17), jüziŋnen (8/18), muŋdas (32/4b), maŋda (102/1b), barmaŋdar (118/1b) aŋġarmay (243/76).

Kazak Türkçesindeki h'lar Türkiye Türkçesindekine göre daha hırıltılıdır. Ancak bu fark çalışmamızda özel bir transkripsyon işaretiyle gösterilmemiştir. Bunun eserdeki örneklerinden bazıları şunlardır: **m**ahabbattan (51/15), **h**alıkpız (60/2b), **h**al (121/8), **h**abar (194/16a), **h**andardı (234/37a); Hırıltılı olmayan h'lerin bulunduğu bazı kelimeler de şunlardır: ayda**h**arşa (57/13b), ja**h**ut (76/11a), ja**h**an (78/16a), ajda**h**a (202/12a);

Kazak Türkçesindeki ġ sesi Türkiye Türkçesindekine göre daha farklıdır. Gırtlağa daha yakındır. Bunun eserdeki örneklerinden bazıları şunlardır: **ġ**alamdı (28/13a), jal**ġ**astı (63/6), a**ġ**ayın (85/13a), a**ġ**aştardıŋ (109/7a), **ġ**arıştan (149/7b).

Kazak Türkçesindeki ķ sesleri de Türkiye Türkçesindekilere göre daha patlayıcıdır. Bütün ķ'lar böyle olduğu için özel bir transkripsiyon işareti kullanmadık. Bu sesi bulunduran kelilerden birkaçı şunlardır: **k**alay (13/10b), **k**arsırmın (76/10b), **k**anat (183/6b), **k**attı (240/12), **k**ara (273/44);

1.2.2. Ünsüz Olayları

1.2.2.1. Ünsüz Değişmeleri ve Korunmaları

1.2.2.1.1. Korunmalar

Eski Türkçedeki kelime başı ötümsüzleri ile belli kelimelerin başındaki *b* sesinin Oğuz sahasının oışında kalan ve bir Kıpçak şivesi olan Kazak Türkçesine uygun olarak eserde de korunduğu görülmektedir. Eski Türkçedeki kelime başı *k* ve *t* ünsüzleri de korunmuştur. Bazı kelimelerdeki *g* ve *d* ünsüzlerinin de korunduğunu da rastlanmıştır. Türkiye Türkçesinden farklı olarak yonmak fiili *t*'siz asıl hâlini korumuştur. Bunların örnekleri aşağıdadır:

#b : #b : bar (< E.T. bar; 7/1), **b**äri (< E.T. bar; 8/6), **b**er (< E.T.ber-; 29/2b), **b**olsa (< E.T. bol-; 66/3b).

#k : #k : kerek emes (< E.T.kergek; 7/6), **k**etti (< E.T. kit-; 22/8c), **k**ün (< E.T. kün; 56/1b), **k**ülkisi (< E.T. kül-; 95/16b), **k**elinşek (< kelin; 190/23a).

#t : #t : tınıştık (< E.T.tın-; 7/1), **t**amağıŋnan (< E.T. tamgak; 7/10), **t**uvadı (< E.T.tog-; 7/13), **t**ilim (< E.T. til; 66/5b), **t**ün (< E.T. tün-; 84/18a), **t**ile (< E.T. tile-; 99/2a), **t**is (< E.T. tiş; 121/12). Ancak bazı kelimelerde **#t>#d** değişimi görülmektedir: **d**eysiŋ (< E.T. ti-; 7/11), **d**avıs (< E.T. tavış; 69/7b), **d**ağı (< E.T. takı; 97/8a), **d**op (< E.T. top; 119/12), **d**iyirmen (< E.T. tegirmen; 128/2b).

g : g : il**g**eri (< E.T. ilgeru; 75/9a).

d : d : iz**d**edim (< E.T. izde-; 51/4).

ø t : jonar (< E.T. yon-; 14/15).

1.2.2.1.2. Ünsüz Değişmeleri

Kazak Türkçesinde Eski Türkçedeki #b > #m, #c > #j, #ç > #s, #y > #j, VçV > VşV, VgV > VvV, g# > v#, g > > y vb. değişimler görülmektedir. Bunun dışında Arapça veya Farsçadan gelen kelimelerde f>p, h>k değişimi de mevcuttur. Bunların eserdeki örnekleri şunlardır.

1.2.2.1.2.1. Kelime Başındaki Ünsüz Değişmeleri

#b > #m: moynıma (< E.T. boyun; 7/8), **m**ıŋ (< E.T. bin; 32/18a), **m**eni (< E.T. ben; 51/3), **m**äŋgi (< E.T. beŋgü; 122/35a), **m**urınġa (< E.T. burun; 131/4b).

#c > #j: janımdı (< Far. cān; 7/9), **j**ahan (< Far. cihān; 78/16a), **j**annat (< Ar. cannat; 181/15b), **j**apa (Ar. <cafā; 269/30a).

#ç > #s: sızayık (< E.T. çiz-; 117/8a).

#y > #j: jer (< E.T. yir; 7/1), kısı-**j**azı (< E.T. yaz; 8/4), **j**ılılık (< E.T.yılıg; 57/7b), **j**ürek (< E.T. yürek; 60/13a), **j**ürgen (< E.T. yür-; 79/17b), **j**üziŋde (< E.T. yüz; 93/19), **j**asımnan (< E.T. yaş; 258/44).

1.2.2.1.2.2. Hece Sonu ve İki Ünlü Arasındaki Ünsüz Değişmeleri

VçV > VşV : üşin (< E.T. üçün; 7/7), keşedi (< E.T. keç-; 22/9b), şaşı (< E.T. saç; 28/8a), kaştı (< E.T. kaç-'tan; 124/14b), oşak (< E.T. oçak; 207/11b).

ç# > ş# : keş (< E.T. keç; 9/20), üş (< E.T. üç; 16/2b), küş (< E.T. küç; 100/14a).

VgV > VvV: : tu**v**adı (< E.T. tog-; 7/13), ku**v**ala (< E.T. kogla-; 34/20a).

g# > v# : a**v**ru**v** (< E.T. aġrıġ; 52/16a), ta**v** (< E.T. taġ; 101/16).

g# > > y# : ü**y**retpepti-av (< E.T. ögret-; 29/17a), i**y**ne (< E.T. yigne; 195/10a).

VkV > VgV: süye**g**im (< E.T. sünük; 185/5a),

VķV > VġV: da**ġ**ı (< E.T. takı; 97/8a), so**ġ**-(ı)s (< E.T. sok-; 42/11b).

g > > ŋ: ja**ŋ**bır (< E.T. yaġmur; 48/1).

l > d: asıldar (<asıllar; 7/6), jıldık (<yıllık; 94/10a), jarandar (<yaranlar; 38/18a), kolday gör (< kolla-; 72/19a).

l > d > t: tastarġa (< E.T. taşlar; 40/4b), küşti (<< E.T. küçlüg; 79/6a), jurttarın (< yurtlar; 103/14a), arıstan (< E.T. arslan; 206/7b), kazaktardı (< kazaklar; 240/20).

m > b: m ünsüzü, bazı ötümlü ünsüzlerden sonra geldiğinde değişerek b olur. Bu değişme bilhassa m ile başlayan eklerde görülür. Eserden örnekleri şunlardır: janbaġan (< yanma-; 193/10a); buzbak (< buzmak; 82/4a), sönbesin (sönme-; 226/8a); jumbakpın (<yummak; 16/10b), jaŋbır (< E.T.yaġmur; 48/1).

m > b > p: Kazak Türkçesinde *m* ünsüzü ötümsüz ünsüzlerden sonra geldiğinde *p* ünsüzüne değişir. Eserden birkaç örnek şunlardır: tartpak (<tartmak-; 9/17), jatpaymın (< E.T. yatma-; 108/19), jasappız (< yaşapmız; 171/6b); bülik pe (< bülik me; 14/12), ketpese (< E.T. kitme-; 60/16b).

n > d: *n* ünsüzü birtakım ötümlü ünsüzlerden sonra geldiğinde *d* ünsüzüne değişir. Özellikle n ünsüzüyle başlayan +nI yükleme hâli ekinde (l, m, n, ŋ, r, v, z, j sedalı ünsüzlerinden sonra) ve +nIŋ ilgi hâli ekinde (l, r, v, y, z, j sedalı ünsüzlerinden sonra) görülür. Birkaç örnek şunlardır. jer**d**iŋ (< yirniŋ; 15/6a), jaz**d**ı (< yaznı; 26/14a), adam**d**ı (< adamnı; 117/7b), Alatav**d**ı (< Alatav'nı; 132/6), köl**d**iŋ (< kölniŋ; 251/24).

n > d > t: Kazak Türkçesinde ötümsüz ünsüzlerden sonra gelen n'ler ötümsüzleşerek *t* olur. Eserden birkaç örnek şunlardır: jürek**t**i (<yürekni'den; 66/6b), kuvat**t**ı (< kuvatnı; 134/5b), aġaş**t**ıŋ (< aġaçnıŋ; 184/18b), kus**t**ıŋ (< kuşnıŋ; 25/8b), jurt**t**ı (<yurtnı; 230/50).

ŋ > y: sü**y**egim (< E.T. süŋük; 185/5a).

ŋ > > ġ: jal**ġ**ız (< E.T. yalaŋuz; 11/12b).

VpV > VbV : ja**b**ıskalı (< < E.T. yap(ı)şun-; 230/36).

VpV > VbV > VvV: *p* ile biten tek heceli fiillere *-p* zarf fiil eki getirildiğinde fiilin sonundaki *p* ünsüzü sedâlılaşarak *v* olur: ta**v**ıp (< tap-; 80/10b), şa**v**ıp (< şap-; 36/22), ja**v**ıp (< jap-; 204/5a); te**v**ip (< tep-; 36/3), kevi**p** (< kep-; 237/19).

ş > s: kı**s**ı-jazı (< E.T. kış; 8/4), ba**s** (< E.T. baş; 25/15b), ta**s**tardı (< E.T. taş; 128/3b), ba**s**kadan (< E.T. başka; 155/3), ja**s**ımnan (< E.T. yaş; 258/44).

1.2.2.1.2.3. Alıntı Kelimelerdeki Ünsüz Değişmeleri

f > p: Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerde gerçekleşir. Eserden birkaç örnek şunlardır: sa**p**ardan (< Ar. sefer; 9/28), ja**p**a (< Ar. cefa; 269/30a), o**p**at (< Ar. vefat; 11/5b, 269/31a), **p**aydasın (< Ar. fā ʾida; 34/22b).

h > k: Arapçadan alıntı kelimelerde gerçekleşir. Eserden birkaç örnek şunlardır: ra**k**at (< Ar. rahat; 7/15), **k**akım (< Ar. hak; 79/5a), ra**k**met (< Ar. rahmet; 174/10b).

1.2.2.1.3. Diğer Ünsüz Olayları

Eserde Ünsüz Türemesi, Asimilasyon, Metatez, Ünsüz Yutulması, Ünsüz Erimesi gibi ünsüz olaylarına birkaç örnek rastladık.

1.2.2.1.3.1. Ünsüz Türemesi

#j : jibin (<< E.T. ip; 16/4b).

n# : orta**n** (< E.T. orta'dan; 128/15b). Bu örnekteki ortan kelimesi daima n harfi ile kullanılmamaktadır. Genel *orta* kelimesi Eski Türkçedeki şeklindedir.

y : halayık (< Ar. halāʾik; 245/43), pa**y**dasın (< Ar. fāʾida; 34/22b). mäŋgi-bak+**ıy** (< Ar. bāḳī; 38/15a).

1.2.2.1.3.2. Asimilasyon

ka**k**pak (<< E.T. kapgak; 263/49), tart**p**ak (<tartmak; 9/17), kuvat**t**ı (<kuvatnı; 134/5b), kus**t**ıŋ (<kuşnıŋ; 25/8b), jurt**t**ı (< yurtnı; 230/50).

1.2.2.1.3.3. Disimilasyon (Aykırılaşma)

ll > ld : ası**ld**ar (< asıllar; 7/6), jı**ld**ık (< yıllık; 94/10a), jarandar (< yaranlar; 38/18a), ko**ld**ay gör (< kolla-; 72/19a).

1.2.2.1.3.4. Metatez

kö**be**l**e**k (< H.T. ke**le**b**e**k; 17/10c), ö**kp**eletti (< E.T. öpke; 20/6b), ka**kp**ak (<< E.T. kapgak; 263/49), ja**ŋ**bır (<< E.T. yaġmur; 48/1).

1.2.2.1.3.5. Ünsüz Yutulması

Rastladığımız örneklerde kelime başı *v* ve Arapçadan gelen kelimelerdeki bazı kelime başı *h* ünsüzlerinin yutulması görülmektedir. Hem de Eski Türkçedeki bazı sözcüklerdeki kelime başı *y* ünsüzünün yutulması da rastlandı.

ø v : Otan+nıŋ (< Ar. vatan; 32/11a), opat (< Ar. vefat; 11/5b, 269/31a).

ø #h : akım (< Ar. hak; 13/2a), ükimi (< Ar. hukm; 139/3b).

#y : iyne (< E.T. yigne; 195/10a).

1.2.2.1.3.6. Ünsüz Erimesi

ø g# : tirilemin (< E.T. tirig; 72/17a).

ø l : otır (< E.T. oltur-; 8/15).

ø r : sebelep (< E.T. serpele-; 106/5a).

1.2.2.1.3.7. Sızıcılaşma

ç > ş: kü**ş** (< E.T. küç; 100/14a), ke**ş** (< E.T. keç; 9/20), ü**ş** (< E.T. üç; 16/2b),
g# > v# : ta**v** (< E.T. taġ; 101/16), a**v**ru**v** (< E.T. aġrıġ; 52/16a).
VkV > VhV: jakut (25/14b) > jahut (76/11a).

1.2.2.1.3.8. Süreklileşme

mıŋ (< E.T. bin; 32/18a), **j**apa (< Ar. cafã; 269/30a), **s**ızayık (< E.T. çiz-; 117/8a), jalġız (< E.T. yalaŋuz; 11/12b), ü**y**retpepti-av (< E.T. ögret-; 29/17a).

1.2.2.1.3.9. Dişdamaklılaşma

jılılık (< E.T. yılıg; 57/7b), **j**ürek (< E.T. yürek; 60/13a), **j**ürgen (< E.T. yür-; 79/17b), **j**üziŋde (< E.T. yüz; 93/19), **j**asımnan (< E.T. yaş; 258/44).

1.2.2.1.3.10. Dudaksıllaşma

a**v**ru**v** (< E.T. aġrıġ; 52/16a), ta**v** (< E.T. taġ; 101/16).

1.2.2.1.3.11. Akıcılaşma

ü**y**retpepti-av (< E.T. ögret-; 29/17a), i**y**ne (< E.T. yigne; 195/10a).

1.2.2.1.3.12. Öndamaklılaşma

ŋ > y: süyegim (< E.T. süŋük; 185/5a).

1.2.2.1.3.13. Ötümlüleşme

dağı (< E.T. takı; 97/8a), soġ-(ı)s (<< E.T. sok-; 42/11b), tavıp (< tap-; 80/10b), şavıp (< şap-; 36/22), javıp (< jap-; 204/5a).

1.2.2.1.3.14. Burunsulaşma (Nazalizasyon)

g > > ŋ: jaŋbır (< E.T. yaġmur; 48/1).

1.2.2.1.3.15. Süreksizleşme

asıl**d**ar (< asıllar; 7/6), arıs**t**an (< E.T. arslan; 206/7b), jaŋbır (< E.T. yaġmur; 48/1), jazdı (< yazını'dan; 26/14a), aġaştıŋ (< aġaçnıŋ; 184/18b).

1.2.2.1.3.16. Ötümsüzleşme

jasap**p**ız (< yaşapmız; 171/6b), jürek**t**i (< yürekni; 66/6b), ket**p**ese (< E.T. kitme-; 60/16b), kus**t**ıŋ (< kuşnıŋ; 25/8b), jurt**t**ı (< yurtnı; 230/50).

1.2.2.1.3.17. Patlayıcılaşma

sa**p**ardan (< Ar. sefer; 9/28), ja**p**a (< Ar. cefa; 269/30a), **p**aydasın (< Ar. fā ̇ida; 34/22b), ra**k**at (< Ar. rahat; 7/15), **k**akım (< Ar. hak; 79/5a).

1.2.2.1.3.18. İkizleşme

p > pp äppak (< ap ak; 159/11a), appak (< ap ak; 128/7b).

1.2.2.1.3.19. Büzülme

alıp > ap: süyenip ap (198/15b).
kalıp > kap: kap baradı (266/148).
kelip > kep: kep (7/8).

İKİNCİ BÖLÜM

2. ŞEKİL BİLGİSİ

2.1. ÇEKİM EKLERİ

2.1.1. İsim Çekimi ve Ekleri.

2.1.1.1. Çokluk Eki

Kazak Türkçesinde, ünlüyle veya *r, v, y* ötümlü ünsüzleriyle biten isimlerden sonra çokluk ekinin *+lAr* şekli kullanılır. Eğer isimler *l, m, n, ŋ, z* ve *j* ötümlü ünsüzleriyle bitiyorsa *+dAr* şeklindedir. Ötümsüz ünsüzlerle biten isimlerden sonra ek *tAr* şeklindedir.

+lAr: säbiy+**ler**+diŋ (7/14), bala+**lar** (8/3), kuvray+**lar** (37/13), talay+**lar**+dıŋ (152/15b), kepter+**ler** (189/2b).

+dAr: asıl+**dar** (7/6), biz+**der**+ge (94/5b), köz+**der**+den (100/9a), köl+**der**+diŋ (186/1b), juldız+**dar** (219/4b).

+tAr: bult+**tar** (83/7b), jürek+**ter**+de (88/15a), sät+**ter**+(i)m+di (197/1a), kanat+**tar**+(ı)m (203/18a), suvat+**tar** (39/14).

2.1.1.2. İyelik Ekleri

Kazak Türkçesinde iyelik ekleri Türkiye Türkçesindeki iyelik eklerine benzemekle beraber, çokluk. 2. şahıs iyelik ekleri Türkiye Türkçesinden farklı olarak +LArI$_2$ŋ ekiyle belirtilir. Kazak Türkçesindeki iyelik eklerinin eserdeki örneklerinden bazıları şunlardır:

Teklik 1. Şahıs: +m: til+(i)**m** (66/5b), halk+(ı)**m** (175/12a), kız+(ı)**m** (276/58) ul+(ı)**m** (7/5); böpe+**m** (7/5), jüreg+(i)**m**+de (23/1b); jüz+(i)**m**+niŋ (108/16).

Teklik 2. Şahıs: +ŋ: külki+**ŋ**+menen (7/9), nasıbay+(ı)**ŋ** (14/2), kıymıl+(ı)**ŋ**+dı (42/8b), köŋil+(i)**ŋ** (52/1b), juldız+(ı)**ŋ** (132/16).

Nezaket şekli: +ŋIz: süre+ŋiz (152/21b), jol+(ı)ŋız (234/3b).

Teklik 3. Şahıs: +I_2 / +sI_2: kelbet+**i** (7/2), korjın+**ı**+na (8/5), javab+**ı** (8/19), besig+**i**+ne (87/14a); üy+**i** (34/12b); körpe+**si**+n (170/8b), bala+**sı**+n (260/82).

Çokluk 1. Şahıs: +mIz: avıl+(ı)**mız** (15/13a), es+(i)**miz** (172/10b), kas+(ı)**mız**+da (211/5b), el+(i)**miz** (235/17); köz+(i)**miz** (130/7).

Çokluk 2. Şahıs: +LArI$_2$ŋ {L=l,d,t}: janar+**larıŋ** (125/11a), sıy+**larıŋ** (163/14a), şal+**darıŋ** (208/1b), bala+**larıŋ** (232/89), büyrek+**teriŋ** (125/12a); kün+**deriŋ** (241/38a).

Görüldüğü gibi Türkiye Türkçesinde çokluk ikinci şahıs iyeliği ifade eden +ŋIz ekinde çokluk anlamını katan (I)z sesi ikinci şahıs ekinden sonra kullanılırken Kazak Türkçesindeki biçimde çokluk için +LAr eki kullanılmakta ve bu ek ikinci şahsı karşılayan (I)ŋ sesinden önce gelmektedir.

Kazak Türkçesinde nezaket ifade eden +LArI2ŋız {L=l,d,t}: **+larıŋız, +leriŋiz, +darıŋız, +deriŋiz, +tarıŋız, +teriŋiz** eklerinde incelediğimiz eserde rastlanmamıştır.

Çokluk 3. Şahıs: +LArI2 {L=l,d,t}: şaşuv+**ları**+n äjeler (39/20), tanav+**ları**+n (24/5a), karttardıŋ akıl+**darı** (240/33), ülkenderdiŋ jumbak+**tarı**+n (16/16b), oydıŋ, kırdıŋ bök+**teri**+n+de (102/11a); jasın sürtip solardıŋ (solardıŋ jasın; 20/11a), bulardıŋ vakıtpen bir jüregi (bulardıŋ jüregi; 179/5).

2.1.1.3. Hâl Ekleri

Kazak Türkçesinde yedi hâl ekleri mevcuttur. Türkiye Türkçesindeki gibi Kazak Türkçesinde de Yalın hâlinde hiçbir ek yoktur.

Yalın Hâli: **ø** : tınıştık (7/1), jer (33/7a), kün (87/8a), adam (106/7a), Jaratkan (176/22b).

2.1.1.3.1. İlgi Hâli

İlgi hâlinde *ünlüler* ve *m,n,ŋ* ötümlü ünsüzleriyle biten isimlerden sonra *+nI₂ŋ,* şeklindeki ek kullanılır. *l, r, v, y, z, j* ötümlü ünsüzlerinden sonra *+dI₂ŋ* şekli ve ötümsüz ünsüzlerden sonra *+tI₂ŋ,* şekli kullanılır.

+nI₂ŋ: şopan+**nıŋ** (10/24b), dastarhan+**nıŋ** (16/9a), Otan+**nıŋ** (32/11a), sıŋarım+**nıŋ** (53/13a), älem+**niŋ** (83/5b).

+dI₂ŋ: säbiy+**diŋ** (7/2), ülken+der+**diŋ** (16/16b), davıl+**dıŋ** (83/9b), akın+dar+**dıŋ** (127/3), akkuv+**dıŋ** (260/91).

+tI₂ŋ: kulpıtas+**tıŋ** (24/10b), kuvanış+**tıŋ** (54/13b), kiyik+**tiŋ** (77/4a), bakıt+**tıŋ** (254/45), korkınış+**tıŋ** (270/36).

2.1.1.3.2. Belirtme Hâli

Yükleme hâli ekinde ünlülerden sonra +nI₂; *l, m, n, ŋ, r, v, z, j* ötümlü ünsüzlerinden sonra +dI₂; ötümsüz ünsüzlerden sonra +tI₂ ve üçüncü şahıs iyelik eklerinden sonra ise +n eki kullanılır:

+nI₂: bala+**nı** (8/11), düniye+**ni** (31/5b), ne+**ni** (60/13a), dala+**nı** (112/14a), şama+**nı** (165/3b).

+dI₂: janım+**dı** (7/9), kelin+**di** (8/12), adam+**dı** (18/2), aspan+**dı** (40/8b); üy+**di** (145/22a), kün+**di** (176/11b).

+tI₂: jürek+**ti** (7/12), bas+**tı** (124/15b), bet+**ti** (214/4a), tav-tas+**tı** (277/22), bes+**ti** (267/179).

+n: ata+sı+**n** (170/11b) ömir+i+**n** (179/14b), küyiniş+i+**n** (184/9b), kara+sı+**n** (244/90a), bala+sı+**n** (260/82).

2.1.1.3.3. Bulunma Hâli

Kazak Türkçesinde bulunma hâli eki Türkiye Türkçesinde olduğu gibi +DA {D=d, t} şeklindedir.

Ünlüyle veya ötümlü ünsüzlerle biten isimlerden sonra +dA, ötümsüz ünsüzlerden sonra ise +tA şekli kullanılır.

+DA {D=d, t}: betin+**de** (7/1), kasıŋ+**da**+mın (7/5), jaylav+**da** (108/6), kıstav+**da** (158/16), kala+**da** (200/8b), üy+**de** (47/12b); şuvak+**ta** (8/4), jırak+**ta** (25/7b), kıs+**ta** (92/21), jürek+**te** (244/13b), kök+**te** (38/19).

2.1.1.3.4. Yönelme Hâli

Ünlülerden ve ötümlü ünsüzlerden sonra +gA, ötümsüz ünsüzlerden sonra ise +kA, isimlerin iyelik eki almış şekillerinden sonra ise +A eki kullanılır.

+GA {G=ġ, g}: adam+**ġa** (8/12), saz+**ġa** (91/1b), samal+**ġa** (112/11b); äzir+**ge** (8/8), köŋil+**ge** (34/3b), kerüven+**ge** (210/8b).

+KA: Murat+**ka** (8/1), tınıştık+**ka** (8/11), rakat+**ka** (89/5b), art+**ka** (177/17a); jürek+**ke** (27/39), kek+**ke** (243/56).

+A: korjını+n+**a** (8/5), bası+n+**a** (15/9a), aldı+n+**a** (73/17a); kelbeti+n+**e** (7/2), kilemi+n+**e** (47/20b), degeni+n+**e** (234/39a).

2.1.1.3.5. Ayrılma Hâli

Kazak Türkçesinde ayrılma hâli eki *DAn: {D= d, t, n}* şeklindedir. Türkiye Türkçesinde olduğu gibi ünlüyle veya ötümlü ünsüzlerle biten isimlerden sonra *+dAn*, ötümsüz ünsüzle biten isimlerden sonra ise *+tAn* şeklindedir. Ancak *m, n, ŋ* ünsüzleriyle biten isimlerden sonra ve isimlerin teklik 1. Şahıs ve teklik 2. Şahıs iyelik eki almış şekilleri ile çokluk 2. ve 3. Şahıs iyelik eki almış şekillerinden sonra ayrılma hâli eki *+nAn* olur. Teklik 3. Şahıs iyelik ekinden sonra da *+nAn* şeklindedir.

+dAn: käri+**den** (8/25), jupar+**dan** (44/8a), toġay+**dan** (92/25), kar+**dan** (122/3b); gül+**den** (31/3a).

+tAn: tuzak+**tan** (8/8), sızat+**tan** (8/9), kulak+**tan** (36/4), biyik+**ten** (96/20b), arhiv+**ten** (128/45a), tirlik+**ten** (259/67).

+nAn: tamağıŋ+**nan** (7/10), kanatıŋ+**nan** (139/15a), aspan+**nan** (259/70); kelin+**nen** (8/13), se+**nen** (24/11a), kemesi+**nen** (81/26).

2.1.1.3.6. Vasıta Hâli

Kazak Türkçesinde Vasıta Hâli eki *+Menen: {M= m, b, p}* edatı ve bunun ekleşmiş şekli olan *+Men: {M= m, b, p}* ekiyle yapılır. Bugün ummumiyetle *+Men: {M= m, b, p}* kullanılır.

Bu ek vasıta hâli eki olarak kullanıldığında daima eklendiği isme bitişik yazılır. Ama bağlama edatı olarak *ile* anlamında kullanıldığında ise her zaman ayrı yazılır.

Vasıta Hâli yapan *+Menen* ve *+Men: {M= b, p}* ekleri kalınlık incelik uyumuna uymaz.

+men/menen: Ünlüyle veya ötümlü ünsüzlerle (z ve j hariç) biten isimlerden sonra ekin bu şekli kullanılır. Eserden birkaç örnek şunlardır: külkiŋ+**menen** (7/9), til+**menen** (7/12), ötken **menen** (78/1b); äni+**men** (114/34), jasıl+**men** (145/1a), kolım+**men** (228/13).

+ben/benen: Sonu z ve j ile biten isimlerden sonra ek bu şekildedir: biz+**benen** (160/6b); teŋiz+**ben** (20/3a), söz+**ben** (31/18a), doŋız+**ben** (120/19), erkimiz+**ben** (278/39a).

+pen/penen: ötümsüz ünsüzlerle biten isimlerde ek bu şekildedir: ümit+**penen** (96/15b), kurak+**penen** (131/5b); lep+**pen** (47/15b), javızdık+**pen** (189/14a), kabak **pen** (18/21).

2.1.1.3.7. Eşitlik ve Benzerlik Hâli Eki

Kazak Türkçesinde isimlerin eşitlek ve benzerlik hâlini yapmak için *+DAy*: *{D=d, t}* ve *+şA* eki kullanılır.

+DAy: {D=d, t} eki: Ünlüyle veya ötümlü ünsüzlerle biten isimlerden sonra ekin +dAy şekli, ötümsüz ünsüzlerden sonra ise +tAy şekli kullanılır. Eserden birkaç örnek şunlardır: bala+**day**+sıŋ (210/12a), sümbe+**dey** (263/59); süt+**tey** (13/13b), tavlar+**day** (43/15b), almas+**tay** (102/13a), jolbarıs+**tay** (263/55), nart+**tay** (267/167). Teg edatından gelir: Teŋri teg (Bilge Kağan Yazıtı).

+DAyI$_2$n {D=d, t}: Eserde anlam güçlendirmek için veya kafiye ve ölçüye uydurmak için bu şekli de kullanılmıştır. Buradaki +ın ekin günlük kullanımda

yoktur: şını+**dayın** (34/18a), patşa+**dayın** (44/5b), davıl+**dayın** (167/5a) säbiy+**deyin** (9/15); sınap+**tayın** (38/2b), bulak+**tayın** (38/18b).

+şA: Bütün ünlülerin sonuna baştaki ünsüzü (ş) değişmeden kullanılır: saġat+**şa** (64/15a), Petefi+**şe** (113/3c), bala+**şa** (172/17a), özin+**şe** (194/3b), adam+**şa** (268/12b).

2.1.2. Fiil Çekimi ve Ekleri

2.1.2.1. Kip Ekleri

2.1.2.1.1. Haber Kipi (Zaman) Çekimleri ve Ekleri

2.1.2.1.1.1. Görülen Geçmiş Zaman

Kazak Türkçesinde, Gölülen Geçmiş Zaman eki *-DI₂: {D= d, t}* şeklindedir. Bu kipin çekiminde Türkiye Türkçesinde olduğu gibi iyelik menşile şahıs ekleri kullanılır.

Teklik 1. Şahıs: aynal-**dı**+m (7/10), tap-**tı**+m (80/17b), bar-**dı**+m (121/5), bil-**di**+m (177/17a); kör-**di**+m (13/5b), kül-**di**+m (110/2b).

Teklik 2. Şahıs: kel-**di**+ŋ (20/1b), de-**di**+ŋ (228/24), süy-**di**+ŋ (179/22); tart-**tı**+ŋ (27/26), tap-**tı**+ŋ (237/11).

Nezaket şekli: bil-**di**+ŋiz (9/22), kör-**di**+ŋiz (130/22).

Teklik 3. Şahıs: alıp kal-**dı** (8/13), ket-**ti** (22/8c), süyey ber-**di** (26/21a), jat-**tı** (101/16), äkel-**di** (1458), bar-**dı** (262/22).

Çokluk 1. Şahıs: kara-**dı**-k (9/9), koş de-**di**+k (29/12a), bas-**tı**+k (81/7), aŋır-**dı**+k (103/24a), ket-**ti**+k (198/10b).

Çokluk 2. Şahıs: ket-**ti**+ŋ+der (95/21b).

Nezaket şekli: ø

Çokluk 3. Şahıs: kazdar ... ket-**ti** (26/10a), iytter ... attan kur-**dı** (36/17), bulttar ... jıla-**dı** (47/12a), künder ... öt-**ti** (122/2c), bäri ... öl-**di** (280/50).

2.1.2.1.1.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman

Bu kip *-GAn: {G= ġ, g, k}* ve *-p* ekleri eklenerek iki şekilde yapılır.

-Gan ekiyle yapılan öğrenilen geçmiş zaman *-p* ekiyle yapılan geçmiş zamana göre daha kesin bir mânâ ifade eder. Yani hareketin yapıldığını daha kesin olarak bildirir. Bu yüzden bazen görülen geçmiş zaman karşılığı olarak da Türkiye Türkçesine aktarılabilir. *-p* ekiyle yapılan öğrenilen geçmiş zaman ise daha önceki bir zamanda yapılan bir hareketi bildirir ve daha çok masallarda kullanılır.

1) -GAn: {G= ġ, g, k} ekiyle

Bu çekimde üçüncü şahıs eksizdir. Ünlü veya ötümlü ünsüzlerle biten fiilerden sonra *-ġan, -gen* şeklindedir. Ötümsüz ünsüzlerden sonra *-kan, -ken* şekli kullanılır.

Teklik 1. Şahıs: umıt-**kan**+mın (71/8b), erjet-**ken**+min (77/4b), avır-**ġan**+mın (119/8), kamal-**ġan**+mın (241/9b), al-**ġan**+mın (241/7b).

İncelenmiş metinde bugünkü Kazak Türkçesinin yazı dilinde bulunmayan, daha çok konuşma dilinde görülen öğrenilen geçmiş zaman çekimleri vardır:

jaral-ġa+m (20/1a): Yazı dilindeki biçim: jaralġanmın

kul bol-ġa+m (123/13b): Yazı dilindeki biçim: kul bolġanmın

ala kel-ge+m (110/6b) : Yazı dilindeki biçim: ala kelgenmin

kak-ka+m (87/7a): Yazı dilindeki biçim: kakkanmın

katıpkal-ġa+mın (19/32): Yazı dilindeki biçim: katıp kalġanmın

Öğrenilen geçmiş zamanın olumsuzunda da yazı diline uymayan bir ifade vardır:

jerip ket-ke+m jok (76/3b): Yazı dilindeki biçimler: jerip ketkenim jok,
jerip ketpegenmin,
jerip ketken jokpın.

Teklik 2. Şahıs: oylan-**ġan**+sıŋ (42/17), jaral-**ġan**+sıŋ (189/23a), tuv-**ġan**+sıŋ (268/22).

Yukarıdaki konuşma dili biçimi ikinci şahısta görülür:

tuv-ġa+sıŋ ba (199/19b) Yazı dilindeki biçim: tuvġansıŋ ba

Nezaket şekli: ø

Teklik-Çokluk 3. Şahıs: kıtıkta-**ġan** (7/12), uzat-kan (8/12), mayıstır-**ġan** (23/16), tap-**kan** (37/6b), küreŋit-**ken** (89/9b), ayt-**kan** (160/21a).

Çokluk 1. Şahıs: tur-**ġan**+bız (21/9a), aŋġara almay kal-**ġan**+bız (25/16b).

Eserdeki istisna konuşma dilindeki *n* dümesi ve dolaysıyla b yerine m değişimi: sekir-ge+miz (152/16b).

Çokluk 2. Şahıs: ø

Nezaket şekli: ø

2) -p ekiyle:

Bu çekimde üçüncu şahıslarda ek bulunur.

Teklik 1. Şahıs: jürme-**p**+pin (90/6b), bas-**(ı)p**+pın (120/19), ösiyet aytıp tur-**(ı)p**+pın (146/21a), jay otımdı al-**(ı)p**+pın (161/13a), körme-**p**+pin (256/114).

Teklik 2. Şahıs: kal-**(ı)p**+sıŋ-av (22/1b), katayıp al-**(ı)p**+sıŋ ġoy (58/3), jaz-**(ı)p**+sıŋ (75/2a), ädemi bop ket-**(i)p**+siŋ ġoy (125/4a), ötkiz-**(i)p**+siŋ (166/15b).

Nezaket şekli: ø

Teklik-Çokluk 3. Şahıs: adas-**(ı)p**+tı (9/4), al-**(ı)p**+tı (15/6a), umıtpa-**p**+tı (29/25a), saldırt-**(ı)p**+tı (39/21), sıyla-**p**+tı (53/14a).

Çokluk 1. Şahıs: jan-**(ı)p**+pız (60/5b), jasa-**p**+pız (171/6b), bilme-**p**+piz (178/18b).

Çokluk 2. Şahıs: ø

Nezaket şekli: ø

2.1.2.1.1.3. Şimdiki Zaman

Kazak Türkçesi'nde üç ayrı şimdiki zaman vardır. Bunlar gramer kitaplarında şunlardır:

1. Jalpı osı şak (Genel şimdiki zaman)
2. Nak osı şak (Kesin şimdiki zaman)
3. Negaybıl osı şak (Belirsiz şimdiki zaman).

1) Jalpı osı şak (Genel şimdiki zaman)

Bu şekil Türkiye Türkçesi'ndeki geniş zamanın karşılığıdır. Geniş zamanın şimdiki zamanı ifade etme özelliğinden dolayı bu adla anılmaktadır. Başka şivelerde de kullanılan *-A, -y* eki bu şivede genel şimdiki zamanı ifade eder (Türk, 1996: s. 322).

Teklik 1. Şahıs: jasıma-**y**+mın (14/21), asığ-**a**+mın (25/5b), kuvan-**a**+mın (74/23a), süyin-**e**+min (100/23a), tüsin-**e**+min (211/15a); öksime-y+min (175/9b).

mın (<m): tur-**a**+**m** da kal-**a+m** (64/14a), jasır-**a+m** (107/18a), bat-ır-**a+m** (147/21b), attanıp ketip bar-**a+m** (194/19a), ızğıtıp şavıp kel-**e+m** (36/22).

Olumsuz şekli böyle kısaltılabilir. Çoğunlukla şiirlerde görülür: bile **al-ma+n** (55/5b), dep ayta **al-ma+n** (110/1b), muŋay-**ma+n** (175/9b), ökin-**be+n** (175/9b).

Teklik 2. Şahıs: aymala-**y**+sıŋ (7/9), de-**y**+siŋ (7/11), öt-**e**+siŋ (33/15a), kül-**e**+siŋ (127/11), jasır-**a**+sıŋ (163/23a), äketip bar-**a**+sıŋ (192/18).

Nezaket şekli: ø

Teklik-Çokluk 3. Şahıs: uksa-**y**+dı (7/1), tuv-**a**+dı (7/13), kötertpe-**y**+di (29/3b), tur-**a**+dı (131/17b), ulıp jat-**a**+dı (214/12a), tüs-**e**+di (275/34).

Bu örneklerdeki *+dı* teklik üçüncü şahıs ekinin konuşma dilinde sıklıkla düştüğü görülür: bastap kel-**e** +{ ø } me (218/6b).

Çokluk 1. Şahıs: basta-**y**+mız (16/3), jür-**e**+miz (47/17b), jama-**y**+mız (96/18b), jılın-**a**+mız (153/27a), kel-**e**+miz (221/7b).

Çokluk 2. Şahıs: ket-**e**+siŋ+der (125/13a), jılmaŋda-**y**+sıŋ+dar (239/87).

Nezaket şekli: ø

2) Nak osı şak (Tam şimdiki zaman)

-jatır, tur, jür, otır:

Bu dört fiil şimdiki zamanda çekimlenirken üzerine herhangi bir zaman eki almadan doğrudan şahıs eki alır ve şimdiki zamanı ifade eder.

Teklik 1. Şahıs: otır+mın (: oturuyorum; 16/10b), tur+mın (107/17a), jür+min (173/7a).

Teklik 2. Şahıs: jür+siŋ (29/1b), tur+sıŋ (202/3a), jatır+sıŋ (80/9a).

Nezaket şekli: ø

Teklik-Çokluk 3. Şahıs: jatır (16/15b), jür (21/10a), otır (63/2), tur (205/10a).

Çokluk 1. Şahıs: otır+mız (16/2b).

Çokluk 2. Şahıs: ø

Nezaket şekli: ø

-p ve -A jatır, tur, jür, otır:

Diğer fiillerin çekiminde zarf fiil ekinin ardından süreklilik ifade eden yukarıdaki dört fiil ek gibi kullanılır. Bu dört fiilden *jatır* fiili, kel ve bar fiillerine *-A* zarf fiil eki ile bağlanır. *Otır* ve *jür* cansız varlıklar ve bitkiler için kullanılmaz.

Teklik 1. Şahıs: kajı-**p tur+**mın (14/1), uksa-**p otır+**mın (24/20a), attan-**(ı)p** bar-**a jatır+**mın (96/23a), kör-**(i)p tur+**mın (166/15b), kör-**(i)p jür+**min (198/19a).

Teklik 2. Şahıs: sağın-**(ı)p jür**+siŋ (43/28a), **tur+**sıŋ ba jastıktağı nurıŋdı izde-**p**? (54/15b),

Nezaket şekli: ø

Teklik-Çokluk 3. Şahıs: sula-**p jat**-ır (9/12), közin jum-**(ı)p otır** (53/11a), atıp kel-**e jatır** (93/1), kuv-**(ı)p jür** (112/13b), **otır** küyin bağ-**(ı)p** (253/14), küyig-**(i)p tur** (276/89).

Çokluk 1. Şahıs: ket-**(i)p jür**+miz (188/19a).

Çokluk 2. Şahıs: ø

Nezaket şekli: ø

3) Negaybıl osı şak (Belirsiz şimdiki zaman)

Gelecekte meydana çıkması muhtemel bir hareketin şimdiki zamanda ifade edilmesinde kullanılan şimdiki zaman şeklidir. Bu zamanın kalıbı şu şekilde kurulur:

Asıl fiil + Emir 1. teklik şahıs eki (-AyI$_2$n) + de- fiili + -p zarf-fiil eki + jatır, jür, otır, tur fiilerinden biri + Şahıs eki (Türk, 1996: s. 325).

Eserden örnekler: üzileyin dep tur (144/8).

Kazak Türkçesi'nde şimdiki zamanın yukarıda gösterilen üç şekli dışında, -mAktA'nin karşılığı -UvdA, -vde ile yapılan şekli de kullanılmaktadır (Türk, 1996: s. 327).

Fiil isimleriyle yapılan şimdiki zaman *-Uv, -v* ekiyle fiil isimlerinin sonunda *-dA* bulunma hâli eki ve zamir menşeli şahıs eklerinin üçüncü şahısta eksiz olan tipi getirilerek yapılır. Bu çekimin çoğunlukla 3.şahısları kullanılır. Devam etmekte olan bir hareketi veya işi bildirir.

Teklik 1. Şahıs: küt-**üvde**+min (160/2b).

Teklik 2. Şahıs: ø

Nezaket şekli: ø

Teklik-Çokluk 3. Şahıs: tas-**uvda** (63/11), äldiyle-**vde** (80/12a), öt-**üvde** (152/21b), talas-**uvda** (168/18b), zarla-**vda** (253/22).

Çokluk 1. Şahıs: öt-üvde+miz (152/9b).

Çokluk 2. Şahıs: ø

Nezaket şekli: ø

2.1.2.1.1.4. Gelecek Zaman

Üç farklı gelecek zaman çekimi vardır: hareketin gelecekte muhakkak gerçekleşeceğini ifade eden *-A,-y* ekiyle yapılan gelecek zaman, *-Ar, -r* ekiyle yapılan Tahminî Gelecek Zaman ve *-MAK, {M=m,b,p}* veya *–MAKşI$_2$* ekiyle yapılan Maksatlı Gelecek Zaman.

1) -A,-y:

Bu çekim aynı zamanda şimdiki zaman ifade eder. Bu çekimin şimdiki zaman mı yoksa gelecek zaman mı ifade ettiği, sözün gelişinden anlaşılır. Ekin -A şekli ünsüzle biten fiilere; -y şekli ünlü ile biten fiillere getirilir.

Teklik 1. Şahıs: ket-**e**+min (143/22b), jara-**y**+mın (164/13a), ne+ġıl-**a**+mın (197/9b), kandat-**a**+mın (263/42), kaldır-**a**+mın (278/31).

Teklik 2. Şahıs: sesken-**e**+sıŋ (11/27a), ayrıl-**a**+sıŋ (23/8b), jet-**e**+siŋ (48/21), oŋba-**y**+sıŋ (142/19a), oral-**a**+sıŋ (160/20).

Teklik-Çokluk 3. Şahıs: ber-**e**+di (52/4a), kalma-**y**+dı (118/4b), sal-**a**+dı (142/15a), jür-**e**+di (179/1b), ketpe-**y**+di (196/17b).

Çokluk 1. Şahıs: bar-**a**+mız (55/6a), kör-**e**+miz (181/1b), jol jür-**e**+miz (208/2b), ayt-**a**+mız (208/9b), tab-**a**+mız (245/21).

Çokluk 2. Şahıs: neġıl-a+sıŋ+dar (239/79).

Nezaket şekli: ø

2) -(A)r (Tahmini Gelecek Zaman)

Bu çekim fiilin gösterdiği hareketin gelecek zamanda yapılacağını ancak kesin olmadığını bildirir. Ekin *-Ar* şekli, ünsüzle biten fiillere; *-r* şekli ünlü ile biten fiillere getirilir.

Teklik 1. Şahıs: janşıp koy-**ar**+mın (24/11b), ket-**er**+min (41/11b), tur-**ar**+mın (56/6b), kayt-**er**+min (124/11b), jat-**ar**+mın (173/6b).

Teklik 2. Şahıs: ne de-**r**+siŋ (84/28a), umıt-**ar**+sıŋ (96/28b), ötel-**er**+siŋ (122/16b), kon-**ar**+sıŋ (169/14a), jut-**ar**+sıŋ (268/9b).

Nezaket şekli: ø

Tekil-Çokluk 3. Şahıs: kel-**er** (52/1a), bar-**ar** (135/12b), ket-**er** (57/11a), kara-**r** (170/13b), ayt-**ar** (174/5b).

Çokluk 1. Şahıs: adas-**ar**+mız (116/3c), arıl-**ar**+mız (127/5), tabıl-**ar**+mız (128/45a), tabıs-**ar**+mız (140/10b), kör-**er**+miz (174/14b).

Çokluk 2. Şahıs: ø

Nezaket şekli: ø

3) -MAK: {M=m,b,p} veya –MAKşI$_2$: (Maksatlı Gelecek Zaman)

Bu çekimde zamir menşeli şahıs eklerinin üçüncü şahısları eksiz olan tipleri kullanılır. Bu ekin ikinci şeklindeki -*şI$_2$* ilâveleri kuvvetlendirme ifade eder. Yani maksadın kesin olduğunu belirtir.

Teklik 1. Şahıs: iste-**mek**+pin (82/11a), kal-**mak**+pın (91/24a), töle-**mek**+pin (163/19a), kökte-**mek**+pin (209/3b).

Teklik 2. Şahıs: ø

Nezaket şekli: ø

Teklik-Çokluk 3. Şahıs: tıŋda-**mak** (24/10a), korġa-**mak** (40/14b), şırılda-**mak** (51/10b), kula-**mak** (179/10b), siŋ-**bek** (226/6a).

Çokluk 1. Şahıs: ø

Çokluk 2. Şahıs: ø

Nezaket şekli: ø

2.1.2.1.1.5. Geniş Zaman

Kazakistan'da yapılan gramer çalışmalarında, dolayısıyla Kazak Türkçesinde geniş zaman kavramı ve bunu karşılayan bir terim bulunmamaktadır. Ancak, yapılan çeviri ve çalışmalarda şimdiki zamanın *-A, -y* şekli Türkiye Türkçesine geniş zaman anlamında aktarılabilir:

Teklik 1. Şahıs: jasıma-y+mın (14/21), asıġ-a+mın (25/5b), kuvan-a+mın (74/23a), süyin-e+min (100/23a), tüsin-e+min (211/15a); öksime-y+min (175/9b).

Teklik 2. Şahıs: aymala-y+sıŋ (7/9), de-y+siŋ (7/11), öt-e+siŋ (33/15a), kül-e+siŋ (127/11), jasır-a+sıŋ (163/23a), äketip bar-a+sıŋ (192/18).

Nezaket şekli: ø

Teklik-Çokluk 3. Şahıs: uksa-y+dı (7/1), tuv-a+dı (7/13), kötertpe-y+di (29/3b), tur-a+dı (131/17b), ulıp jat-a+dı (214/12a), tüs-e+di (275/34).

Çokluk 1. Şahıs: basta-y+mız (16/3), jür-e+miz (47/17b), jama-y+mız (96/18b), jılın-a+mız (153/27a), kel-e+miz (221/7b).

Çokluk 2. Şahıs: ket-e+siŋ+der (125/13a), jılmaŋda-y+sıŋ+dar (239/87).

Nezaket şekli: ø

2.1.2.1.2. Dilek (Tasarlama) Kipi Çekimleri ve Ekleri (Gereklilik Kipi vb.)

2.1.2.1.2.1. İstek Kipi

İstek kipi, Kazak Türkçesinde genel olarak fiile *-GI₂* ve *kişi eki* ile birlikte *keledi* kelimesi getirilerek yapılır. Bunun dışında çoğunlukla şiirlerde ve edebî metinlerde görülen fiile *-GAy* ve *zamir menşeli kişi eki* eklenerek yapılan çekimleme biçimi de vardır.

1)Fiil -GI₂ :{G=ġ, g, k} + iyelik eki +keledi.

Bu kipin olumsuz şekli kel- yardımcı fiili olumsuz hâle getirilerek yapılır.

Teklik 1. Şahıs: jantaya ket-**ki**+m **keledi** (61/2), säbiy bol-**ġı**+**m keledi** (77/4b), äldiy bol-**ġı**+**m keledi** (77/9b), Gerkulespen arpalıs-**kı+m keledi** (79/11a), **kelmeydi** mıŋ jasa-**ġı**+**m** (203/12), jıya ber-**gi**+m **keledi** (127/29)

Teklik 2. Şahıs: ömirdi **keledi** tasta-**ġı+ŋ** (115/2b), **keledi** ömirdi bere ket-**ki+ŋ** (196/22a).

Nezaket şekli: ø

Teklik-Çokluk 3. Şahıs: esti-**gi**+si **kelmeydi** (57/11b), jiber-**gi+si kelmeydi** (111/31).

Çokluk 1. Şahıs: ø

Çokluk 2. Şahıs: ø

Nezaket şekli: ø

2)-ĠAy'lı istek çekimi

Bu çekimde zamir menşeli şahıs eklerinin üçüncü şahısları eksiz olan tipleri kullanılır. Kazak Türkçesinde -*ĠAy*'lı istek çekiminin formülü şöyledir.

Fiil -Ġay +zamir menşeli şahıs eki.

Eserden birkaç örnek şunlardır: min-**gey**+siŋ (48/18), kütpe-**gey**+siŋ (66/17b), keşir-**gey**+siŋ (8316a), de-**gey**+siŋ (194/5b), ber-**gey**+siŋ sälem (166/23a); ökinbe-**gey** (111/35).

Eserde Teklik sadece 2 ve 3. şahıslar için örnek rastladık.

2.1.2.1.2.2. Gereklilik Kipi

Kazak Türkçesinde gereklilik kipi mastar fiile iyelik eki eklenerek ve sonra kerek sözcüğü getirilerek (Fiil +Uv + iyelik eki + kerek) yapılır. Ancak eserde bunun hiçbir örneğine rastlamadık.

2.1.2.1.2.3. Şart Kipi

Kazak Türkçesinde Şart Kipinin **-sA** eki ile yapılır. Örnekleri şu şekildedir:

Teklik 1. Şahıs: örten-**se**+m (17/3b), kayrap al-**sa**+m (57/16b), sıylama-**sa**+m (58/11), eske al-**sa**+m (177/19a), süyenbe-**se**+m (185/4a).

Teklik 2. Şahıs: bol-**sa**+ŋ (7/19), sälem bere kal-**sa**+ŋ (8/1), silkip kal-**sa**+ŋ (29/30a), jasa-**sa**+ŋ (41/1b), kör-**se**+ŋ (165/19b), tep-**se**+ŋ (191/19a).

Nezaket şekli: ø

Teklik-Çokluk 3. Şahıs: süyip tur-**sa** (125/6a), toylanba-**sa** (191/20a), kel-**se** (218/9b), oylap tur-**sa** (240/22), ayta ber-**se** (280/56).

Çokluk 1. Şahıs: kulap ket-**se**+k (47/11b), kula-**sa**+k (96/20b), adas-**sa**+k (116/3c), jırla-**sa**+k (128/40a), keyime-**se**+k (199/6b).

Çokluk 2. Şahıs: umıtıp ket-**se**+ŋ+der (194/19b), kıyma-**sa**+ŋ+dar (203/3b), kala-**sa**+ŋ+dar (277/23).

Nezaket şekli: ø

Bu ekin körme-**se**+m eken (74/1b), öşpe-**se** eken (117/11a), tüspe-**se** eken (147/12b), ötpe-**se** eken (192/11), kal-**sa** eken (213/11b), bol-**sa** eken (229/18); kal-**sa** ğoy (12/21) örneklerinde istek anlamı katttığı görülmektedir.

2.1.2.1.2.4. Emir Kipi

Ünsüzlerden sonra -*AyI$_2$n* ünlülerden sonra ise -*yI$_2$n* şekli kullanılır.

Teklik 1. Şahıs: -(A)yI$_2$n: ayıp taġ-**ayın** (13/9b), tın-**ayın** (30/15b), tile-**yin** (99/1a), kara-**yın** (114/10), ber-**eyin** (196/1b).

Teklik 2. Şahıs: uykta (7/5), ayt (8/2), suratpa (8/2), salbırama (11/26a), körsetpe (74/13b), keşir (75/13a), örtep jiber (93/5), karama (274/50a).

Teklik 2. Şahıs Emir Kipinin daha nazik şekli de vardır. Bu çekimde tarihî Türk şivelerinde de gördüğümüz -*GI$_2$n {G=ġ,g}* eki kullanılır. Eserden birkaç örnek şunlardır: jılama-ġın (70/3b), şaşılma-ġın (70/11b), kaşırma-ġın (70/12b), jasıma-ġın (161/2a), barma-ġın (243/53), tasta-ġın (258/23); tiyme-gin (170/11a), kel-gin (258/23).

Nezaket şekli: ø

Teklik-Çokluk 3. Şahıs: -sI$_2$n: jet-**sin** (82/10b), en-**sin** (93/13), jıla-**sın** (95/9a), kara-**sın** (189/7a), tep-**sin** (159/18a), kozġay ber-**sin** (279/38).

Çokluk 1. Şahıs: -(A)yI$_2$K: ayaŋda-yık (15/1a), bas-ayık (54/12a), kasterle-yik (105/18), kez-**eyik** (117/14a), ayırbasta-**yık** (227/30a).

Bu şahsın emir çekiminde standart Kazak Türkçesinde görülmeyip daha çok şiir dilinde bulunan bir çekim biçimi vardır:

kayt-alık (53/6c): Standart Kazak Türkçesinde: kayt-ayık.

nalıma-lık (100/19a): Standart Kazak Türkçesinde: nalıma-yık.

kaşırma-lık (255/101): Standart Kazak Türkçesinde: kaşırma-yık.

Çokluk 2. Şahıs: -ŋdAr: ötpe-**ŋder** (116/18a), küt-**(i)ŋder** (158/22), kuy-**(ı)ŋdar** (220/10a), jäbirleme-**ŋder** (238/68), iles-**(i)ŋder** (248/113).

Nezaket şekli : ø

2.1.2.1.3. Fillerin Birleşik Çekimleri (Hikâye, Rivayet, Şart)

2.1.2.1.3.1. Hikâye

Umumiyetle *e-* fiilinin görülen geçmiş zaman şekli olan *eken* kelimesinin yardımıyla yapılır. Bunun için kip ve zaman ekinden sonra *eken* kelimesi getirilir, şahıs ekleri edi kelimesinin sonuna eklenir (Tamir ve Ercilasun, 2007: s. 469).

e-di:

Teklik 1. Şahıs: uşar **e-di**+m (40/27a), tuvġan **e-di**+m (126/16b), juldız bop tönip **e-di**+m (214/7b).

(edim>) em: elemes **em** (22/9b), teŋemes **em** (22/10b), keter **em** (30/5b), körip **em** (102/4a), umıtar **em** (136/10a), attanıp **em** (212/16b).

Teklik 2. Şahıs: örtenbey kalıp **e-di**+ŋ (211/11a), tur **e-di**+ŋ (271/69).

(ediŋ>) eŋ: kalar ma **eŋ** (48/7), kanıp **eŋ** (102/3b); jeter ma **eŋ** (48/11), jürmes **eŋ** (58/12), dep **eŋ** (104/9).

Nezaket şekli: ø

Teklik-Çokluk 3. Şahıs: sılk tüser **e-di** (46/3b), kayter **e-di** (57/15b), dep **e-di** (64/3a), bolġan **e-di** (177/9b).

(edi>) -dI$_2$: kalġan-**dı** (34/18b), jatkan-**dı** (39/14), ile şıkkan-**dı** (148/10), baskan-**dı** (237/38), estigen-**di** (240/21), bilmegen-**di** (259/73).

Çokluk 1. Şahıs: ösken **e-di**+k (35/10), kayter **e-di**+k (204/23a), bastap **e-di**+k (278/35a).

(edik>) ek: otırar **ek** (42/10b), tuvılıp **ek** (55/5a).

Çokluk 2. Şahıs: ø

Nezaket şekli: ø

2.1.2.1.3.2. Rivâyet

Umumiyetle e- fiilinin öğrenilen geçmiş zaman şekli olan edi kelimesinin yardımıyla yapılır. Bunun için kip ve zaman ekinden sonra edi kelimesi getirilir, şahıs ekleri edi kelimesinin sonuna eklenir (Tamir ve Ercilasun, 2007: s. 469).

Teklik 1. Şahıs: kelgen **e-ken**+min (16/12b), boska jür **e-ken**+min (136/6b).

ekem (<<eken+min): jazdı **ekem** (137/15), bilmeydi **ekem** (160/14a), tabar ma **ekem** (234/54a).

Teklik 2. Şahıs: şıdap jür **e-ken**+sıŋ (28/12b), kün keşip jür **e-ken**+sıŋ (30/11b).

Nezaket şekli: ø

Teklik-Çokluk 3. Şahıs: ne degen **e-ken** (131/32a), otır ma **e-ken** (177/4b), ötti me **e-ken** (190/15b), jetti me **e-ken**?! (217/13a), ketti **e-ken** (251/14).

Çokluk 1. Şahıs: ø

Çokluk 2. Şahıs: ø

Nezaket şekli: ø

2.1.2.1.3.3. Şart

Bu çekim "fiil + kip eki + bol- fiili + sA şart eki + şahıs eki" kalıbıyla yapılır. "Kelgen bolsam" vb. Ancak eserde bunun örneğine rastlamadık.

2.1.2.1.4. Şahıs Ekleri

2.1.2.1.4.1. Zamir Kökenli Şahıs Ekleri

Kazak Türkçesinde Zamir kökenli şahıs ekleri öğrenilen geçmiş, şimdiki ve gelecek zaman kiplerinde kullanılır:

Teklik 1. Şahıs: +MI_2n {M=m,b,p} : tur-**mın** (107/17a), kayt-er+**min** (124/11b), ket-e+**min** (143/22b), sura-ma-s+**pın** (179/12b).

İncelediğimiz metinde yazı dilindeki +mI_2n yerine konuşma dilinde daha çok görülen **+m** şahıs ekinin kullanıldığını tespit ettik: jaral-ġa+m (20/1a), bol-ġa+m (123/13b), ala kel-ge+m (110/6b), kak-ka+m (87/7a), jerip ket-ke+m jok (76/3b).

Olumsuz şekli böyle kısaltılabilir. Çoğunlukla şiirlerde görülür: bile **al-ma+n** (55/5b), dep ayta **al-ma+n** (110/1b), muŋay-**ma+n** (175/9b), ökin-**be+n** (175/9b).

Teklik 2. Şahıs: +SI_2ŋ : aymala-y+**sıŋ** (7/9), öt-e+**siŋ** (33/15a), tiri e-ken+**siŋ** (69/12b), umıt-ar+**sıŋ** (96/28b), jut-ar+**sıŋ** (268/9b).

Nezaket şekli: +SI_2z : ø

Teklik-Çokluk 3. Şahıs: +DI_2 {D=d,t} : tuv-a+**dı** (7/13), süyey ber-**di** (26/21a), saldırt-(ı)p+**tı** (39/21), sıyla-p+**tı** (53/14a), jat-**tı** (101/16).

Bu ekin konuşma dilinde sıklıkla düştüğü görülür: bastap kel-**e** +{ ø } me (218/6b)

Çokluk 1. Şahıs: +MI_2z {M=m,b,p} : basta-y+**mız** (16/3), jama-y+**mız** (96/18b), jür-e+**miz** (47/17b), kör-er+**miz** (174/14b); bar-mas+**pız** (105/21).

Çokluk 2. Şahıs: +SI_2ŋdAr : ket-e+**siŋder** (125/13a), neğıl-a+**sıŋdar** (239/79), jılmaŋda-y+**sıŋdar** (239/87).

Nezaket şekli: ø

2.1.2.1.4.2. İyelik Kökenli Şahıs Ekleri

İyelik eklerinin şahıs ekleri olarak fiil çekiminde kullanılmasıyla meydana gelimştir. Bu şahıs ekleri Türkiye Türkçesinde olduğu gibi sadece görülen geçmiş zaman ve şart kipi çekimlerinde kullanılır. Kazak Türkçesinde çokluk 3. Şahıslarda hiçbir zaman *+lAr* çokluk eki kullanılmaz (Tamir ve Ercilasun, 2007: s. 460).

Teklik 1. Şahıs: +m: aynal-dı+**m** (7/10), sıylama-sa+**m** (58/11), kül-di+**m** (110/2b), bar-dı+**m** (121/5), kelmeydi mıŋ jasa-ġı+**m** (203/12).

Bu ek, yukarıda da belirtildiği gibi +mIn ekinin kullanılması gerektiği yerlerde onun yerine de kullanılabilmektedir. “Jaralġanmın” yerine jaral-ġa+m (20/1a) vb.

Teklik 2. Şahıs: +ŋ: tart-tı+**ŋ** (27/26), ömirdi keledi tasta-ġı+**ŋ** (115/2b), kör-se+**ŋ** (165/19b), süy-di+**ŋ** (179/22), tep-se+**ŋ** (191/19a).

Nezaket şekli: -ŋI$_2$z : bil-di+**ŋiz** (9/22), kör-di+**ŋiz** (130/22).

Teklik-Çokluk 3. Şahıs: ø

Çokluk 1. Şahıs: +k: kara-dı+**k** (9/9), koş de-di+**k** (29/12a), bas-tı+**k** (81/7), jırla-sa+**k** (128/40a), keyime-se+**k** (199/6b).

Çokluk 2. Şahıs: +ŋdAr: umıtıp ket-se+**ŋder** (194/19b), kıyma-sa+**ŋdar** (203/3b), ket-ti+**ŋder** (95/21b), el e-di+**ŋder** (235/21), kala-sa+**ŋdar** (277/23).

Nezaket şekli: ø

2.1.2.1.5. İsimlerin Şahıs Ekleriyle Çekimi

Bütün isim ve fiil şekillerinin sonuna gelerek onlardan birleşik fiiller yaptığı için ana yardımcı fiil, isimleri fiilleştirdiği için de isim fiili dediğimiz *i-* fiilinin tek başına kök olarak kesin ve belirli mânâsı yoktur. Onun için *imek* şeklinde fiil ismi de kullanılmaz. Yalnız kök olarak belirli çekim şekilleri içinde ortaya çıkar. (Ergin, 2008: s. 314).

Bu fiil, Kazak Türkçesinde Türkiye Türkçesinde olduğu gibi isimlerden sonra geldiğinde isimleri fiilleştirir; çekimli fiillerden sonra geldiği zaman ise fiillerin birleşik çekimini (hikâye, rivayet ve şart) yapar (Tamir ve Ercilasun, 2007: s. 456).

İsimlerin şahıs ekleriyle çekimi, ismin üzerine getirilen e- fiilinin üzerine zamir menşeli şahıs ekleri getirilerek yapılır. Ancak bu fiil (*e-*) kullanım sırasında düşer. Bunun eserdeki birkaç örneği şunlardır: kasıŋda+**mın** (7/5), adam+**mın** (38/17a), jan+**sıŋ** (222/41), halık+**pız** (60/2b);

Olumsuz şekli de *emes* kelimesiyle yapılır. Şahıs ekleri *emes* kelimesinin sonuna eklenir. *Emes* kelimesi daima ayrı yazılır: karızdar **emes+pin** (20/2a), sen **emes+siŋ** (134/1b), bakıt **emes** (42/18b); halık+pı+**sıŋdar** (239/91).

Geçmiş Zaman

Görülen Geçmiş Zaman Çekimi: Bu çekimde e- düşmez ve isim fiilinin bilinen geçmiş zamanı isimden ayrı yazılır. İyelik kökenli şahıs ekleri kullanılır. Olumsuz şekli isimden sonra *emes* kelimesi getirerek yapılır.

Eserden birkaç örnek şunlardır: karızdar **e-di+m** (41/9b), bota **e-di+ŋ** (29/33a), jalaŋ ayak bala **e-di+ŋ** (28/6b), javkazın **e-di+ŋ** (138/10), azamat **e-di+ŋ** (157/14a), bala **e-di+k** (28/1b), el **e-di+ŋder** (235/21); kılışıŋ **emes pe e-di+m** (58/22), **emes eŋ** (22/5b), közdiŋ jası **emes pe em** (58/26).

Öğrenilen Geçmiş Zaman Çekimi: Bu çekimde zamir kökenli şahıs eklerinin 3. Şahısları eksiz olan tipi kullanılır. İsim fiilinin öğrenilen geçmiş zaman çekimi, isimden daima ayrı yazılır. Olumsuz şekli isimden sonra emes getirilerek yapılır.

Eserden birkaç örnek şunlardır: akımaktıŋ biri **e-ken+min** (136/8b), bakıttı **ekem** (108/10), tiri **e-ken+siŋ** (69/12b), jan **e-ken+siŋ** (168/15b), tävir **eken** (14/24), bir avıldan **e-ken+biz** (119/25).

2.2. YAPIM EKLERİ

2.2.1. İsimden İsim Yapma Ekleri

2.2.1.1. Türkiye Türkçesinde Bulunanlar

Eserde Türkiye Türkçesinde karşılığı olan 13 adet isimden isim türeten yapım ekine rastlanmıştır. Onların ikisi yabancı kökenlidir. Bunların örnekleri aşağıdaki şekildedir.

+LI$_2$k {L=l,d,t}: bay+**lık** (7/7, 12/26, 17/11b), enjar+**lık** (29/5b), dana+**lık** (35/27), buġa+**lık** (42/15b), er+**lik** (11/28, 32/5a), mäŋgi+**lik** (17/2b, 28/18a); adam+**dık** (13/15), jalġız+**dık** (20/14), jalġan+**dık** (44/10b), köŋilsiz+**dik** (29/5b), äsem+**dik** (44/17a); tınış+**tık** (7/1,11/12), dos+**tık** (17/21), tentek+**tik** (28/8b, 29/21a), şat+**tık** (38/12b), köp+**tik** (125/21a). Bu ek Türkiye Türkçesinde **+lIk** biçimindedir.

+LI$_2$ {L=l,d,t}: ziya+**lı** (35/17), kater+**li** (48/20); ayaz+**dı** (146/13a); kanat+**tı** (276/83), kavip+**ti** (60/15b). Bu ek Türkiye Türkçesinde +lI biçimindedir.

+**sI$_2$z:** jan+**sız** (9/7), orın+**sız** (81/12), nur+**sız** (180/7a), körgi+**siz** (23/18b), ün+**siz** (135/3b). Bu ek Türkiye Türkçesinde +sIz biçimindedir.

+şI$_2$: karak+**şı** (11/12), jılkı+**şı** (36/1), kamkor+**şı** (41/7b), sak+**şı** (42/7b), jaktav+**şı** (187/12b). Bu ek Türkiye Türkçesinde +CI biçimindedir.

+LAs {L=l,d,t}: jol+**das** (12/31, 42/17), uya+**las** (49/10b), kün+**des**+tik (78/16b), irge+**les** (235/21), akıl+**das**+(ı)m (266/148), sır+**las** (276/87). Bu ek Türkiye Türkçesinde **+dAş** biçimindedir.

+şI$_2$l: kinä+**şil**+siŋ (86/7b), kün+**şil**+dik (154/20). Bu ek Türkiye Türkçesinde +CIl biçimindedir.

+şA: oŋa+**şa** ("başbaşa"; 21/9a, 59/20a), ara+**şa** ("araşa tüs-: iki kişiyi ayırmak" 151/6), bayağı+şa ("eskisi gibi";224/13a).

Yaklaşıklık anlamı da verir: kara+**şa** (26/18, 37/11a), kül+**şe**+si+n (128/18b), jeŋe+**şe** (222/33), ak+**şa** (279/20). Bu ek Türkiye Türkçesinde +CA biçimindedir.

+şI$_2$k: oyın+**şık** (10/36), bür+**şik** (13/6), kala+**şık** (9/1), kürke+**şik**+te (271/57). Bu ek Türkiye Türkçesinde +CIk biçimindedir.

+şAk: kulın+**şak** (9/30), kuvır+**şak** (9/30), kelin+**şek** (16/7b), mon+**şak** (30/10a), kiy-me+**şek** (69/3b), şına+**şak**+tay (206/11a), kiy-me+**şek** (69/3b). Bu ek Türkiye Türkçesinde +CAk biçimindedir.

+nşI$_2$: bir+**(i)nşi** (66/1b), eki+**nşi** (66/5b, 261/14b), üş+**(i)nşi** (66/9b), kırk+**(ı)nşı** (67/şb), tört+**(i)nşi** (269/1b). Bu ek Türkiye Türkçesinde +ncI biçimindedir.

Aitlik Eki

Kazak Türkçesinde Türkiye Türkçesinden farklı olarak aitlik ekinin +ġı, +gi, +kı şekilleri mevcuttur. Bu ek Türkiye Türkçesinde **+ki** biçiminde olup hiçbir uyuma girmez.

+GI$_2$: Uykıda+**ġı** (7/2), uyada+**ġı** (63/12), köktemde+**gi** (156/17a), boyımda+**ġı** (134/5b), maydanda+**ġı** (170/17a); kıs+**kı** (159/2a).

Yabancı Kökenli Ekler

+hana: Farsça +hāne ekinin değişmiş biçimidir. Eserdeki birkaç örneği şunlardır: şilde+**hana** (142/3b), em+**hana**+da (175/3b). Bu ek Türkiye Türkçesinde +hane biçimindedir.

+ı : Arapça +ī ekinin kısalmasıyla oluşmuştur: Kazak+ı (< Kazak+ī: "Kazak gibi" 108/5).

2.2.1.2. Türkiye Türkçesinde Bulunmayanlar

Eserde Türkiye Türkçesinde kaşılığı bulunmayan 15 adet isimden isim yapan yapım ekine rastlanmıştır. Türkiye Türkçesinde tam karşılığı bulunmadığı için, bu tezde bu eklerin sadece isme kattığı anlam belirtilmiştir. Üçü yabancı kökenli olan bu ekler ve yer aldığı kelimeler aşağıda verilmiştir:

+Ġılt {Ġ=ġ,k}: Sıfatların mukayeseli şekillerini yapar, azlık ifade eder: sur+ğılt (18/6).

+şI$_2$lI$_2$k: Mücerret isimler yapar: tir+**şilik** (5/12), bar+**şılık** (37/2a), tar+**şılık** (37/2a), kurġak+**şılık** (85/13b), jaman+**şılık** (181/16b), şükir+**şilik** (280/55).

+LI$_2$k: Bu ek Kazak Türkçesinde isimden sıfat değil, isim yapar. Oysa eserde bu ekin sıfat yaptığı bir örneğe raslanmıştır: muŋ+**lık** (151/3).

+rAk: Karşılaştırma ekidir. Sıfatlara gelerek "daha" anlamı katar: küşti+rek (130/15), uzaġ+(ı)rak (181/3b), keş+(i)rek (216/19a).

+LAv {L=l,d,t}: Sıfatların mukayeseli şekillerini yapar, azlık ifade eder: sotkar+lav (49/19b), kızuv+lav (50/21), oŋtay+lav (247/82),

+Ġıl {Ġ=ġ,k}: Sıfatların mukayeseli şekillerini yapar, azlık ifade eder: boz+ġıl (33/21a), tar+ġıl (218/13b).

+tay: Sevgi veya küçültme ifade eder: kişken+**tay** (9/2), ağa+**tay**+(ı)m (84/7b), İysa+**tay** (218/7b).

+Av: "bir"den "yedi"ye kadar olan sayı isimlerinden topluluk sayı isimleri yapar: üş+**ev** (16/18b), kırıktıŋ bes+**ev**+inde (115/2a), bir+**ev** (163/7b), ek+**ev** (217/8b).

+Gey {G=g,k}: "taraf, yön" mânâsı ifade eder: Biraz anlamı katar. teris+**key**+(i)n (86/5b), döŋ+**gey**+den (161/9b).

+Aŋ: İlgi ve benzerlik ifade eder: aş+**aŋ** (26/2b), kür+**eŋ** (38/19b).

+sAk: İstenmeyen bir hareketi sürekli yapmayı belirtir. kel-(i)m+**sek** (264/88).

+k: bül-i+**k** (bül: zamanla eskiyen şey D.L.T.; 14/12, 26/10b).

+Ger {G=g,k}: Meslek ve uğraşma isimleri yapar. Farsça asıllıdır: mura+**ger** (14/13), savda+**ger**+min (121/14), zer+**ger**+ler (160/11b), däri+**ger**+diŋ (168/14b), javın+**ger**+min (195/7a).

+kor: Düşkünlük ifade eder. Farsça kökenli bir ektir. kam+**kor**+şı (36/1).

+dar: Sıfat olarak da kullanılabilen isimler yapar. Farsça kökenli bir ektir. karız+**dar** (20/2, 20/6).

2.2.2. Fiilden İsim Yapma Ekleri

2.2.2.1. Türkiye Türkçesinde Bulunanlar

Eserde Türkiye Türkçesinde karşılığı bulunan 15 adet fiilden isim türeten yapım ekine rastlanmıştır. Bunların Türkiye Türkçesindeki karşılıkları da belirtilmiştir:

-KI$_2$nşI$_2$ öt-**kinşi** (180/1b). Türkiye Türkçesinde **–IcI** biçimindedir. Eski Türkçedeki karşılığı **-gUçI$_2$**'dir.

-MA {M=m,b,p} : kiy-***me**+şek (69/3b), üy-**me**+ledi (15/9a). Bu ek Türkiye Türkçesinde -mA biçimindedir.

-K: sura-**k** (13/14), bulġa-**k**+taġan (44/6a), kıl-**(ı)k** (36/15, 44/18a), kur-**(ı)k** (44/19a), taya-**k** (26/4a, 34/17a), kurġa-**k**+şılık (85/13b), aş-**(ı)k** (221/5b), tara-**k** (255/95) kül-**(i)k** (14/10), üskir-**(i)k** (33/5b). Bu ek Türkiye Türkçesinde -(A)k biçimindedir.

-AK: tüyn-**ek** (40/7c), tuz-**ak** (25/2b), tur-**ak** (23/13), or-**ak** (221/13a), pış-**ak** (234/37a). Bu ek Türkiye Türkçesinde -Ak biçimindedir.

-(I_2)n: buv-**(ı)n** (26/5b), makta-**n** (43/21a), kel-**(i)n**+şek (16/7b), tolkı-**n**+ı (257/149a), eg-**(i)n** (277/40). Bu ek Türkiye Türkçesinde -(I)n biçimindedir.

-AşAK: bol-**aşak** (35/16). Bu ek Türkiye Türkçesinde -AcAk biçimindedir.

-I_2ş: sağın-**ış** (17/5b), şöm-**iş** (157/6b), küyin+**iş** (38/12a), ökin-**iş**+tiŋ (93/6), kuvan-**ış** (115/8b), kızġan-**ış**+tan (139/8a). Bu ek Türkiye Türkçesinde -(I)ş biçimindedir.

-(I_2)m: bur-**(ı)m** (26/6b, 44/21a), sen-**(i)m** (28/16a), öl-**(i)m** (32/5a), kökte-**m** (37/1a), sez-**(i)m** (24/7a), talġa-**m** (42/19b). Bu ek Türkiye Türkçesinde -(I)m biçimindedir.

-şAK: em-**şek** (58/9), böl-**şek**+tengen (235/27). Bu ek Türkiye Türkçesinde -**cak** biçiminde olup sadece "*salıncak*" örneğinde bulunmaktadır.

-s: kok-**(ı)s** (13/3), tanı-**s** (8/5), şıġ-**(ı)s**+tan (91/7b), soġ-**(ı)s** (167/6b), tab-**(ı)s** (194/15b), bat-**(ı)s**+ka (217/10b), ur-**(ı)s** (243/66). Bu ek Türkiye Türkçesinde -(I)ş biçimindedir.

-GI_2 {G=ġ,g,k} : şal-**ġı** (102/2a), kül-**ki** (18/27), ül-**gi** (98/15a), oyna-**kı** (123/7b), şıbırt-**kı** (223/59a). Bu ek Türkiye Türkçesinde -GI biçimindedir.

-GI_2ş {G=ġ,g,k} : kız-**ġış** (255/80), bil-**giş**+(i)m (114/18); eskert-**kiş** (19/34), körset-**kiş** (42/7b), köter-**giş** (105/15), iş-**kiş** (130/2). Bu ek Türkiye Türkçesinde -gIç biçimindedir.

-MAK {M=m,b,p}: sal-**mak**+pen (10/33a), jum-**bak** (27/38), tiz-**bek**+telip (26/9a), öl-**mek** (213/6b). Bu ek Türkiye Türkçesinde -mAk biçimindedir.

-MI$_2$s, -mI$_2$ş: tur-**mıs** (108/22), je-**mis**+i+n (147/15b). Bu ek Türkiye Türkçesinde -mIş biçimindedir.

-GI$_2$n {G=ġ,g,k} : şal-**ġın** (102/3a), bal-**ġın** (210/13b), tiz-**gin** (27/11, 36/19); tut-**kın** (160/19b), joy-**kın** (262/12). Bu ek Türkiye Türkçesinde -GIn biçimindedir.

-t : Alet ve yer isimleri yapar: suva-t (39/14).

2.2.2.2. Türkiye Türkçesinde Bulunmayanlar

Eserde Türkiye Türkçesinde karşılığı olmayan 10 adet fiilden isim türeten yapım eki rastlanmıştır. Eklerin iki tanesi birleşmiş ektir, bir tanesi de yabancı kökenlidir. Eklerin isme kattığı anlam da belirtilmiştir. Bunların örnekleri aşağıdadır:

-v: Mastar ekidir. terbet-**(ü)v**+ge (7/4), şeş-**(ü)v**+siz (16/10b), şaş-**(u)v** (39/20), ayt-**(u)v**+ınşa (113/2c), söyles-**(ü)v**+di (264/77).

-GAK {G=ġ,g,k} : Sıfat yapar: suŋ-**ġak (263/59),** as-**kak** (122/9b), şor-**kak**+pın (188/2b), es-**kek** (180/6b). Türkiye Türkçesinde *g* sesi yutulmuştur.

-MAlI$_2$ {M=m,b,p}: Sıfat yapar: tanı-**malı** (11/34a), tögil-**meli** (215/17a); jelik-**peli** (14/6), as-**palı** (141/6a). Türkiye Türkçesinde gereklilik çekiminde kullanılır.

-GI$_2$r {G=ġ,g,k} : Dilek-istek-beddua vs.: kurıp ket-**kir** (14/4), kur-**ġır** (21/2b), jasa-**ġır** (28/9b), İyi yapan: al-**ġır** (205/23a).

-ndI$_2$ (-*n+dI): Sıfat yapar: jasa-**ndı** (44/17a).

-(U)vI$_2$l: "yapanı, olanı" veya yapılanı bildirir: kara-**vıl**+ġa (113/1c), jort-(u)vı**l**+ı (269/11b).

-(U)vI$_2$ş: Alet isimleri yapar: jelp-**(ü)viş** (jelp-"estirmek"; 187/4a).

-p: Alet isimleri yapar: kına-**p** ("kına-: kın yapmak, D.L.T.; 32/11a)

-mpaz: (*m+paz) +Farsça +baz. Eserdeki birkaç örneği şunlardır: jeŋim+**paz** (84/19a), izdem+**paz**+dık (85/18a).

2.2.3. İsimden Fiil Yapma Ekleri

2.2.3.1. Türkiye Türkçesinde Bulunanlar

Eserde Türkiye Türkçesinde karşılığı bulunan 9 adet isimden fiil türeten yapım eki rastlanmıştır. Eklerin Türkiye Türkçesindeki anlamları da örneklerden sonra verilmiştir. Bunların örnekleri aşağıdadır:

+LA {L=l,d,t}: şuv+**la**-ġan (14/3), dalbasa+**la-p** (38/9b), üyme+**le**-di (15/9a), ter+**le**-p (156/1a); ızıŋ+**da**-y+dı (12/32), arkan+**da**-p (21/13b), salkın+**da**-ġan (32/9a), kol+**da**-s-(ı)p (37/3b), küybeŋ+**de**-p (21/19a), gül+**de**-n-gen (181/6b); kap+**ta**-ġan+ı-ay (15/2a), bap+**ta**-vda (39/18), sekek+**te**-p (15/12a, 22/5b), kök+**te**-di (18/13). Bu ek Türkiye Türkçesinde +lA biçimindedir.

+LAn {L=l,d,t}: ar+**lan**-bay (93/20), ürey+**len**-em (180/17a), jan+**dan**-dır+sın (122/35a), at+**tan**-dır+dı (36/20) şok+**tan**-a (31/8a), kek+**ten**-be (78/2b). Bu ek Türkiye Türkçesinde +lAn biçimindedir.

+A: sın+**a**-ġan+ıŋ (82/4b), bos+**a**-t (21/14b), or(ı)n+**a**-t (38/20a), oyn+**a**-yın (209/8a); ört+**e**-p (121/27), möldir+**e**-y-di (250/5b), jävdir+**e**-y+di (278/14b); Bu ek Türkiye Türkçesinde +A biçimindedir.

+LAs {L=l,d,t}: ara+**las** (30/5b), jaġa+**las** (36/12), şıray+**las** (42/10b), sır+**las** (32/4b); muŋ+**das** (32/4b), arız+**das**+(ı)p (266/141), ün+**des** (30/11a), til+**des**-üv+di (268/12b), sälem+**des**-(i)p (279/36); koş+**tas** (25/8b), mıltık+**tas** (44/10b).

+(A)r: aġ+**ar**-dı (22/4c), suv+**ar**-a (26/1b), kız+**ar**-(ı)p (31/8a), boz+**ar**-(ı)p (37/18a), kög+**er**-e+di (52/2a), özge+**r**-(i)p (103/19a), kayġı+**r**-t+sın (220/5b).

-l: tiri+**l**-e+min (72/17a), tar+**(ı)l**-ma-ġan (78/16a).

+Al: joġ+al (11/26a), jön+el-er (151/24), suv+al-ġan (242/15).

+I_2K: jab+**ık**-pay (yap: yavaş D.L.T.; 94/17a), zar+**ıġ**-ar (136/13a), keş+**ik**-ti+m (40/26a), jol+**ıġ**-ar+mın (137/21), dem+**ig**-(i)p (29/4b), orn+**ık**-kanşa (36/3).

+I_2rKA: jat+**ırka**-ma-y (13/6b), taŋ+**ırka**-p (32/2b), jab+**ırka**-p (143/4b), tos+**ırka**-ma (166/2b), şöl+**irke**-yin (209/10a); tit+**irke**-n-(i)p (150/6b). Türkiye Türkçesinde +ırgA biçimndedir.

2.2.3.2. Türkiye Türkçesinde Bulunmayanlar

Eserde Türkiye Türkçesinde karşılığı bulunmayan 13 adet isimden fiil türeten yapım ekine rastlanmıştır. Eklerin isme kattığı anlamlar da belirtilmiştir. Bunların örnekleri aşağıdadır:

+(A)y: Eklendiği isimde belirtilen hâle gelmeyi bildirir. muŋ+**ay**-ma-sa+m (32/21a), kart-**ay** (42/2b), köb+**ey**+sin (66/15b), az+**ay**-(ı)p (221/2b), es+**ey**-e (239/78a).

+GAr {G=ġ,g,k} : Yapma ifade eden fiiller türetir: aŋ-**ġar** (25/16b), öŋ+**ger**-mesin (71/8b), teŋ+**ger**-em (220/9b); töŋ+**ker**-ilip (12/15), es+**ker**-tkem (188/11b).

+I_2: Eklendiği isimde belirtilen hâle gelmeyi ifade eder: bay+ı-t-pa-dı (41/8b), tel+i-gen (42/16b), tınş+ı-ma-dı (126/14a), kem+i-t-pe (163/17a).

+sI_2: Eklendiği ismin belirttiği gibi olma anlamı kadar: tolık+**sı**-ġan (31/9a), sıŋ+**sı**-ġan (32/7a)

+sI_2rA: Eklendiği isimde belirtilen hâle gelmeyi ifade eder: jalġız+**sıra**-p (163/10b), äl+**sire**-p (98/13b), jetim+**sire**-p (252/72a).

+KI_2r: Yansıma isimlerden fiil türetir: os+**kır**-ın-(ı)p (247/83), ö+**kir**-(i)p (83/19a).

+şI_2: Olma ifade eden fiiller türetir: mal+**şı**-n-(ı)p (balçık'tan ?; 22/22a), ör+**şi**-me+sin (78/11b).

+(I_2)t: Eklendiği isimde belirtilen hâle gelmeyi ifade eder: karav+**ıt**-(ı)p (21/17a).

+rA: Eklendiği isimde belirtildiği gibi olma anlamı katar: özev+**re**-y-siŋ (135/22a).

+I_2rA: Yansıma isimlerden fiil yapar: sıŋġ+**ıra**-ġan (42/13b), burk+**ıra**-t-(ı)p (59/5b), jark+**ıra**-p (151/18); dürk+**ire** (37/1a), sirk+**ire** (37/2a), kürk+**ire**-p (84/32a).

+sA: aŋ+**sa**-y+mın (99/6a).

+GA {G=ġ,g,k}: Eklendiği isimle ilgili fiili gerçekleştirme bildirir: iyis+**ke** (24/5, 44/3a).

+GI$_2$ {G=ġ,g,k}: Eklendiği isimde belirtilen hâle gelmeyi ifade eder: aŋ+**kı** (aŋ: pek çok'tan E.T.G; 44/11a).

2.2.4. Fiilden Fiil Yapma Ekleri

Fiilden fiil yapım ekleri, kendi içinde çatı ekleri ve diğer fiilden fiil yapım ekleri olarak ikiye ayrılmaktadır. Çatı ekleri ettirgenlik, edilgenlik, dönüşlülük ve işdeşlik eklerini içermektedir.

2.2.4.1. Çatı Ekleri

2.2.4.1.1. Ettirgenlik Ekleri

Kazak Türkçesinde Türkiye Türkçesinde bulunan *-t, -DI$_2$r, -Ar, -I$_2$r* ve bulunmayan *-GI$_2$z, -(I$_2$)z, -kAr* ettirgenlik ekleri mevcuttur. Bunların örnekleri aşağıdaki şekildedir:

2.2.4.1.1.1. Türkiye Türkçesinde Bulunanlar

-t: uzar-**t**-kan (8/7), bosa-**t** (21/14b), uza-**t** (25/3b), orna-**t** (38/20a), usta-**t** (36/8, 36/19), sayra-**t** (32/10a), ağ-ı-**t** (42/18a); köter-**t** (29/3b), iyiske-**t** (44/15a).

-DI$_2$r {D=d,t} : kal-**dır**-t (39/24), sal-**dır**-t (38/11b, 39/21), al-**dır**-t (39/22), attan-**dır** (36/20), sön-**dir** (40/17b); ayık-**tır-(**ı)p (168/2b), adas-**tır** (27/31), ut-**tır** (28/13b), elik-**tir-(**i)p (177/6a).

-Ar, -I$_2$r: şığ-**ar**-(ı)p (19/37), kayt-**ar**-a+mın (85/25a); bat-**ır**-a+m (147/21b), kaş-**ır**-dı (271/76), keş-**ir** (40/26a), öş-**ir**-me-di (75/10a).

2.2.4.1.1.2. Türkiye Türkçesinde Bulunmayanlar

-GI$_2$z {G=ġ,g,k}: otır-**ġız**-(ı)p (86/21b), tiy-**giz**-edi (208/8b), kir-**giz**-er (234/34a); et-**kiz** (36/9), öt-**kiz**-(i)p+siŋ (166/15b).

-(I_2)z : ağ-**ız**-(ı)p (131/3b), tam-**ız** (45/2b), em-**iz**-bedim (197/10a).

-kAr: öt-**ker** (41/3b)

2.2.4.1.2. Edilgenlik Ekleri

Kazak Türkçesinde görülen *-l, -n* edilgenlik ekleri Türkiye Türkçesinde de mevcuttur. Bunların örnekleri aşağıdaki şekildedir:

-l: jara-**l** (28/10a, 31/1a, 37/8b), şert-(i)**l** (29/34a), öte-**l** (37/1b), jasa-**l** (42/14a), okı-**l**-ğan (18/24), ayt-(ı)**l**-ma-y+dı (222/40), şakır-(ı)**l**-ğan (262/6), kama-**l**-(ı)p+tı (275/39).

-n: al-**(ı)n**-bağan (13/2a), bayla-**n**-ğan (231/54).

2.2.4.1.3. Dönüşlülük Ekleri

Kazak Türkçesinde görülen *-l* ve *-n* şeklindeki her iki dönüşlülük eki de Türkiye Türkçesinde mevcuttur:

-l: üz-(i)**l**-(i)p (26/4b), as-(ı)l-(ı)p tur (26/6b), at-(ı)l-(ı)p (27/11, 30/2a), bur-(ı)l-dı (233/5), basta-**l**-dı+ŋ (27/32), ayna-**l**-dı+m (7/10), şaş-(ı)**l**-may (32/14a), kada-**l** (32/17a), kos-(ı)**l**-may+sıŋ (55/2b), şom-(ı)**l**-a ber (161/15a), şekte-**l**-e+di (43/19b), ber-(i)**l**-e+m (132/22), bas-(ı)**l**-a+mın (161/3a).

-n: tebire-**n**-gen (129/17b), tolğa-**n**-(ı)p (32/18a), bayla-**n**-(ı)p (220/18a), oyla-**n**-ğan+sıŋ (42/17b), alda-**n**-ba-ğan (44/17a), tara-**n**-uvda (255/90), jasır-(ı)**n**-(ı)p (280/68), jılı-**n**-a (32/14a); kiy-(i)**n**-gen (128/7b), iyemde-**n**-em (32/25a), teb-(i)**n**-be-di (36/6), sez-(i)**n**-be-ytin (41/20a), bürke-**n**-(i)p (77/8a), gülde-**n**-gen (181/6b)

2.2.4.1.4. İşteşlik Ekleri

Türkiye Türkçesinde -ş şeklinde olan işteşlik eki Kazak Türkçesinde -s şeklindedir. Eserde rastladığımız birkaç örnek şunlardır:

-s: kal-**(ı)s**-pa-dı (36/16), kolda-**s**-(ı)p (37/3b), soğ-**(ı)s**-padıŋ (169/4b), jokta-**s**-sın (25/16a), koş ayt-**(ı)s**-(ı)p (132/4), şuvılda-**s**-pa (245/46); silte-**s**-(i)p (46/5b), kör-**(i)s**-sin (67/14), kel-**(i)s**-ti (225/290).

2.2.4.2. Diğer Fiilden Fiil Yapma Ekleri

2.2.4.2.1. Türkiye Türkçesinde Bulunanlar

Eserde Türkiye Türkçesinde karşılığı bulunan üç adet fiilden fiil türeten yapım ekine rastlandı. Bunların örnekleri şunlardır.

-MA {M=m,b,p}: Olumsuz şekildeki filler yapar. Ünlüyle veya *m, n, ŋ, z* hariç ötümlü ünsüzlerden sonra *-ma*, *-me*; *m, n, ŋ, z* ünsüzleriyle biten ünsüzlerden sonra -ba, -be ve ötümsüz ünsüzlerden sonra *-pa*, *-pe* şekli kullanılır. Eserden birkaç örnek şunlardır: kör-me-gen (39/8), bil-me-s (118/8b), bar-ma+ġın (243/53), ayt-pa-y (264/68), nuv bop ket-pe-y (276/76).

-MAlA {M=m,b,p}: Eklendiği fiilin peşpeşe birkaç defa yapıldığını bildirir: jul-mala-p (24/12a), kuv-mala-p (83/29a), kav-mala-p (237/34), ör-mele-p (270/31).

-AlA: Tekrarlanan fiileri gösterir: kuv-ala (7/14), sıġ-ala-p (269/2b), seb-ele (17/9b).

2.2.4.2.2. Türkiye Türkçesinde Bulunmayanlar

Eserde Türkiye Türkçesinde karşılığı bulunmayan beş adet fiilden fiil türeten yapım ekine rastlanmıştır. Bunların örnekleri aşağıdadır:

-lA: Eklendiği fiilin peşpeşe birkaç defa yapıldığını bildirir: şımşı-la (33/6b), karay-la-dı (63/8), sıypa-la-ġan (178/13b), saba-la-p (255/99).

-kI$_2$lA: Aralıklı olarak aniden gerçekleşmeyi anlatır: şap-kıla-p (50/53), at-kıla-p (191/17b), sok-kıla-p (277/9).

-A: Belli bir süreç içinde yapma bildirir: kur-a-p (135/20a), edir-e-(y)-(i)p (42/3b).

-I$_2$s, -s: Anlamı pekiştiren bir ektir: tiy-is (dokun- anlamında; 44/3a).

-şI$_2$: Anlamı pekiştiren bir ektir. Daha fazla yapmayı belirtir: köp+ir-şi-p (91/16b).

2.3. SIFAT-FİİL EKLERİ

Kazak Türkçesinde *-GAn, -Ar, -r, -AtI₂n, -ytI₂n* şeklindeki sıfat-fiil ekleri mevcuttur. Bunlardan *-Gan,* en sık kullanılanıdır. Türkiye Türkçesine -An, -Dık, -mIş olarak aktarılabilir. -Ar, -r şekli ise geniş ve gelecek zamanda kullanılır:

-GAn {G=ġ,g,k}: javtaŋda-**ġan** (13/14), şaşıl-**ġan** (31/11a), mayıstır-**ġan** (23/16b), körme-**gen** (11/25a,), mäpele-**gen** (35/11), iyrektel-**gen** (41/11a); bas-**kan** (15/7b), sok-**kan** (30/9b), tak-**kan** (36/23), adasıp ket-**ken** (18/3), bit-**ken** (41/14).

-Ar, -r: kel-**er** (52/4a), araşa tüs-**er** (151/6), arka süy-**er** (198/8b), bar-**ar** (206/10c), jol körset-**er** (269/19b).

-AtI₂n, -ytI₂n:

Türkiye Türkçesinde bulunmayan bu ekin aktarımı yerine göre *-An* yerine göre *–AcAk* ile yapılabilir: -kelis-etin (16/1), jel-etin (22/5b), kel-etin (22/6b), de-ytin (41/22a), turma-ytın (42/15b).

Gelecek zaman için kullanımı: kaytar-atın (8/19), oral-atın (27/37), tamız-atın (45/2b), bar-atın (91/8b), şığ-atın (117/2b), sür-etin (184/25a). Türkiye Türkçesine *-AcAk* anlamında aktarılabilir.

Geçmiş zaman için kullanımı: bezinbe-ytin (41/19a), sez-in-be-ytin (41/20a), de-ytin (59/1a), jür-etin (104/3), bil-etin-i+m (174/15b). Türkiye Türkçesine *-dIk* anlamında aktarılabilir.

2.4. ZARF-FİİL EKLERİ

Kazak Türkçesinde -p; -MAy; -GAndA; -A, -y; -GanşA; -GAlI₂ şeklindeki zarf-fiil ekleri mevcuttur. Bunlardan -p ve -A zarf-fiil eklerinin Türkiye Türkçesinde tam karşılığı vardır. Eserde rastlanan örnekler aşağıdadır:

-p: Türkiye Türkçesine -Ip, -ArAk anlamlarında aktarılabilir: ke-p (kel-i-p) (7/8), burtıy-(ı)p (7/11), basıp tur-ı-p (38/13b), kara-p (91/4b), kül-i-p (111/25), otır-ı-p (205/9a).

-MAy {M= m,b,p}: -MAdAn anlamı verir: jalġay al-may (16/4b), kör-mey (83/5b); kan-bay (59/2b); aytıp-ayt-pay (264/68), nuv bop ket-pey (276/76).

-GAndA {G= ġ,g,k} : Türkiye Türkçesine *–dığında, -dığı zaman* şeklinde aktarılabilir: jas al-ġanda (20/8a), jelpi-gende (93/18), jay tüsip jat-kanda (70/4), ket-kende (104/2), ölip-talıp jet-kende (201/11b).

-A, -y: Türkiye Türkçesindeki karşılığı *-A* zarf-fiil ekidir. Birleşik fiillerle ve ikilemelerde kullanılır: esti-y tur-a (20/13a), kör-e bil-e (53/11a), ayt-a almaġan(98/5b), tüsin-e ber (176/16a), jat-a kettik (222/27).

-GAnşA, {G= ġ,g,k} : Eklendiği fiile *-ıncaya kadar* anlamı verir: közdi aşıp-jum-ġanşa (21/11a), ket-kenşe (143/19b), kan-ġanşa (187/14a), esi kir-genşe (243/73), taŋ at-kanşa (253/33).

-GAlI$_2$, {G= ġ,g,k} : Eklendiği fiile *-dan beri* anlamı verir: biy+le-geli (15/12), öş-keli (18/14), jarıs-kalı (36/13), küt-keli (39/7), es bil-geli (83/15a), tab-ı-l-ġalı (248/140), şap-kalı (265/111).

2.5. SORU EDATI

Kazak Türkçesinde soru edatı MA {M=m,b,p} şeklindedir. Soru edatı fillerden sonra kullanılır ve Türkiye Türkçesinde olduğu gibi daima ayrı yazılır.

MA {M=m,b,p}: tur ma (15/9b), otı ma (40/13b); söner me (59/11a), küyi me (100/25a); burdım ba (191/17a), sorıŋ ba (250/182a), bilsin be (85/10b), egiz be (51/2); ayıp pa (64/10a), oylap pa (127/19), kökpeŋbek pe (46/23a), ösken emes pe (278/5b).

Kazak Türkçesinde daima geniş ünlülü olan soru edatı eserde bazı yerlerde dar ünlülü olarak kullanılmış ve şahıs ekinden sonra değil önce gelmiştir. Örnekleyecek olursak "barsıŋdar ma" biçiminde olması gereken ifade "barmısıŋdar" biçimindedir. Bunun örnekleri şunlardır**:** barmısıŋdar (11/6b), savmısıŋ (278/2b), iyemisiŋ (189/20a), köremisiŋ (265/122); esenbisiŋ (277/24); karıkpısıŋ (22/12b) halıkpısıŋdar (239/91a), biyikpisiŋ (182/21).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SÖZ VARLIĞI (TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE BULUNMAYAN VEYA FARKLI OLAN BIRLEŞIK FİİLLER, ZAMİRLER VE ZARFLAR)

3.1. BİRLEŞİK FİİLLER

3.1.1. "İsim + Yardımcı fiil" Yapısında Deyimleşmiş Birleşik Fiiller

Bu şekildeki birleşik fiiller Türkiye Türkçesinde bulunmayanlar ve Türkiye Türkçesinde bulunanlar olarak ikiye ayrılmıştır:

3.1.1.1. Türkiye Türkçesinde Bulunmayanlar

İncelediğimiz eserde karşılaştığımız aşağıdaki 25 adet deyimleşmiş birleşik fiil, Türkiye Türkçesinde bulunmamaktadır. Bu şekildeki birleşik fiiller isme fiil eklenerek ortaya çıkar ve çoğu durumda fiil asıl anlamından farklı bir anlam ifade eder. Bu birleşik fiillerde standart birleşik fiilleri oluşturmada kullanılan et-, bol-, kıl- vb. yardımcı fiillerin dışındaki fiiller asıl anlamının dışında kullanılmış ya da birleşik fiilin bütününde içerdiği kelimlelerin asıl anlamlarının dışında bir anlam vardır. Bu yönleri ile deyimleşmişlerder. Bu birleşik fiiller aşağıda verilmiştir:

İsim (GA) + sal- yardımcı fiili: bas sal-adı (*: saldır-;* 245/18), jürekke jara sal-dı (*: yüreğine ateş düşür-; kalbini yarala-;* 167/7b), avz(ın)a sal-ıp (*[Allah] söylet-:* 239/75a), köz salıp (*: bak-;* 161/9b), sayran salıp (*: sefa sür-;* 22/3b).

İsim + bas- yardımcı fiili: ayġayġa bas-ıp jatır (*: şiddetle bağır-;* 10/4b).

İsim + tart- yardımcı fiili: şav tart-ıp (: *ihtiyarla-;* 22/1b), bas tart-adı (: *vazgeç-;* 216/17).

İsim (DI) + köter- yardımcı fiili: eŋsemdi köter-üvge (*:keyifli, mutlu ol-;* 27/29), murnımdı nesin köter-dim (*: burnu havada ol-;* 61/16).

İsim + bayla- yardımcı fiili: bel(iŋ) bayla (*: bir şeyi başarmaya azmet-;* 268/20), bası bayla-v (*: başı boş olma-;* 271/58), uykı baylanıp (*:uyku bas-, uyumak iste-;* 165/14a).

İsim + ayt- yardımcı fiili: akıl ayt-armın (*: fikir ver-, yol göster-;* 242/36), karġıs ayt-ıp otır (*: beddua et-;* 90/16a).

İsim + tüze- yardımcı fiili: boy tüze-p (*: bir şeye çeki düzen ver-;* 45/11a), bet-(imizdi) tüze-dik (*: bir tarafa yönlen-;* 198/11b).

İsim + kaksa- yardımcı fiili: kan kaksa(t)-kan (*: acı çek-;* 276/71).

İsim + öş- yardımcı fiili: ün(im) öş-ip (*: sesi kesil-,* konşamama-; 72/12b), iz(imiz) **öş(pe)-**se eken (*: izi silinme-, hatırası kal-;* 117/11a).

İsim (GA) + kel- yardımcı fiili: tävba(ŋ)+a kel-esiŋ (*: tövbeye gel-, şükret-;* 214/11a).

İsim (tI) + üz- yardımcı fiili: jib(i+n) üz-ip tasta-ymız (*: irtibatı kes-, bağı kopar-;* 16/4b), üz-ilgen meniŋ armanım (*: pes et-, vazgeç-,ümidini kes-;*152/45a), ümitim de üzilip bara jatır (: *pes et-, vazgeç-, ümidini kes-*; 193/3a).

İsim + tap-: mal tap-kan (*: iyi para kazan-;* 114/24), janı(m) meniŋ jay tap-pay (*: huzur bul-;* 168/18b).

İsim + şaş-: zahar(ın) şaş-ar (zehir saç- içindeki kötülüğü dışı vur-; 20/5a), kahar(ın) şaş-uvda (: kahrını saç-, sinirini göster-; 65/14a).

İsim + ket-: maza ketip (*: rahatsız ol-;* 125/4b), es(im) ketip (*: hayran ol-;* 126/4b), ört ketip özegiŋe (*:kıskançlıktan içi içini ye-;* 79/5b).

İsim + öl-: et ölip (*: alış-;* 37/2b).

İsim (+iyelik) + kayna-: mıy(ım) kayna-p (*:beyni yan-;* 106/7b), kayna-tadı-av zığır(dı) (*: sinirlen-;* 13/4b), sorı kayna-p (*: talihsizliğe duçar ol-;* 241/48a).

İsim + karı-: mıy(ın) karı-p (*: beynini yak-;* 253/16), ört karı-p işin (*:utan-;* 237/17).

İsim + as-: kulak as-ıp (*: dinle-, kulak ver-;* 275/48).

İsim + örten-: özegi örtenedi (*:acı çek-, yüreği yan-;* 272/97a).

İsim + tal-: özegi talıp (: çok acı-; 128/13b).

İsim (+iyelik) + üzil-: demi üzil (*: ölmek-;* 80/12a).

İsim + şak-: muŋ şaġa (*: dertleş-;* 228/24).

İsim(+iyelik) + kayıs-: kabırġası kayıs (*: üzil-;* 20/6a).

İsim + tiygiz-: til tiygiz (*: laf söyle-;* 52/5b).

İsim + kaytar-: javap kaytar (: yanıt ver-; 8/19).

3.1.1.2. Türkiye Türkçesinde Bulunanlar

Aşağıdaki 11 adet deyimleşmiş birleşik fiillerin yardımcı fiilleri Türkiye Türkçesinde bulunmakla beraber birleşik fiilin bütünü Türkiye Türkçesinde yoktur:

İsim + al- yardımcı fiili: tınım al-may (*: dinlen-;* 64/7b), karsı alıp (*: karşıla-;* 50/30), eske alsam (*: hatırla-;* 177/19b), bas aldırıp (*ikna ol-, kabul et-;* 155/18).

İsim + kör- yardımcı fiili: jaksı körgen (*: sev-;* 174/7b).

İsim + ur-: bas ur-ġan (*: yalvar-;* 84/37a), Kuday ur-dı (*Allah çarp-*; 40/8b), kuldık ur-ıp (*: yalvar-, baş eğ-;* 195/1a), ah ur-masın (*: acı çek-;* 266/150).

İsim + et-: oyran et-ti (*: yık;* 122/6c), sert et-tim (*: yemin et;* 219/8c), jark et-ip (*:parla-;* 76/19b), tağat et-ip (*: dayan-;* 232/108), lap et-ip (*:hemen yan-;* 19/42), külki et-ip (*: rezil et-;* 236/7b).

İsim+ bol-: opat bolıp (*: yok ol-; öl-;* 269/31a), jır boladı (*:dillerde destan ol-;* 216/9a).

İsim + ber- jalt ber-ip (*: aniden yap-;* 75/18a), erik ber-diŋ (*: izin ver-/ yol ver-;* 14/20), däm ber-ip (*: yemek dağıt-;* 67/26), dem ber-ip (*: kolla-;* 217/4b), sırt(ın) ber-ip (*: sırtını dön-;* 194/13b), kol uş(ın) ber-ip (*: yardımcı ol-;* 265/119).

İsim + kıl-/ġıl-: kıl-mağan erlik(ti) (*:cesurluk tanıt-;* 11/28a), jok kıl-ıp (*: yok et-;* 65/21b), jındı kıl-ıp (*: delirt-;* 180/13a), jır kıl-sak (*:dillerde destan et-;* 199/5b), toy kıl-ğanın (*: düğün yap-;* 201/18b), kuldık kıl-ıp (*: ibadet et-, baş eğ-;* 245/34).

İsim (ın) + je-: mıy(ıŋ)dı je-gen (*:başını ağrıt-, kafasının etini ye-;* 61/3), jan(ın) jegen (*:rahatsız et-;* 272/95a), jüreg(in) jegen (*: acıt-, dert ol-;* 239/83a).

İsim + kal-: tiri kal-dıŋ ba (*: ölümden kultul-;* 55/3a), aman kal-dı (*: sağ salim kal-;* 117/5b).

İsim + şığar-: än şığarsın (*: şiir, şarkı yaz-;* 121/28), şığardı ma şınımen meni esinen (*: unut-;* 81/24), balapan da şığarmay (*: kuşlar (için) yavrula-;* 21/16a).

İsim + aş-: bal aştırıp (*: fal bak-;* 212/3b).

3.1.2. "Asıl Fiil+Zarf Fiil Eki+Tasvirî Yardımcı fiil" Yapısında Birleşik Fiiller

İncelenen eserde bu şeklideki 18 adet birleşik fiile rastlanmıştır. Bu şekildeki birleşik fiiller Türkiye Türkçesinde bulunmayanlar ve Türkiye Türkçesinde bulunanlar olarak ikiye ayrılmıştır:

3.1.2.1. Türkiye Türkçesinde Bulunmayanlar

Kazak Türkçesinde fiiller başka bir yardımcı fiil eklenerek tasvirî anlamda kullanılan bu tür fiillar sıkça görülür. Örneklerdeki bazı yardımcı fiiller Türkiye Türkçesinde de görülür ama anlam farklılığı olabilmektedir.

Fiil + A/p zarf fiil eki **+ al-/a-** tasvirî yardımcı fiili: Bu kalıp iki farklı durumu anlatmada kullanılır.

Yeterlilik işlevi: ala alma-y jür (*alama-;* 35/5), bola alma-n (*:olama-;* 97/10a), kayrat kıla ala-mın (*gayret et-;* 258/14), aŋğara almay kalğanbız (*anlayama-;* 25/16b), bara alma-dım (*gideme-;* 40/26a), kire almas (*gireme-;* 204/19a).

Hareketin belli bir sonuçla bittiğini gösterme: kürsinip aldı (*:iç çek-;* 9/23), jıynap alıp (*: topla-;* 35/14), tığıp alıp (*: sakla-:* 43/5b), jatıp aldı (*yat-;* 267/171), kep julıp alsa (*:kopar-;* 140/11a); tügendep ap (*topla-;* 8/15), otırıp ap (*otur-;* 207/11b), süyenip ap (*:dayan-;* 198/15b).

Fiil + A/p zarf fiil eki **+ jat-** tasvirî yardımcı fiili: Hem kısa, hem uzun süre devam eden hareketi bildirir: kaytıp bara jatır (*dön-;* 25/10b), estimey jatırmısıŋ (267/183), kele jatır (37/4b), jatsa ak karġa jonın böktirip (*sişirt-;* 49/5b), jılap jatır (*ağla-;* 173/8a), uyktap jatır (*:uyu-;* 253/9).

Fiil + A/p zarf fiil eki **+ ket-** tasvirî yardımcı fiili: Hareketin bitiş noktasının aniden olduğunu gösterir: ne bolıp ketti (*aniden ol-;* 19/39), bulttanıp kettim (*:aniden bult kapa-;* 147/8b), sürinip ketip (*: tökezle-;* 172/16b), ürkip ketti (*:aniden ürk-;* 219/4a), aynalıp ketti-av (*: aniden dönüş-;* 76/19a); äketti (< alıp ket-'ten*: götür-;* 26/14a).

Fiil + A/p zarf fiil eki **+ tüs-** tasvirî yardımcı fiili: kulap tüstim (*: düş-;* 81/17), ağıp tüsip (*: ak-;* 104/23), julıp tüspey (*: kopar-;* 139/7b), jakınday tüsip (*: yaklaş-;* 237/29).

Fiil + A/p zarf fiil eki **+ jiber-** tasvirî yardımcı fiili: Hareketin bitiş noktasının anîden olduğunu bildirir: joġaltıp jibererin (*: yok et-;* 85/11b), örtep jiber (*: yak-;* 93/5), kisinep januvar jiberdi (*: kişne-;* 247/110), baylap jiberseŋ (*: bağla-;* 263/32), kenep bir jibergende (*: konuşmaya başlamadan önce boğazı temizle-;* 270/51).

Fiil + A/p zarf fiil eki **+ jür-** tasvirî yardımcı fiili: Uzun süre ara vererek yapmaya devam eden hareketi gösterir: oynatıp jür (*:oynat-;* 15/8a), köterip jürem (*:taşı-;* 21/16b), tayġanap jür (*:kay-;* 93/19), (otım) karıp jürse (*: yak-;* 120/6), jep jür (*: ye-;* 159/5b).

Fiil + A/p zarf fiil eki **+ sal-** tasvirî yardımcı fiili: Hareketin bitiş noktasının anîden olduğunu ifade eder: bura sal (*aniden döndür-/bur-:döndür-;* 50/31), aydap salıp (*: kışkırt-; tahrik et-;* 211/10a).

Fiil + A/p zarf fiil eki **+ otır-** tasvirî yardımcı fiili: Türkiye Türkçesinde yoktur ve hareketin kısa süreç devam ettiğini ifade eder: dep otırar (*: de-;* 8/4), neġıp otır (*:ne yap-;* 63/2), küzetip otıradı (*: bekçilik yap-;* 131/11), salkındap otırar (*: serin yerde dinlen-;* 179/6b), kurap otır (*: yap-;* 273/38).

Fiil + A/p zarf fiil eki **+ tasta-** tasvirî yardımcı fiili: Türkiye Türkçesinde karşılığı yoktur. Hareketin belli bir sonuçla bittiğini ifade eder: üzip tastaymız (*kopar-;*

16/4b), jırtıp tastaptı (*: yırt-;* 18/24), aşıp tastap (*: aş-;* 47/13b), jetkizip tastayın (*: ulaştır-;* 100/20a), siltep-siltep tastadım (*: silki-;* 110/8c).

Fiil + A/p zarf fiil eki + **jönel-** tasvirî yardımcı fiili: Türkiye Türkçesinde yoktur. Fiilde belirtilen harekete doğru yönelmeyi ifade eder: gürildep ala jöneldi (*: gürültü sesine başla-;* 40/7b), jamırap jönelse (*: meleş-;* 88/17a).

Fiil + A/p zarf fiil eki + **öt-** tasvirî yardımcı fiili: Türkiye Türkçesinde yoktur. Hareketin kısa veya uzun sürede yapıldığını ifade eder:

Uzun süreli: süyip öt (*sev-;* 32/16a).

Kısa süreli: attap ötip (*: atla-;* 43/23a), jürip öttim (*: geç-;* 73/1a), bürkip ötip (*:serp-;* 89/15b), sıypap ötse (*:okşa-;* 186/7b). (Bu yapı ve işlev, Türkiye Türkçesinde **geç-** fiiliyle "gülüp geçmek" vb. ifadelerde mevcuttur.)

Fiil + A/p zarf fiil eki + **bol-** tasvirî yardımcı fiili: Hareketin tamemen bittiğini bildirir: şaşıp bolıp (*: saç-, yay-;* 28/16a), ağıtıp bolmas (*: çöz-, gevşet-;* 42/18a).

Fiil + A/p zarf fiil eki + **bar-** tasvirî yardımcı fiili: Hareket sürecinin (bazen hızla) gelişimini gösterir: ötip baradı (21/10a), äli kurup baratkan (*: yorul-;* 52/16a), ağat söylep barasıŋ (*: yanlış konuş-;* 136/17a), kaltırap barıp (*: titre-;* 173/2b), sönip baratırmın (*: sön-;* 195/6a).

3.1.2.2. Türkiye Türkçesinde Bulunanlar

Fiil + A/p zarf fiil eki + **kel-/ke-** tasvirî yardımcı fiili: İki farklı işlevinden biri, hareketin yavaş yavaş geliştiğini göstermektir: ala keldi (*getir-;* 10/34a), ayta kelip (*: söyle-;* 114/30), sabasa kelip (*: şiddetle es-;* 49/6b), ayaktap kelemin (*: bitir-;* 197/2a), ulısa kelip (*: ulu-;* 49/10b); äkelsem (< alıp kel-'ten*: getir-;* 17/7b)

Fiil + A/p zarf fiil eki + **şık-** tasvirî yardımcı fiili: Hareketin tamamen bittiğini bildirir: kuvıp şığıp (*: kov-, ayır-;* 10/9b), şırıldap şığıp (*cıvılda-;* 181/16a).

Fiil + A/p zarf fiil eki + **koy-** tasvirî yardımcı fiili: Türkiye Türkçesinde sadece ağızlarda vardır. Hareketin tamamen bittiğini ifade eder: tumşalap koydıŋ (*: ört-;* 21/7b), katırıp koy (*: katılaştır-;* 33/11b), kap koymay (*: kal-;* 127/21), boyap koyğan ba (*: boya-;* 145/1a), jayıp koyıp (*: kapa-;* 193/15a).

Fiil + A/p zarf fiil eki + **kal-** tasvirî yardımcı fiili: Hareketin anîden bittiğini belirtir. töŋkerilip kalıptı (*: çeviril-;* 12/15), silkip kalsaŋ (*: silk-;* 29/30a), kelip kalar (*: gel-;* 52/18a), körip kaldım (*: gör-;* 83/20a), älsirep kalġanı (*: güçsüzlen-;* 98/13b).

Fiil + A/p zarf fiil eki + **ber-** tasvirî yardımcı fiili: Hareketin belli bir sonuçla bittiğini veya devam etmesini gösterir: koya berip (*: bırak-;* 36/7), umtıla ber (*: belli bir amaca ulaşmak için çalış-, çabala-;* 98/6b), jata ber (*: yat-;* 111/42), jüre berşi (*: yürü-;* 23/19b), kögere ber (*: geliş-;* 66/14b).

3.2. ZAMİRLER

Kazak Türkçesinde Türkiye Türkçesinden farklı birtakım zamirler bulunmaktadır. Eserde Türkiye Türkçesinde bulunmayan 31 farklı zamire rastlanmıştır. Bu zamirler şunlardır:

anav (*: bu, o;* 68/4b).
äldekaşan (*: epey önce;* 123/22b).
äldekayda (*: her hangi bir yer;* 194/19a).
äldekim (*: birisi;* 117/7a).
äldene (*: birşey;* 63/3).
äne (*: işte, bu, o;* 29/28a).
ärbir (*: her;* 34/6b).
ärkaşanda (*: daima;* 166/9b).
ärkaysı+ŋ (*: herbiri;* 125/4a).
ärkim (*: herkes;* 114/33).
ärneme+ni (*: herşey;* 221/9b).
bäri (*:hepsi;* 71/17a).
barlık (*:hepsi;* 128/3b).
birdeme+si+n (*: birşey:* 218/10a).
bükil (: *hepsi/bütün;* 160/4).
däneŋe (*: hiçbir şey;* 63/23).
eşkim (*: hiç kimse;* 72/6b, 88/5b, 140/15b).
eşteŋe (*: hiçbir şey;* 193/8a, 229/5).
kalay (*: nasıl;* 20/8a).
kanday (*: nasıl;* 7/15).

kaşan (*: ne zaman;* 36/13).

kay (*: hangi;* 59/7a).

kayda (*: nerede;* 16/17a).

keybir (*: bazı;* 22/2b).

keybirev+ge (*: bazı biri;* 20/2a).

külli (*: bütün,tamamı;* 35/15).

mınav (*: bu;* 42/13a).

mine (*: işbu, işte;* 90/4b).

osı (*: işbu, işte, şu;* 21/20a).

öz (*: kendi;* 31/16a).

tegis (*: tam;* 239/98).

3.3. ZARFLAR

Türkiye Türkçesinde farklı olan eserdeki zarflar aşağıdaki sıradadır. Eserde 32 farklı zarfa rastlanmıştır:

akırın (*: yavaş;* 200/14b).

alġa (*: ileriye doğru;* 215/14b).

amalsızdan (*:çaresizce;* 159/11b).

äreŋ (*: zorla;* 26/4b).

äri (*: biraz öte, biraz uzak;* 128/11b).

äzirşe (*: şimdiye;* 140/11b).

bekerge (*: boşuna;* 81/18).

betpe-bet (*: yüz-yüze;* 243/66).

bir-birlep (*: teker teker / birer birer;* 128/17b).

burın (*: önce;* 264/71).

endi (*: şimdi;* 21/7a).

erteŋ (*: yarın;* 35/2a).

estiy tura (*: duyduğu halde;* 20/13a).

ılġıy (*: daima;* 30/2b).

kapıda (*: yanlışlıkla;* 176/12b).

kazir (*: şimdi;* 122/7c).

keşe (*: dün;* 5/7a).

keşke (*: akşam;* 131/7b).

köre bile (*: bile bile;* 53/11a).

munşama (*: bunca, bu kadar;* 13/7b).

mülde (*: hiç, tamamen;* 65/21b).

nağız (*: tam, gerçek;* 45/1b).

okıs (*: kaba, yakışıksız;* 121/20).

osında (*: burada;* 154/26).

özinşe (*: kendince;* 194/3b).

şala (*: yarım, eksik;* 229/10).

şalkasınan (*: sırtını yaslayarak;* 270/50).

şarasızdan (*:çaresizce;* 252/4b).

taŋerteŋ (*: sabah;* 181/20b).

tekke (*:boşuna;* 22/8c).

tım (: *pek çok;* 42/17b).

tömen (*: aşağı;* 40/16b).

SONUÇ

Bu çalışmada Kazak şair Mukağali Makatayev'in (diğer bazı kitaplarını da içeren) Ömir Özen adlı eserindeki şiir dili incelenmiştir. Dil incelemesi ile birlikte çalışmanın giriş kısmında "Kazak" terimi, Kazak Türkçesi, Kazak Edebiyatı ve Mukağali Maktayev hakkında bilgi verilmiştir. Üç bölümden oluşan bu tezin sonunda çalışmada kullanılan şiir kitabının transkripsyonu da yer almaktadır. Çalışmada art zamanlı karşılaştırma yöntemi kullanılmıştır.

Bu çalışmada ulaştığımız sonuçlar şunlardır:

1) Eser, standart Kazak Türkçesinin hemen hemen bütün ses özelliklerini (#t: #t, #k : #k, ç > ş, ş > s vb.) bulundurmaktadır. Bunlara burada yer vermeyeceğiz. Ancak eserde üç kelimede standart dışı kullanım görülmektedir.

Bunlardan biri "hak" kelimesinin k'lı "kak biçimidir: **k**akım (<ḥak'tan; 79/5a). Aynı kelimenin eserde başındaki ünsüzün yutulmuş biçimi de vardır: **ø #h :** akım (Ar. <hak'tan; 13/2a).

Diğeri ise bembeyaz anlamına gelen "ap ak" sözünün ince ünlülü ve ikiz ünsüzlü **ä**ppak (<ak'tan159/11a) biçimidir. Aynı kelimenin eserde kalın ünlülü şekli de mevcuttur: appak (128/7b).

Bir diğeri de yakut anlamına gelen "jakut"(25/14b) kelimesinin bu biçiminin yanında jahut (76/11a) biçiminde de kullanılmış olmasıdır.

2) Eserde anlam güçlendirmek veya kafiye ve ölçüye uydurmak için eşitlik veya benzerlik ekinin +DAyI_2n {D=d, t} şekli de kullanılmıştır. Buradaki +ın eki, günlük kullanımda pek yoktur: şını+dayın (34/18a), patşa+dayın (44/5b), davıl+dayın (167/5a) säbiy+deyin (9/15); sınap+tayın (38/2b), bulak+tayın (38/18b).

3) İncelediğimiz metinde bugünkü Kazak Türkçesinin yazı dilinde bulunmayan, daha çok konuşma dilinde görülen öğrenilen geçmiş zaman çekimleri vardır: jaral-ġa+m (20/1a) Yazı dilindeki biçim, "jaralġanmın"dır. Kul bol-ġa+m (123/13b): Oysa yazı dilindeki biçim, "kul bolġanmın" şeklindedir. Eserde bulunan ancak yazı dilinde pek görülmeyen bir başka özellik ise konuşma dilindeki *n* düşmesi ve dolaysıyla *b* yerine *m'*nin gelmesidir: sekir-ge+miz (152/16b). Bunun standart biçimi "sekirgenbiz"dir.

Benzer bir olay şimdiki zamanda da görülmektedir. Şimdiki zamanın teklik 1. Şahıslarda (+mın > +m) olarak kısaltılması görülür: tur-a+m da kal-a+m (64/14a),

jasır-a+m (107/18a), bat-ır-a+m (147/21b), attanıp ketip bar-a+m (194/19a), ızğıtıp şavıp kel-e+m (36/22). Bu kullanım yazı dilinde değil konuşma dilinde mevcuttur.

Bu kısalma, fiillerin olumsuz şekillerinde çoğunlukla yazı dilinde şiirlerde görülür: bile al-ma+n (55/5b), Bu örneğin standart yazı dilindeki şekli *bile al-ma-y+mın (55/5b)'*dır.

4) Çokluk 1. şahsın emir çekimi standart Kazak Türkçesinde kayt-ayık vb. biçimde olduğu halde, esrde daha çok şiir dilinde bulunan bir çekim biçimi vardır: kayt-alık (53/6c).

5) Şair eserde Kazak Türkçesinin standart hikâye çekimi yerine konuşma dilindeki çekim şekillerini kullanmıştır. Teklik 1. şahısta (edim> em), teklik 2. şahısta ise (ediŋ> eŋ) değişimi görülmektedir: elemes em (22/9b), teŋemes em (22/10b); : kalar ma eŋ (48/7), kanıp eŋ (102/3b).

Rivayet biçiminin teklik 1. şahsında da benzer bir değişim (eken+min >> ekem) görülmektedir: jazdı ekem (137/15), bilmeydi ekem (160/14a).

6) Kazak Türkçesinde *+LI_2k* eki isimden sıfat değil, isim yapar. Oysa eserde bu ekin sıfat yaptığı bir örneğe raslanmıştır. muŋ+lık (: hüzünlü; 151/3). Kazak Türkçesinde sıfat yapan ek+*LI_2k değil, + LI_2*'dır. Bu kelimenin Kazak Türkçesindeki standart biçimi *muŋdı*'dır.

7) Kazak Türkçesinde daima geniş ünlülü olan soru eki eserde bazı yerlerde dar ünlülü olarak kullanılmış ve şahıs ekinden sonra değil önce gelmiştir. Örnek olarak "barsıŋdar ma" biçiminde olması gereken ifade, "barmısıŋdar" (11/6b) biçimindedir.

8) Kazak Türkçesinde "aydahar" biçimnde olan kelime eserde bu standart biçimiyle birlikte Farsçadaki versiyonuna benzer tarzda "ajdaha" şeklinde kullanılmıştır.

9) Sözlük kısmında Türkiye Türkçesinde farklı olan 1473 sözcük yer almaktadır. Onların 10'u Rusça veya Rusça aracılığıyla gelen yabancı kökenlidir. Türkiye Türkçesinde hiç kullanılmayan veya az kullanılan Arapça sözcükler sayısı 65 civarında, aynı nitelikteki Farsça kökenli kelimeler ise 35 civarındadır. Bununla birlikte 26 adet sözcüğün yer aldığı Özel İsimler Sözlüğü de oluşturulmuştur.

Sonuç olarak incelenen eser bağlamında Kazak Türkçesinin fonetik, gramer ve söz varlığının Türkiye Türkçesi ile benzerlik ve farklılıklarının yanında şaire mahsus kullanım tercihlerininin bulunduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

1. Kitaplar, Ansiklopedi Maddeleri ve Makaleler:

Buran, Ahmet, Ercan, Alkaya, (2001). Çağdaş Türk Lehçeleri, Ankara: Akçağ Yayınları.

Ergin, Muharrem (2008). Türk Dil Bilgisi, İstanbul: Bayrak Yayınevi.

Gabain, Annemarie von (1988). Eski Türkçenin Grameri (Çev. M. Akalın). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Gülensoy, Tuncer (2007). Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Kazımoğlu, Samir (1994). Türk Toplulukları Edebiyatı I. Ankara: Ecdâd.

Koç, Kenan, Ayabek Bayniyazov, Vehbi Başkapan (2003). Kazak Türkçesi Türkiye Türkçesi Sözlüğü. Ankara: Akçağ Yayınları

MEB (1974). Türk Ansiklopedisi. Cilt. 21, Kazak Türkçesi, Kazak Edebiyatı bölümleri. Ankara: M.E.B

MEB (1997). İslâm Ansiklopedisi. Cilt. 6, Kazakistan bölümü. Eskişehir Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi.

Mustafayev, E., V.G. Şçerbenin (1989). Rusça-Türkçe Sözlük. İstanbul: Sosyal Yayınlar.

Öner, Mustafa (1998). Bugünkü Kıpçak Türkçesi. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Özkan, Nevzat (2002). Türk Dilinin Yurtları. Ankara: Akçağ yayınları.

Paçacıoğlu, Burhan (2016). VIII.-XVI. Yüzyıllar Arasında Türkçenin Sözcük Dağarcığı. İstanbul: Kesit Yayınları.

Tamir, Ferhat, Ahmet B. Ercilasun (2007). Türk Lehçeleri Grameri. Ankara: Akçağ Basım Yayım Pazarlama A.Ş.

TDK (2011). Türkçe Sözlük. Ankara: TDK yayınları. (11. Baskı).

Türk, Vahit (1996). "Türkçede Şimdiki Zaman Kavramı, Çekimleri ve Ekleri" Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten, 44 (1996), 291-340.

Vural, Hanifi, Tuncay Böler (2017). Ses ve Şekil Bilgisi. İstanbul: Kesit Yayınları.

Аманжолов, Сарсен (1959). Вопросы диалектологии и истории казахского языка. Алма-Ата: «Казахское государственное учебно-педагогическое издательство».

Бартольд, В.В (1998). Двенадцать лекций по истории турецких народов Средней Азиию. Алматы: ТОО «Жалын».

Бейсенбайұлы, Жарылқап (2009). Шоқан. Алматы: Қазақстан.

Большая советская энциклопедия (1973). Т.11: Казахская Советская Социалистическая Республика. Москва: Советская Энциклопедия.

Гумилёв, Л. Н (2008). Конец и вновь начало. Популярные лекции по народоведению. Москва: Айрис-пресс.

Евгеньева, А.П гл. ред. (1981-1984). Малый академический словарь. Москва: Русский язык.

Қазақ ұлттық энциклопедиясы (2004). Т.3: Мақатаев. Алматы: Главная редакция: «Қазақ Энциклопедиясы».

Казахская ССР: краткая энциклопедия (1991). Т.4: Язык. Литература. Фольклор. Искусство. Архитектура. Алма-Ата: Главная редакция Казахской советской энциклопедии.

Макатаев, Мұқағали (2005). Өмір – өзен. Алматы: «Раритет» баспасы.

Шамбаров, В.Е (2007). Казачество: История вольной Руси. Москва: Эксмо.

Шанский Н.М (1971). Краткий этимологический словарь русского языка. Москва: Просвещение.

2. Elektronik Kaynaklar:

Қыдырбаев, Қалдыбай (ақпан 2015) «Қазақ» сөзінің мағынасы қандай? (1245 жылы жарық көрген қыпшақ-араб сөздігінің қолжазбасы негізінде). kazgazeta.kz/10 01 2019.

Мұстафин, Ж. «Қазақ» сөзінің этимологиясы туралы М.Қ. Жолжановтың зерттеулері. e-history.kz/12 12 2018.

TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ
(ESERDE KULLANILAN KAZAKİSTAN KİRİL ALFABESİ)

Аа - : Aa

Әә - : Ää

Бб - : Bb

Вв - : Vv

Гг - : Gg

Ғ ғ- : Ġġ (daha gırtlaktan)

Дд - : Dd

Ее - : Ee

Жж - : J j

Зз - : Zz

Ии - : IY, İY, İ; ıy, iy, i

Йй - : Yy

Кк - : Kk(e)

Ққ - : Kk

Лл - : Ll

Мм - : Mm

Нн - : Nn

Ңң - : Ŋŋ

Оо - : Oo

Өө -: Öö

Пп - : Pp

Рр - : Rr

Сс - : Ss

Тт - : Tt

Уу - : UV, ÜV, V, U, uv, üv, v, u

Ұұ - : Uu

Үү - : Üü

Фф - : Ff

Хх - : Hh

Һh - : Hh

Цц - : Ts ts

Чч - : Çç

Шш - : Şş

Щщ - : Şç şç

Ъъ - : ’

Ыы - : Iı

Ьь - : İncel. işt

Ээ - : Ee

Юю - : YUV, YÜV, YU; yuv, yüv, yu

Яя - : YA ya

TRANSKRİPSİYONLU METİN

ÖLEŊDER

“ARMISIŊDAR DOSTAR” KİTABINAN

(1966 jıl)

BESİK BASINDA

1. Uksaydı bar tınıştık Jer betinde
2. Uykıdağı säbiydiŋ kelbetine.
3. Oyatuv bılay tursın, ruksat jok
4. Uyktap jatkan ulımdı terbetüvge.

5. Uykta, ulım, uykta, böpem, kasıŋdamın,
6. Kerek emes, düniya, asıldarıŋ!
7. Bakıt, baylık – barlığı meniŋ üşin
8. Seniŋ bir kep moynıma asılġanıŋ.

9. Aymalaysıŋ janımdı külkiŋmenen,
10. Tamağıŋnan aynaldım bülkildegen.
11. Ne deysiŋ sen burtiyıp, aytşı, sävlem,
12. Kıtıktağan jürekti bir tilmenen?

13. ...Kanday ġana anadan tuvadı adam
14. Säbiylerdiŋ uykısın kuvalağan?!
15. O, tınıştık! Tınıştık kanday rakat!
16. Kanday rakat säbiyler jılamağan!

17. Uksaydı bar tınıştık Jer betinde
18. Uykıdağı säbiydiŋ kelbetine.
19. Kim bolsaŋ ol bol, meyliŋ, ruksat jok
20. Uyktap jatqan ulımdı terbetüvge!

[7]

KÜZETŞİ

1. Sälem bere kalsaŋ Muratka,
2. “Tınıştık” dep aldımen ayt, suratpa.
3. –Tınıştık pa, tınıştık pa, balalar? –
4. Dep otırar kısı-jazı şuvakta.

5. Kıs ta tanıs korjınına muz artkan,
6. Bäri tanıs: jılımık tün, uzak taŋ.
7. Ömir tanıs ömir jasın uzartkan,
8. Äzirge aman ölim deytin tuzaktan.

9. Şatınaġan soġıs salġan sızattan
10. Käri kevde jalın atkan, sız atkan!
11. Tört balanı tınıştıkka kurban kıp,
12. Tört kelindi tört adamġa uzatkan.

13. Tört kelinnen alıp kaldı tört bala,
14. Özi – pana, al özine – tört pana.
15. Kartıŋ otır tügendep ap upayın,
16. “Ayırbastap tört karaġa tört kara”.

17. Kartıŋ kazir bir bäyterek mäveli,
18. Seksen emes, jüziŋnen de dämeli.
19. Sälemiŋe kaytaratın javabı:
20. –Tınıştık pa? – dep suraydı äveli.

21. Suvıt jürgen käriden de jastan da:
22. Tınıştık pa? – dep suraydı saskanda.
23. Kün kürkirep şatırlasa nayzaġay:
24. –Tınıştık pa? – dep karaydı aspanġa.

25. Ömirde äli kavip koy ne türli,
26. Kart kalġımay küzetşi bop bekindi.
27. Säl uyktasa tört nemere tört jakka
28. Közden ġayıp bolatuġun sekildi.

[8]

SÄBİY – ANA

1. Aynalġanda ayaday kalaşıktı,
2. Aldımızdan kişkentay Ana şıktı.
3. Kırda otırġan avılġa aparatın
4. Jalġız ayak sokpaktan adasıptı.

5. Bir kolında batpanday kuvırşağı,
6. Bir kolında oyınşık kulınşağı.
7. Eki jansız müsindi mäpeleydi,
8. Mäpeleydi, birese urısadı.

9. Karadık ta, selt etpey janarımız,
10. Aljıġanġa sanadık Ananı biz.
11. ...Boranı ulıp, betinen bozdağı uşkan
12. Sulap jatır dalada jaralı küz.

13. Bäyek bolmay otırġan jan kalmadı,
14. Sonda da Ana nazarın avdarmadı.
15. Säbiydeyin özimen özi bolıp,
16. Kuvırşak pen kulınşak - aldanġanı.

17. Sözge tartpak bolıp ek, estimedi,
18. (Adam kalay op-oŋay eskiredi?
19. Adamnıŋ ġumırınan kıska ne bar,
20. Kün eŋkeyse bolġanı, keş kiredi).

21. Jastar-ay, jamandık jok köŋiliŋizde,
22. Mına otırġan Ana kim, bildiŋiz be? –
23. Bir kürsinip aldı da otırġan kart,
24. Ana ömirin bayandap berdi bizge.

25. (Ana halin karttan biz uġındık keŋ)
26. Jıyırma üş jıl sarġayġan kur ümitpen!
27. Jıyırma üş jıl sarġayġan kur ümitpen
28. Säbiy-ana sapardan ulın kütken.

29. Surapıldan säbiyi oralmaptı,
30. Kuvırşak pen kulınşak sodan kaptı.

[9]

31. ...Kara joldı kaptay kep tozaŋ japtı,
32. Karalı küz kaytadan borandattı.

33. Imırt avır salmakpen dalaġa endi,
34. Kap-kara jamılğısın ala keldi.
35. Avılına jetti de säbiy-ana,
36. Oyınşığın kuşaktap kala berdi.

* * *

1. Tav özeni tentek koy, tasıp jatır,
2. Ak köbigin aspanġa şaşıp jatır.
3. Arġı jakka otarın ötkize almay,
4. Bala şopan ayġayġa basıp jatır.

5. "Tart!" dep edi, özennen öt dep edi,
6. Bettemedi kök serke, bettemedi.
7. Koylar kaytsin koyşınıŋ ıza-kegin,
8. Taska barıp soġıldı "şek" degeni.

9. Kuvıp şığıp serkeni koydan bölip,
10. Sırık saptı kamşımen soydı-av kelip.
11. Birin biri panalap, ığısadı,
12. Kök serkeniŋ taġdırın koylar körip.

13. Dübin jazbay dür etip ürikti de,
14. Otar turdı, kaltırap birikti de.
15. Sorlı serke tuzakka ilikti me,
16. "Öldim" dedi sakalın silikti de.

17. Koy maŋırap, şopannıŋ sıbaġanı,
18. Şıŋġa jetti serkeniŋ "jılaġanı".
19. Uykılı-oyav mavjırap kırda otırġan
20. Karġıp turdı kart şopan, şıdamadı.

21. Jetip keldi jeldirtip küreŋimen,
22. Aşuvı buvı atıp tur reŋinen.
23. Sakaldan ap serkeni sabap jatkan
24. Şopannıŋ ustap aldı bileginen.

[10]

25. –Tük körmegen tüleydey... maldı ura ma?!
26. Joġal bılay, torsıktay salbırama!
27. Serke emes, sen öziŋ de seskenesiŋ,
28. Sen kılmağan erlikti mal kıla ma?! –

29. Şeşinip suvġa tüsken karttı körip,
30. Kök serke özenge özin attı kelip.
31. Köseminen köz jazbay turġan otar
32. Jamırasıp jaġaġa tarttı berik.

33. Kazaktıŋ mal – ırısı, malı bağı,
34. Kaşannan bir-birine tanımalı.
35. Küreŋimen kırka asıp bara jatkan
36. Kartka karap kök serke maŋıradı.

ARMISIIƆDAR, ADAMDAR!

1. Kün battı ma, tün keldi me, taŋ attı ma kaytadan,
2. Kudiretti tirligiŋe kiristiŋ be kayta, Adam?
3. Arma, ömir bar älemdi bavırına alıp şaykağan!

4. Ärbir ärpi kanġa şomġan tarihıŋa karaŋdar,
5. Otırarday opat bolġan kala jok pa, jarandar?
6. Tatuv-tätti barmısıŋdar, armısıŋdar, Adamdar!

7. Älem – darkan, sayalaŋdar, bäriŋe de orın bar.
8. Korġan emes, saltanattı, sändi saray soġıŋdar.
9. Ey, Adamdar, sender tatuv, sender tatuv bolıŋdar!

10. Anamız – Jer, sol anadan jaratıldık, tuvıstık,
11. Alayda biz kanda töktik, kaljıradık, urıstık...
12. Armısıŋ sen, aramızda jalġız perzent - Tınıştık!

[11]

KÜY KALSA ĠOY

1. Seksende selkildegen Ahmetti,
2. Ajal kelip, akırı bakıl etti.
3. Buyırġanı kartıŋa bul ömirden –
4. Aynalası altı kez akıret-ti.

5. Tirşilikten esil kart şettetilgen,
6. Bäri kaldı artında bet-betimen.
7. Balalarġa balġa-şot oyınşık bop,
8. Er-tokımı tüsipti etpetinen.

9. Sarı üzeŋgi sarġayıp, tat basıptı,
10. Sırma tokım şaŋmenen battasıptı.
11. Kanjıġasın karakşı tışkan tonap,
12. Kökpar kılıp jan-jakka ap kaşıptı.

13. Täbärik bop balaġa, nemerege,
14. Suvsar börik o da tur keregede.
15. Töŋkerilip kalıptı kalıptı tös temiri,
16. Otka küygen kojalak börenede.

17. Avık-avık kömeyi kübirlegen,
18. Dombıra tur işekteri dirildegen.
19. Otıratın küy şertip Ahmet şal,
20. Sırlaskanday kupiya bir ünmenen.

21. Şirkin, sol küy kalsa ġoy, buzılmaydı,
22. Eskirmeydi, tozbaydı, sızılmaydı.
23. Küyge buvaz dombıra kos işegi
24. Kanatımen şıbınnıŋ ızıŋdaydı.

25. Kart ketip, jer astınan baspana aptı.
26. Baylık kaptı, bak kaptı, baska kaptı.
27. Täbärik kıp artına kartıŋ birak
28. Kümbirlegen küylerin tastamaptı.

29. Küy kalsa ġoy artında, buzılmaydı,
30. Eskirmeydi, tozbaydı, sızılmaydı.
31. ...Kaşanġı kart joldasın izdegendey,
32. Avık-avık kos işek ızıŋdaydı.

[12]

* * *

1. Keŋ düniye, tösiŋdi aş men kelemin,
2. Alınbağan akım bar sende meniŋ.
3. Buyrat kumdar – buyığıp şöldegenim,
4. Buvra bulttar – buvsanıp terlegenim.

5. Aspanıŋday key sätte kürsinemin,
6. Jas talıŋday javkazın bürşik edim.
7. Keŋ düniye, keremet kalpıŋmenen,
8. Jürek bolıp kevdeme kirşi meniŋ.

9. Baytak el, balavsa tav, bozaŋ dalam –
10. Sekildi bäri menen köz almağan,
11. Keŋ düniye kende etseŋ sıbağamnan,
12. Şırıldağan säbiydey mazaŋdı alam.

* * *

1. Mine, tağı aşuv kelip, alkımıma tığıldı,
2. Akılımnıŋ esiginen attay bere jığıldı.
3. Köldey tunık köŋilime kokıs tastap laylap,
4. Key pendeler kaynatadı-av, kaynatadı-av zığırdı.

5. İnim aytsa, bas iyzedim, ağam aytsa, koş kördim.
6. Jannıŋ bärin jatırkamay jaksı dedim, dos kördim.
7. Araların ajıratuv munşama avır bola ma
8. Adaldık pen aramdık dep atalatın kos beldiŋ.

9. Makul deyin, kinä özimde, özime ayıp taġayın,
10. Ak janıma, päk janıma kalay küye jaġayın.
11. Adalsıŋ ba, kolıŋdı ber, senen tälim alayın,
12. Aramsıŋ ba, avlak-avlak maŋayımnan, ağayın.

13. Arım, mine, süttey appak aldıma kep jılap tur.
14. Javtaŋdağan janarında jalğız ğana surak tur.
15. Ömirdegi adamdıktı, adaldıktı terip al,
16. Kalğandarın kulan jortpas kula düzge laktır!

[13]

JUMISTAN SOŋ

1. Kajıp turmın, nesine jasırayın,
2. Äkelşi, ata, bar bolsa nasıbayıŋ.
3. Azan-kazan şulaġan kapak bastan
4. Kurıp ketkir daŋ-duŋdı kaşırayın.

5. Aytşı, ata, äkemdi körip pe ediŋ?
6. Ol da mendey jan ba edi jelikpeli?
7. Ol da mendey şakşaŋa kumar bolıp,
8. Sergip bir kaytuv üşin kelip pe edi?

9. Ol da mendey şoljaŋdap jürip pe edi?
10. Sayak pa edi, bolmasa külik pe edi?
11. Bolmasa düyim eldi dübirletken
12. Baġzı birevlerdey bülik pe edi?

13. Murageri emes pe em art jaġında,
14. Äkeme tarttım ba, ata, tartpadım ba?
15. “Ata körgen ok jonar” devşi edi ġoy
16. Bayırġı atamızdıŋ salttarında.

17. Aytşı, ata, äkemdi körip pe ediŋ?
18. Akıl – keŋes oġan da berip pe ediŋ?
19. ...Ov, ata, munıŋ kalay, jaramaydı,
20. Nesine köz jasıŋa erik berdiŋ?!

21. Körsetpe köz jasıŋdı, jasımaymın,
22. Äkem ölse men barmın, nesi vayım!
23. Äkemdey bir atayın şertip turıp,
24. Äkelşi, tävir eken nasıbayıŋ.

[14]

* * *

Ospanhan Ävbäkirovke

1. Jür, dosım, ayaŋdayık bakka karay,
2. Kün közin tuman tağı kaptağanı-ay!
3. Ayaz ataŋ tättisin ülestirip,
4. Aşşısın ekevimizge saktağanı-ay!

5. Turğızbastay tumşalap karalıktı,
6. Jerdiŋ betin ak ulpa kar alıptı.
7. Keşe bizder jılatıp tastap ketken
8. Oynatıp jür sabiyler balalıktı.

9. Top şımşık tal basına üymeledi,
10. (Köringen savıskannan imenedi).
11. Bir orında bir biydi mıŋ kaytalap,
12. Sekektep olar kaşan biylegeli...

13. Ayaŋdayık avılımız jakka karay,
14. Kayıŋ da ak, terek te ek, ak karağay,
15. Pay, pay, şirkin! Demin-ay jigit-kıstıŋ.
16. Kariy ma-av, küydire me-av, ot pa, kalay?

OTIZDAN ASIP BARAMIN

1. Suktanıp turıp janarıŋ
2. Surıma nege karadıŋ?
3. Solay da solay, karağım,
4. Otızdan asıp baramın.

5. Şaşımnıŋ sanap är ağın,
6. Taŋıray berme karağım.
7. Sanavlı baskan är adım,
8. Otızdan asıp baramın.

9. Belgisi tur ma ağanıŋ,
10. Betime nege karadıŋ?
11. Bakıtın tilep balanıŋ,
12. Otızdan asıp baramın.

[15]

13. Kuvanıp keyde kalamın,
14. Kuvarıp keyde kalamın.
15. Attanġan ata-anamnıŋ
16. Artınan kuvıp baramın.

17. Äziliŋ kayda karagım,
18. Äjimge nesin karadıŋ?
19. Artımda kalıp alarım,
20. Otızdan asıp baramın.

21. Solay da solay, karaġım,
22. Köŋildiŋ tappay kalavın,
23. Jastıktıŋ jıkpay jalavın,
24. Otızdan asıp baramın.

JUMBAK

1. Kelisetin memleketter elşisine usaġan,
2. Kabak bağıp kıl üstinde biz otırmız – üş adam.

3. Üşev ara joktan bar kıp, bir äŋgime bastaymız,
4. Bastaymız da, jalġay almay, jibin üzip tastaymız.

5. Jaraspaydı äzilimiz, jaraspaydı külkimiz,
6. Üşevimiz de aşılmaytın kiltsiz kara kulpımız.

7. Jabıġadı jas kelinşek, karamaydı jarına,
8. Süle sopa jigit otır, kolın takap jaġına.

9. Dastarkannıŋ bir şetinde men otırmın eş ünsiz,
10. Surak ta jok, javap ta jok, bir jumbakpın şeşüvsiz.

11. Katınasın jaŋa ġana jönge koyġan eki eldiŋ
12. Arasına akımak bop beker kelgen ekenmin.

13. Ünsiz sekund, minuttardı mült jibermey sanap kur,
14. Üş ġumırdı uzatıp sap, keregede saġat tur.

15. Bul ömirden eş alaŋsız säbiy jatır besikte,
16. Uykta böbek, ülkenderdiŋ jumbaktarın esitpe!

17. Ünsiz kitap okıdı da, avdarıldı paraktar,
18. Ünsiz üşev otırdı da, aktarıldı şaraptar.

[16]

19. Kuvlığı ma, şındığı ma, üy iyesi mas boldı.
20. Jas aruvdıŋ janarına möltildegen jas toldı.

21. Men otırmın. Otırdım da, dostığı üşin eki eldiŋ
22. Bokalımdı toltırdım da, toltırdım da köterdim...

MAHABBAT DİYALOGI

1. –Kus bop uşıp joġalsam, ne eter ediŋ?
2. –Seni izdevmen mäŋgilik öter edim.
3. –Otka tüsip örtensem, ne eter ediŋ?
4. –Kül bop birge soŋıŋnan keter edim.
5. –Buldırasam sağımday, ne eter ediŋ?
6. –Jel bop kuvıp, akırı jeter edim.
7. –Kayġı äkelsem basıŋa, ne eter ediŋ?
8. –Koyşı, sävlem, bärin de köteremin.

HAT

1. Saġan tanıs adır, kırkı bettegi
2. Jıŋġıl, juvsan, tobılġılar köktedi.
3. Rakatta işi-sırtı avıldıŋ,
4. Kuvantsaŋşı sen de, sävlem, kep meni.

5. Sağınışım – tek özіŋsіŋ bir ġana,
6. Uşıp jetti karlıġaş ta, tırna da,
7. Saralakaz jumırtkalap ülgirdi
8. Keşe ekevimiz asır salġan jılġaġa.

9. Eŋ alġaşkı nöser de ötti sebelep,
10. Äldekaşan gülge kondı köbelek.
11. Baylık, bakıt – bäri de bar avılda,
12. Ätteŋ, sävlem, tek sen joksıŋ, ne kerek?!

[17]

JIRLASAM BA EKEN

1. Jırlasam ba eken, jırlasam ba eken, bilmeymin,
2. Aldımda turġan adamdı mınav kim deymin?!
3. Aldımda meniŋ adasıp ketken arman tur,
4. Jılatsam ba eken, jubatsam ba eken, bilmeymin?!

5. Aldımda meniŋ adasıp ketken tur arman,
6. Ayıruv kıyın beynesin surġılt munardan.
7. Jetilmey jatıp jemisin mınav kim alġan?
8. Aldımda meniŋ aġaş tur köktey kuvraġan.

9. –Tanımay turmın, taba almay turmın seni men,
10. Janarıŋ uksas, janım-av, kaydan körip em?
11. –Akırġı ret adasıp kelip, senimen
12. Sırlasuv üşin, muŋdasuv üşin kelip em.

13. Jemisim meniŋ köktedi, birak öspedi,
14. O, kaşan menen jastıktıŋ otı öşkeli!
15. Bir kezde seniŋ armanıŋ bolġan emes pe em?
16. Esiŋe alşı, esiŋe al da, keş meni. –

17. Esimde, iyä, esime tüsti kara kız,
18. Umıt bop ketken, suvık bop ketken aramız.
19. Keşegi sotkar aduvın jannıŋ ornında
20. Tandır bop kalġan ärüvey otır, karaŋız.

21. Jastıktan jalġız kabak pen ġana kas kaptı,
22. Kap-kara şaşı buvırıl tarta bastaptı.
23. Jalınday süygen, jalınday süygen “jan jarı”
24. Okılġan hattay tört büktep, jırtıp tastaptı.

25. “Esimde meniŋ aldıŋa seniŋ barġanım,
26. Sanaŋdı bölip, sözimdi meniŋ almadıŋ.
27. Alaŋsız ediŋ, külkiŋmen ġana aldadıŋ.
28. Aldadıŋ dağı, alıstay berdiŋ, armanım.

29. Alıstay berdiŋ, alıstay berdiŋ, armanım,
30. Adaskan senen, asuvlar turġan alda mıŋ.

[18]

31. Zavlatıp ötken, şaŋdatıp ötken jolıŋda
32. Gül bolıp ösip, kuvray bop katıp kalġamın.

33. Esimde meniŋ, esiŋe sen de salıp kör,
34. Künnen kalġan eskertkiş bar ma, alıp kel.
35. İlesip ketken, bir ösip ketken öziŋmen
36. Jastıġım kayda, jaz küniŋ kayda tavup ber?”

37. Esigimdi aştım şıġarıp jolġa salmadım,
38. Koş bol dep endi kolın da kısıp kalmadım.
39. Baykamay kaldım, ne bolıp ketti jan-jaġım!
40. Üzildi me älde ümitsiz meniŋ armanım.

41. Janımda meniŋ arman bop mäŋgi jür, meyliŋ,
42. Lap etip söngen ümittiŋ nesin ürleymin.
43. Jastık-ay, seni tüsinüv kıyın biymeymin,
44. Jırlasam ba eken, jılasam ba eken, bilmeymin.

[19]

“KARLIĠAŞIM KELDİŊ BE?” KİTABINAN (1968 JIL)

* * *

1. Kem bolıp jaralġam jok men eşkimnen,
2. Keybirevge karızdar emespin men.
3. Peyilimdi teŋizben talastırıp,
4. Terezemdi aspanmen teŋestirdim.

5. Doska sıyın, zaharın şaşar javġa
6. Karızdarmın halkıma kaşannan da,
7. Kabırġası kayısıp kart äjemniŋ,
8. Kalay turam, közine jas alġanda.

9. Kayġı tüsse basına bir aġanıŋ,
10. Kalay ġana şıdap men tura alamın.
11. Jasın sürtip solardıŋ, birge jılap,
12. Birge külip solarmen, jubanamın.

13. Estiy tura şırılın jas balanıŋ,
14. Kalay ġana alşaŋdap mastanamın.
15. ...Tik köterip säbiydi uvatpasam,
16. Säbiy-halkım, saġan men maskaramın.

17. Säbiy-halkım, sarıla sır aktaram,
18. Jalġan oy, jasırın küy jırak maġan.
19. Seniŋ üniŋ mendegi, seniŋ jırıŋ,
20. Seniŋ oyıŋ sanamda turaktaġan.

* * *

1. Karlıġaşım, keldiŋ be, karşıġadan savmısıŋ,
2. Aman-esen jettiŋ be, ayır kuyrık nav-kusım?
3. Oraldıŋ ba taġı da öziŋ ösken uyaġa,
4. Oraldıŋ ba, süyiktim, ekeviŋ de barmısıŋ?

5. Karlıġaşım, bu kalay, kayda ketken serigiŋ?
6. Zıyanı jok zıyalım, ökpeletti seni kim?

[20]

7. ...Tüsinikti, süyiktim, tüsinikti aytpa endi,
8. Tumar kusım ketken-av tırnağında periniŋ.

9. (O jılı biz avılda oŋaşa üyde turġanbız)
10. Jaz da ötip baradı, karlıġaşım jür jalġız
11. Közdi aşıp-jumġanşa kösevin ap kolına
12. Jetip keldi bir küni jel ürlegen sırdaŋ küz.

13. Ġanibet koy, şirkin-ay, şuvıldasaŋ ularday,
14. Kıyın eken jalġızdık kıyada ösken şınarday,
15. Jalġız kayttı sol jılı, jalġız kayttı jıl kusı,
16. Jumırtka da taba almay, balapan da şıġarmay.

17. Karavıtıp köz aldım, karap turmın dosıma:
18. – Karlıġaşım, kayta oral mekeniŋe, şoşıma.
19. Äjem meniŋ küybeŋdep, kübirlep jür avılda:
20. – O, bätşaġar ömir-ay, ömir deytin osı da!...

* * *

1. Bulkınıp jatır.
2. Kelmeydi-av kurġır şaması,
3. Bulkınıp jatır.
4. Tavsıldı-av ayla-şarası.
5. Sävlemniŋ meniŋ ayak pen kolın matamay,
6. Bostandık berşi, bostandık berşi, maması.

7. Tumşalap koydıŋ nesine sonşa kavsırıp,
8. Şanduvdan bölek kalġan ba şaraŋ tavsılıp.
9. Ayak pen kolın matamay bos koy, maması,
10. Kişkentay adam körsetip jatır karsılık.

11. Karaşı mınav kabarjıp jatkan pişinge,
12. Iza men aşuv kaynaydı kelip işinde.
13. Jetpey me sol da, koydıŋ ġoy meni arkandap,
14. Maması, bosat, kızıma kursav tüsirme!

15. Kökemdi bosat, ayak pen kolın matama,
16. Köterip jürem, köterip jürem jotama.
17. Basımdı tigem.

[21]

18. Barmaktay meniŋ säbiyim
19. Büldire koymas...
20. Bostandık berşi botama?

21. Maması, bosat, erkimen össin tal şıbık!
22. Ava men Künge, ay menen nurġa malşınıp.
23. Bulkınıp jatır, umtılıp jatır, karaşı,
24. Kişkentay jürek, körsetip jatır karsılık.

* * *

1. Şav tartıp kalıpsıŋ-av, kayran şabıt!
2. Jüruvşi eŋ keybir jerde oyran salıp,
3. Jüruvşi eŋ keybir jerde sayran salıp,
4. Şav tartıp kalıpsıŋ-av, kayran şabıt!

5. Sekektep jeletin de sen emes eŋ,
6. Tepektep keletin de sen emes eŋ,
7. Ak bult pen kara bulttıŋ arasında
8. Alapat aykuş-uykus töbeles eŋ!

9. Sen solay bolmağanda elemes em,
10. Seni men nayzağayġa teŋemes em.

11. Şav tartıp barasın-av şarık kusım,
12. Toyattap älde jemge karıkpısıŋ?
13. Bar, uşşı!
14. Bosatayın tuġırıŋnan,
15. Şav tartpa!
16. Şınımen sen şabıtpısıŋ!?

* * *

1. Sanavlı kün,
2. Sanavlı ay,
3. Sanavlı jıl.
4. Sanay jürip samaylar ağardı kil.
5. Vakıttı ne payda sanağannan,
6. Alatuġın ömirde bağaŋdı bil.

7. Kanşa küniŋ,
8. Sanap kör, tekke ketti,

[22]

Kanşa jandı,
Sanap kör, ökpelettiŋ,
Adamdıktan adasıp kanşama ret,
Kanşama ret avıtkıp, şetke kettiŋ?!

Kanşa jürek tübinde turak teptiŋ,
Kanşa jannıŋ jüzine şuvak septiŋ?
Kanşama ret kuvanıp bardıŋ dagı,
Kanşa adamnıŋ aldınan jılap kettiŋ?

Al, kanekiy,
Sanap kör, saġınışım,
Sarkılmastan turġanda sana-küşiŋ!
Ne jaksılık körsetti adam saġan,
Ne jaksılık jasadıŋ adam üşin?

* * *

Jüregimde jürgeni-ay bir kaviptiŋ,
Sabaġınday şırmaydı şırmavıktıŋ.
Ümitpenen, armanmen, küdikpenen
Ötip jatır zımırap zırlavık kün.

...Şeşem meniŋ eŋkeyip bara jatır,
Kay küni keler eken nala "batır".
Jel maġan sıbırlaydı ayat okıp:
"Bir küni ayrılasıŋ, kara da tur".

Kim bilsin, köŋil kanday küy keşedi,
Kaŋırap kaluvı oŋay üy keşegi.
Alaŋdaymın altınım joġalġanday,
Anamnıŋ körinbese kiymeşegi.

Şeşem meniŋ - iyilgen surav belgi,
Säl ġana şattık kördi, jılav kördi.
Kalay ġana kalpına keltiresiŋ,
Davıldar mayıstırġan mına beldi.

Ulıŋ seni ujmakka bergisi jok,
Ujmaġıŋ da tamuk koy- körgisiz ot.
Osılay köz aldımda jüre berşi,
Suravlı söylemderdiŋ belgisi bop.

[23]

* * *

1. Äke, seniŋ tastap ketken muraŋdı
2. Tört nemereŋ körgen şakta kuvandı.
3. Teriŋ siŋgen takıyaġa jarmasıp,
4. Alma-kezek birinen soŋ biri aldı.

5. İyiskeydi tanavların şüyirip,
6. Şeşem otır tävba jasap süyinip.
7. Mazalaġan äldekanday bir sezim
8. Turdı meniŋ alkımımda tüyilip.

9. Keyis pişin. Keliniŋ de tur karap,
10. (Säbiyler-av, säbiy kimdi tıŋdamak?).
11. Sezdiŋ be, äke, senen kalġan muranı
12. Urpaktarıŋ jatır, äne, julmalap.

13. Sezbeysiŋ-av, sezbeysiŋ-av, ardaġım
14. Osınşama artıŋda urpak kalġanın.
15. Pay, pay, şirkin. Ortalarında otırsaŋ,
16. İyüv-kıyuv bazar bolıp jan-jaġıŋ.

17. (Sezbeysiŋ-av öşpegenin otıŋnıŋ...)
18. Ortasında öziŋ şaşkan kokımnıŋ
19. Öziŋ joksıŋ.
20. Öziŋe uksap otırmın.

MAYGÜLGE

1. Kalaktay ediŋ,
2. Kabiriŋde kalak tur.
3. Tuvġanıŋdı, ölgeniŋdi sanap kur.
4. Seniŋ aŋkav kulaġıŋday kalkıyıp,
5. Kır basınan kala jakka karap tur.

6. Kızım meniŋ,
7. Gülim meniŋ,
8. Ayavlım!
9. Jatır molaŋ jotasınday koyannıŋ.
10. Kulpıtastıŋ kunı maġan bes tıyın,
11. Birak taspen kalay janşıp koyarmın?!

[24]

12. Koyman, botam.
13. Keregi ne kök tastıŋ.
14. Kısta ak kar, jazda şalġın şöp bassın.
15. Öziŋ kelgen may ayında ak nöser,
16. Ağıl-tegil bizben birge joktassın.
17. Keregi ne kök tastıŋ.

* * *

1. Tağı da küz, tağı, mine, sarı taŋdı uzak tün,
2. Uvısında tağı da men uykı deytin tuzaktıŋ,
3. Oy-hoy, şirkin, tağı da bir küzdi, mine, uzattım,

4. Ömirimniŋ eseygenin sezinemin küzde men,
5. Aldağıma asıġamın, ötkendi äste izdemen,
6. Oy-hoy, şirkin, bolaşakka kumarmız ġoy biz degen.

7. Jürşi janım, koŋır küzde serüvendeyik jırakta,
8. Kaytkan kustıŋ ävenimen koştasayık kıratta,
9. Küz ötkenge keyimeymin, sağınamın birak ta.

10. Kaytıp bara jatır, äne, sağınıştar – tırnalar,
11. Ak kayıŋdar, tal, terekter... altın sarı sırġalar,
12. Tuvġan jerdiŋ kevdesinde tunjıraydı jılġalar.

13. Kayda ketken jasıl alkap, jasıl orman, jasıl maŋ?
14. Kayda ketken jakut gülder paŋ dalağa şaşılġan?
15. Kayda ketken, kalay ötken, kimge barıp bas urġan?!

16. Kalay bizder kapelimde aŋġara almay kalġanbız?!
17. Ättegen-ay, netken aŋkav, netken aŋkav jandarmız?
18. Kelip kaptı-av sağınıştay sapsarı ala arman-küz...

[25]

* * *

1. Kazdar kaytıp baradı mekenine,
2. (Kanatı bar makulık ketedi de).
3. Kaz-kaz basıp, kaltırap karıya tur
4. Därmeni jok tayağın köteruvge.

5. Karaşanıŋ kalıktap jelimenen,
6. Kazdar ketti koştasıp kölimenen,
7. Kaytkan kustıŋ karıya kanatına
8. Karaydı közin sürtip jeŋimenen.

9. Kazdar kaytıp baradı tizbektelip,
10. İzdep ketti köktemdi, izdep kelip.
11. Karaşada kaltırap karıya tur,
12. Tagı da bir sup-surġılt küzdi ötkerip.

13. Kazdar ketti, kulakta üni kaldı,
14. Jazdı äketti.
15. Äketti tunık ändi.
16. Kaytkan kustan kara üzip kalsa dağı,
17. Kaltıldağan karıya turıp aldı.

18. Karaşanıŋ ulısa jeli güvlep,
19. Tüsine ber kaŋtardıŋ jeligi dep.
20. ...Kıysayıp bara jatkan karıyanı
21. Süyey berdi balası, kelini kep...

* * *

1. At suvara barġanda jılġağa men,
2. Aşaŋ jüziŋ aşılıp, bir karap eŋ.
3. Kulağıŋda Ay sırġaŋ dir-dir etip,
4. Endi üzilip keterdey turġan äreŋ.

5. Kıymıl sayın mayısıp bos buvınıŋ,
6. Asılıp tur arkaŋa kos burımıŋ.
7. Kula besti kulağın tige kaldı,
8. Kız körmegen makulık oskırıvın!

9. Jakındatpay janına ürikti kep,
10. Tarpaŋ neme tuvlap tur bülik tilep.

[26]

11. Jolbarıstay atılıp tizgindi aldıŋ,
12. Jigit jürek kız ediŋ, jigit jürek.

13. Tarpaŋ neme taysaldı kuvatıŋnan,
14. Kulay tüstim kasıŋa kula atımnan.
15. Erge kondıŋ.
16. Jöneldiŋ en dalaġa,
17. Artıŋda tek şaŋ kaldı şubatılġan.

18. Kula saytan baradı oktay aġıp,
19. Şıt köyleginŋ alavlap ottay janıp,
20. Ävdem jerge jetkende burıldıŋ da,
21. Kol bulġadıŋ artıŋa, toktay kalıp.

22. Kim boladı eken jolıŋdı torıp jürgen?
23. Birev bardı kasıŋa torı mingen.
24. Tentekterdiŋ özimdey biri ġoy dep,
25. Äytevir jaksılıkka jorıdım men.

26. Kuyın bop kırġa tarttıŋ ekeviŋ de,
27. Kula ketti torınıŋ jeteginde.
28. Kumdı kuşıp, därmensiz kala berdim,
29. Kuvatım jok eŋsemdi köterüvge.

30. Aynalamda dürlikti avıl bolıp,
31. Adastırdıŋ basıŋa baġıŋ konıp.
32. Kuyın bolıp jılġadan bastaldıŋ da,
33. Sardalada joġaldıŋ saġım bolıp.

34. Kıydım saġan kula attıŋ tuyak küşin,
35. Karġamaymın, demeymin uyattısıŋ.
36. Saġım bolıp alıstap ketkeniŋmen,
37. Samal bop oralatın sıyaktısıŋ.

38. SerigiŋmenSen askan jumbak kırdan,
39. Jumbak kırdan jürekke muŋ kaptırġan
40. Saġım jürse, telmirem sen eken dep,
41. Jete almay oramalın bulġap turġan.

[27]

* * *

1. Ġaşıkpın!
2. Şın ġaşıkpın sol adamġa!
3. Men bolmasam, bolmayın. Sol aman ba?!
4. O, Täŋirim! Netken jan kayrılmaytın!
5. Jüregi etten be, älde koladan ba?!

6. Ġaşıkpın.
7. Kaytip onı jasıra alam,
8. Bir altın onıŋ är tal şaşı maġan.
9. Saġınayın, tavsıla saġınayın,
10. Saġınışka jaralġan ġaşık adam.

11. Şarıktap, kolım jetpes kökte Künge,
12. Ak kanat kusım meniŋ, ketkeniŋ be?
13. Şark urıp, bar ġalamdı şır aynalıp,
14. Mäŋgilik seni izdevmen ötkenim be?

15. Sarġayġan saġınıştı basıp tolık,
16. Bar ümit, bar senimdi şaşıp bolıp,
17. Ötermin, sirä da, men bul ömirden,
18. Mäŋgilik kalarmın men ġaşık bolıp.

* * *

1. – Bala edik, ä?
2. – Bala edik keşe bizder.
3. Neşe kıstar ötipti-av, neşe küzder.
4. Endi bizdi balalar äkemiz der,
5. Endi bizdi balalar şeşemiz der.

6. Jalaŋ ayak ediŋ lak kuvġan,
7. Terezege tas atıp, laktırġan.
8. Kökesiniŋ tartıp ap tentektigin,
9. Köp jasaġır uldarıŋ savap kılġan.

10. Mınavıŋ ne, basıŋa şık turġan ba?!
11. Appak undı äyeliŋ juktırġan ba?..
12. Kayranmın, kalay şıdap jür ekensiŋ?!
13. Jılavşı eŋ asıġıŋdı uttırġanda...

[28]

14. – Bala edik, ä?
15. Bala edik.
16. Taltüs edi.
17. (Üyretpepti-av ömirdiŋ saltı seni).
18. Baska nesin karadıŋ?
19. Bas – biyik koy,
20. Biyik jerge aldımen kar tüsedi.

21. Tentektikti berdim men balalarġa,
22. Bermesiŋe koymaydı şara bar ma.
23. Oŋıp turġan jeriŋ jok seniŋ dağı,
24. Tiliŋ kaytip baradı tabalavġa?

25. Tek közderiŋ külgenin umıtpaptı,
26. Kayık tösiŋ kıyravġa juvıktaptı.
27. Kolaŋ kara şaşıŋa kim baylağan
28. Äne bir appak-appak suvırtpaktı?!

29. Kirpigiŋde bult tur javatınday,
30. Silkip kalsaŋ seldetip ağatınday.
31. Maŋdayıŋa äldekim süvret saptı
32. Şağalanıŋ şark urġan kanatınday.

33. Sen bota ediŋ közderiŋ möltildegen,
34. Men kulın em tulımı jelpildegen.
35. Ötti bäri...
36. Ana men äke boldık,
37. Aramızda sır kaldı şertilmegen.

* * *

1. Karġam-av, kaydasıŋ sen, jürsiŋ be esen?
2. Habar ber kasiyetimdi bilsin deseŋ.
3. Zil batpan kökiregim kötertpeydi,
4. Demigip älsin-äli kürsinbesem.

5. Enjarlık, köŋilsizdik, ezilemin,
6. Kalġanday kara jayav sezinemin.
7. Eger de osı ömirde bakıt bolsa,
8. Sol bakıt meniŋ üşin oziŋ ediŋ.

[29]

Esimde akırğı ün, akırğı lep,
Ak monşak janarıŋnan atıldı kep.
Ündeserge til kelmey, amal kanşa,
Koş dedik alğaşkı ret, akırğı ret.

Kaydasıŋ, habarıŋ jok, ötti vakıt,
San jıldar jigerimdi ketti uvatıp.
Jetim kulın sekildi köşke ilesken
Senimen ketti jastık, ketti bakıt.

* * *

Köŋilde än, kögimde Kün körüvşi em,
Barğanda mağan ılğıy gül berüvşi eŋ.
Jalt etip jay otınday kökjiyekten,
Ätteŋ-ay, mağan endi bir körinesiŋ!

Keter em bultpen birge aralasıp,
Körer em nayzağaymen jağalasıp.
Artıŋnan akşa bult bop jüzer edim,
Közime bir körinseŋ, bala-ğaşık..

Sandal tav, saydan sokkan samalım-ay!
Oy-sanam kulaydı kep sağan uday.
Äldekanday kün keşip jür ekensiŋ,
Sütten ak, suvdan taza, adalım-ay!

Sap-sarı sağınışpen jağalasıp,
Jastık ömir basımnan baradı asıp.
Közime bir körinşi, tınayın men,
Kaydasıŋ, kaydasıŋ sen, bala ğaşık!..

[30]

* * *

1. Seniŋ közіŋ tüpsiz tereŋ tuŋgıyıktan jaralġan,
2. Sonda jatır sende jürgen orındalmas bar arman.
3. Seniŋ jüziŋ kökte Künnen, jerde gülden när alġan,
4. Şaşıŋ seniŋ – jan baspaġan japandagı kara orman.

5. Kas-kirpigiŋ karlıġaştıŋ kanatınday kap-kara,
6. Ülbiregen jüziŋ seniŋ ak jibek pe, makta ma?!
7. Äsem basıŋ äp-ädemi, müsiniŋe şak kana,
8. Şiyedeyin erindiriŋ kızarıp tur şoktana.

9. Tolıksıġan tula boyıŋ şıbık pa eken, tal ma eken,
10. Beyneŋ seniŋ boyav atkan jazġı şuġıla taŋ ba eken,
11. Külkiŋ seniŋ şaşılġan nur, sözіŋ kävsär, bal ma eken,
12. Bul ġumırda senen artkan, sirä, birev bar ma eken!?

13. Bul ġalamda senen artkan jan bar devge senbeymin,
14. Sen solaysıŋ, Läylim meniŋ, senbe maġan, sen, meyliŋ.
15. Bul ġalamda senen artkan jan bar bolsa egerde,
16. Öz közimdi özim oyam, onı mäŋgi körmeymin.

17. Zämzäm suvı senen arzan tata almaġan kävsarım,
18. Seniŋ äsem müsiniŋdi sözben kalay tavsamın?!
19. Mıŋ Mäjnün mendey, sirä, tebirenbegen şıġar-av,
20. Appak kusım, kaydasıŋ sen?
21. Aŋsadım-av, aŋsadım...

ALATAV, ASSALAVMAĠALEYKÜM

1. Közіniŋ de, köŋiliniŋ de nurın alġan talaydıŋ
2. Alatavġa tamaşalap taŋmen birge karaymın,
3. Va, assalavmaġaleyküm, appak bastı araylım!

4. Şaruva-ata sekildenip ömiriŋdi sarıp kıp,
5. Ülken üydiŋ oşaġınday düniyeni karık kıp,
6. Aman-esen jatırmısıŋ, aynalayın jarıktık?

7. Jat osılay tapjılmastan, osınıŋdı hoş alam,
8. Bavrayıŋda bavır da aman, teŋ-tus, aġa, dos aman.
9. Jat osılay tapjılmastan, va, täkappar bosaġam!!!

[31]

* * *

1. Oŋay söz ġoy “Otandı süyem” degen,
2. Ne tındırdıŋ “basımdı iyemmenen”?
3. Oŋay söz ġoy, kurbım-av, oŋay söz ġoy
4. “Otan üşin ölemin, küyem” degen.

5. Ölim degen erliktiŋ koregi me?
6. Ölmey-ak koy, bos sözdiŋ keregi ne?
7. ...Eger Otan sıŋsıġan orman bolsa,
8. Japırak bop jarmaskın teregine.

9. Samalı bol Otannıŋ salkındaġan,
10. Sanduvġaş bol, sayratsın altın dalaŋ.
11. Semseri bol Otannıŋ kınabında,
12. Sertke ustasa, selt etpey jaltıldaġan.

13. Şetsiz, şeksiz, kıyırsız ulı dala
14. Şuvak bolıp şaşılmay jılına ma?
15. Süy Otandı!
16. Şınıŋmen süyip öt te,
17. Gül bop kadal oyına, kırına da.

18. “Jüz tolġanıp, künine mıŋ oylasam”,
19. Ak bastı alıp anammen şıraylasam.
20. Kalay onı süyem dep ayta alamın,
21. Birge külip, kuvanıp, muŋaymasam?!

22. ...Oŋay söz ġoy “Otandı süyem” degen,
23. İs tınbaydı “janamın, küyemmenen...”
24. Ögey äke emes koy Otan degen,
25. Otandı men Atamday iyemdenem.

* * *

1. Avıl tüni bozġıl torġın, makpalday,
2. Aspan jerge taŋırkap tur ak maŋday.
3. Bir-birine ġaşık eki düniye
4. Sırlasa almay, muŋdasa almay jatkanday.

5. Kus uşpaydı, jel espeydi, tıp-tınık
6. Juldız kanday, juldız kanday tup-tunık.

[32]

7. Jer men Aspan.
8. Eki alıptıŋ koynında
9. Uyktap jatır ulan-ġayır mıktılık.

10. Sal-düniye, samala aspan, jarık keş,
11. Jayma-şuvak jazdıŋ tüni mamık tös.
12. Kus jolında kerüvenin doġarıp,
13. Uyıp kana uyktap jatır alıp köş.

14. Sır-düniye-ay, sıykırıŋ köp ne türli,
15. Bir körsetpey ötesiŋ-av betiŋdi.
16. ...Janıp-söngen, janıp-söngen juldızdar
17. İŋirdegi stadion sekildi.

18. (Üzdik-sozdık şırpıların jakkanday).
19. Avıl tüni.
20. Avıl tüni makpalday.
21. Aspan men Jer bozġıl şäyi jamılıp,
22. Sırlasa almay, muŋdasa almay jatkanday.

* * *

1. Jutayınşı elimniŋ taza avasın,
2. Sarayımdı, sanamdı tazalasın.
3. Jasırmaymın ayazdan diydarımdı,
4. Jazalasın jarıktık, mazalasın.

5. Soksın, meyli, üskirik tınşımasın,
6. Savsaġımdı, betimdi şımşılasın.
7. Tuvġan jerdiŋ ejelġi äziline
8. Tuvġan ulı şıdamay, kim şıdasın?..

9. Sok, burkasın.
10. Kalasaŋ attan alıp,
11. Katırıp koy dalaŋa akkala ġıp.
12. Uşıp-konıp ömirde jürgen ulıŋ
13. Muzday katıp otırsın takka barıp.

14. Ayaz Ata!
15. Sok meni, şınıġayın,
16. Şıdamasam mäŋgilik tınıġayın.

[33]

17. Tayağıŋa tas bolıp tötemesem,
18. Sınayın da kurıyın şınıdayın.

19. Al, burkasın, aŋıra, aŋıra bir,
20. Ön boyımdı kuvala janıma kir.
21. Ey, jüregim, elimdi süyem deseŋ,
22. Eŋ aldımen suvığın sağına bil!

* * *

1. Köterip şaŋın köşeniŋ,
2. Kögildir "Volga" toktadı.
3. Köŋilge salıp neşe muŋ,
4. Jüregim kimdi joktadı?!

5. Ayaŋdap kelem köşemen,
6. Aŋırıp ärbir jaŋa üyge.
7. Uksaytın edim keşe men
8. Ana bir tompak säbiyge.

9. Jadırap jatır birtindep,
10. Jaynasın avılım, jaynasın!
11. Soğadı jürek bülkildep:
12. "Atamnıŋ üyi kaydasıŋ?"

13. Sayabır tarttı äl-demim,
14. Ustanıŋ dükeni alıs kap.
15. Soğadı kelip äldekim
16. Balğamen tösti janıştap.

17. Usta edi ol da osınday,
18. Ustalık sodan kalğan-dı.
19. Ustalıkka endi kosılmay,
20. Uvıstap jatır jalğandı.

21. Jurtında kaldı asıl is,
22. Jurtına berdi ol paydasın.
23. Soğadı jürek asığıs:
24. "Atamnıŋ üyi, kaydasıŋ?
25. Atamnıŋ üyi, kaydasıŋ?.."

[34]

* * *

Tokta, botam!
Ataŋ keledi artıŋda!
Bur moynıŋdı kaljıraġan kart ulġa.
Seniŋ säbiy sätteriŋniŋ mıskalın
Ayırbastap ala almay jür altınġa.
Tokta, botam!
Ataŋ keledi artıŋda!

Jüze jürip jüz kubılġan saġımda,
Jastık degen köktemeniŋ şaġında
Ösken edik seniŋ anaŋ ekevimiz
Osı karttıŋ mäpelegen bağında.

Karttıŋ bağın jaylaytınbız iyen tegin,
Tıŋdaytınbız aluvan-aluvan ertegin.
Jınap alıp jürer edi jarıktık
Külli avıldıŋ elteŋi men selteŋin.

Ey, bolaşak!
Kart keledi ziyalı,
Keyimesin ata-kıran uyalı.
Sen sıylaysıŋ säbiy şaktıŋ bir sätin,
Ataŋ saġan uzak ömir kıyadı.

Akılına ayırbasta külkiŋdi,
Kaytesiŋ sol külki deytin şirkindi?!
Beykam külip öspegen soŋ öz basım,
Bos külkini unatpaymın bir türli...

Tokta, botam!
Ataŋ keledi artıŋda!
Dariya şalkar danalığın al, tıŋda!
Seniŋ säbiy sätteriŋniŋ mıskalın
Ayırbastap taba almay jür altınġa,
Tokta, botam!
Ataŋ keledi artıŋda!

[35]

BÄSİRE

1. Jılkışı atam – kamkorşı, asıl edi,
2. Äkeldi de, erttedi bäsireni.
3. Üzeŋgimdi teŋ tevip ornıkkanşa,
4. Bäsireni kulaktan basıp edi.

5. Asav tay möŋkiytuġın körinbedi,
6. Tebinbedi, nemese şeginbedi,
7. Atam taydıŋ kulaġın koya berip,
8. Tizgin-şılbır ustatıp: – Tebin! – dedi.

9. Sart etkizip bir tevip mamaġaştı,
10. Äzer turġan asav tay ala kaştı.
11. Bir tentektiŋ üstinde bir tentek bar,
12. Eki tentek äydäy kep jaġalastı.

13. Jüyrik jelmen biz kaşan jarıskalı,
14. Atamdar da, avıl da alıstadı.
15. Kos tentektiŋ kılığın köp kördi me,
16. Körşilerdiŋ iyti de kalıspadı.

17. Ulasıp iytter davsı attan kurdı,
18. Bäsirem atıladı sakpan ġurlı,
19. Eki tizgin, bir şılbır kolġa ustatıp,
20. Osılay atam meni attandırdı.

21. Kulaymın-av degen bir kavippenen,
22. Şavıp kelem, ızġıtıp şavıp kelem.
23. Atam takkan kuyıskan tüsip kaptı,
24. Ättegen-ay, kay jerden tavıp berem...

[36]

* * *

1. Dürkirep turġan köktemde,
2. Sirkirep nöser tökkende,
3. Kürkirep jatkan bulttı
4. Nayzaġay şanşıp ötkende
5. Esiŋe meni alġaysıŋ.

6. Kazbavır bulttar maŋġanda,
7. Ormanġa jazda barġanda,
8. Armanda meni, armanda!
9. Oŋaşa, jalġız kalġanda,
10. Esiŋe meni alġaysıŋ.

11. Karaşa kelgen şaktarda,
12. Kulazıp turġan baktarda
13. Kuvraylar sıŋsıp jatkanda,
14. Japırak jayrap jatkanda,
15. Esiŋe meni alġaysıŋ.

16. Ak ulpa jerdi japkanda,
17. Aġaştar sırġa takkanda,
18. Bozarıp atkan ak taŋda
19. Bozarıp turıp akpanda,
20. Esiŋe meni alġaysıŋ!
21. Esiŋe meni alġaysıŋ!

* * *

1. Jok künderim bar kündermen ötelip,
2. Barşılıkka, tarşılıkka et ölip,
3. Küyigim men kuvanışım koldasıp,
4. Kele jatır meni ıyıkka köterip.

5. Eki düniye, eki minez – är aluvan,
6. Ekevi de orın tapkan sanamnan.
7. Bakıt degen osı ma älde, kim bilsin,
8. Kaygı menen kuvanıştan jaralġan?!

9. (Men eriksiz ekevinen kaymıġam)
10. Kuvanamın, kuvanam da kaygıram.

[37]

11. Küyiniş te maġan kerek sıyaktı,
12. Küyinişsiz şattıġımnan ayrılam.

13. Jok künderim bar kündermen bayıptı,
14. Bar künderim jok künderge ayıptı.
15. Mäŋgi-bakıy şattıkta ötüv mümkin be?
16. Adammın ġoy, kayġıruv da layıktı.

17. Aŋ emespin, adammın ġoy, sanam bar,
18. Şattıġımdı bölisiŋder, jarandar!
19. Kökte Künim turġan sätte nur şaşıp
20. Jay ornatkan bultıma da karaŋdar.

* * *

1. Zavlap ötken zaman-ay kur attayın,
2. Sırġanaġan künder-ay sınaptayın.
3. Öksi, köŋil, ötkizgen sätteriŋe,
4. Öksi, köŋil, men seni jubatpayın.

5. Belgisiz, kır asa ma, say bara ma,
6. Asıġadı ömir kayda ġana?!
7. Köşin tartıp baradı şirkin jastık,
8. Oyanġasın karasam aynalama.

9. Kalmasam dep sol köşten dalbasalap,
10. Jalın tartıp asavdıŋ jarmasam-ak.
11. Aduvın at avızdık saldırtpaydı,
12. Karaŋ kalġan meni bir janġa sanap.

13. Ätteŋ-ay kulaġıŋnan basıp turıp,
14. Basıp turıp, arkaŋdı kasıp turıp,
15. Jastık köşin jaltartpay kuvar edim,
16. Şalkıta köbigiŋdi şaşıp turıp...

17. Öksi, köŋil, men seni jubatpayın.
18. Öksiy berşi jalġız tal bulaktayın.
19. Küzden kalġan küreŋ bir japıraktay
20. Jarmasıp ap, jaġaŋda şuvaktayın.

[38]

“MAVR” KİTABINAN

(1970 jıl)

1. Men barmağan kazaktıŋ atırabı
2. Mağan kel dep, mazalap şakıradı.
3. Men baspağan kazaktıŋ topırağı
4. Armanımday aldımda jatır ağıp.

5. Men tatpağan kazaktıŋ dastarkanı
6. Mağan ılğıy tüsimde as tartadı.
7. Moynın sozıp, kütkeli kaşan meni
8. Men körmegen kazaktıŋ askar tavı.

9. Kölderim de men barıp şomılmağan,
10. Betegeli belderim,
momın dalam,
11. Özenderim,
ormanım kütüvde äli,
12. Kaşan keler eken dep koŋır balam.

13. Kaşan keler eken dep bulaktar da,
14. Bulaŋ kağıp jatkan-dı suvattar da.
15. Samal soksa, suraytın körinedi
16. Kaşan keler eken dep kuraktar da.

17. Ak şaldarı kazaktıŋ – ak tavları
18. Mağan degen jüyrigin baptavda äli.
19. Jeŋeşeler öleŋin jattavda äli,
20. Şaşuvların äjeler saktavda äli.

21. Men körsin dep,
saraylar saldırtıptı,
22. San asılın san jaktıŋ aldırtıptı.
23. Eki ğaşık üylenüv toyların da
24. Men kelsin dep keyinge kaldırıptı.

[39]

25. Sälem saġan, körmegen jarandarım!
26. Keşiriŋder,
keşiktim,
bara almadım!
27. Är ködeŋe bir konıp, uşar edim,
28. Ätteŋ, şirkin, kus bolıp jaralmadım.

TAVDAĠI NÖSER

1. Alısta,
2. Sonav aspanda
3. Atıstar, sirä, bastaldı.
4. Jay tüsip jatır tastarġa,
5. Jayratıp jatır askardı.

6. Dirildep biraz turdı da,
7. Gürildep ala jöneldi.
8. Aspandı Kuday urdı ma,
9. Ayırar ma eken töbemdi?!

10. Jark etti aldı közimniŋ,
11. Örtene jazdap, basıldım.
12. Otım ba älde özimniŋ?!
13. Otı ma älde jasınnıŋ?!

14. Janımda bolıp korġamak,
15. Jaltarıp, tura kaşkan em.
16. Töbemnen tömen sorġalap,
17. Söndirdi nöser, bastı äreŋ...

* * *

1. Kumġan alġan,
2. Suvġa barġan
3. Suluvımdı saġındım.
4. Sırġalanġan,
5. Kuvġan arman
6. Kulınımdı saġındım.

7. Tüynekter men
8. Jiydek tergen
9. Nuvlarımdı saġındım.

[40]

10. Üyrektermen
11. İyrektelgen
12. Suvlarımdı sağındım.

13. Tınıp tipten,
14. Tülik bitken
15. Juvsağanın sağındım.
16. Jiyi betten
17. Süyip ketken
18. Kır samalın sağındım.

19. Bezinbeytin,
20. Sezinbeytin
21. Aŋġal kezdi sağındım.
22. Özim deytin,
23. Sezim deytin –
24. Janġan közdi sağındım.

* * *

1. Jasasaŋ kayır,
   karız dep aytpa, jarkınım!
2. Karız ġıp berseŋ,
   kajet te emes altınıŋ.
3. Ögiz bop saġan,
   ötkerer meniŋ jayım jok
4. Ömirdiŋ kalġan tamtığın.

5. Ak uvız berdi,
   karız dep Anam aytpadı,
6. Moynımda äli,
   äkeniŋ karızı kaytpadı.
7. Karız demey-ak,
   kamkorşı bolġan dos kanşa,
8. Kaytarar edim,
   kayteyin, meni bayıtpadı...

9. Elime mäŋgi
   karızdar edim kaşannan,
10. Ötermin kaşan?
11. Ketermin kayda?
12. Kaşa alman.

[41]

13. Karız dep aytpas,
kayırımdı mınav ömirge
14. Karızdar bolıp jasalġam.

15. Karız dep aytpa,
jasasaŋ maġan kayırım,
16. Kaytara almaspın,
belgisiz meniŋ bayırım...
17. Men degen,
joldas, jarlınıŋ jalġız tayımın,
18. Ağıtıp bolmas ayılın!..

KAYRAN, JEŊGEM

1. Suv surasa süt bergen, ayran bergen,
2. Kartayıp kalıpsıŋ-av, kayran, jeŋgem!
3. Karġanıŋ valetindey edireyip,
4. Kasıŋa mına birev kaydan kelgen?

5. Apıray, suvık edi surkı neden?!
6. Adamġa karaydı ġoy sırtımenen.
7. Jol körsetkiş sakşınıŋ tayağınday,
8. Kiymılıŋdı bağıp tur murtımenen.

9. Jeŋeşe-av, esiŋde me bizdiŋ ağay?
10. Sıylasıp otırar ek biz kudaday.
11. Kandı balak soğıstı karġıs atsın,
12. Kayran, jeŋgem, şırkıŋdı buzdı kalay?!

13. Külkiŋ kayda kümistey sıŋğıraġan?
14. Jüziŋ nege ımırttay tunjıraġan?
15. Buġalıkka turmaytın asav ediŋ,
16. Seni äkelip teligen kim mınaġan?

17. Öziŋ bolsaŋ, tım ağat oylanġansıŋ,
18. Bakıt emes, basıŋa kaygı alġansıŋ,
19. Jan ediŋ goy janınıŋ talġamı bar,
20. Kara murtka kalayşa baylanġansıŋ?!

[42]

21. El-jurtıŋ karavşı edi maktan etip.
22. Kiyip ap ayaġıŋa saptama etik,
23. Talaylardı ötüvşi eŋ attap ötip,
24. Talaylardı jürüvşi eŋ taptap ötip...

25. Kartayıp kalıpsıŋ-av, kayran, jeŋgem!
26. Kayġıġa moyımavşı eŋ.
27. Kaydan kelgen?!
28. Saġınıp jürsiŋ be älde, kadirlim-ay,
29. Bayaġı jastıġıŋdı maydanda ölgen?..

* * *

1. Kazınam bar.
2. Brevge bersem be eken?!
3. Ökpeleydi-av bermesem,
4. Bersem, böten.
5. Bar baylıktı koynıma tıġıp alıp,
6. Älde mına kumdarday ölsem be eken?!

7. Kazınam bar,
8. Birevge kıysam ba eken?!
9. Renjiydi-av kıymasam,
10. Kıysam, böten.
11. Älde mına daladay bar baylıktı
12. Bir özim iyemdenip, jıysam ba eken?!

13. Kazınam bar.
14. Tävekel, satsam ba eken?!
15. Öziŋdikin özgege satsaŋ, böten.
16. Älde mınav tavlarday bürkenip ap,
17. Bük tüsip, teris karap jatsam ba eken?!

18. Kazınam bar.
19. Kiysapsız şekteledi.
20. Kızġanadı birevler, jek köredi.
21. Bermeymin de satpaymın, körsetpeymin!
22. Alam deseŋ,
23. Aldımen zertte meni...

[43]

* * *

İyek artkan teŋizge müyisteyin,
Kelşi, karġam, şaşıŋnan iyiskeyin!
İyiskeyin tek kana, tiyispeyin,
Kelşi, karġam, şaşıŋnan iyiskeyin!

Kolaŋ kara şaşıŋ-ay kün kaktaġan!
Kos burım-ay jotaŋda bulġaktaġan!
Karġam, sende jerimniŋ iyisi bar-av,
Jer iyisi jupardan kımbat maġan!

İyisi bar-av dänniŋ de, şalġınnıŋ da,
Kırdıŋ da, kırmannıŋ da, jaŋbırdıŋ da,
Tur, sirä, mına şaşta iyisi aŋkıp
Aptaptıŋ, aŋızaktıŋ, tandırdıŋ da.
Şaşıŋnan iyisketşi, karġam, maġan?
Esime tüser me eken arman-dalam.
İyisketşi!
Javkazın-jan ekensiŋ
Jasandı äsemdikke aldanbaġan.

Turġam jok savġa surap kılığıŋnan,
Jan edim mahabattıŋ kurığı urġan.
İyiskeyin jurtımnıŋ topıraġın,
İyisket, karġam, maġan burımıŋnan?..

ÄBDİLDAĠA

Turġanda uykı-tuykı ak samayıŋ,
Men kalay,
Äbe, seni jat sanayın.
Abırjıp asaŋdı ustap otırġanıŋ
Aşuvlı Groznıy patşadayın.

Söyleseŋ,
Buvradayın lıksıp-tasıp,
Jaralı javıngerdey sıltıp basıp,
Äbiger bop jürgeniŋ kaşan körsem,
Jırdaġı jalġandıkpen mıltıktasıp.

[44]

11. Boy tüzep,
12. Boska ketpey savıkpenen,
13. Boz kırav bosağasın tavıptı öleŋ.
14. Jaman jır jazğanımda,
15. Ak tayağıŋ
16. Arkama oynay ma dep kaviptenem...

* * *

1. Tuvadı, tuvadı äli nağız akın,
2. Nağız akın bal men uv tamızatın.
3. Jesirdiŋ ayırılmas sırlası bop,
4. Jendettiŋ közinen jas ağızatın
5. Tuvadı, tuvadı äli nağız akın!

6. Jır sözderi jay bolıp atılğanda,
7. Atılğanda, aspannan okılğanda,
8. Mılkavlarğa til bitip, kereŋ estip,
9. Janar payda boladı sokırlarğa.

* * *

1. Yapır-ay!
2. Netken köktem!
3. Köktem!
4. Köktem!
5. Düniya-av,
6. Sen osılay kökpeŋbek pe eŋ?!
7. Kımırınday aşıymın kırğa şığıp,
8. Özegimdi jalaydı ötken-ketken.

9. Mına dala, mına ölke jap-jas äli,
10. Adamdardıŋ joğaldı san jasağı,
11. Bir urpakka bir urpak jalğasadı,
12. Mına dala, mına ölke jap-jas äli.

13. Jap-jas äli.
14. Oy da jas, orman da jas,
15. Eltip tur.
16. Köktemege bolğan da mas!
17. Közge küyki jalğız-ak – kıyırdağı
18. Kulazığan, müjilgen korğan – koraş.

[45]

19. Yapır-ay!
20. Netken köktem!
21. Köktem!
22. Köktem!
23. Düniya-av, sen osılay kökpeŋbek pe eŋ?!
24. Mäŋgi-bakıy tülegen kaz kalpında,
25. Tabıyġat, keremet eŋ netken, netken?!

* * *

1. Şalġınnıŋ jüzin janıtıp alıp karttarġa,
2. Talasıp bizder, tamızda pişen şapkanda,
3. Sılk tüser edi balavsa şalġın sol jakka,
4. Koltıġıŋdı aşıp, kulaştap turıp turıp tartkanda.

5. Kulaştap birge, siltesip birge, birge adım,
6. Orġanda, şirkin, şalġının boylap jılġanıŋ,
7. Tüzeler edi şalġışılardıŋ ırġağı,
8. Ünimen birge aspanda uşkan tırnanıŋ.

9. Jok edi bizde birevin biri jat buruv,
10. Kalġandı kekep, ozġanġa karap aptıġuv.
11. Dıbısın bağıp masanıŋ orkestriniŋ
12. Bärimiz birge jasaytın edik jattıġuv.

13. Arımız tutıp atadan kalġan ädetti,
14. Paydağa bizder asıruvşı edik ädepti.
15. Şalġımen birge şalġın bop biz de ırġalıp,
16. Jasaytın edik baysaldı, äsem baletti.

17. Örekpin bulttar, ötkende sahna-daladan,
18. Saktan dep aspan sokkanda doyır-baraban,
19. Buġınuvşı edik, bärimiz birge panalap,
20. Balapanġa usap, uyamız bir tüp karağan.

21. Basılar edi, aşılar edi kün kenet,
22. Aspannan şuġıla şaşılar edi bir bölek,
23. Bitpeytin bizdiŋ baletimizdiŋ jalġası
24. Kosılar edi kostağı koyuv tünge kep.

[46]

ARMANIŊ BAR MA?

1. “Adırlar, jondar, şatkaldar,
2. Aspandı tirep jatkandar,
3. Aytıldı neler maktavlar,
4. Armanıŋ bar ma, ak tavlar?

5. Sapardı solay jalġaŋdar,
6. Şarlaŋdar, mäŋgi şarlaŋdar,
7. Aspandı kezgen tarlandar,
8. Ak bulttar, sende ne arman bar?”

9. Armandap Adam suradı,
10. Ak tavlar işten tınadı,
11. Azan sap turıp ak bulttar,
12. Aġıl da tegil jıladı.
13. Ak nöser bar ma armanıŋ?..

* * *

1. Jigitter, dem alayık tavġa barıp.
2. Balaktı jüremiz be şaŋġa malıp?!
3. Almatınıŋ karayık töbesinin,
4. Aldımen kök maysaġa avnap alıp.

5. Maysadan mayda, şirkin, makpal bar ma,
6. Masayrap şıġayıkşı şatkaldarġa.
7. Jılılık aparayık bizder de bir
8. Mäŋgilik jatkan muzġa, jatkan karġa.

9. Alatav – Alatav ġoy bizdermenen,
10. Jılılık bizden tappay, izder neden?
11. Kurdımġa kulap ketsek, ökinbeyik,
12. Jigit pe üyde tuvıp, kuzda ölmegen?

13. Alatav aşıp tastap gül kilemin,
14. Murtına muzdak katıp tur bilemin.
15. Tım kurısa leppen jibiteyik,
16. Eriteyik murtınıŋ süŋgilerin.

17. Balaktı jüremiz be şaŋġa malıp?
18. Sälemdesip kaytayık şalġa barıp.
19. Almatınıŋ karayık töbesinen,
20. Ak şaldıŋ kilemine avnap alıp.

[47]

* * *

1. Tımırsık kündey
   tamızda jaŋbır köksegen
2. Jaksılık kütem,
   jaksılık kütem tek senen.
3. Jaman bir oylar
   janımdı şarpıp ötse eger,
4. Men jaktan saġan
   suvık bir habar jetse eger,
5. Jalġızım meniŋ,
   kayter eŋ?

6. Uşar ma eŋ kanat baylanıp?
7. Kalar ma eŋ älde oylanıp?
8. Keler me eŋ meniŋ kasıma,
9. Periştem bolıp aynalıp?

10. Kayter eŋ, janım,
    taġdırıma etip kulşılık,
    talıksıp jürsem tunşığıp,
11. Jeter ma eŋ maġan
    kurıktan kaşkan asavday,
    kulın-müşeŋmen kulşınıp?
12. Köziŋnen akkan
    dariyalardan öte almay,
13. Kalayda, janım,
    kirpigiŋe ümit ildirip,
14. Men jürgen jakka bet alġay...

15. Köziŋnen akkan dariyaġa
16. Köpir sap, janım, ötkeysiŋ,
17. Kalayda maġan jetkeysiŋ?
18. Üzilmey jürgen ümitiŋe mingeysiŋ,
19. Adasıp, sirä, ketpeysiŋ.

20. Karġıp öt, janım,
    katerli kavip tekşeden!
21. Jetesiŋ maġan,
    jetesiŋ maġan, bek senem!

[48]

22. Tımırsık kündey
tamızda jaŋbır köksegen
23. Jaksılık kütem,
jaksılık kütem tek senen!

* * *

1. Sarışunak ayaz.
2. Salt atka şana jektirip,
3. Saparġa şıksaŋ,
4. Saŋ avġan jakka bet burıp,
5. Sardala jatsa ak karġa jonın böktirip,
6. Sabasa kelip üskirik-tiken betke urıp.

7. Oranıp alıp otavday kaskır işekke,
8. Jaġaŋdı türip,
jonıŋdı tossaŋ üsikke.
9. Katkan kar, şana,
tuyaktan uşkın uşıp tek,
10. Ulısa kelip uyalas jetim küşikşe.

11. Jorġalay basıp,
jortkanda jomart kula ayġır,
12. Şaykaylasaŋ, şirkin, birde olay,
birde bulay bir.
13. Avlakka tülki azığın tappay jılaydı,
14. Ölekse bağıp, özekti şarlap, kumay jür.

15. Kırkadan asıp,
kün batıp bara jatkanda,
16. Kıyanı basıp,
ilekseŋ, bälem, ak tavġa.
17. Kılġıtsaŋ sonda,
otırıp alıp ak karġa,
18. Bir şıyşa zähar buyım ba,
täyiri, akpanda.

19. Sokpağın aŋdıp
sotkarlav kıstıŋ jolınıŋ,
20. Sorlaġan ayġır basa almay tursa solığın.

[49]

21. Kızuvlav kosşı savsaġın ürlep kolınıŋ,
22. Jürdik dep endi,
jaġasın türse tonınıŋ.

23. Aldıŋnan kenet aktütek uytkıp urdı da,
24. Ayaŋġa bassa, tokjarav ayġır burlıġa.
25. Kıysaya kalġıp,
otırġan sätte kınjıla,
26. Avıldıŋ jumsak tütini tiyse murnıŋa.

27. Jılımık tütin,
jılınıp boyıŋ, tamsanıp,
28. Avılġa bizder,
avıl da bizge karsı aġıp,
29. Köş boyı jerden körinse sonda jar salıp,
30. Şapkılap kelip, sakkulak Sırttan karsı alıp.

31. Avlakka barmay, atıŋnıŋ basın bura sal,
32. Beytanıs üyde bereke bar ma, sınasaŋ.
33. At baylap jatsa,
azamat üyden şıġa sap,
34. Keştetip kelip,
kez kelgen üyge kulasaŋ.

35. Säl tolkıp barıp,
jibektiŋ bir tal jibinşe,
36. Buyıġı kelin buralıp,
biraz kidirse,
37. Zayıbı jaktan bir belgi sonda bilinse,
38. Oşakka karay ottığın ala jügirse...

[50]

“DARİYĠA - JÜREK” KİTABINAN
(1972 jıl)

1. Poeziya!
2. Menimen egiz be ediŋ?
3. Sen meni sezesiŋ be,
ne izdedim,
4. Alavırtkan taŋdardan seni izdedim,
5. Karavıtkan tavlardan seni izdedim.

6. Seni izdedim kezdesken adamdardan,
7. Bulaktardan, baktardan, alaŋdardan.
8. Şıraktardan, ottardan, jalavlardan,
9. Seni izdedim joġalġan zamandardan.

10. Seni izdedim dosımnan, kasımnan da,
11. Akşa bulttan izdedim, jasınnan da,
12. Sen be dedim ak nöser aşılġanda,
13. Kızıl-jasıl şuġıla şaşılġanda,
14. Kökjiyek pen kökjiyek kosılġanda.

15. Mahabbattan izdedim, saġınıştan,
16. Armanımnan izdedim alıp uşkan!
17. Sätterimnen izdedim jaŋılıskan,
18. Seni izdedim jadırav, jabıġıstan.

19. Seni izdedim zeŋbirek gürsilinen,
20. Künnen, tünnen, gülderdiŋ bürşiginen.
21. Kuvanıştan, türşigüv-kürsinüvden,
22. Jürektiŋ izdedim dürsilinen.

23. Seni izdedim sezimge uv şaraptan da,
24. Minuttardan izdedim, saġattan da,
25. Seni izdedim.
26. İzdeymin, taġat bar ma?
27. Seni maġan egiz ġıp jaratkan ba?!

[51]

KÖKTEM DE KELER

1. Köp keşikpey köktem de keler endi,
2. Kögeretin tirşilik kögeredi.
3. Kuv butağı arsa-arsa käri emenge
4. Keler köktem, bilmeymin, ne beredi?

5. Köp keşikpey köktem de keler endi,
6. Kögeredi avıldıŋ töŋiregi.
7. Erte ketken dosımnıŋ kabiri tur,
8. Keler köktem, bilmeymin, ne beredi?

9. Köp keşikpey köktem de keler endi,
10. Barlık nurın köl-kösir töger endi,
11. Sağınışın sarıkkan, japa-jalğız,
12. Meniŋ jesir jeŋgeme ne beredi?

13. Kögeredi...
14. Barlığı kögeredi:
15. Oy da, kır da, dalanıŋ töbeleri.
16. Äli kurup baratkan avruv doska
17. Osı köktem, bilmeymin, ne beredi?

18. Köp keşikpey köktem de kelip kalar,
19. Esinetip, esirtip, erikti alar.
20. Azan-kazan aspannıŋ koŋıravı
21. Jaksılıktan tursa iygi berip habar...

* * *

1. Köŋilsizsiŋ köŋiliŋ kayavlı ma?
2. Tünergen aspandayıŋ jay aldında,
3. Janım-av, sağan kater tayandı ma?!
4. ...Tirşiliktiŋ tınısın bağıp turğan
5. Kim eken til tiygizgen ayavlıma?!

6. Aynıtpastan tanığan ak-karanı
7. Osı bir jan özimdey bop baradı.
8. Neden sekem aldı eken, saktanadı?!
9. Köŋiline köleŋke tüsirdi me
10. Köbik ezüv birevdiŋ dattağanı?!

[52]

11. Közin jumıp otır ġoy köre bile...
12. Sıŋar ezüv sınşınıŋ keregi ne,
13. Sıŋarımnıŋ ünildim öleŋine.
14. ...Tağdır mağan tağdırlas dos sıylaptı,
15. Egiz jürsin ekevi degeni me?

* * *

1. Kadirli dos!
2. Kaytesiŋ, renjime,
3. Aytpay-ak koy,
4. Haliŋdi bilem, bilem!..
5. Tappay jürsiŋ sırlasar sıŋarıŋdı,
6. Jibi tüzüv jan izdep jılı öŋdiden.
7. Aytpasaŋ da haliŋdi bilem, bilem...

8. Jannıŋ bärin janıŋa dos sanadıŋ,
9. Dos sanadıŋ...
10. Kalmadı baska amalıŋ.
11. Al jüregiŋ?..
12. Jüregiŋ tuvlap jatır,
13. Kıyrata almay kevdeŋniŋ tas kamalın.

14. Bäri de aldıma bas iyer meniŋ,
15. Bir kudiret kolıma tiyer me edi,
16. Kızılşaka säbiydey jüregiŋdi
17. Bosatıp ap türmeŋnen, süyer me edim.

JÜR, KALKAM

1. Şaykalıp nur,
2. Mavjıraġan mamırday may tamıp tur.
3. Jaykalıp kır,
4. Tavġa sokkan boz saġım kayta aġıp tur.
5. Aytalık sır,
6. Serüvendep, jür, kalkam, kaytalık bir.

7. Sırlasayık,
8. Kızġaldaktı iyiskep, bir jasayık,
9. Kır basayık,

[53]

10. Ämse bulay mamırdıŋ turmas ayı.
11. Muŋdasayık.
12. Kos könjildiŋ pernesin bir basayık.

13. Tanısayık,
14. Sende – mamır, al mende – ağus ayı.
15. Sende – şırın, mende – dän, avısayık!
16. Avısayık,
17. Şırının da, dänin de tavısayık.

18. Kulak talıp,
19. Mına daŋnan ketti ġoy kulak talıp,
20. Jırak barıp,
21. Serüvendep kaytayık sır aktarıp.
22. ...Bara jatır janımdı bir ot karıp,
23. Jastığım ba tirilgen, kulap barıp!..

SEN KARTAYDI DEGENGE

1. Sen kartaydı degenge men senbeymin,
2. Äjimmenen kärilik ölşenbeydi.
3. Äjim degen – äygili tamşı-vakıt,
4. Tamşı-vakıt tastı da jeŋsem deydi.

5. Şarşama, şaşım erte ağardı dep,
6. (Kayratıŋ kan boyıŋda kalar jüdep).
7. Ak şaştıŋ ar jağında – appak mıyıŋ,
8. Äjimniŋ ar jağında – soġar jürek.

9. Reŋiŋ nege sonşa muŋ atuvlı?
10. Jigeriŋ nege sonşa uvatıldı?
11. Balavsa şıbık ediŋ, emen boldıŋ,
12. Boyıŋa jıyıp alıp kuvatıŋdı.

13. Samalı kuvanıştıŋ sokpay kaldı,
14. Janarıŋ nege aynaġa toktay kaldı?
15. Tursıŋ ba jastıktağı nurıŋdı izdep?
16. Janım,
17. Ol jalın menen otka aynaldı.

[54]

KURDASTARĠA

1. Köktem ketti, küz, mine, juvıktadı,
2. Barmısıŋdar, bavırlar, kırıktaġı?
3. Bäriŋ tiri kaldıŋ ba, karıġanda
4. Kırıkınşı jıldardıŋ suvıktarı?

5. Tuvılıp ek aylar sap aramızġa,
6. Aylar salıp, ärige baramız ba?!
7. Buyırmasın tüsinem, osı bizder
8. Şınımen birevge aġamız ba?!

9. Keşe edi ġoy, Kuday-av, keşe edi goy,
10. Düysenbiniŋ,
    mına däv,
    şeşegi goy!
11. Mınav –
    äzer kaz baskan tört jasında,
12. Muhamedjan kartıŋnıŋ meşeli ġoy.

13. Taġdır bizden bärin de ayamaġan:
14. Jılatkan da jubatkan, ayalaġan,
15. Ata kazdan ayrılġan balapan ek,
16. Aspan astı, jer üstin sayalaġan.

17. Armanımız juldızġa juvık bolıp,
18. Apıl-tapıl kün keştik suvıp, toŋıp.
19. Şaruvası şalkayġan şaġın üydiŋ
20. Şaŋıraġına şanşıldık uvık bolıp...

* * *

1. Tursın solay, bolsın solay bäri de,
2. Bilem, meniŋ kosılmaysıŋ änime.
3. Seniŋ köŋliŋ kayda ekeni belgisiz,
4. Meniŋ köŋlim senikinen äride.

5. Seniŋ köŋliŋ kayda ekenin bile alman,
6. Meken tavıp,
   şıkkan bolar kumardan.

[55]

7. Bar poyızdı jetelegen relstey
8. Barlık jandı jetelemes bir arman.

9. Bolsın solay,
tursın solay,
solay ġoy...
10. Ärbir adam bir-bir jınıs toġay ġoy.
11. Nuv ormannan şıkkannan da jol tavıp,
12. Erkin kelip, enip ketüv – oŋay ġoy.

* * *

1. Batar kün,
2. Keler kün,
3. Atar taŋ,
4. Şıġar kün,
5. Bäriŋe, bäriŋe, bäriŋe kumarmın!
6. Osı men
osılay mäŋgilik turarmın,
7. Osı men, sirä da, ölmeytin şıġarmın!

8. Jakındık sezemin
9. Jerden de aspannan,
10. Jılılık sezinem
11. Muzdardan, tastardan.
12. Ömirim, sirä da,
äriden bastalġan,
13. Äriden bastalıp mäŋgige tastalġan
14. Osı
men
ölmeytin, ölmeytin şıġarmın,
15. Säl ġana mızġıp ap, kaytadan turarmın.

[56]

* * *

1. Sanavlı meniŋ saġatım,
2. Sanavlı meniŋ kün, ayım.
3. Asıġam kalmay taġatım,
4. Asıkpay kaytip şıdayın.

5. Şav tarta janım bastadı-av,
6. Aylardı kuvıp jıldarım,
7. Aytılmay kalsa, maskara-av,
8. Aşılmay jürgen sırlarım.

9. Küni erteŋ ölip keterdey,
10. Jastıkka korka bas koydım.
11. Ömirim boska keter me, ey,
12. Örüvin tappay taspa oydıŋ?!

13. Künder-av, künder, köktemder,
14. Kasımnan meniŋ ketpeŋder!
15. Ävelde nege jarattıŋ,
16. Köpsinseŋ meni, kök pen jer?!

* * *

1. Birevler mert kılıp alamın dep,
2. Aşuvıma avızdık salamın kep.
3. Tentek ini betime tik karasa,
4. Jaskanamın janday-ak zalalım köp.

5. Baġamın dep ärkimniŋ kas-kabaġın,
6. Balam kabak şıtsa da jaskanamın.
7. Sälemimdi birevler almay ketse,
8. Eki ıyıġım salbırap, päs kalamın.

9. Dosım ötse aldımnan kırın karap,
10. Boztorġayım kevdeme şırıldamak.
11. Estigisi kelmeydi bätşaġarıŋ,
12. Korġasınmen kulaġın tıġındap ap.

13. Kaysıbirev karaydı aydaharşa,
14. Turpayı äzil,
    türpi söz – kayda barsam.
15. Kayter edi ojardıŋ şarıġına
16. Aşuvımdı kaytadan kayrap alsam?!

[57]

SIBAĠAM KAYDA?

1. Karamay sakalıŋa, şaldığıŋa,
2. Jarasıp turuvşı edi kaljıŋım da.
3. Karabayday katayıp alıpsıŋ ġoy,
4. Ata,
5. Sen şınımen aljıdıŋ ba?!

6. Surıŋ da, suhbatıŋ da sonday böten!..
7. Buyımım bar,
8. Üyiŋe konbay ketem,
9. ...Jılamaġan säbiyge emşek bermes,
10. Jılamasam aldıŋda bolmaydı eken.

11. Men seni sıylamasam, tüsinbesem,
12. Jürmes eŋ är jırımnıŋ işinde sen.
13. O, meniŋ payġambarım!
14. Sen bolmasaŋ,
15. Tiri pende aldında keşirmes em.

16. At bası altın berse tabılmaġan,
17. Enşim bar meniŋ sende alınbaġan!
18. Kobızıŋ emes pe edim kolıŋdağı,
19. Umıttıŋ nege meni, janım-babam?

20. Katıbas ömirden men payda almadım,
21. Janımmen jazġan jırım – jayġan malım.
22. Kılışıŋ emes pe edim kınaptağı,
23. Joġalttıŋ nege meni, payġambarım?!

24. At bası altın berse tabılmaġan,
25. Sıbaġam kayda meniŋ alınbaġan?
26. ...Bir tüyir käri közdiŋ jası emes pe em
27. Uşında sakalıŋnıŋ damıldaġan?!

[58]

ÖMİR DEYTİN

1. Ömir deytin tayġanak muzaydında
2. Jırlap ketem, aldımen jılaymın da,
3. Söredegi kermeni kesip ötsem,
4. Maġan äli jetpeydi Kudaydıŋ da.

5. Muŋ men zarġa ondayda şaŋ kaptıram,
6. Kayġı deytin kanşıktı kan japtıram.
7. Urı-vayım tiyer dep kay jaġımnan,
8. Sekem alġan kiyiktey aŋda turam.

9. Attay jürip ömirdiŋ baspaldağın,
10. Biri menmin kayġıdan kaşkan jannıŋ.
11. Közim jasın köl etsem, söner me eken
12. Kömeyimnen lapıldap şaşkan jalın?!

13. Jok, söndirmen, söndirmen, jılaman da,
14. Kuvanıştıŋ muŋ juvık tiri adamġa.
15. Dariyası ömirdiŋ şaykalmaydı
16. Därmeni jok bir pende jılaġanġa.

17. Jürgenim jok kayġınıŋ jügin artıp,
18. Er kürsinse eŋkeymes, jıġılar tik.
19. Bölip, jarġan kaysıbir kuvanıştan
20. Oylandırġan oŋaşa muŋım artık...

* * *

1. Suvsını jok jolavşıday kezergen
2. Suvsınım bir kanbay koydı ejelden.
3. Ol – jürektiŋ şöldegeni, sezem men;
4. Tört ayağın taġalatıp buvrıldıŋ,
5. Burkıratıp, keŋ ölkemdi kezer me em?

6. Suvsını jok jolavşıday kaŋsıġan,
7. Suvsınım bir kanbay, meni janşıġan.
8. Jürektiŋ bir kalaġanı bar şıġar,
9. Katalaġan şölimdi bir basar ma em,
10. Suvsın işip daladağı malşıdan.

[59]

11. Şölim nege, şölim nege kanbaydı?
12. Tätti de iştim,
aşşı da iştim,
nanbaydı...
13. Jürek neni, jürek neni talġaydı?!
14. Kır basında otıratın avıldıŋ
15. Kımızımen jibiter me em taŋdaydı...

AKINĠA

1. Biz degen, dosım,
2. Taġdırı kızık halıkpız.
3. Halkınıŋ özi korġasın kuyar kalıppız.
4. Ekiniŋ biri barmaytın jerge barıp biz,
5. Janbaytın jerde janıppız.
6. Biz degen, dosım,
7. Taġdırı kızık halıkpız.

8. Bilgender bilsin,
9. Bilmester, meyli, bilmesin.
10. Koldasın, meyli,
korlasın, meyli,
kündesin.
11. Kara tastan da meyirim kütken akındı
12. Katıgez jandar aşıntıp alıp jürmesin.

13. Anteymiz bizder,
14. Jerimiz bizdiŋ – halık-tı.
15. Halıksız bizdiŋ Anteyligimiz kavipti.
16. ..Jurtına tastap ketpese boldı köşkende
17. Bergenderi üşin korġasın kuyġan kalıptı.

[60]

ŞARŞADIM BİLEM

Şarşadım bilem,
Jantaya ketkim keledi.
Mıyıŋdı jegen kurısın büytken öleŋi!
Küyzelip tapkan köŋilimdegi körikti oy
Avzımnan tüsse, adıra kala beredi.

Öleŋi kursın,
Tappadım odan mıyattı,
Jazbay-ak koydım,
Jazġanım endi uyat-tı.
Mensiz de mına ġalamat jırav-düniye
Özinen-özi jırlanıp jatkan sıyaktı.

Ötkizip jıldar,
Ötkizip aylar,
Beker kün,
Bolġansıp akın,
Murnımdı nesin köterdim?!
Ölmey-ak jür ġoy öleŋ jazbaġan adamdar,
Öleŋsiz men de ömirdi birdeŋe termin.

Jandı da jansız
Köringen zattan sır baġıp,
Öletin boldım,
Özimmen-özim urlanıp.
Şarşadım bilem,
Jatpasam endi bolmas-tı
Jurt ketip jatkan
Kara teŋizge bir barıp...

[61]

AVTOGRAF

1. Körer ediŋ,
2. Şalamın ba, otpın ba,
3. Biler ediŋ,
4. Akınmın ba, jokpın ba?..
5. Kektendirgen han Jäŋgir de jok munda,
6. Kektenetin Mahambet te jok munda.

7. Tüsiner eŋ,
8. Ezbin be, älde ermin be,
9. Baykar ediŋ,
10. Artıkpın ba, kemmin be?..
11. Men Spartak bola almadım, ne şara,
12. Seniŋ öziŋ Tsezar bolıp kördiŋ be?!

13. Sırım da – osı,
14. Jırım da – osı,
15. Aldıŋda.
16. Baykaşı bir,
17. Bıksıdım ba, jandım ba?
18. ...Mahaŋdar jok,
19. Mahaŋdardıŋ sarkıtı –
20. Mukağali Makatayev bar munda!

[62]

“AKKUVLAR UY
KTAĠANDA” KİTABINAN
(1974 jıl)

ÖMİR

1. Koylı avıl köşip ketken jaylavına,
2. Jalġız üy neġıp otır oyda mına?!
3. Şopan jigit äldene oylanuvda,
4. Oylanuvda, kele almay baylamına.

5. Bäri köşken malşınıŋ maŋaydağı,
6. Jaylavına jalġastı talayları.
7. Üyin äli jıġa almay kamsız jigit,
8. Äldeneni kıya almay karayladı.

9. Köşsem degen salkınmen, taŋ atarda,
10. Jügin artpay äli otır sarı atanġa.
11. ...Kos karlıġaş tınımsız jem tasuvda
12. Uyadağı toyımsız balapanġa.

13. Ne degen bala jandı kurġır edi,
14. Kiyiz üyge bir şıġıp, bir kiredi.
15. ...Şopannıŋ şaŋırakka közi tüsse,
16. Şarası tavsılġanday dilgiredi.

17. Oyınıŋ bolmay koydı tıyanağı,
18. Karaydı balapanġa uyadağı.
19. Ülbirep kavız aşkan üş ömirdi
20. Kalayşa kurbandıkka kıya aladı.

21. Täŋiri därmensiz gıp jaratar ma!..
22. Taġdırı üş ömirdiŋ alakanda.
23. ...Kos karlıġaş oyında däneŋe jok,
24. Jem tasuvda toyımsız balapanġa.

25. Üy iyesi suv berdi sarı atanġa:
26. – Köşermin, – dep, – kelesi taŋ atarda.

[63]

* * *

1. – Bir adam ölse,
2. Bir juldız kosa sönedi, –
3. Bir kezde birev mağan osılay dep edi.
4. Esimde äli birevdiŋ bılay degeni:
5. – Bir adam tuvsa, bir juldız birge keledi.

6. Senbeseŋ senbe,
7. Osığan äytev men senem.
8. Kulazıp kaldım, bir juldız ağıp, sönse men.
9. Nesi bar onıŋ?
10. Ayıp pa adam taġdırın
11. Bükil ġalamnıŋ biyiktigimen ölşegen?!

12. Aspanda keyde
13. Bir juldız ağıp baratsa,
14. Turam da kalam
15. Buralmay kalġan saġatşa.
16. Keremet netken,
17. Adamnıŋ kelte ömirin
18. Juldız ben Jerdiŋ kaşıktığınan jaratsa!

KISTAVDA

1. Boran.
2. Boran.
3. Ak boran – oy da, kır da,
4. Tolġanuvġa murşa jok, oylanuvġa.
5. Kır astında kıstavdıŋ esin alıp,
6. Bar kaharın tögüvde koylı avılġa.

7. Tünnen beri timiskip, tınım almay,
8. Say-salanı tintüvde urılarday.
9. Toġay menen ormandı tütip jatır,
10. Atasınıŋ osında kunı barday.

11. Koranı da,
üydi de,
öristi de
12. Tütip jatır ak tütek tegis, mine.

[64]

13. Sup-sur aspan surlanıp, oyran salıp,
14. Bar kaharın şaşuvda jer üstine.

15. Otar jatır koynavda, ıktasında,
16. (Iğır körse, borannan bukpasın ba?)
17. Karavıldap şopan tur attan tüspey,
18. Ayaz kırıp, kirpigin şık basuvda...

19. Boran.
20. Boran.
21. Ak boran – oy da, kır da,
22. Bar kaharın tögüvde koylı avılġa.
23. Bukkan koyan sekildi kıstav jatır,
24. Buġıp alıp tavdıŋ bir koynavında.

ASIĠUV KEREK

1. Asıġuv kerek,
2. Asıġuv kerek,
3. Asıġuv kerek, asıġuv!
4. Aldında – biyik asuvdıŋ.
5. Asıġuv kerek jıldamdıġınday sävleniŋ,
6. Artıŋa tastap nayzaġaylardıŋ jasının!

7. Asıġuv kerek,
8. Tındıruv kerek barlıġın!
9. Eşkimniŋ kütpey jarlıġın!
10. Aparmay keşke, asıġuv kerek, asıġuv,
11. Tüstegi isiŋniŋ kaldıġın!

12. ...Kayran künderim,
13. Asıkpay kamsız ötkerdim.
14. Akımaktıġımdı,
15. Apır-av, nemen şektermin?!
16. Kolımnan kelse,
17. Kısta egin saluvġa äzirmin,
18. Kelüvin kütpey köktemniŋ.

19. Kolımnan kelse,
20. Vakıt degen ölşemdi
21. Jok kılıp mülde körsem ber.

[65]

22. Kolımnan kelse,
23. Oyımnıŋ jıldamdığında
24. Jarıktıŋ dağı tezdigin tejep,
25. Jeŋsem bir.

26. Asığuv kerek,
27. Asığuv kerek, kalayda!
28. Vakıt sağan karay ma?!
29. Asığuv kerek.
30. Asığıp jetken armannıŋ
31. Appak sävlesi
32. Tüssin de tursın samayġa.

ÜŞ BAKITIM

1. Eŋ birinşi bakıtım – Halkım meniŋ,
2. Soġan berem oyımnıŋ altın kenin.
3. Ol bar bolsa, men barmın, kor bolmaymın,
4. Kımbatırak altınnan narkım meniŋ.

5. Al ekinşi bakıtım – Tilim meniŋ,
6. Tas jürekti tilimmen tilimdedim.
7. Key-keyde düniyeden tüŋilsem de,
8. Kasiyetti tilimnen tüŋilmedim.

9. Bakıtım bar üşinşi – Otan degen,
10. Kuday degen kim dese, Otan der em!
11. ...Otı söngen jalġanda jan barsıŋ ba?
12. Oylanbay-ak kel dağı, ot al menen.

13. Tütin tütet,
14. Ös, örbi, kögere ber,
15. Nemereler köbeysin, şöbereler.
16. Jadıŋa usta,
17. Jaksılık kütpegeysiŋ,
18. Ot emes, ok surasaŋ menen eger!

19. Üş birdey bakıtım bar alakanda,
20. (Meni munday bakıttı jaratar ma!)
21. Üş Kün nurın tögedi aspanımnan
22. Atırav, Altay, Arka, Alatavġa!!!

[66]

KIRIKINŞI JILDARDAĠI
BESİK JIRINAN

1. “Kebin kiygen öledi,
2. Kebenek kiygen keledi”,
3. Maydanġa kökeŋ ketkende,
4. Osılay bäri dep edi.

5. Böpem, böpem, böpem-av,
6. Kay jerde kaldı kökeŋ-av?!
7. Key-keyde bizdiŋ halık ta
8. Ötirik aytadı eken-av!

9. “Oralar tuvġan jerinde,
10. Topırak sap ber”, – dedi de,
11. Duġasın okıp, kübirlep,
12. Äjeŋ de kalġan jönine.

13. “Oralsın aman jerine,
14. Körissin tuvġan elimen”, –
15. Dedim de közdey kaltaġa
16. Topırak tüyip berip em.

17. Böpem, böpem, böpem-av,
18. Kay jerde jatır kökeŋ-av?!
19. Köbisi bizdiŋ ırımnıŋ
20. Tükke alġısız eken-av!

21. “Ülken üyden däm tatsa,
22. Keşikpey kayta oralar.
23. El-jurttı karġap, ant atsa,
24. Ketkennen kelmes, joġalar”, –

25. Degesin, ülken şaŋırak,
26. Däm berip edi jamırap.
27. Alakan jayıp artınan,
28. Ak tilev aytkan aŋırap.

29. Avjalın tüyip zamannıŋ,
30. Ortaġa salıp bar malın,

[67]

31. Ala jibin adamnıŋ
32. Attamap edi ardağım.

33. Nelikten Täŋirim onı aldı,
34. Ornavşı edi alġıska.
35. Dävkara aman oraldı,
36. Orandı kayta karġıska.

37. Böpem de böpem, böpem-av,
38. Ne jazdı seniŋ kökeŋ-av?!
39. Halıktıŋ keyde alġısı
40. Karġıstan beter eken-av!

41. Äldiy, äldiy, böpem-av,
42. Bäri de beker eken-av!
43. "Sabır tübi – sarı altın",
44. Sarġayıp kaşan jetem-av?!

KURĠAKŞILIK

1. Bäri de bar,
2. Bäri bar...
3. Jetpey tur-av birdeŋe.
4. Anav alıp şırşağa,
   mınav näzik gülge de,
5. Mına kelgen tamızġa,
   keşegi ötken şildege
6. Jetpey tur-av birdeŋe,
7. Jetpey tur-av birdeŋe...

8. Kudiretti Kudayġa,
   karapayım pendege,
9. Anav munar aspanġa,
   mınav kuba belge de,
10. Jetpey tur-av birdeŋe
    özenge de, kölge de,
11. Jetpey tur-av birdeŋe
12. Jaylavġa da, şölġe de...

[68]

13. Avnar ma edi düniye
ak nöserdiŋ seline!
14. Jetpey tur-av sol kurğır
15. Jaŋa şıkkan kögime.
16. ...Muhiyt penen teŋizder
jatır ma älde örtenip?
17. Mınav jalın aŋızak
älde sonıŋ lebi me?!

18. Aykuş-uykış jay oynap,
aspan men Jer ündeser,
19. Toğan tolıp, suv ağıp,
topırakpen tildeser,
20. Arka-bası malşınıp,
diykan-baba kün keşer
21. Jetpey tur-av bir nöser,
22. Jetpey tur-av bir nöser...

AK KİYMEŞEK KÖRİNSE

1. Äje, sen birge jürsiŋ menimenen,
2. Ölige men öziŋdi telimegem.
3. Ak kiymeşek kiygen bir kempir körsem,
4. Ak kiymeşek astınan seni körem.

5. Öŋi-tüsi öziŋnen bir avmaydı,
6. Nemeresin ertpese jüre almaydı.
7. Tanıs davıs, tanıs söz, tanıs mäsi
8. Közime ottay basılıp, alavlaydı.

9. Appaktığı uksaydı äriniŋ de,
10. Äjimiŋ de, avmaydı tälimiŋ de,
11. ...Älemdegi äjeniŋ bäri bir me?!
12. Äje, sen tiri ekensiŋ äli künge.

13. Kıya ötpeydi...
14. Uksaydı izeti de,
15. (İzetsiz bular da tüzetüvde).
16. Bular da babasınan alıp kalğan
17. Öz jurtınıŋ dästürin küzetüvde.

[69]

18. Äje, sen birge jürsiŋ menimenen,
19. Ölige men öziŋdi telimegem.
20. ...Ak kiymeşek körinse seni körem,
21. Ak kiymeşek joġalsa...
22. Neni körem???
23.

ŞEŞE, SEN BAKITTISIƊ

1. Şeşe,
2. Sen bakıttısıŋ!
3. Jılamaġın.
4. Jay tüsip jatkanda da kulamadıŋ,
5. Täŋiriŋnen men edim goy suraġanıŋ,
6. Sondıktan jılamaġın, jılamaġın!

7. Barmın ġoy,
8. Tirimin ġoy,
9. Kasıŋdamın.
10. Ölmeymin, men öziŋdey asıldanmın!
11. Tavsılıp, öz-öziŋnen şaşılmaġın,
12. Bayırġı berekeŋdi kaşırmaġın!

13. Men seniŋ kanıkpın ġoy köz jasıŋa,
14. Özim kepil tot basıp tozbasıma.
15. Eki jır jazsam saġan birin arnap,
16. “Şeşe” dep jazdım ılġıy söz basına.

17. (Täŋirim keşe körsin kesirimdi).
18. Aspanġa jazam seniŋ esimiŋdi!!!
19. Şeşe!
20. Sen bakıttısıŋ, terbete ber
21. Kuba taldan iyilgen besigimdi...

[70]

JAYLAVĠA BARAR JOLDA

1. İyir-kıyır saylarda
2. İyrek-iyrek iz kalġan.
3. Akkan bulak jaylavdan
4. Atkılaydı kuz-jardan.

5. Samal süŋgip şalġınġa,
6. Kır örtenip, gül janġan.
7. Käri tavdıŋ aldında
8. Käri jartas surlanġan.

9. Oydım-oydım koynavda
10. Orman şaşın taraġan.
11. Belde saġım oynavda,
12. Laktırıp oramal.

13. Kulay jazdap kusadan,
14. Kuz-jartastar şakka tur.
15. Tazdıŋ basına usaġan
16. Şaŋnıŋ bası tap-takır.

17. Aynalaŋnıŋ bäri öleŋ,
18. Bäri de gül aşılġan.
19. ...Tunjıraydı käri emen
20. Japıraġı şaşılġan.

SEN ÄLİ TİRİ ME EDİŊ?

1. O, Mahabbat!
2. Sen äli tiri me ediŋ!?
3. Közimnen ġayıp bolġan künim ediŋ,
4. Gülim ediŋ...
5. Eltigen tünim ediŋ,
6. O, Mahabbat!
7. Sen äli tiri me ediŋ!?

8. Men seni umıtkanmın.
9. Jılıtkanıŋ este jok, suvıtkanıŋ.

[71]

10. Suvıp kanım,
11. Jıynaġam kurıp halim
12. Jıġılġan otavımnıŋ uvıktarın.
13. Sodan beri men seni umıtkamın.

14. O, Mahabbat!
15. Sen äli tiri me ediŋ!?
16. Tiri me ediŋ...
17. Men de endi tirilemin!
18. Ak perişte, aldıŋa jüginemin.
19. ..Kolday gör, ġaşıktardıŋ piri, meni!

SEN MENİŊ

1. Sen mına janarımnıŋ işindesiŋ,
2. Janardıŋ bilesiŋ ġoy kişirmesin.
3. İşine janarıŋnıŋ sakta meni,
4. Birevler köleŋkesin tüsirmesin!

5. Sen meniŋ mına tılsım kevdemdesiŋ,
6. Bilesiŋ kevdeme eşkim teŋ kelmesin.
7. Kevdeŋe – zındanıŋa salıp sakta,
8. Birevler kökpar kılıp öŋgermesin!

9. Sen mına tilimdesiŋ, ünimdesiŋ,
10. Bilesiŋ ġoy tilimniŋ bülinbesin.
11. Sen meni üniŋe kos, tiliŋe tut,
12. Ünim öşip, üşkir til tilinbesin!

13. Sen mına meniŋ alıp basımdasıŋ,
14. Bilesiŋ eşkim de onı basınbasın.
15. Sen meni öz basıŋmen birge korġa,
16. Birevler zulımdıġın asırmasın!

17. Sen meniŋ mıyımdasıŋ!
18. Bilesiŋ mıyım jatka buyırmasın.
19. Mıyıŋnıŋ bir jerine jasır meni,
20. Kıyılsın ömir solay... Kıyılġasın!..

[72]

* * *

1. Aldınan terezeniŋ jürip öttim,
2. Sen meni baykadıŋ ba, kudirettim?
3. Turdıŋ ba terezeniŋ ar jaġında?
4. Teŋselip tutkan perdeŋ diril etti.

5. Nege örtendi?
6. Jüregim nege örtendi?!
7. Neler kelip, basıma neler töndi...
8. Balkonıŋnan kol bulġap, karsı aluvşı eŋ,
9. Nege menen jasırdıŋ köleŋkeŋdi?

10. Kayran köktem,
11. Kayran gül, kayran jazım!
12. Sarkılġan ba, şınımen, sayran-nazıŋ?
13. Aynıdıŋ ba, şaylıġıp şalkarıŋnan,
14. Aydınımda kanatın jayġan kazım?

15. Köziŋ kayda köşeden meni izdegen?
16. Söziŋ kayda janımdı egiz degen?
17. ...Terezeŋniŋ aldına kelip turmın
18. Kögerşindey,
19. Kıstı kün... jem izdegen...

MEN – ÖZİŊMİN

1. (Oŋay ġoy süyemin dev, küyemin dev...)
2. Men – öziŋmin janımmen, süyegimmen!
3. Öz aynaŋnan öziŋdi tanımaysıŋ,
4. Sonıŋa küyemin men.

5. Men – öziŋmin,
6. Öziŋnen aynımadım,
7. Öziŋe usap jemisin jaydı baġım.
8. Öz baġıŋnan öziŋdi kuvalaysıŋ,
9. Sonıŋa kayġıramın.

10. Men – öziŋmin,
11. Öziŋ bop erkeledim,
12. Tel ösken öziŋmenen tentek edim.
13. Öziŋdi özgeden de jat köresiŋ,
14. Sonıŋnan jerkenemin.

[73]

15. Öziŋ mensiz,
16. Men sensiz kalġandaymın,
17. Tabamın, meyli äzirge tal karmaymın.
18. Kuvalamay tanırsıŋ, jat körmessiŋ,
19. Osıŋdı armandaymın.

20. O, meniŋ gül-alaŋım!
21. Saġan kep, söndiremin muŋ alavın.
22. Sen – maġan tınım bermes tirşiliksiŋ,
23. Osıġan kuvanamın.

KÖRMESEM EKEN

1. Köziŋniŋ jasın körmesem eken deymin men seniŋ,
2. Köziŋniŋ jasın körsetpe maġan, eŋselim.
3. Kayġıruv saġan – Kara teŋiz bop teŋselüv,
4. Kayġıra körme, temirden sokkan semserim!

5. Kapıda bir kün kayġıra kalsaŋ, ardaġım,
6. Kapasta men de – kara tünekte kalġanım.
7. Ümitim meniŋ, muratım meniŋ, armanım,
8. Osı kalpıŋnan, jarkın saltıŋnan tanbaġın.

9. Kara jerimdey kayıspas meniŋ tözimdim,
10. Körmesem eken jılaġan seniŋ keziŋdi.
11. Köziŋde jasıŋ, köŋiliŋde aşşı söziŋdi
12. Esitpey, körmey, jamılsam eken bözimdi.

13. Körsetpe, janım!
14. Köziŋniŋ jasık köp körgem...
15. Jüre bergende vayım degen ötkelmen,
16. Kaltarıs jerde kadalġan kanjar ökpemnen,
17. Kayrıla berip, kak jüregime döp kelgen.

18. Köziŋniŋ jasın körmesem eken seniŋ men,
19. Kayġıŋnan seniŋ kabırġam talay sögilgen.
20. Kara köziŋnen kara monşaktar tögilgen,
21. Kalġan tukımmın – kara monşaktan sebilgen.

[74]

KÖRSEM DEYMİN

1. Seni men körsem deymin, körsem deymin,
2. Jazıpsıŋ kartaydım dep, men senbeymin.
3. Moynımda karızıŋ bar, bersem deymin,
4. Sonan soŋ ölsem, meyli, kömseŋ, meyliŋ.

5. Ötkizip kanşa künder, kanşa jıldar,
6. Karaylap jolıma sen şarşadıŋ ba?
7. Kalasaŋ kaytıp oral, alıp ketkin,
8. Mende seniŋ jastığıŋ – kävsarıŋ bar.

9. Ömir ötip, jıljuvda köş ilgeri,
10. Öziŋ jakkan sävleŋdi öşirmedi.
11. Öziŋ jakkan sävleŋdi öşir kelip,
12. Öşir kelip...
13. Sonan soŋ, keşir meni!

14. Äser etpey davılıŋ, javınıŋ da,
15. Janım meniŋ januvda, jabığuvda.
16. Mahabbatıŋ tättisi sağınuv ma?!
17. ...Meniŋşe, sağınuvdıŋ sağımınan
18. Jay otınday jalt berip tabıluvda!

19. Men seni körsem deymin,körsem deymin!
20. Sonan soŋ,
21. Ölsem, meyli,
22. Kömseŋ, meyliŋ...

ESTELİK

1. Avılıŋ janı – ak bastav,
2. Ak bastav bar da, juv betiŋ.
3. Ak bastav tübi – ak tasta
4. Aynımas senen süvretiŋ.

5. Süvretiŋ kör de, öziŋ kör,
6. Kaytesiŋ, kalkam, aynanı.
7. Oyansın nebir sezimder,
8. Oyıŋa tüsip kaydağı.

[75]

Javdırap, janım, köziŋ sal,
Ak tasta turġan eleske.
Jamalıŋ – jahut, söziŋ – bal,
Näreste keziŋ emes pe?!

Tabınıp turġan taġdırdı
Tanımay ketken näreste,
Toġaydı, torka-şalġındı,
Öziŋdi, meni al eske.

Avılıŋ,
Appak bastavıŋ...
Aynalıp ketti-av eleske.
Monşaġıŋ, şaşıŋ, şaşbavıŋ,
Närestem,
Bäri äli este...

JAS ÖMİR, SAĠAN ÖKPEM JOK

Jas ömir, saġan ökpem jok,
Köktem bop turdıŋ san jıldar.
Jetkende jerip ketkem jok,
Öktem bop talay taġdırlar.

Bir jılġa teŋ bop bir küniŋ,
Sanasız, oysız mas kıldıŋ.
Minezin bermey tülkiniŋ,
Jüregin berdiŋ kaskırdıŋ.

Kapıda keyde kan kusıp,
Kaskırmın dedim, kaskırmın!..
Kevdeme mına nan pisip,
Basımmen barıp tastı urdım.

Şaşıradı uşkın közimnen,
Bas osal eken, tas mıktı.
Es kirip, sonda sezingem
Ötkenin kayran jastıktıŋ.

Jasırıp ılġıy jan-jaġım,
Turatın edi köktem bop.
Jark etip ötken armanım,
Ökpem jok saġan, ökpem jok.

[76]

MEN TAVLIKPIN

1. Tav deytin alıp jürek Ana tuvġan
2. Men tavlıkpın!
3. Tavdan men jaratılġam.
4. Kiyiktiŋ sütin emip erjetkenmin,
5. Kuvat alıp kırannıŋ kanatınan.

6. Men tavlıkpın!
7. Tavdan men jaratılġam.
8. Bult bürkenip, jay otın ala tuvġam.
9. Kün alġaşkı sävlesin maġan şaşıp,
10. Maġan kelip tüneydi kara tuman.

11. Tav ulımın,
12. Tav – meniŋ däv besigim,
13. Men onıŋ ävresimin, sävlesimin.
14. Askar şıŋdar jelpiydi besigimdi,
15. Bir oramın ağıtıp säldesiniŋ.

16. Men tavlıkpın!
17. Tavdan men jaratılġam.
18. Tav degen Ana tuvġan dara tulġam.
19. ...Tavġa barıp,
20. Kökke uşıp ketsem be eken,
21. Ustap alıp kırannıŋ kanatınan.

SÄBİY BOLĠIM KELEDİ

1. ...Kus ta bolġım kelmeydi!
2. Kanatım bar.
3. Kanatım bar kümisten jaratılġan.
4. Säbiy bolġım keledi, säbiy bolġım,
5. Mına ömirden habarsız, jaŋa tuvġan.

6. Ot ta bolġım kelmeydi!
7. Jıluvım bar.
8. Jıluvım bar, kerekse jılınıŋdar.
9. Äldiy bolġım keledi, äldiy bolġım –

[77]

10. Kün sävlesi oynaktap tulımında,
11. Otıratın anası kulınımdap.

12. Kanattanıp ömirge uşarımda,
13. Kesilmesin bäribir tusavımda,
14. Säbiy bolğım keledi, säbiy bolğım,
15. Säbiyi jok Ananıŋ kuşağında.

16. Tar besigi – keŋ jahan tarılmağan,
17. Birevge bar, birevge tabılmağan
18. Säbiy bolğım keledi, säbiy bolğım,
19. Ana süti avzınan arılmağan.

MAĠAN, KURBIM, KEKTENBE

1. Ökiniş kıp ötken menen ketkenge,
2. Ötinemin, mağan, kurbım, kektenbe.
3. Alay-tüley karlı davıl sokpay ma
4. Alasapıran eŋ alğaşkı köktemde?
5. Sonı esiŋe al, mağan, kurbım, kektenbe.

6. Aşuvıŋdı alayın men teŋ bölip,
7. Ötinemin, ötkinşige berme erik?!
8. Sen de ayıptı, men de ayıptı emespin,
9. Sende de bar, mende de bar pendelik.

10. Sende de bar, mende de bar alalık,
11. Sol alalık örşimesin jaŋarıp!
12. Alalıktı aybalta ğıp ustağan
13. Bul ömirde äzäzildiŋ barı anık!

14. El men eldi, halık penen halıktı
15. Javlastırğan sol äzäzil kalıptı.
16. Kündestik dep atalatın bir mıstan
17. Külge avnattı...
18. Äzäzildi tavıptı.

19. Ötinemin, kurbım, mağan kektenbe,
20. Ökpeley ber, nazdana ber, jek körme!

[78]

BÄRİNE DE TÜSİNEM

Bärin de tüsinem,
Bärin bilem,
Birak bilmen özimniŋ älimdi men.

Paydam da jok eşkimge, zıyanım da,
Uyaltuvġa kakım jok, uyaluvġa.
Jayavlatıp jürip-ak, dämem küşti,
Kurık salam kulanġa kıyalımda.

Kalkasında jürip-ak kaltarıstıŋ,
Küşim bar dep küşindey Alpamıstıŋ
Kelsin şamam, kelmesin, şaruvam jok,
Gerkulespen keledi arpalıskım.

Olay körem özimdi, bulay körem.
Özimdi özim patşa, Kuday körem.
Kesilmegen tusavı närestedey,
Kezdeskenniŋ bärinen kulay berem.

Şabıt, aşuv, şattık, muŋ, uyat kalıp,
Jürgen jay bar osılay küy aktarıp.
Biyley almay jürmin men bir basımdı,
Robotı oylardıŋ sıyaktanıp.

Bärin de tüsinem,
Bärin bilem,
Birak bilmen özimniŋ älimdi men...

KAYRAN BAVIR

Tokbergenge

– Mukaş-ay!
Karasazdı saġındım-av!
Saġındım-av suvımdı, tavımdı da! –
...Kayran dos, barġanımda osılay dep,
Ört ketip özegiŋe tarındıŋ-av!

Köŋiliŋnen köterilip oyran-davıl,
Kemeŋdi burıp edi kayraŋġa bir...

8. Saġınġan sazıŋ, äne, tavıŋ, äne,
9. Jatırsıŋ oziŋ, mine, kayran, bavır!

10. Üyirinen adaskan tentek ediŋ,
11. Tentegim-ay, üzildi erte demiŋ.
12. ...Karasazıŋ, minekiy, äldiylevde,
13. Älsin-äli jaŋartıp körpelerin.

ÖMİR DEGEN BİREV BAR

1. Jazıksızbın dey alman, jat körindim,
2. Jazıktımın dey alman, akköŋilmin.
3. ...Ömir degen birev bar biylik kurġan,
4. Biyliginen men sonıŋ kak bölindim.

5. Jeliktirip, suv bürkip saytan maġan,
6. Kezim boldı ädildik ayta almaġan,
7. Batkan erdi arkama avırsınıp,
8. Javır bolġan kunanday kaykaŋdaġan.

9. Arımmen de oŋaşa kalıp kördim,
10. Joġalġanın izdedim, tavıp berdim.
11. Ar-uyat dep atalar näresteni
12. Kızılşaka küyinde alıp keldim.

13. Saytannıŋ da, künäsiz perişteniŋ
14. Bal men uvın talġamay nege işkemin?
15. Perişteniŋ kayġısın bölispedim,
16. Saytanmenen, Täŋir-av, ne istermin!?

17. Aŋkıldaġan ne taptım akköŋilden,
18. Nesine erdim saytanġa jat köringen?!
19. Ömir degen birev bar biylik kurġan,
20. Biyliginen men sonıŋ kak bölingem.

[80]

MUŊ BASKANDA

Muŋ baskanda,
Ne jetsin sırdı aşkanġa,
Keleyinşi bir barıp sırlas janġa.
Közim aldı – kök tuman, janarda – jas,
Köleŋkelep köŋildi kir baskan ba?
Keleyinşi bir barıp sırlas janġa.

Birge bastık ömirdiŋ kezeŋderin,
Birge keştik kölderin, özenderin.
Bir jan meni tıŋdasa, sol tıŋdar-av,
Tüsiner-av, janımdı sezer meniŋ.

...Koŋıravdı kolımmen basıp turıp,
Jiberem be orınsız asıktırıp?!
Oyını ma, şını ma, sırlas janım
Javıp aldı esigin, aşıp turıp.

Äri küttim, amalsız, beri küttim,
Kemesine jarmasıp ker ümittiŋ.
Taydı kolım, kurdımġa kulap tüstim,
Minemin dep bekerge jeligippin.

Bolsam eger kinäsiz, bezine me?!
Oŋbaymın ġoy, obal jok özime de,
Şoljaŋdaġan erkimen şortan bayġus
Taska sokpay tumsığın sezine me.

Tel kozıday şirkinmen teli ösip em,
Şığardı ma şınımen meni esinen?!
...Aŋıramın iyesiz jaġalavda
Ayırılıp dostıktıŋ kemesinen.

Sırlaskanġa ne jetsin muŋ baskanda,
Sırlasatın menimen sırlas bar ma?
...Esim kirip, közimdi birde aşkanda,
Astımda – Jer,
Ay, juldız turdı aspanda...

[81]

EMHANADA

1. Ökinişti...
2. Mına kurğır sırkattıŋ beti küşti.
3. Jüregim köterilis jasap jatır,
4. Buzbak bolıp kevdemde bekinisti.
5. Ökinişti...

6. O, Jürek!
7. Meniŋ altın kazığım-av!
8. Kayteyin, kajıdıŋ-av.
9. ...Kıtıktağan bavırdıŋ “nazı” mınav.
10. Kajıdıŋ-av, bayğusım, kajıdıŋ-av!

11. Ne istemekpin?
12. Janım-ay, sağan şiypa istemek kim?!
13. Jaralğanda bütin em, üş bölekpin:
14. Jüregim – Afrika, bavırım – Kipr,
15. Mıyım Muzdı muhiyttay...
16. Ne istemekpin?...

KÖZİŊ NURSIZ DEYSİŊ SEN

1. ...Sodan beri şınımmen jılamadım,
2. Sürindim ğoy, koyşı onı, kulamadım.
3. Köziŋ nursız deysiŋ sen, älde äziliŋ,
4. Älde bir şınımen-ak sınağanıŋ.

5. Onıŋ ras, nesine kınjılamın,
6. Nursız közdiŋ körseŋşi tunjıravın.
7. Janarımnıŋ jartısı ağıp ketken,
8. Sebebi bir-ak ret şın jıladım.

9. ...Attandı äkem jav tuvın kulatuvğa,
10. Kuvat bersin, jetsin bir muratına.
11. Jele jortıp, artınan ilestim men,
12. Konıp alıp äkemniŋ kula atına.

13. Akpan edi bürikken üskirigin,
14. Şırıldatıp burkasın ıskırığın.

[82]

15. Es bilgeli eŋ alġaş jılaġanım,
16. Keşirgeysiŋ, esime tüsti bügin.

17. Jılayın dep onda men jılamadım,
18. Şıdamadım, kayteyin, şıdamadım,
19. Alpamıstay äkemniŋ ökirip kep,
20. Körip kaldım şanadan kulaġanın.

21. Bolsam dağı tuŋġışı, şöldegeni,
22. Maŋdayımnan iyiskep körmep edi.
23. Ökirip kep, aymalap, jılap jatır,
24. Tik köterip koydı da jerge meni.

25. Özi küyrep jatkanda şaŋıraġım,
26. Şınımenen sonda men aŋıradım.
27. Ökirgende tav turdı künjirenip,
28. Sondağı Äke – kazirgi Aruvağım.

29. Kavım kelip, kuvmalap alıp ketken,
30. Kap-karaŋġı düniye, jarık ketken.
31. Köziŋ nursız deysiŋ sen,
32. Sonda meniŋ
33. Janarımnıŋ jartısı ağıp ketken...

BETHOVEN

1. Senimen emes,
2. Änimen oġan kımbattı,
3. Kırık mıŋ ġalam
4. Kırık mıŋ türli ün kattı.
5. Közimen körmey älemniŋ mına boyavın,
6. Köŋilimen ġana keremet sazın tıŋdaptı.

7. Jetimek bulttar jer avıp, kayda köşedi,
8. Öşedi kaşan bügingi jäne keşegi?
9. Davıldıŋ soġar,
10. Javınnıŋ javar şaktarın
11. Bethoven ġana dıbısın sezgen desedi.

12. Sıykırlı ünmen sıbırlap oġan tur ġalam,
13. Ġalam da onı,

[83]

14. Ġalamdı ol da tıŋdaġan.
15. Sınımen emes, sırımen Aydıŋ sävlesi
16. Sorġalap sonıŋ savsaktarımen jırlaġan.

17. Kıya almay onı,
18. Kıyılıp Aylı tün ketti.
19. Jalavın alıp, jeŋimpaz jaŋa kün jetti.
20. Jım-jılas, jım-jırt, taskereŋ etip Täŋiri,
21. Tabıyġat ta onı kündegen eken, bilmepti.

22. Sıŋğırlap üni,
23. Kümbirlep küyi burkanbay,
24. Düniye tındı...
25. Tili kesilgen mılkavday.
26. Ay keşterden sorġalap sazdı küy tambay,
27. Kulazıp kaldı kuv tirilik öli vulkanday.

28. Ne dersiŋ mına taskereŋ mılkav şaktarġa!
29. Dıbıssız bäri – orman da, dav da, baktar da.
30. Tek kana aspan azan sap oġan estirtti,
31. Kereŋ tirlikti kaldırıp bara jatkanda.

32. Kürkirep aspan,
33. Oynattı-av deysiŋ jasındı,
34. Sayrattı-av deysiŋ melşiygen tav men tasıŋdı.
35. Mılkavdıŋ üni, kereŋniŋ kulağı aşıldı,
36. Keşirim surap,
37. Bäri de oġan bas urdı.

KARA ÖLEŊ

1. Kalkam,
2. Men Lermontov, Puşkin de emen,
3. Eseninmin demedim eşkimge men,
4. Kazaktıŋ kara öleŋi – kudiretim,
5. Onda bir sumdık sır bar estilmegen.

6. Jat jerdi jastanġanda jazatayım,
7. Kanımen jazdı, mümkin, ağatayım.

[84]

8. ...Kasiyetiŋnen, kara öleŋ, aynalayın,
9. Kazaktıŋ däl özindey karapayım.

10. Tüzüv-tüzüv tilingen taspadayın,
11. Kamşı öremin taspadan baskadayın.
12. Kalamasaŋ kamşımdı avlak jürgin.
13. Karaşa üydiŋ esigin aşpa, aġayın!

14. Tüzüv-tüzüv jırtılġan aŋızdayın,
15. Aŋızıma nege när tamızbayın.
16. Kara öleŋi kazaktıŋ kaza bolsa,
17. Kara közden nege kan aġızbayın.

18. İzdempazdık meniŋ de bar önerim,
19. Buvdan jasap biyday men tarı egemin.
20. Kazan mıyım bärin de kaynatadı,
21. Dara koyıp kazaktıŋ kara öleŋin.

22. Akınmın dep men kalay ayta alamın,
23. Halkımnıŋ özi aytkanın kaytaladım.
24. ...Küpi kiygen kazaktıŋ kara öleŋn,
25. Şekpen javıp özine kaytaramın...

KAYDAN BİLSİN

1. "Körinbeysiŋ gazet pen jurnaldardan..."
2. Degen men söz estiymin tuvġandardan.
3. Jarkındarım!..
4. Janımdı kaydan bilsin
5. Jaksı jırdıŋ jolına kurban bolġan.

6. Kaydan bilsin jır jazuv kıyındığın,
7. Sokır jarmak ekenin sıyım bügin.
8. Kaydan bilsin, kele almay küyim bügin,
9. Sansıratıp ketkenin kuyın-künim.

10. Bilsin be dert ekenin til öneri,
11. Til öneri joġaltıp jibererin.
12. Tüsinsin be, dım tambay, kök aspanniŋ
13. Kurġakşılık jıldarı tünererin.

[85]

14. Kaydan bilsin...
15. Tuvıstar kaydan bilsin.
16. Oŋay emes ornatuv oydan müsin!
17. Boldıram dep bolmastı kıyalımmen,
18. Kaydan bilsin bitkenin kayran küşim.

19. ...Ov, meniŋ oyran-kusım, sayran kusım!
20. Oŋaşa öz bağıŋda sayrap jürsiŋ,
21. Bul ġalam seniŋ tiyttey jüregiŋde
22. Ne bolıp jatkandığın kaydan bilsin...

ATAMA

1. Ökpem de jok emes-av saġan meniŋ,
2. Nazımdı tıŋdaysıŋ ba?
3. Saġan keldim.
4. Ekevimiz ortaktasıp, üy salıp ek,
5. Kün şalmas teriskeyin maġan berdiŋ.

6. Ökpem de jok emes-av saġan meniŋ,
7. Josıksız kinäşilsiŋ – jaman jeriŋ.
8. Tözgisiz kılığıŋdı kırkıp tastap,
9. Tözimdi mineziŋmen kalar ma ediŋ.

10. Ökpem de jok emes-av saġan meniŋ,
11. Keyimesem, saġan min taġar ma edim,
12. Sarkılmas berekeŋdi ülestirip,
13. Sarkıtın saraŋdıktıŋ maġan berdiŋ.

14. Saraŋmın, saraŋmın men, saraŋmın men,
15. Saraŋmın savat aşıp, sanam kirgen.
16. Balaŋa sen kıymaġan berekeni,
17. Aksakal-av, aytşı oziŋ,
18. Tabam kimnen!?

19. ... Ökpem de jok emes-av saġan meniŋ,
20. Oylanşı, sen osınday adam ba ediŋ?
21. Bayağıday tizeŋe otırġızıp,
22. Bayağıday bolsaŋşı, panam meniŋ!?

[86]

JAZDIŊ TAŊI

1. Jarıktık,
2. Jazdıŋ taŋı-ay!
3. Jadırap, kanatımdı jazdım talay.

4. Ak tavġa asılġanda ak taŋ kelip,
5. Aşılġan ak şımıldık – makpal delik.
6. Ak sävle uyama kep uyıġanda,
7. Ak taŋġa kanatımdı kakkam kelip.

8. Askardıŋ Kün iligip säldesine,
9. Karaydı düniyege säl keşige,
10. Aydında – Jer men köktiŋ arasında,
11. Ak taŋnıŋ şomılġan sävlesine.

12. Kün – meni şomıldırġan asıl anam,
13. (Jan-jaġım ak monşaktar şaşıraġan).
14. Ak tavdıŋ bölep meni besigine,
15. Ak taŋnıŋ sütimenen asıraġan,
16. Kün – meniŋ asıl anam, asıl anam.

17. Jarıktık,
18. Jazdıŋ taŋı-ay belden askan!
19. Bavırın jerge baskan, şöldep aspan.
20. Kıya almay jaz tösegin – jar tösegin,
21. Kıyalap, bozaruvda Jer men aspan...

İŊİRDE

1. Beyvak,
2. Beymaza şak, abır-sabır.
3. Kızıl iŋir şekpenin jamılsa kır,
4. Kırġa şığıp, kızıktap kaytkan ġajap,
5. Kılığı bal jas kurbı tabılsa bir!

6. Jarılġansıp ağıŋnan, aktarılmay,
7. Aktarılġan oyıŋdı jatka burmay,
8. Jüre berseŋ, şirkin-ay, ünsiz-tilsiz,
9. Bayağı sol buyığı şaktarıŋday.

[87]

10. Jüre berse, şirkin-ay, keze berse,
11. Ünsiz-tünsiz bir-birin seze körse,
12. Öz-özimen kos sızık kosılatın,
13. Kosılmaska könbeytin meje kelse.

14. Aykuş-uykış zaryadtar dir etkende,
15. Tamır boylap, tok oynap jürekterde,
16. Ak monşağın aspan da şaşıp alıp,
17. Nur jamırap jönelse tünekterge.

18. Beyvak.
19. Beymaza şak, kızıl iŋir.
20. Kırkada ötken künniŋ kızıvı jür.
21. Janı jaksı jas kurbı kez keler me,
22. Jastık şaktıŋ eske sap kızığın bir...

BOZKARAĠAN

1. Bozkaraġan...
2. Kördiŋ be bozkaraġan?
3. Siren iyisi aŋkıydı boz daladan.
4. Bozkaraġan – tikenek, tikenge ösken
5. Siren gülin eşkim de kozġamaġan.
6. (Sonıŋ atı, bizdiŋşe – bozkaraġan).

7. Kara suvdıŋ jaġası bozkaraġan,
8. Bozkaraġan butaġın kozġama, adam,
9. Bozkaraġan işinde boyjetkenge
10. Bozbalalar bozarıp köz kadaġan.

11. Boyjetkender toyların jasarında,
12. Bozkaraġan janatın oşaġında.
13. Ätir iyisin äkelip aş avılġa,
14. Jelik berip turatın jeŋgeylerge,
15. Jer tübinde birevmen kaşarında!

16. Karasazdıŋ toġayı – bayran bağı,
17. Sayran bağın nelikten oyrandadı?!
18. ...Bozkaraġan gülin ap, hatka salıp,
19. Jiberuvşi ek tuvıska maydandağı.

[88]

20. Bozkarağan!
21. Armısıŋ, kasiyettim, bözge orağan!
22. Kayda älgi boyjetkeniŋ köz kadağan?
23. Kayda jeŋgem?
24. Soŋınan söz borağan...

AYHAY KÖKTEM

1. Tentek jaŋbır terezeni
2. Bıtıramen atıp tur.
3. Keneledi
4. Jer özegi,
5. Rakatka batıp kır.

6. Üderip kök,
7. Tünerip kep,
8. Alasurıp atkanday.
9. Alaburtkan, küreŋitken,
10. Alasapıran şaktardı-ay!

11. Kürkiretip,
12. Dürkiretip,
13. Mına kelgen köktem be?!
14. Sirkiretip,
15. Bürkip ötip,
16. Ätir şaşıp ketken be?

17. Alaŋım da,
18. Adamım da,
19. Jadıradı-av şalkıp bir!
20. Kırdan esken samalında
21. Ot iyisi aŋkıp tur.

22. ...Tentek jaŋbır terezemdi
23. Bıtıramen tur atıp.
24. Kandırayın kenezemdi,
25. Ayhay, köktem!
26. Tura tur!..

[89]

JAZ DA JETTİ

1. Kalkıydı,
2. Kalkıydı bult kazbavırlap,
3. Şınımen kelip kalġan jaz ba mınav?!
4. Toŋ urıp tabanımnan üsik şalıp,
5. Oypırmay, ölip kala jazdadım-av,

6. Sälem bermey tuvıska, bavırġa da,
7. Adırġa da bara almay, avılġa da,
8. Ayak basar jer kalmay, sansıratıp,
9. Kattı battı ötken kıs kabırġama.

10. Uksamadı köktem de köktemine,
11. Jılılık ta, nur da jok kökte mülde.
12. Sıysız konak sekildi jılıstı ol da,
13. Kelgeni de belgisiz, ketkeni de,

14. Mına kelgen jazım ba – ak taŋım ba?!
15. Kayta oralġan kusım ba baktarıma?
16. Karġıs aytıp otır ma karlıġaştar
17. Meniŋ jüdev keşegi şaktarıma?!

18. Ketpey, kelmey düniye tura alar ma,
19. Jaz da jetti-av, saġıntıp, tiri adamġa,
20. Jasıl şekpen jamılġan törem meniŋ,
21. Avıl-aymak, el-jurtıŋ din aman ba!

AYA MENİ, ARDAKTIM

1. Bilesiŋ be, kurmettim?
2. Arasında dürmektiŋ
3. Seni umıtıp ketkenimdi bilmeppi...
4. ...Endi, mine, oylanatın kün jetti,
5. Arasında dürmektiŋ
6. Äldekalay jürmeppin.

7. Köp närseni sezippin,
8. Sezippin de, tüyippin.
9. Birevlerden jerkenip, birevlerdi süyippin.

[90]

10. Birevlerden alasa, birevlerden biyikpin.
11. Akırı kep,
12. At basın saġan burdım, süyiktim.

13. Armanım da, ümitim de
14. Sende ekenin uġındım.
15. Jäbir körgen säbiydeyin bavırıŋa tıġıldım.
16. Uġındım men
17. Baskalarġa jok ekenin kunımnıŋ,
18. Aya, ardaktım, aya meni!
19. Aldıŋa kep jıġıldım.

20. Bilesiŋ be, ardaktım?
21. Saġan degen asılımdı ärkimderge arnappın.
22. Özimdi özim aldappın,
23. Keşesiŋ be, aruvaktım?
24. Kulıŋ bolıp kalmakpın.

SARIALA KAZ ORALDI

1. Sazġa tağı oraldı sarıala kaz,
2. Sarşa tamız tağı da bola ma jaz!
3. Kürik basar ak tavık külge avnasa,
4. Künge karap şakırar bala koraz,
5. Sarşa tamız tağı da bola ma jaz?!

6. Tutaskan bult aynalıp, ığıskanda,
7. Kün kürkirer batıstan, şığıstan da.
8. Äjemniŋ de baratın küni tuvar
9. Alıstağı jatbavır tuvıskanġa.
10. (İz salmadı, şirkinder, suvıskan ba?!)

11. Şilde tuvıp, tağı da jaz bola ma?
12. Akkuv uyktap, aydınġa kaz kona ma?
13. Kızdı avılġa künine kırık barıp,
14. Jelik payda bola ma bozbalaġa?

15. Salkın jaylav, samal jel, savmal bulak
16. Jatar ma eken köpirşip, tavdan kulap?

[91]

17. Bıyıl jazda tağı da kögere me
18. Bıltır küzde kuvarıp kalġan kurak?

19. Sarıvayım saluvdıŋ ne keregi,
20. Kögeredi, bäri de kögeredi!
21. ...Köp dosımdı joġalttım osı kısta,
22. Kelesi jaz, bilmeymin, ne beredi...

23. Sarıala kaz oraldı sazġa tağı,
24. Ak tırnalar aspandı bozdatadı.
25. Suksır kökek toġaydan suŋkıldasa,
26. Kay-kaydağı muŋımdı kozdatadı...

[92]

“ŞUVAĠIM MENİŊ” KİTABINAN
(1975 JIL)

KÜN UŞIP KELE JATIR

Taŋ atıp kele jatır,
Karsı al, janım!
Karsı al, janım!
Kanıp iş taŋ savmalın.
Keşegi ötken künmen örtep jiber
Ötkergen ökiniştiŋ bar salmaġın.

Ay, juldız abır-sabır aralasıp,
Tün ketti şımıldığın ala kaşıp,
Jarkın ömir jarıksız kaldı ma dep,
Kün uşıp kele jatır,
Dalaġa şık.

Terezeŋdi aş,
Ak sävle üyiŋe ensin.
Üyiŋe ensin,
Janıŋnıŋ küyi kelsin.
İzdeme köylegiŋdi, Kün sıylaġan
Şuvaktıŋ nurımenen kiyinersiŋ.

Şaşıŋdı jelpigende aymalap nur,
Ak sävle ak jüziŋde tayġanap jür.
Arlanbay ak tösiŋdi aşıp tasta,
Aydınında kanatın jayġan akkuv
Armanımen kosılsın aymalap bir!

[93]

JIL ÖTTİ

1. Bilmeymin, kün ötti me, jıl ötti me?
2. Bayağı bayız tappas jürek, mine,
3. Kün, aylar, jıldar ötti dür etti de,
4. Bir tamırı bolımsız dir etti de,
5. Bayağı jürek kaldı.
6. Jürek, mine.

7. Bayġusım uzatıp sap barlığın da,
8. Özi kaldı özinің handığında.
9. Kevde degen keremet sarayının
10. Jaŋa jıldık alavın jandıruvda,
11. Jaylap kana uzatıp barlığın da.

12. Jürek, mine,
13. Jan-jürek jür menimen,
14. Dürsilimen, eptegen kirbiŋimen,
15. Tünderimen, beymaza künderimen.
16. O, jalġızım!
17. Jabıkpay jür menimen.

18. Gürilindey aspannıŋ dür etti de,
19. Jıl ötti.
20. Jürek kaldı dir etti de.
21. Kün – ayġa, ay jıldarġa ilekti de,
22. Jıl ötti.
23. Jürek kaldı.
24. Jürek, mine!

* * *

1. Sen şakırsaŋ, men barmay,
2. Men şakırsam, sen kelmey,
3. Töbelesken jandarday,
4. Eregesken elderdey,

5. Ne körindi bizderge?
6. Nege bulay, apır-av?!
7. Birin biri izdevde
8. Bizdiŋ köŋil, batır-av!

[94]

9. Meyli jürek jılasın,
10. Tereŋdesin batkan muŋ.
11. Alavızdık sınasın
12. Aramızġa kakkan kim?

13. Renjittiŋ meni sen,
14. Renjittim men seni.
15. Ömirimniŋ örisi eŋ,
16. Özimnen de eŋseli.

17. Pay, pay!
18. Netken vayım!
19. Buldıraġan saġımday.
20. Köŋilimizdiŋ layın
21. Kurġatar jan tabılġay...

* * *

1. Suvık küz surġılt,
2. Surlanıp aspan, kün javġan.
3. Kün javġan şakta kaytatın edik kırmannan.
4. Köterip alıp
5. Ötetin edik suvlardan
6. Kızġaldak-kızdı jaŋadan ġana bür jarġan.

7. Bür jarġan jeri
8. Bultıyıp kana batkanda,
9. Moyınımızdı kolaŋ şaşımen japkanda,
10. Ottıktan uşkın şaşırap ketip ak kavġa,
11. Örtenüvşi edik,
12. Örtegen sol bir şaktarda.

13. Kılşa moyındı
14. Kıtıktap kızdıŋ bilegi,
15. Tıŋdaytın edi jüregiŋdi kep jüregi.
16. Kızdıŋ külkisi,
17. Suvdıŋ sıldırı, gül, egin,
18. Kelmeske ketken künderim tüske kiredi.

19. Ġumırı birge,
20. Taġdırı birge, birge arman,
21. Kayda kettiŋder,

[95]

22. Kızğaldaktar-av bür jarğan?!
23. Jalğız attanıp bara jatırmın kırmannan,
24. Rasında da, jalğan eken-av bul jalğan...

BOLADI DEP ARMANDA

1. – Al endi men akıl aytam,
2. Akıl aytam, taŋdanba.
3. Korlık üşin kelgen joksıŋ mına ömirge,
4. Jalğanğa.
5. Mına ömirde jüregiŋde,
6. Boyıŋda ıstık kan barda,
7. Bolmıstı da, bolmastı da
8. Boladı dep armanda!

9. Al endi men akıl aytam,
10. Akıl aytam, taŋdanba!
11. Mäziriŋe, äziriŋe, ävleki bop,
12. Aldanba!
13. Şığatuğın künderge de,
14. Atatuğın taŋdarğa
15. Ümitpenen karağaysıŋ jüregiŋde jan barda.

16. Öter, keter, öter, keter...
17. Deymiz ğoy biz muŋayıp.
18. Deymiz dağı, jamaymız kep bir ayıpka bir ayıp.
19. Otandastar, oylayıkşı, oyımızğa layık,
20. Kulasak ta tek biyikten,
21. Kuzğa barıp kulayık!

22. Bıksıp jaŋğan kolamta emes,
23. Artımızda şok kalsın.
24. Bolaşaktıŋ oşağında
25. Biz tutatkan ot jansın.
26. ...Ey, Bolaşak!
27. Ey, Bolaşak! Oşağıŋda ot jansın!
28. Mümkin, bizdi umıtarsıŋ...
29. Kim biledi?..
30. Joktarsıŋ...

[96]

* * *

1. Bir öleŋi – bir eldiŋ murasınday,
2. Jır jaza almay jürmin men Rasulday.
3. Rasulday...
4. Bağım da jür aşılmay,
5. Kusbegiŋiŋ kolında laşınday.

6. Tanılmasa sırımen, kırımenen,
7. Tanılmay-ak ketsinşi kurıp öleŋ!
8. Rasulday men dağı jırlar jazsam,
9. Rasuldı tonağan urı der eŋ...

10. Rasulday bola alman!
11. Jırım bölek!
12. Özimniŋ ünim kerek, tilim kerek.
13. Özgeni de öziŋdey süygen edim,
14. Öz akının tabadı tübinde kep.

15. Men tavlıkpın –
16. Kırannıŋ balapanı.
17. Mağan dağı tavımnıŋ tanı atadı.
18. Karapayım kaltkısız jırlarımdı
19. Kajetine öz halkım jaratadı.

20. Men äzirge bola almay Rasulday,
21. Bağım, janım – barlığı jür aşılmay.
22. Alınadı tomağam, ketem uşıp,
23. Kusbegiden kutılğan laşınday.

MEN DAĠI ÖLEŊ JAZBAYMIN

1. Men dağı öleŋ jazbaymın ermek üşin,
2. Ermek üşin, nemese ölmev üşin.
3. Jazsam, jazam jırdı men, jasırmaymın,
4. Jaralı jürekterdi emdev üşin.

5. Ermek üşin belgili jırlamasam,
6. Ermek dese, el, meyli, tıŋdamasın.
7. Ötsem boldı arkalap adamdardıŋ
8. Kuvanışın, şattığın, muŋ-nalasın.

[97]

9. Kuvat alıp Abaydıŋ til-küşinen,
10. Jır jazamın Abaydıŋ ülgisimen.
11. Abay bolıp tabınsam bir kisige,
12. Abay bolıp tüŋilem bir kisiden.

13. Ölmev üşin – kulkındı jemdev üşin,
14. Men dağı öleŋ jazbaymın ermek üşin.
15. "Jazdım ülgi jastarğa bermek üşin",
16. Abay jakkan bir sävle sönbev üşin.

AKIN İNİGE

1. Şoktığına er batkan, kaykaŋdağan,
2. Men – bir bäyek jorğamın baypaŋdağan...
3. Külesiŋ-av,
4. Külesiŋ... Saytan bala,
5. Sen ayt meniŋ oyımdı ayta almağan.

6. Umtıla ber urınbay kuzat-jarğa,
7. Men süringen söreden uzap bar da,
8. Uvat, meyliŋ, janımdı sızat şalğan,
9. Birak meniŋ jırıma tuzak salma!

10. Jırım meniŋ – jalğızım, jan davısım.
11. Jan davısım joktağan ar namısın,
12. Ar-namısı taptalıp kalmav üşin
13. Arpalısıp, älsirep kalğanı üşin...

14. Akın bolsaŋ, almas bol taypalmağan!
15. Sen ayt meniŋ oyımdı ayta almağan.
16. Karapayım jırımnıŋ dänin al da,
17. Kavızın, Saytan-bala,
18. Kaytar mağan.

[98]

AŊSA, JANIM

1. Men tileyin.
2. Jarkınım, sen de tile:
3. Jaksılık ornasın de Jer betinde.
4. Akkuv tile aydınnıŋ kelbetine,
5. Aydın tile akkuvdı terbetüvge.

6. Men aŋsaymın.
7. Sen dağı aŋsa, janım,
8. Jaksıdan jaylap esken jan samalın.
9. Aŋsa, janım,
10. Zarığıp, şarşa, janım,
11. Kalsa da kanşa ġumır, kanşa amalıŋ.
12. Aŋsa, janım!

13. Men sağınam.
14. Sen dağı sağın, janım,
15. Adamnan tek jaksılık tabılġanın,
16. Aşuvsız, ala közsiz bavırlardıŋ
17. Aŋsaymın alkam-salkam kavımdarın.

18. Köŋilim bolsa dağı kanşa jarım,
19. Solarmen bilinbeydi şarşağanım.
20. Jaksıdan jaylap esken jan samalın,
21. Jabıkpay aŋsa, janım,
22. Aŋsa, janım!..

MÜYİSTE

1. Selk etip, sekem alıp karadıŋ-av,
2. Kay tavdıŋ kiyigi ediŋ, karağım-av?!
3. Töbeŋde şır aynalıp bala kıran,
4. Müyiste mergeni bar kala mınav.
5. Sondıktan sekem alıp karadıŋ-av.

6. Kel.
7. Meniŋ kasıma kel, kasıma kel,
8. Jeŋdirip üreyiŋdi, basıla gör,

[99]

9. Suluvlıkka suktanġan jat közderden
10. Jalt etken janarıŋdı jasıra ber.
11. Panala,
12. Kasıma kel, kasıma kel.

13. Ot-suvı, otavı ırġın jatkan kırdan
14. Nendey küş seni munda attandırġan?!
15. Abaylap, adımıŋdı saktandırġan,
16. Bul maŋġa nesin keldiŋ kakpan kurġan?!
17. Arman ġoy seni munda attandırġan?!

18. Ümitiŋ, armanıŋ da – bäri kalıp,
19. Avıldı oylap kur beker nalımalık.
20. ...Jetkizip tastayın ba tavıŋa alıp,
21. Kunıŋdı, kuralayım, tanı barıp.

22. Karaġım-av, kay tavdıŋ kiyigi ediŋ?!
23. Sırtıŋnan karaymın da, süyinemin.
24. Ġayıp bolıp kay jakka baratırsıŋ,
25. Äldebir dombıranıŋ küyi me ediŋ?!

KIZ SIRI

1. Kök belderge şık tunġanda,
2. Şıktım bir kün dalaġa.
3. Künmen birge şıktıŋ aldan,
4. Şıktıŋ aldan, jan-aġa.

5. Kır astınan şuvak şaşıp,
6. Kele jattı Kün şıġıp.
7. Omıravġa kulap şaşıp,
8. Kıyılıp em kımsınıp.

9. Äldekalay bir karadıŋ
10. Men otırġan kıratka,
11. At suvardıŋ jılġadaġı
12. Jıltıraġan suvatka.

13. Jasılmenen boyaġanday
14. Körkem boyav jan-jaktı.

[100]

15. Taŋġı uykıdan oyana almay
16. Talıksıġan tav jattı.

17. Tav süvreti janarımda,
18. Tamaşalap, köp turdım.
19. Jäne de bir karadıŋ da,
20. Sen ärige bet burdıŋ.

21. Javkazınday aşılmaġan,
22. Aşılmaġan edim men.
23. Bäri ötti ġoy...
jasırma, aġa,
24. Şoşıtayın dediŋ be?

25. Dediŋ be, älde demediŋ be?!
26. Mümkin nazar salmadıŋ.
27. ...Endi kaytıp köremin be?!
28. Eŋ alġaşkı armanım.

29. Armanımdı bilmediŋ ġoy,
30. Bilmediŋ ġoy, momın jan.
31. Birge edim ġoy, bilmediŋ ġoy,
32. Ne keledi kolımnan?..

33. Karay almay el betine,
34. Senen ġana sır baġıp,
35. Karapayım kelbetiŋe
36. Karavşı edim urlanıp.

37. Solay, solay kün keşken em,
38. Seni saktap sanama.
39. Kezdespegen, tildespegen,
40. Koş, aman bol, jan-aġa!

[101]

KARA ŞALĠI

1. Jetelep sonav jıldar kara şaldı,
2. Karasazda jürüvşi eŋ, kara şalġı.
3. Kara şalġın işinde kart pen seniŋ
4. Talay-talay körip em tamaşaŋdı.
5. Kalıpsıŋ ġoy kaŋırap, kara şalġı.

6. Tübeginen tük koymay Karasuvdıŋ,
7. Kart ekeviŋ kanşama alasurdıŋ.
8. Kanşama ret kapırık kün ötkerip,
9. Tün jamılıp, kanşama taŋ asırdıŋ,
10. Kürkede, jaġasında Karasuvdıŋ.

11. Oydıŋ, kırdıŋ şalġındı bökterinde,
12. Oyın salmay sen de endi ketkeniŋ be?
13. Bir jark etip kaluvşı eŋ ak almastay,
14. Bir-bir janıp kum kayrak ötkeninde.
15. Sen dağı pensiyaġa ketkeniŋ be?!

16. Attandırıp kelmeske kara şaldı,
17. Kaŋıraġan korada kara şalġı.
18. Uŋġısınan sırıġın suvırıp ap,
19. Tamızıkka kelini jaġa saldı.
20. Kala berdi tat basıp kara şalġı...

ESKİ JURTTA

1. Aytsaŋşı, köke-av, kay maŋda
2. Orını meniŋ üyimniŋ?
3. Kanıp eŋ talay ayranġa
4. Kolınan äjem Tıyınnıŋ.
5. Orını kayda üyimniŋ?

6. Aytsayşı, köke-av, kay maŋda,
7. Mekeni tuvıs bavırdıŋ?
8. Attanġan oziŋ maydanġa
9. Orını kayda avıldıŋ?

10. Kay maŋda, köke-av, kay maŋda,
11. Körsetşi bizdiŋ köşeni?

[102]

12. ...Pişeni pisken jaylavda
13. Sap-salkın samal esedi.

14. Jurttarın izdep kavımnıŋ,
15. Vakıt biraz tekke ötti.
16. Orınına bizdiŋ avıldıŋ
17. Joŋışka şığıp köktepti.

18. Atızdarğa arık bop,
19. Özgerip ketken jılğa da.
20. Özgeristerge karık bop,
21. Özgermey tav tur bir ğana.

22. Kay maŋda edi?!
23. Kay maŋda?!
24. (Ekevimiz birdey aŋırdık).
25. Eski jurt – kazir jaylav da,
26. Jan-jağı şalğın, şabındık...

KETEYİKŞİ BİR JAKKA

1. Barayıkşı jılğağa,
2. Barayıkşı jılğağa.
3. Barayık ta jılğağa,
4. Tebeyikşi sırğanak.

5. Barayıkşı suvatka,
6. Şığayıkşı kıratka.
7. Şığayık ta kıratka,
8. Böleneyik şuvakka.

9. Ayaz urğan akpanda
10. Avnayıkşı ak karğa.
11. Kaytayıkşı bir barıp
12. Kayran bala şaktarğa.

13. Barayık ta jılğağa,
14. Tebeyikşi sırğanak.
15. ...Ak kümbezder – äjeler
16. Alıs jatkan tur karap.

[103]

SAĠAN KARAY BARADI UŞIP

1. Ey, asılım, bilesiŋ be?
2. Sen alıska ketkende,
3. Älsin-älsin barıp turdım sen jüretin kök belge.
4. Bilesiŋ be?
5. Esiŋde me?
6. Elegizip köktemde,
7. Uzak-uzak karavşı eŋ ġoy uzaktaġı bökterge.

8. Keşikpey-ak körem dep eŋ,
9. Kelem dep eŋ juvırda.
10. Eleŋdep em...
11. Beker eken, tek jubatuv – munıŋ da.
12. Mine, köktem, äne, saġım,
13. Saltanatın kuruvda,
14. Baġım ba älde,
15. Saġınış pa?
16. Közden uşkan nurım ba?!

17. Äldekalay akşa bulttan
18. Kulap tüsti bir tamşı!
19. Ey, asılım!
20. Aŋsadım ġoy, elge moyın bursaŋşı?
21. Täŋirimdey tabındırıp,
22. Karsı aldımda tursaŋşı?
23. ...Anda-sanda avdarılıp, ağıp tüsip bir tamşı,
24. Saġan karay baradı uşıp oramalım bir şarşı...

[104]

“ŞOLPAN” KİTABINAN
(1984 jıl)

SAHARANIŊ ŞUBIRĠAN TÜYELERİ

1. Tünde meniŋ tüsime jiyi enedi
2. Saharanıŋ şubırġan tüyeleri.
3. Tüyeniŋ örkeşinde jır botalap,
4. Tüyeniŋ bozdavınan küy öledi.

5. Uksamaydı jasavlı kerüvenge,
6. Körinbeydi seriler, periler de.
7. Aspan, muhiyt arkılı katınasıp,
8. Kerüvennen adamdar jerigen be?!

9. Kön tabanın küydirsin, örtesin ne,
10. Könedi bärine olar Jer tösinde.
11. Kim aytar algebra tuvġan jok dep
12. Osınav tüyelerdiŋ örkeşinde.

13. Tüyeler – alıs sapar joldıŋ bası.
14. (Kumġa olardı iyesiz kor kılmaşı!)
15. Tüye degen – kötergiş krandardıŋ
16. Közi tiri köne bir formulası.

17. Sütin işip, şuvdasın kiye jürip,
18. Kasterleyik tüyeni süye bilip.
19. Tüyeler...
20. Tüyelerdi tiri ustayık,
21. Barmaspız bolaşakka tüye minip.

22. Ekitalay künderde iyeleri
23. Azap-sorın atanġa tiyep edi,
24. Atanına arkasın süyep edi.
25. ...Atan bayġus nesine süyenedi?!
26. Sondıktan ba, tüsime jiyi enedi
27. Saharanıŋ şubırġan tüyeleri.

[105]

JANARSIZ ADAM KELEDİ

1. Topsası jumır tobılġı tomsarıp alıp keledi,
2. Tolayım mına tirlikti tobılġı tayak köredi.
3. Tolġanıp jürgen beybakka tobılġı tayak til bitse:
4. – Aldıŋda or bar, ayavlım, beri jür, beri! – der edi.

5. Körinbey oġan köktem tur,
   körinbey nur nur sebelep,
6. Top kızdar ötip baradı –
   toptanıp uşkan köbelek.
7. Janarsız adam keledi attay da almay jaksılap,
8. Tozığı jetken asfal'ttı tobılġımenen şegelep.

9. İzdeydi közin basınan, izdeydi közin ayaktan,
10. İzdeydi közin kolınan, izdeydi közin tayaktan.
11. Janarsız adam keledi...
    janarlı beykam tirlikten
12. Janarın davlap,
    düniyeni
    tayakpen türtip oyatkan.

BASIMNAN KORKAM

1. Men basımnan korkamın atom ba dep,
2. Bir älemet jasalıp jatır ma dep.
3. Munday dağı surapıl tap bolar ma,
4. Özi bolġan özimen pakırġa kep.
5. Men basımnan korkamın atom ba dep.

6. Belgisiz elementter mıyımda oynap,
7. Mıyım kaynap baradı, mıyım kaynap.
8. Belgisiz ġalamdarġa meken bolıp,
9. Öz deneme öz basım buyırmay ma?!

10. Bul ġalamnıŋ tübine jetetindey,
11. Sumdık-sumdık sınavlar ötetindey.
12. Men basımnan korkamın, men bolmasam,
13. Atom – mıyım jarılıp ketetindey.

[106]

14. Jürgen jan em bayımay, tapşınsınbay,
15. Saraŋ boldım ertegi baksısınday.
16. Basım kaldı jasırın poligon bop,
17. Özim turmın maktavlı sakşısınday.

18. Men basımdı jasıram, jasıram kep,
19. Mıyımdağı sınavlar basılar dep.
20. Men mıyıma senemin, ajal bolmay,
21. Düniyege şuvak bop şaşılar dep!

* * *

1. Tabiyġat,
2. Janımdı alsaŋ,
3. Alşı meniŋ.
4. Bir tüyir jerge tüsken tamşıŋ edim.
5. Mukaġali joġalsa kayter deysiŋ,
6. Artımda kalsın jerim,
7. Kalsın elim.

8. Men de bir jürip ketken sağımdaymın,
9. Kaldır dep,
10. Saġan, sirä, jalınbaymın,
11. Mäŋgilik mekenime jetüv üşin,
12. Künine kanşama ret adımdaymın

13. Kim bilsin
14. Kanşama äli şırkarımdı,
15. Kim bilsin
16. Kay küni kırkarıŋdı.
17. Mukaġali joġalsa kayter deysiŋ,
18. Joġaltpasam bolġanı urpaġımdı.

[107]

KEŞİRGİN DALA

1. Kögende kozı,
2. Jelide kulın baylavda.
3. Jeroşak bıksıp,
4. Kazanda bağlan kaynavda.
5. Kazakı üydiŋ kayıra türip irgesin,
6. Kayġısız, kamsız otıruvşı edim jaylavda.

7. Sapsarı kımız sarkılmavşı edi keseden,
8. Otıruvşı edim, kögerip, şalkıp kösegem.
9. Oŋımnan Ayım, juldızım tuvıp solımnan,
10. Bakıttı ekem jaralġan erek peşenem.

11. Ol dağı ötti...
12. Onı da mise tutpadım,
13. När aldım, birak näsilge ol da jukpadı.
14. Kalaġa keldim,
15. Tas üyde turmın, tamaşa!
16. Tavıktıŋ eti, jüzimniŋ suvı jutkanım.

17. Tamaşa kala!
18. Obalı boska ne kerek.
19. Kuyıskan örip, jatpaymın taġa şegelep.
20. Alıp kalanıŋ azdaġan şuvı bolmasa,
21. Kızıl da jası, kım-kıyġaş äsem töŋirek.

22. Kalada mınav turmıs ta eren, küy de eren,
23. Körmesti körip, bilmesti bilip, üyrenem.
24. Säl ġana janım kıynala kalsa, dürligip,
25. Düniyeniŋ bärin şakırıp alam üyge men.

26. Dert deytin dert jok,
27. Dertsiz de kajıp, avırdım.
28. Em bolar ma eken tütini tuvġan avıldıŋ?!
29. Kayırımdı kala,
30. Keşirgin meni, kayteyin?!
31. Jatayın barıp tösinde askar tavımnıŋ.
32. Keşirgin meni,
33. Kök jaylavımdı sağındım!

[108]

SAP-SARI JAPIRAKTAR

1. Sap-sarı japıraktar...
2. Sap-sarı japıraktar...
3. Savdırap kulap jatır atırapka.

4. Birevdiŋ janarında,
5. Birevdiŋ tabanında
6. Sap-sarı japıraktar joġaluvda.
7. Kavsaġan kaŋkası tur aġaştardıŋ,
8. Jasıl bak tonaluvda, tonaluvda.

9. Estilmey kustıŋ äni,
10. Estilmey kustıŋ äni,
11. Jalġannıŋ ketti säni, uştı güli.
12. Sırġasınan ayrılġan ak kayıŋnıŋ
13. Basına bar ġalamnıŋ tüsti muŋı.

14. Sap-sarı japıraktar,
15. Sap-sarı japıraktar,
16. Savdırap kulap jatır atırapka.

ÜNSİZDİK

1. Bäri de ünsiz.
2. Ünsiz aspan, ünsiz jer,
3. Ünsiz orman, ünsiz tavlar, ünsiz köl.
4. Men de ünsizbin, därmenim jok kürsiner.
5. Ünsiz kevde...
6. Ünsiz jürek dürsilder.

7. Bäri da ünsiz...
8. Bärinde bir surak bar,
9. Ünsiz avıl.
10. Ünsiz janıp tur ottar.
11. Ünsiz ziyrat uyktap ünsiz kıratta,
12. Ünsiz aġıp bara jatır bulaktar.

13. Nege ünsiz?!
14. Ne köringen bul maŋġa?

[109]

15. Ünsiz küzde ünsiz tirlik tınġan ba?
16. ...Bir maşina ünsiz anız üstimen
17. Ünsiz zuvlap bara jatır kırmanġa...

* * *

1. Adalmın dep, arammın dep ayta alman,
2. Adaldıkpen birge oyladım, bir küldim.
3. Aramdıktıŋ kemeside şaykalġan
4. Tentek bolġan tayınşaday dilgirdim.

5. Adalsıŋ dep köŋilimdi köpsitpe,
6. Adaldıktı ala kelgem anamnan.
7. Aramsıŋ dep ömirimdi öksitpe,
8. Jumır bastı pende bolıp jaralġam...

9. Adaldığım, aramdığım baykalġan,
10. Jırım meniŋ – sırım meniŋ – şar ayna.
11. Adalmın dep, arammın dep ayta alman,
12. Sen surama, jaray ma?

ORTA JOLDA

1. Köŋil de päs, päs kevde,
2. Aeroportta daŋ-duŋmen
3. Zatım ketti Mäskevge,
4. Aktöbede kaldım men.

5. Aldan şığıp dostarım,
6. Tosa berdi tostağın.
7. Usınġasın tostağın,
8. Siltep-siltep tastadım.

9. Adal as pen köŋilin
10. Kalay kıyıp ketersiŋ.
11. ...Ayhay, meniŋ ömirim,
12. Armansız-ak ötersiŋ!

13. Mağan jok-tın jat, duşpan,
14. Bäri bavır, tustasım.

[110]

15. Kalıp koydım ak kustan
16. Aktöbede, kıskası.

17. Köŋil, nege muzdadıŋ?
18. Asıkpa äli, jetersiŋ.
19. Kazaġıŋnıŋ tuz-dämin
20. Kalay kıyıp ketersiŋ

21. Karsı alar ma bir adam,
22. Sonav alıs şalġayda.
23. Mına köŋil, mına däm
24. Bola ma alda, bolmay ma?!

25. Birge külip, jılaskan
26. Päk köŋilder bir jürsin.
27. ...Mına dala, mına aspan
28. Kıymay tur ma, kim bilsin?!

29. Ökingenmen önbeydi,
30. Akılıŋdı tavıspa!
31. Jibergisi kelmeydi
32. Dalaŋ seni alıska.

33. Erte turıp, kam jasa,
34. Saparıŋdı jalġavġa.
35. Ökinbegey, aldasa,
36. Ökinişti armanġa.
37. Opık jeme, arlanba
38. Orta jolda kalġanġa!

39. Janım nege küyzeldi?!
40. Jazdıŋ taŋı ata gör.
41. ...Juvsan menen iyzendi
42. İyiske de, jata ber...

[111]

ESKİ ÄNDİ, ŞEŞE, KOZĠAMA!

1. Boskanda el-jurt bozdaġan
2. Eski ändi, şeşe, kozġama!
3. Elestep maġan ötedi
4. Kulazıp jatkan boz dala,
5. Eski ändi, şeşe, kozġama!

6. Kızda da, kırşın ulda da
7. Ulıġan netken muŋ-nala?!
8. Küŋirengen netken kuv dala?!
9. Eski ändi, şeşe, kozġama?!
10. Ölmesin deseŋ birjola,
11. Eskiniŋ ornın tırnama!

12. (Jamandık körmey östim men)
13. Küŋirenbe, şeşe, eski ünmen?!
14. Küŋirentpe mına dalanı
15. Azalı kerüven, köş jürgen.
16. Küŋirenseŋ, şeşe, eski ünmen,
17. Jetikat jerdiŋ astınan
18. Babamnıŋ davsı estilgen.
19. Küŋirenbe, şeşe, eski ünmen!

* * *

1. Kapırık bäri:
2. Köŋilim de meniŋ kapırık,
3. Emender anav,
4. Japıraktarı şaşılıp,
5. Kayıŋdar, äne,
6. Böksesin jerge batırıp,
7. Ah urıp bäri,
8. Aŋsaydı nöser şakırıp.

9. Avtobustar da,
10. Tramvaylar da tur janıp,
11. Samalġa şöldep,
12. Sayanı kuvıp jür halık.
13. Üp etken jeldi tutkındap alıp däv üyler,

[112]

14. Demimen ıstık
15. Trotuarlardı tur karıp.

16. Kapırık bäri:
17. Aspan da, jer de kapırık,
18. Avır bir tozaŋ
19. Älemdi tur-av japırıp.
20. ...Oŋaşa ketip,
21. Aynabulakta otırıp,
22. Sıra işsem be eken,
23. Jumekenderdi şakırıp...

* * *

1. Ökpeletti dey alman ömir meni,
2. Keybir oyım uşkanda köŋildegi,
3. Salavat bop, sal denem jeŋildedi.

4. Kuvanttı da dey alman ömir meni,
5. Kezbe bulttay key oylar kögimdegi
6. Nöserletip, kayteyin, tögilmedi.

7. Ökpeletti dey alman ömir meni,
8. Bardı-joktı bölistim elimdegi,
9. Sonı kördim, körse eger elim neni...

10. Kuvanttı da dey alman ömir meni,
11. Köp nesibem kunıġa jelinbedi,
12. Jaltak-bakıt jalt etip körinbedi.

JAMAN ÖLEŊ

1. Bäribir karavılġa ilingensiŋ,
2. Bilgiştiŋ aytuvınşa “bülingensiŋ”.
3. Jaman öleŋ jazayın Petefişe,
4. Jamandasın bilgişim, künin körsin.

5. Jaman öleŋ jazayın mınaday dep,
6. Torı menen jiyrendi kuladay dep.
7. Aytayınşı kulandı kuralay dep,

[113]

8. Tüsinbeydi teŋesem Hantäŋirdi
9. Kaġıp koyġan Tyan’-Şan’ġa sınaday dep.

10. İzdestirip jer-kökten karayın da,
11. Keremet bir teŋevdi tabayın da,
12. Bilgişime bereyin, ne der eken,
13. Ak kaġazġa ak boyav jaġayın da.
14. Körer me eken kaysıbir kara şaştıŋ
15. Kümis talşık turġanın samayında.

16. Tüsiner me ne ekenin bak pen nala,
17. Boya deydi jalġandı akpen ġana.
18. Sezer me eken bilgişim, kaydam, kaydam,
19. Turatının almasıp ak pen kara.

20. Kızıl men kök, küreŋ men sarılardıŋ
21. Biler me eken bir jerden tabıların.
22. Sezer me jır akının saġınarın,
23. Saġınarın akının janı jarım,
24. At jalınan mal tapkan bir bilgiştiŋ
25. Janı jarım akındı torıġanın.

26. Maġan jat kur kuvanış, aram kaygı!
27. (Bilip turmın, bilgişim jamandaydı...)
28. Kalay şalsam eken dep eski dosım,
29. Küni-tüni tınıştık taba almaydı.
30. ..Ayta kelip adam men zaman jaylı:
31. – Akın öldi, öldi, – dep habarlaydı,
32. (Kandidat bop saparın tämamdaydı...)

33. Öz älinşe ärkim de samġap kalar,
34. Öz änimen ärkim de sarnap baġar.
35. Jaman öleŋ köp mende, kaviptenbe,
36. Jamanda da, akıŋdı al, ä, bätşaġar...

[114]

ÖZİMNİŋ ESEBİMŞE

1. Özimniŋ esebimde,
2. Men bıyıl kırıktıŋ besevinde.
3. Kim biledi...
4. Endigi kalġan ömir
5. Neşe jılġa jeterin,
6. Neşe, künge.
7. Umıt bolıp esebiŋ, ösegiŋ de,
8. Uyktap ketsem bolġanı tösegimde,
9. Kırıktıŋ besevinde.

10. Adal edim,
11. Artınan “aram” boldım,
12. Adam edim,
13. Akırı “nadan” boldım.
14. Jıyılıp bul jalġannıŋ jamandığı,
15. Akırı maġan kondı.
16. Jaman boldı...

17. Aytıŋdar,
18. Kaysısıŋ bar ardaktaġan,
19. Tarazığa teŋ koyıp, salmaktaġan?
20. Basılġan maŋdayıma karġıs taŋba,
21. Karavġa jan batpaġan.
22. Japalak emespin men jalbaktaġan,
23. Kıranmın eki közin kan kaptaġan!

* * *

1. Katıgez kaysıbir saġatta
2. Ömirdi keledi tastaġıŋ.
3. Sonda da ümitti joġaltpa,
4. Karalı künderden kaşpaġın.

5. Sabır et, toktav kıl,
   şeşe bil,
6. Taġdırıŋ uvlı oġın joldasa.
7. Öziŋ-ak oylaşı, nesi ömir,
8. Kuvanış, kaygısı bolmasa.

[115]

9. Kay jerde tirşilik, ömir bar,
10. Sol jerde kuvanış, kayġı da.
11. Bolsa da aldıŋ kuz, artıŋ jar,
12. Töze bil, ömir sür, aynıma.

* * *

1. Ne kelip, ne ketpegen bul ġalamnan,
2. Suv tartılġan teŋizden, jılġalardan.
3. Neler urpak attanġan kuvġan arman,
4. Ne bar deysiŋ ömirge tulġa bolġan,
5. Ne kelip, ne ketpegen bul ġalamnan.

6. Vakıttı toktatar şamaŋ bar ma?
7. Bäri ötedi: dävirlir, zamandar da.
8. Meniŋ janım aşıydı mına ömirdi
9. Ötpeytindey köretin adamdarġa!

10. Ötedi ġoy...
11. Ötedi barlığı da,
12. Kün arkalap ketedi taŋdı mına.
13. Meniŋ janım aşıydı barlığına:
14. Taŋ nurına adamnıŋ taġdırına.

15. Meniŋ janım aşıydı ötkenderge,
16. Jaŋa ġana ömirge jetkenderge.
17. Uran jazıp aspanġa koysam ba eken,
18. Endi sender ömirden ötpeŋder dep.

SABIRHANĠA

1. Kızılkumda izimiz kalar ma eken,
2. İzdegen jan bizderdi tabar ma eken?

3. Adasarmız, adassak, karamay-ak,
4. Kel, ekevimiz kezeyik jalaŋ ayak.

5. Kasiyettep kadirli jerimizdi,
6. Kaldırayık,
   basayık mörimizdi.

[116]

7. Ävestemey äldekim salġan izdi,
8. Özimizşe sızayık taŋbamızdı.

9. Adasarmız mıktasa kum şağılda,
10. Tınığarmız Kızılkum kursağında.

11. Tek izimiz...
İzimiz öşpese eken,
12. Kuyın turıp,
kum basıp, köşpese eken.
13. Öşse, öşer, öşkenge karamay-ak,
14. Kızılkumdı kezeyik jalaŋ ayak.

15. Kızılkumda izimiz kalar ma eken,
16. İzdegen jan bizderdi tabar ma eken?..

TÖLEGENGE

I

1. Tuŋğış kördim ölgenin şın akınnıŋ,
2. Kızarıp battı erteŋgi şığatın Kün.
3. Torġay-öleŋ şırıldap bara jattı
4. Avzında ajal deytin surapıldıŋ.

5. Torġay-öleŋ ölmedi, aman kaldı.
6. Äketti ajal...
7. Jır emes, adamdı aldı.
8. Bir ömirdiŋ dastanı bastaldı da,
9. Şort üzildi,
10. Şop-şolak tämamdaldı.

11. Karalı lek.
12. Bozğıl şaŋ şubatıldı.
13. Bara jatır jerlevge şın akındı.
14. Marjan jırdıŋ möp-möldir bir tüyiri
15. Kumġa tüsip ketti de, uvatıldı.

16. Tuŋġış kördim kaytkanın şın akınnıŋ,
17. Katalı-ay jıl deytin surapıldıŋ!
18. Suŋkar tösi tompıyıp karsı karap,
19. Karşıġaday kırşıldap turatın kim?!

20. Endi jok azamatım, aymaŋdayım,
21. Jok boldı kumġa siŋgen ayrandayın.
22. Asıġıs, ılġıy jortıp jürüvşi edi,
23. Betpaktan suv izdegen jayrandayın...

II

1. Barmaŋdar akındı jurt jerlegende,
2. Körmeŋder kördiŋ avzı jabılġanın.
3. Köterip sender onı kelmegende,
4. Kömüvsiz kalmaydı ġoy, bavırlarım!

5. Kömbeŋder!
6. Topıraktı tastamaŋdar!
7. Jabıla toltırıŋdar kumdı uranı.
8. Akındı kömsin bilmes baska jandar,
9. Basına barmaŋdar da, kurbıları!

10. Et jürektiŋ ezilmes kezi me bul...
11. Jılay bilseŋ, şın jıla!
12. Jasıma tek,
13. Kezek kütip turġanday sezine bil,
14. Aldıŋdaġı apannıŋ basına kep.

[118]

SERGEY ESENİNGE

Äy, Sergey!
Sergey, Sergey, Sergey, Sergey!
Tüstim-av sergeldeŋge men de sendey.
Avlakka, tım avlakka kettim bilem,
Janı aşıp, akıl bergen elge senbey.

Men dağı sol jaktanmın,
Avıldanmın,
Avıldıŋ avruvımen avırġanmın.
Öziŋdi Mäskev kalay kabıldasa,
Almatı meni solay kabıldadı.

(Meniŋ de ökindirer ötkenim köp)
Atka mindim, alısıp, teppedim dop.
Men dağı maldı süyem, iytti süyem,
İnimniŋ maŋdayınan şertkenim jok.

Şarşağanda şıyrıġam şarap işip,
Sağan uksap meniŋ de janadı işim,
Kulağıma sıbırlap “kuran” okıp,
İyekteydi meni de “Kara kisi”.

Men de sendey, Serega, künädamın,
Jır azabın tartamın, til azabın.
Tuvġan avıl, tuvġan jurt kayda barsam,
Kayda barsam – kasımda Ryazanım...

Äy, Sergey!
Sergey, Sergey, Sergey, Sergey!
Bir avıldan ekenbiz men de, sen de.
...Basım sınıp baradı, basım sınıp,
Jöndesem de bolmaydı, emdesem de.

[119]

ŞÄMİLGE JAZĠAN HATTARDAN

1

1. Şämil-av!
2. Hal-jayımdı bilsiŋ edi,
3. Bilmeymin kayterimdi...
4. Kim senedi?
5. On jetimde öşirip alġan otım
6. Kaytar eŋ kayta karıp jürse meni?

7. Bir dertke uşıradım, bul künde men
8. Koştastım savığımmen, külkimmenen.
9. Jüregim jerik bolġan jaġdayı bar,
10. Bir päle jatır bilem bülkildegen.

11. Intığıp ıŋkılmenen, küŋkilmenen,
12. Jetkizip aytuv kıyın kur tilmenen,
13. Bügin maġan jıyırma kerek bop jür,
14. Aldında hor kızınıŋ irkilmegen.

15. Belgili saġan meniŋ mavbastığım,
16. Sabırsız avzı küygen albastımın.
17. Kesemdi aldımenen ürlep alam,
18. Issı şaydı avzıma almas burın.

19. Oylasam, talay-talay kır basıppın,
20. Dosım dep, “doŋızben” de muŋdasıppın...
21. ...Şämil-av!
22. Kalıŋ dostan kalġan sen eŋ,
23. Kaytemin?
24. Ġaşıkpın men,
25. Şın ġaşıkpın!!!

26. Ġaşıkpın!
27. Ġaşıkpın dep bildirmedim,
28. (Belgili: bildirgenim – büldirgenim).
29. Jark etip jaydıŋ otı şaşılġanda,
30. Jalt etip karavġa da ülgirmedim...

[120]

2

1. “Dostardıŋ” ortasına tüsip kaldım...
2. (Şämil-av!
3. Osı meni uşıktar kim?)
4. Jelderine jeligip pısıktardıŋ,
5. Keşe men mahabbatka işip bardım.

6. Bardım dağı, otırdım karsı karap,
7. Ol da otır.
8. Türi jok hal suramak.
9. Suktanġan jat közderden jaskandım da,
10. Tayıp turdım.
11. Kaşanġı äl şıdamak.

12. Til katıp, tis jarmadım, ündemedim,
13. Bilmeymin bilgenin de, bilmegenin.
14. ...Men degen – savdam bitken savdagermin,
15. Keregim bola koysın kimge meniŋ?!

16. O, şirkin!
17. Kayran künder.
18. Sayran künder!
19. Kanatın bakıt kusı jayġan künder.
20. Jalt burılıp, okıs bir karaġanda,
21. Jüziŋnen jüreksinip, tayġan kimder.

22. Sol künder ġoy – jürektiŋ aŋsaġanı,
23. Soġan şöldep, ayızım tamsanadı.
24. Ökiniş pe, bilmeymin, kuvanış pa?
25. Öz-özinen jüregim än saladı.

26. Änsiz ömir ömir me, kaŋsımay ma,
27. Özegiŋdi örtep dert, janşımay ma.
28. Mahabbatka arnap bir än şıġarsın,
29. Şämil-av!
30. Şämşi kayda?
31. Şämşi kayda?

32. Şämşige ayt,
33. Tağı da bir taŋdandırsın,

[121]

34. Jındandırsın jürekti, jandandırsın!
35. Mäŋgi ölmes Mahabbatım ayta jürer
36. Mäŋgilik ölmeytuğın än kaldırsın!

3

1. Mahabbat bügin jäne karamadı,
2. Karamadı...
3. Janımdı jaraladı.
4. Şämil-av!
5. Bilesiŋ be?
6. Şın mahabbat
7. Osılay karamavdan jaraladı!

8. Meyli, ol karamasın, tüsinbesin,
9. Osılay askak bolsın, kişirmesin.
10. Bastan avıp baratkan tal tüsime
11. Taġdırım köleŋkesin tüsirmesin.

12. Eskirmesin, bilmesin,
13. Kete bersin.
14. Bul fäniyden alaŋsız öte körsin!
15. Därmensiz meniŋ mılkav mahabbatım,
16. Sirä da, ömirimmen ötelersiŋ...

4

1. Şämil-av!
2. Künder ötti,
3. Aylar ötti.
4. Alaŋsız kayran künder kayda ketti?
5. Mahabbat sävlesine urındım men,
6. Mahabbat ömirimdi oyran etti.

7. Kazir tün.
8. Köktem tüni mavjırap tur.
9. Otırmın jazbay, sızbay kaljırap kur.
10. Aldında terezemniŋ – käri kayıŋ,
11. Köktey almay butağı savdırap tur.

12. Ak nöser aŋırap kep dürkin-dürkin,
13. Aşılar,

14. Käri kayıŋ kökter bir kün.
15. Mahabbat meni, sirä, davalar ma,
16. Bet alıp burılmaska ketken, şirkin.

17. Köşelerdiŋ közinen kan atılıp,
18. Kala jatır,
19. Kazir tün.
20. Dala tunık.
21. Mahabbatı küzetip, kirpik ilmey,
22. Bügin jäne otırmın taŋ atırıp.

5

1. Şämil, Şämil!
2. Aynaldım jazılmaska.
3. Küyreytuğın türim bar, jazım bassam.
4. Kazir menen savık pen sayran kalġan,
5. Jayına jır da kalġan jazılmastan.

6. Oyġa öris tappaġan, tilge – derek,
7. Oynakı jırım meniŋ kimge kerek?
8. Tuvlaydı tutkındalġan ak tiyindey,
9. Şığırşıktı aynalıp şır köbelek.

10. Jok. Şämil,
11. Meniŋ oyım bölek edi,
12. Baska jır, baska ġumır kerek edi...
13. Kul bolġam Mahabbatka, mende erik jok,
14. Eriksiz ömir maġan ne beredi?!

15. Mahabbat tüsinbedi, avlaktadı,
16. Armanım ketti meni aldap taġı.
17. Saya izdep kur bekerge sabılıppın,
18. Tabınıppın saġımġa ar jaktaġı.

19. ...Kazir tün.
20. Sırtta nöser.
21. Sävir ayı.
22. Köktegen äldekaşan käri kayıŋ.
23. Sälden keyin taġı da taŋ atadı,

[123]

24. Tağı da...
25. Sarı vayım...
26. Sarı vayım...

6

1. Şämil,
2. Şämil!
3. Şarşadım, kaljıradım.
4. Et jüregim ezildi, kan jıladı.
5. Jırım meniŋ – navkastıŋ sandıraği,
6. Kunım meniŋ – tazınıŋ karğıbavı.

7. Temir emes, men dağı adammın ġoy,
8. Aŋnan emes, adamnan jaraldım ġoy!
9. Şämil-av!
10. Tuŋğıyıkka kamaldım ġoy!
11. Kaytermin?!
12. Kayda barıp jazarmın boy?!
13. Tağı tün.
14. Tağı menen uykı kaştı.
15. Kaytemin kaŋıraġan küyki bastı?
16. ...Aldımda mınav fäniy-tırjalaŋaş,
17. Şığarıp tilin mağan, sıykın aştı.

18. Mahabbat menen ketken,
19. Bölekte jür.
20. Men de bir, jasın tüsken terek te bir.
21. Tirşilik mahabbattan taralğan ġoy,
22. Şämil-av!
23. Endi mağan kerek pe ömir?!

[124]

ÄYELDER-AY

1. Äyelder-ay!
2. Äyelder-ay!
3. Kandaysıŋ?!
4. Ädemi bop ketipsiŋ ġoy ärkaysıŋ.
5. Birev jerip tursa dağı kalmaysıŋ,
6. Birev süyip tursa dağı barmaysıŋ.
7. Äyelder-ay!
8. Äyelder-ay, kandaysıŋ?!

9. Äyelder-ay!
10. Äyelder-ay, kuvlar-ay,
11. Janarlarıŋ javın alıp turġanı-ay!
12. Bile tura büyrekteriŋ bülk etip,
13. Ketesiŋder tıŋday tura, tıŋdamay.
14. Äyelder-ay!
15. Äyelder-ay, kuvlar-ay!

16. ...Äyelderdi erkekterden köp deydi.
17. Oybay,
18. Oybay!...
19. Bola bersin köp meyli!
20. Äyel degen ädemi ġoy, ädemi,
21. Ädemilik bizge köptik etpeydi...

* * *

1. Keşe ġana köktem jaŋa bastalġan,
2. Aspan bügin astaŋ-kesteŋ, tas-talkan.
3. Jerdiŋ beti körinbeydi jas kardan,
4. Mazalap tur, maza ketip aspannan.

5. Keşe ġana şuvak örip jamırap,
6. Tirlik bitken kalıp edi jadırap.
7. Bügin, mine, karlı boran aŋırap,
8. Köleŋkede köktem kaldı kaŋırap.

9. Kar javıp tur,
10. Köşe jatır şırlanıp,
11. Baskan jeriŋ – koymaljıŋ bir bılamık.

[125]

12. Jaŋbır karġa,
13. Kar jaŋbırġa tur avıp,
14. Jılavık kün tınşımadı biravık.

15. Käri tarlan küşin jıyıp alġaşkı,
16. Jas jigittiŋ jaġasına jarmastı,
17. Biri jeŋip, ekinşisi jeŋilmey,
18. Mına maŋda, sirä, köktem olmas-tı.

19. Bar pälesin jasap jatır kartamış,
20. Jatkı oyı bar, tavıp alıp kaltarıs.
21. Kayran jaz-ay!
22. Kepti-av saġan aŋkamız,
23. Kaşan mınav biter eken arpalıs.

ĠABAĎA

Ġabiyt Müsirepovke

1. Ġabeke,
2. Anda-sanda Sizdi körem,
3. Sizdi körsem, jomart bir jüzdi körem,
4. Eliktep öziŋizge esim ketip,
5. Kögendep ak kaġazġa tizdim öleŋ.
6. Meyirimmen karaytın Sizdi körem,
7. Baskalar ümitterin üzdi menen.

8. Zähärmen jibitem dep kuv taŋdaydı,
9. Sezemin özin-özi jurt aldaydı.
10. Jibitsem keyde men de kuv taŋdaydı,
11. Basımnan Alatavdıŋ bultı avnaydı,
12. Birevler kelekelep, jırtaŋdaydı,
13. Tübinde kurtsa meni, kurtar kayġı,
14. Alayda jırlarımdı jırta almaydı!!!

15. Menen de ümit kütip tuvġan elim,
16. Men dağı ümitpenen tuvġan edim.
17. Mas bolġan öleŋine bir jan edim.
18. Ġabeke!
19. Aytsaŋızşı mınalarġa,
20. Men kimniŋ kazınasın urlap edim?

FARİYZAĠA

Fariyza!
Fariyzajan, Fariyza-kız,
Ömirde akındardıŋ bäri jalġız.
Şıday-şıday akırı jalıġarmız,
Birimizden birimiz arılarmız.
Bizderdi de joktaytın jan bolsa eger,
Şaŋ baskan arhivterden tabılarmız.

Sen meni bilesiŋ, bilesiŋ be?
Jaralmaġan jan ekem küresüvge.
Jılay jürip, ötirik külesiŋ de,
Jüresiŋ de koyasıŋ, jüresiŋ de.
Biri iyterip kevdemnen, biri şalıp,
Tastaġısı keledi küresinge.
Fariyzajan, sen sonı bilesiŋ be?..

Janarımdı tumanmen tumşaladım.
...Serippesi üzilip tur sadaġım.
Jigitinen kazaktıŋ dos taba almay,
Kız da bolsaŋ men saġan muŋ şaġamın.
Auırlar dep oylap pa em munşa halim...

Akın bolıp nesine jaratıldım,
Arasında kap koymay kara tünniŋ.
Kasiyetin sezem dep Ana tildiŋ,
Kavırsını kalmaydı kanatımnıŋ.
Kuv tirlikke kul bolıp, ayaŋ basıp,
Kulaşımdı jaya almay baratırmın.

Momın edim, jaksı edim, uyaŋ edim,
Attap öttim olardıŋ kıya belin.
Endi, mine, kavkarsız kur aşuvdı
Jıya bergim keledi, jıya bergim.
Maŋdayımnan sıypaġan bir jan bolsa,
Endi kalġan ömirimdi kıyar edim.

Bilmeymin, buzıkpın ba, jındımın ba?!
Kep turadı teligim muŋdı-muŋġa.

[127]

34. Endi kalġan ömirdiŋ kurdımında
35. Öltirse de kömbeymin jırdı kumġa!
36. Nöl boladı dep aytam, jaltarmaymın,
37. Köbeytseŋ de kanşama mıŋdı-mıŋġa...

38. Aynalaġa karayık anık barlap,
39. (Tün ketkesin, Kün şığıp, jarık bolmak),
40. Ne tuvralı jırlasak, Fariyza-kız,
41. Bağıştayık bärin de halıkka arnap.

42. Fariyza, Fariyzajan, Fariyza-kız,
43. Birimizden birimiz arılamız.
44. Tom-tom bolıp dükende turmasak ta,
45. Podvaldağı arhivten tabılarmız...

JILKIBAYDIŊ JÜREGİ

1. Esimde äli,
2. Karasazdağı diyirmen,
3. Suv sokkan barlık tastardı urşık üyirgen.
4. Esimde bäri...
5. Jılkıbay karttıŋ üyi de,
6. Özi de, diyirmeni de
7. Appak tozaŋġa kiyingen.

8. Sakalı da appak,
9. Murtı da appak,
10. Bäri appak,
11. Mektepten şığıp, jiŋişke suvdan äri attap,
12. Jılkıbay kartka ketetin edi jetimder,
13. Özegi talıp,
14. Aş laktarday jalaktap.

15. Ortan jiliktey
16. Temekisin kart oraytın,
17. Oraytın dağı, bir-birlep bizdi sanaytın.
18. Sanaytın dağı, koynınan alıp külşesin,
19. Tepe-teŋ bölip,
20. Kürsinip uzak karaytın.

[128]

21. ...Suv diyirmendi
22. Äketken munan kim ediŋ?
23. Avılġa barsam, aynalıp ornın jüremin,
24. Kayteyin endi,
25. Osında mäŋgi saktasa,
26. Artında kalġan Jılkıbay karttıŋ jüregin...

TAVDAĠI KÖKTEM

1. Say-salanı
2. Aymaladı,
3. Jotalardan jel esti.
4. Kök karaġay
5. Köp baladay
6. Kübir-kübir keŋesti.
7. Kaska bulak
8. Tastan kulap,
9. Bara jatır şapkılap.
10. Şıkıldaġan,
11. Sıbırlaġan,
12. Aykay jastar – sakkulak.
13. Bir jürekpen
14. Dir-dir etken
15. Jasıl taldar – jas taldar.
16. Emirengen,
17. Tebirengen
18. Akbas Ata – askarlar.
19. Künnen – börki,
20. Gülden – körki,
21. Tav – tamaşa, tav – alıp.
22. Katpar basın,
23. Şatkal tasın
24. Körgen sayın jaŋalık.
25. Aynalaŋa,
26. Sayġa kara,
27. Şıŋġa kara ak maŋday.
28. Bala şağıŋ,
29. Bolaşağıŋ
30. Köktep kele jatkanday.

[129]

“JIRLAYDI JÜREK” KİTABINAN
(1989 jıl)

* * *

Bäribir,
Bizdi işkiş dep jür ġoy,
Ayavlım,
İşip kaytalık,
Basına barıp Häyämniŋ.
Közemiz mayġa,
Közimiz jaska kenelip,
Azan salayık:
– Oyanġın, baba, oyanġın.

Han menen bekten,
Molda men şonjar, küştiden,
Deydi ġoy Sizdi kıyanat körip işti de.
Oyanġın, baba,
Otırayık bir käyip kıp.
Bizdiŋ şaraptar Sizdiŋ maylardan küştirek.

Siz körgen, baba,
Kıyanattardı körmey biz,
Rakattardı keşim jürip-ak şöldeymiz,
Tiri pendeniŋ tilin almaymız, könbeymiz,
Koymaytın boldık,
Öziŋizge uksap ölmey biz.

Kördiŋiz kıyanat,
Körmey-ak bizder işemiz.
Basımızdağı bakıttardan da küsemiz,
Kazılġan orġa özimiz izdep tüsemiz.
Kaytemiz endi?
Ulı bola almay işemiz.

... Bäribir,
Bizdi işkiş dep jür ġoy, ayavlım,
Köterip jiber,

[130]

31. Köŋiliŋ neden kayavlı?
32. Ne degen eken?
33. Nesi bar osı zähärdiŋ?
34. Okışı tağı, okışı Omar Häyämdi.

JİYİ ENEDİ

1. Jiyi enedi tüsime burınğı avıl,
2. Oynak salıp, kulın-tay kırında jür.
3. Sütten bulak ağızıp sıyırlı avıl,
4. İrkit iyisi keledi murınğa bir.

5. Oynamay jağasında kurakpenen,
6. Jalığıp äzer akkan bulak körem.
7. Mal öristen kaytkanda keşke karay,
8. Jamırağan kozı men lak körem.

9. Kırık tütin şığadı kırık tamnan,
10. Kırık torğay uşadı şıbık, taldan.
11. Kırık äje küzetip otıradı
12. Kırık uldıŋ orının suvıp kalğan.

13. Kır basına kırık şal jıynaladı,
14. Bir-birine tartuvı – sıy kabağı.
15. Bir-birine otırar basuv aytıp:
16. – Kaytesiŋ, – dep, – Täŋirdiŋ kıymağanın?

17. Tavlarım da turadı kalkan bolıp,
18. Sonı körip kaladı arkam keŋip.
19. Öli uykıdan osılay oyanamın,
20. Oyanamın, köŋilim talkan bolıp.

[131]

MIKTIMIN ĠOY DEGENMEN...

1. Mıktımın ġoy degenmen,
2. Korġasınday bir salmak keter emes denemnen.
3. Basadı kep töbemnen.
4. Koş aytısıp öleŋmen,
5. Terezege tönem de,
6. Alatavdı körem men
7. Bası karġa bölengen.
8. Bavırı kökke kenelgen
9. Alatavdı körem men.
10. (Korġasınday bir salmak arılmaydı degenmen).

11. Mıktımın ġoy teginde!
12. Korkıtarıŋ ölik be,
13. Oranarım kebin be?!
14. Ey, jüregim, jeŋilme!
15. Ana turġan köginde
16. Juldızıŋ bar seniŋ de,
17. Basın iygen ölimge tükirdim men ömirge!
18. Ey, jüregim, jeŋilme!
19. Ey, jüregim, jeŋilme!

20. ...Men nesine jerinem?!
21. Korkatınım ölim be?!
22. Korıkpay-ak berilem.
23. Ökinişti...
24. Amal ne...
25. Ölmeytindey kelip em...
26. Mına jarık düniyem birge tuvġan menimen
27. Birge öledi menimen!!!

[132]

KÖŋİLDİ JIR

1. Jaŋġırtıp, jasandırıp ömirdi bir,
2. Jadırap jazayınşı köŋildi jır.
3. Kap-kara tünde meniŋ terezemnen
4. Tolıksıp tösegime tögildi jır.

5. Turayın, nesine endi kısılayın,
6. Jazayın, köŋildi jır usınayın.
7. Köŋildiŋ gülge konġan köbelegin
8. Kevdemnen kepter etip uşırayın.

9. Aytayın aspanımnan nur javġanın,
10. Jırlayın butaktardıŋ bür jarġanın.
11. Aytpayın suvık küzdiŋ surlanġanın,
12. Arsa-arsa aġaştarda muŋ kalġanın.

13. Tündi de tün demeyin,
14. Ak tün deyin.
15. Ak tünde ayġa minip aktım deyin.
16. Endi mende kıyal da, arman da jok,
17. Armansız rakatka battım deyin.

18. Bul ömir...
19. Asfal'ttaġan jol ma, kalay?!
20. Jadırap köŋildi jır jazbak edim,
21. Kırsıġıp mına künniŋ bolmaġanı-ay!
22. Apır-av,
23. Sonda kalay!?
24. Sonda kalay!?

[133]

TILSIM KEVDE

1. Bärin de tüysen, bilsin tılsım kevde,
2. Kosılsın dürsil kelip dürsilderge!
3. Kürsinseŋ, aspan bolıp kürsin, kevde,
4. Jay otı janar bolıp jürsin mende.

5. Bulttardıŋ salmağınan kürsingende
6. Ak nöser aktarılsın tılsım jerge.
7. Kürsinseŋ, aspan bolıp kürsin, kevde.
8. Şuġıla armanım bop tursın mende.

9. Aşılsaŋ, aspan bolıp aşıl, kevde,
10. Taratsın akşa bultıŋ şaşın jelge.
11. Jark etsin kökjiyekten jürek – Küniŋ,
12. Aktarıp appak nurın, şaşıp jerge.

13. ...Aspanday bola almasa tılsım kevde,
14. Türme bop jüregime, tursın mende.
15. Jaralġanda jürektiŋ tabıtı edi,
16. Tabıt bop jüregime, kirsin jerge.

17. Jüregimniŋ tabıtı – tılsım kevde,
18. Tınımsız dürsildevde, dürsildevde.
19. Köktemdegi aspanday kürkireydi,
20. Bolar-bolmas jüregim kürsingenge...

SEN EMESSİŊ

1. Sen emessiŋ kuvat pen şuvak bergen!
2. Sen emessiŋ!
3. (Dämetip, surap körgem).
4. Tirnektep tiri jannan şuvak tergem,
5. Alġamın boyımdağı kuvattı elden.

6. Sen emessiŋ, emessiŋ!
7. Sen emessiŋ!
8. Jaksılık körgen emes senen eşkim.
9. Sen ösekşi katınsıŋ, er emessiŋ!
10. Alasıŋısıŋ töbeles, eregestiŋ!

[134]

11. Jurttıŋ aytkan sözine karamaġam,
12. Men de seni jaġalap, aġalaġam.
13. Bul küni,
14. Estiysiŋ be, jaman adam,
15. Basıŋdı bes tıyınġa baġalaman.

16. Ot tastaġan ortaġa oyran kolsıŋ,
17. Abıroyıŋ tögilip ayran bolsın!
18. Atak üşin alıskan sendeylerge
19. Akıl menen parasat kaydan konsın.

20. Bavırlardıŋ bastarın kurap kelgen,
21. Töraġamız sen emes, kuvat bergen,
22. Otanım dep, halkım dep özevreysiŋ,
23. Sadaġa ket!
24. Sadaġa şuvaktı elden!

* * *

1. Tün,
2. Kala.
3. Üyler ünsiz, köşe – dübir,
4. Köşeden tolassız ün esedi kil.
5. Öşedi kün, artınan köşedi iŋir,
6. Kaşannan vakıttıŋ esebi bul.
7. Tün.
8. Kala.
9. Üyler ünsiz, köşe – dübir.

10. Jaltıldaydı nayzaġay, jarnamalar,
11. Mınav – düken, zattardı jaldap alar.
12. Anav – vokzal, alıs bir jolġa barar.
13. Mınav – bizdiŋ Ak üy ġoy arġa balar,
14. Bizden sälem aytıp tur taŋġa habar.

15. Dübirleŋ der, dübirle, köşelerim,
16. Tösiŋde ösedi urpak, ösedi eliŋ.
17. Almaġayıp asfal'tiŋ toza kalsa,
18. Asfal't bolıp astıŋa töselemin,
19. Tösimde ösedi eriŋ, köşedi elim!..

[135]

KAZAKTA MONASTIR JOK...

1. Bizderde monastır jok,
2. Men oġan barar edim.
3. Barġasın, monah bolıp kalar edim.
4. Kaldırıp kala lebin, dala jelin,
5. Janıma bir tınıştık tabar edim.

6. Barlığın umıtar em, barlığın da,
7. Beymaza tirligimniŋ tarlığın da.
8. Birevdiŋ korlığın da, zorlığın da,
9. Birevdiŋ biyligin de, jarlığın da
10. Umıtar em özimniŋ handığımda.

11. İlinip tursa dağı janım äreŋ,
12. Äytevir tabınar em, tabınar em...
13. Äriyne, saġınar em, zarıġar em,
14. Birak ta bar künämnan arılar em,

15. ...Kurġır köŋil ketedi kay-kaydaġa,
16. Tınsaŋşı sırıŋdı köp jaymay ġana.
17. Aġat söylep barasıŋ, aġat söylep,
18. Abayla, avzıŋdı jap, oybay, bala!..

* * *

1. Jıyılıp oy kazaġı, kır kazaġı,
2. Akın bop Almatıda jır jazadı.
3. Birevler jırımenen saray salıp,
4. Birevler jırımenen in kazadı.

5. Äytevir bir keler dep dür eter kün,
6. Aldanıp men de boska jür ekenmin.
7. Atakka alaŋ bolġan, tıyınġa kul,
8. Özimdey akımaktıŋ biri ekenmin.

9. Kalay da katarımnan ozamın dep,
10. Katınday kündestigim kozadı kep.
11. Sabıltıp saykal – ümit kolın bermey,
12. Közin kısıp, savsağın sozadı tek!

[136]

13. Nesine?
14. Nesine men? Nesine men?
15. Jazdı ekem jandı kıynap nesine öleŋ?!
16. Jüregime jük arttım nesine men,
17. Jüre bermey ömirdiŋ köşimenen.

18. Sorı kalıŋ jan ekem, sorı kalıŋ.
19. Sirä da, köp keşikpey, torıġarmın,
20. Nesine joldı kuvmay, sözdi kuvdım,
21. Sirä, men bir pälege jolıġarmın.

[137]

“ÖMİR – ÖZEN” KİTABINAN
(1979 jıl)

SERİKSİZ BE EDİŋ, KURBIJAN?..

1. Sen äli seriksiz be ediŋ,
2. Seriksiz be ediŋ,
3. Kurbıjan?
4. Ötipti-av aylar, eriksiz jıldar jıljıġan.
5. Japadan-jalġız,
6. Javatın tündey tunjırap,
7. Jüresiŋ, kurbım,
8. Ne isteymin saġan?
9. Kınjılamın.

10. Jaŋa jarılġan javkazın ediŋ köktemde,
11. Jılısıp jazıŋ ötken be?
12. Lapıldap turġan,
13. Jalın ediŋ ġoy ört-kevde,
14. Täyir alġırlar,
15. Tanımay seni ketken be?!

16. Ömirde mına,
17. Tap bolar talay tosın jay,
18. Ömir – ömir ġoy,
19. Ömirdiŋ zaŋı osınday.
20. Biri – Batısta,
21. Biri – Şıġısta,
22. Jark etip, söngen jasınday,
23. Ötüvi mümkin jaksı men jaksı kosılmay.

[138]

MEN SENİ SAĠINĠANDA...

1. Men seni saġınġanda,
2. Karamay javındarġa, davıldarġa,
3. Karsı karap jüzemin aġındarġa,
4. Kevdemde kıymıldaġan janım barda,
5. Men seni saġınġanda,
6. Bir miynut ta hakım jok damıldarġa.

7. Men seni kızġanamın,
8. Kızġanıştan muz şaynap,
9. Tuz jaladım.
10. Şaŋkıldap aldımnan şık,
11. Ana-kıran,
12. Alıstan keledi uşıp muzbalaġıŋ.

13. Täkappar eŋ örlikke bola tuġan,
14. Jet tezdep,
15. Davıl turġız kanatıŋnan.
16. Sen – mendik, men – sendikpin, ana-kıran,
17. Kıranbız kırandardan jaratılġan!

18. Saġınıştıŋ saġımın jamılġanda,
19. Karamay kara nöser kaġınġanġa,
20. Saġan uşam,
21. Kalmaydı sabır janda,
22. Men seni saġınġanda, saġınġanda...

ŞINDIK TUVRALI

1. Şındık közge şukıydı kaşannan da,
2. Şıbın janıŋ şındıktan kaşa alġan ba.
3. Ar-akıykat ükimi jasalġanda,
4. Kolġa turar noktasız asavlar da.

5. Kolġa turar kuvlar da, zulımdar da,
6. At jalınan mal tapkan jılımdar da.
7. Aramzanı, urını julıp tüspey,
8. Akıykattıŋ alması suvınġan ba!

[139]

9. Şındık degen – şımıldık birevlerge,
10. Kalka kılıp şındıktı jürer pende.
11. Şımıldığın şındık kep julıp alsa,
12. Şıbını uşıp, biyşara kirer jerge.

TAĠI DA MAYGÜLGE

1. Kaytsem seniŋ kutılam elesiŋnen?!
2. Otırasıŋ kasıma kelesiŋ de.
3. Sen ölgensiŋ, janım-av, men tirimin,
4. Men tirimin.
5. Tirimin!
6. Köresiŋ be!!!

7. Köngen janım jazaġa, kazaġa da,
8. Ökpeleme,
9. Sen endi jazalama.
10. Şın bolsa, tabısarmız ahiyrette,
11. Äzirşe, janım, meni mazalama!..

12. Men degen – tiri janmın,
13. Sen – elessiŋ.
14. Bilesiŋ ġoy, öltirgen men emespin.
15. Men üşin artık emes senen eşkim,
16. Birakta sen – elessiŋ,
17. Sen – elessiŋ!

18. Araşa tura aladı kim ölimge,
19. Jata ber meni kütip tüneginde.
20. Äzirge tiri jürsem bul ömirde,
21. Seniŋ ornıŋ oŋaşa jüregimde.

22. Maygülim, gülim meniŋ, kögim meniŋ!
23. Jüregin kıyar deysiŋ ölimge kim.
24. Sen – meniŋ jüregim eŋ.
25. Degenmenen,
26. Elessiŋ, endi maġan körinbegen...

[140]

ŞUĠILA ARMAN

1. Säskede javġan jaŋbır
2. Basılar barıp besinge.
3. Şuġıla degen arman tur
4. Şaşırap köktiŋ tösinde.

5. Kökjiyekterdi jalġaġan
6. Aspalı äsem köpirge,
7. Balalık şak-ay,
8. Zavlaġan
9. Jetüvge sonıŋ şetine!

10. Şuġıla-arman aldaytın,
11. Jap-jarkın, bir-ak şakırım.
12. Tayına minip samġaytın
13. Balalık deytin batırıŋ.

14. Jaŋadan jetip kalġanda,
15. Turatın baska beleste.
16. Ustatpaytuġın jalġanda
17. Şuġıla-arman emes pe.

18. Şuġıla ġayıp.
19. Bar öŋir,
20. Boyavsız aspan, bul alap.
21. Şuġıla-arman.
22. Bal-ömir
23. Artınan ketti kuvalap...

* * *

1. Sok, jürek,
2. Solkılda, mıy,
3. Tası, kanım!
4. Ömirge aytılġan jok ġaşık änim.
5. O, Muvza!
6. Bir özіŋe bas uramın,
7. Tezdep jet,
8. Men bir jakka asıġamın...

[141]

9. Ġaşık änimdi aytayın ömirge men
10. Kulak estip, közderge körinbegen.
11. Nöserim tur kögimde tögilegen,
12. Jemisim tur bağıma sebilmegen.
13. Bermey ketpen bärin de teginde men.

14. ...Suvık-av ajal degen, ölim degen,
15. Suvık körge saladı kebinmenen.
16. Senimmenen kelmegin ömirge men,
17. Ketsem ketem ömirden senimmenen.

18. Til önerin, sıykırlı söz önerin,
19. Oŋbaysıŋ söz önerin tejegeniŋ!
20. Tilden almas joġalsa, sözden kanjar,
21. Bul tirlikten bir künde bezer edim.

22. Aytılġan jok ömirge ġaşık änim,
23. Kaşan aytam, kaşan men basılamın?!
24. Ayta almay kalam ba dep aşınamın.
25. O, Muza!
26. Men bir jakka asıġamın...

SEZİM

1. Arpalısıp akılmen,tözimmenen,
2. Bir sät te dem almaydı sezim degen.
3. Şır etip jerge tüsken şildehana
4. Keledi düniyeni kezüvmenen.

5. Janımdı tınşıtpaydı sezim degen,
6. Kalay jür, yapırav, tözip denem?!
7. Kanşama künder ötti damıldamay,
8. Kanşama tünder ötti köz ilmegen,
9. Bilmeymin, ne izdeydi sezim menen?!

10. Belgili şegi de jok, jok turağı,
11. Belgisiz kayda aparıp soktırarı.
12. Ne sezim meni bir kün ot kıladı
13. Ne sezim meni bir kün jok kıladı!..

[142]

14. Kanşama köldeneŋnen ötti karġıp,
15. Älemge ämir berip, etti jarlık.
16. Ġalamdık zaŋdılıktı moyındamay,
17. Jürgeni bardı jok kıp,
18. Joktı bar ġıp.

19. ...Adamnıŋ seziminen seziktenbe,
20. Sezimdi sezine bil, tözip kön de.
21. Akıl menen parasat buġınadı,
22. Şınayı şın sezimge kezikkende.

* * *

1. Jazġırma meni, jan aġa,
2. Jamanġa meni balama.
3. Jalġız tüp emen körip pe eŋ
4. Jabırkap turġan dalada?
5. Emen dep meni baġala.

6. Emende japırak-jürekter,
7. Üp etse samal dir etken.
8. Osınav elsiz japanġa
9. Japadan-jalġan kim eken?

10. Dalada davıl bolġanda,
11. Saya jok janın korġavġa.
12. Uşayın dese kanat jok,
13. Korġanġa – alıs ormanġa.

14. Jazġırma meni, jan aġa,
15. Jamanġa mülde balama.
16. Bulakka barsaŋ, jalġız tüp
17. Talşıbık turar jaġada.
18. Şıbık dep meni baġala.

19. Ketkenşe kıyıp äldekim,
20. Emen de, meyliŋ, tal degin.
21. Äzirge meniŋ bar demim,
22. Osınday, aġa, haldemin...

[143]

JÜREGİM, JÜYKEM, BAR TULĠAM

1. Jüregim, jüykem, bar tulġam
2. Bul künde sımday tartılġan.
3. Lüp etip samal soksa da,
4. Izıŋdap kalar anturġan.

5. Izıŋdap, näzik ün şıġar,
6. Ün şıġar dağı tunşıġar.
7. Şegine jetken sım işekter
8. Üzileyin dep tur şıġar...

9. Aldıma özıŋ kelgesin,
10. Ayanam endi men nesin.
11. Üzilse, meyli, üzilsin,
12. Basıp bir körşi pernesin.

13. Bayaġı sazı bar ma eken,
14. Kuvanış pa eken, zar ma eken.
15. Sıŋġırap turġan sım işekter
16. Bul künde kanday halde eken?!

17. Savsaġıŋ salıp perneme,
18. Sazdı üniŋ şıġar terbele.
19. Tınşıp bir turġan tulparım
20. Tıkırşıp kalsın kermede.

21. Bul künde sımday tartılġan
22. Jüregim, jüykem, bar tulġam,
23. Aynıma osı kalpıŋnan!
24. Aynıma osı kalpıŋnan!!!

[144]

SOĠISTIŊ SOŊĠI KÖKTEMİ

1. Jasılmen boyap koyġan ba?!
2. Jap-jasıl tavdıŋ bökteri.
3. Kırlar da, mınav oylar da
4. Jap-jasıl bolıp köktedi
5. Soġıstıŋ soŋġı köktemi.

6. Köp boldı jasıl tavlarġa
7. Jap-jasıl bulttar şökkeli.
8. Äkeldi şuvak bar maŋġa
9. Soġıstıŋ soŋġı köktemi.

10. Soġıstıŋ soŋġı köktemi
11. Köp boldı nurın tökkeli.
12. Jap-jasıl anav aspan da,
13. Aspan da, sirä, köktedi.

14. Boyına tavdıŋ asılıp,
15. Şuġıla turdı, kök meŋi,
16. Kızġanıp, gülin jasırıp,
17. Kıltanaktar da köktedi
18. Soġıstıŋ soŋġı köktemi.

19. Jap-jasıl şıbık, tal daġı,
20. Ormannıŋ jasıl şekpeni.
21. Kuvanta birak almadı
22. Sonav bir üydi şettegi
23. Soġıstıŋ soŋġı köktemi.

* * *

1. Kün battı,
2. Mine, keş kirdi.
3. Janımnan bir ün estildi:
4. “Rakatka bola bes küngi
5. Renjite körme eşkimdi!”

6. Taġı da bir kün, keş kirgen,
7. Taġı da bir ün estilgen:

[145]

8. “Azamatsıŋ ġoy es kirgen,
9. Javlasa körme eşkimmen!”

10. Bügin de, mine, tün keldi,
11. Kulakka tanıs ün keldi:
12. “Adasıp ömir sürme endi,
13. Avlakka salġın irgeŋdi”.

14. Sav edi sanam teginde,
15. Jındanar osı şegim be?!
16. Erkimdi aldı meniŋ ne?
17. Ömir me älde ölim be?!

18. Üreydi bir sät umıttım,
19. Özimnen özim sır uktım.
20. Özime özim sıbırlap,
21. Ösiyet aytıp turıppın.

22. Şegi de bar ġoy tözüvdiŋ,
23. Kelip tur endi köz ilgim.
24. Jındanıp bir kün ketermin,
25. Jetegine ersem sezimniŋ...

* * *

1. Şıŋıltır aspan şıtınap,
2. Şıtınap, sına jazdaydı.
3. Juldızdar şoġı bıtırap,
4. Şoktanıp turıp mazdaydı.

5. Belbevin şeşip, aġıtıp,
6. Aspandı jalġap jermenen,
7. Kus jolı jatır şaŋıtıp,
8. Kölbegen kökte köldeneŋ.

9. Özenniŋ muzı şatınap,
10. Satırlap sınġan suvıktap,
11. Ayazdı tünde atırap
12. Tirligin bir sät umıtkan.

[146]

13. Ayazdı tünde akpanda,
14. İyt ürmey, tavık şakırmay,
15. Arkasın süyep ak tavġa,
16. Kımtanıp avıl jatır jay.

17. Tınıştık degen – jan izgi,
18. Şaġınıp kelgen jandayın.
19. Oyanıp keter tärizdi,
20. Siypasaŋ boldı maŋdayın...

* * *

1. Jaz edim keşe,
2. Aynalıp küzge baram ba?!
3. Jalın jok,
4. Ot jok jasıġan mınav janarda.
5. Avıtkıp ketti aymalap turġan samal da,
6. Kevlep tur, mine,
7. Davıl ma, älde boran ba?

8. Bulttanıp kettim,
9. Buvsanıp älde javam ba?!
10. Jel aydap älde jerdiŋ tübine avam ba?!
11. Kalsa eken närim avamda, mına dalamda,
12. Tüspese eken köleŋkem tiri adamġa.

13. Küz bolsa, bolsın!
14. Ümitimdi äste üzben men.
15. Köktemniŋ sepken jemisin maġan küz bergen.
16. Sırlasıp turam
17. Orılġan alkap,
18. Sıbızġı tartıp kuvraydan,
19. Kuvarġan kula tüzdermen.

20. Küz bolıp turıp,
21. Baktardı oyġa batıram.
22. Küz bolıp kelip,
23. Kasıŋa, kalkam, otıram.
24. Otıram dağı, jazıŋdı seniŋ şakıram,
25. Aymalap turıp,
26. Söyleymin jazdıŋ atınan.

[147]

MOTSART “JAN AZASI”
(Rekviyem)

1. Birev keldi de, kara kiyimge oranġan:
2. –Janaza küyin jazşı bir, Motsart!
3. Joġalġan...
4. Älde bid eles...
5. Älde bid adam bolar ma?
6. Aza tutkan,
7. Aŋ-taŋ Motsart,
8. Bar jumısın doġarġan.

9. Atı men jönin bileyin dep, artınan
10. İle şıkkan-dı.
11. Avla aldında säl turġan.
12. Atı-jöni, kim ekeni belgisiz,
13. Kara kiyim ġayıp boptı anturġan.

14. “Janaza küyin jazşı bir, Motsart!”
15. Azalı ün...
16. Janaza küyi elitti onıŋ nazarın.
17. Bul ömirdiŋ tozığı menen mazağın
18. Tärik etsin bir.
19. Jazamın onı, jazamın!

20. Öŋim be älde,
21. Tüsim be älde?..
22. Täŋirim!
23. Royal’dıŋ jäylap basıp bir kördi tamırın.
24. Degendeyin kürsinip aldı avır ün.
25. “Koş bol, Motsart!” –
26. Degendey me jüregi?!
27. Säl kidirip, kuvaŋ tarttı reŋi.
28. Janaza küyin jazşı bir, Motsart! –
29. Yapır-av,
30. Perişte me älde, peri me älde, kim edi?!..

31. Küy pernesin tağı da kelip bir bastı.
32. Künirenip barıp, bir ün men bir ün muŋdastı.

[148]

33. Ömirdi mınav azalı, avır ün bastı,
34. Küyzelip, jäylap, ömir men ölim sırlastı.

1. Tabıt üni

1. Men seni süygem,
2. Janımmen süygem, Jarık Kün!
3. Jatsam da süyem tuŋġıyığında tamuktıŋ.
4. Ak sävleŋ seniŋ aymalap meni,
5. Jarık Kün,
6. Turġan da bolar üstinde mınav tabıttıŋ.

7. Ġarıştan kuyġan ġalamġa ortak şuvaġıŋ,
8. Sezgemin, bilgem,
9. Men üşin bir tün tınarın.
10. Tastama meni,
11. Tastama meni, Şıraġım!
12. Şuvaġıŋ tüssin,
13. Şöp bolıp, meyli, şıġamın.

14. Komaġay köŋil kumartıp ötken är nege
15. Tirlikte sonav tüskemin talay ävrege.
16. Keşken ömir de,
17. Körgen bakıt ta – barlığı
18. Jetpeydi eken ġoy
19. Bir kündik seniŋ sävleŋe.

20. Bir kündik sävle...
21. Bir kündik jarık mekenim!
22. Mäŋgilik tünek – kapaska kalay ketemin?
23. Kelmeydi-av tilim...
24. “Ölgennen sura, – der edim
25. Tiri jandarġa, –
26. Ömir degenniŋ ne ekenin”.

27. Ömir degenge
28. Tirlikte, sirä, jeter me oy.
29. Jarık sävleden baskanıŋ bäri beker ġoy
30. Beker ġoy bäri,

[149]

31. Beker ġoy bäri – böten ġoy
32. Ömir degeniŋ – bir kündik sävle eken ġoy!..

33. Tamşıday ġana nurına, mine, zarıktım.
34. Ömir osı eken, sırına, mine, kanıktım.
35. Jasa sen Mäŋgi!
36. Jasa sen Mäŋgi!
37. Jarık Kün!
38. ...Tabıtpın, tabıtpın, tabıtpın...

2. Halık üni

1. Ajaldıŋ ayaz, boran, tüni ötkende,
2. Köktem kep jer betine gül ekkende,
3. Kızġaldak kara jerdi jarıp şığıp,
4. Kadalar kevdelerge, jürekterge.

5. Aspanda alapat küş dür etkende,
6. Kök pen jer titirkenip, dir etkende,
7. Kak bölip, kara bulttı kakıratıp,
8. Uşkınıŋ turar seniŋ tünekterde.

9. Bolaşak düniyege şır etkende,
10. Bir urpak bur urpakka ilekkende,
11. Aspalı köpir bolıp kalarsıŋ sen
12. Jalġaytın jürekterdi jürekterge.

13. Biz senimen,
14. Sen bizben kanattandıŋ,
15. Kanattanıp, halkıŋa när aktardıŋ.
16. Seniŋköşiŋ toktamas jer betinde,
17. Ölmes mäŋgi saparġa jaŋa attandıŋ.

18. Äriyne, suvık kayġı, suvık kayġı.
19. Köŋilinhalkıŋ birak suvıtpaydı.
20. Egerde halık özin umıtpasa,
21. Bakıl bol, halkıŋ seni umıtpaydı!

22. Kayırımsız kazaġa eliŋ bas urmaydı,
23. Saġan degen saġınış basılmaydı.
24. Tabıtıŋdı jasırsa, jer jasırar,
25. Al vakıt öziŋdi jasırmaydı!

[150]

3. Jesirler üni

1. Jalġan da jalġan,
2. Jalġanda
3. Jesirden muŋlık jan bar ma?
4. Jalġanda jalğız kalġanda,
5. Ädira kalġan armanġa
6. Araşa tüser jan bar ma;

7. Jalġan da jalġan
8. Jalġanda
9. Kaŋırap bäri kalġan ba?
10. Jete almay alğı taŋdarġa,
11. Kettiŋ-av, bozdak, armanda.

12. Arada jürgen asıldı
13. Aldı da ajal, jasırdı.
14. Optı da, juttı kara jer
15. Atılġan kökten jasındı.

16. Panasız kalġan jesirden
17. Birjola ümit kesilgen.
18. Jarkırap janġan şıraktı
19. Sokkan da davıl öşirgen.

20. Seni de jutkan köne jer
21. San ret äli kögerer.
22. Saltanatka äli bölener,
23. Birak ta maġan ne berer?
24. Töger de muŋın, jöneler,
25. Közimnen jasım sebeler.
26. Tas bavır tabıt tas kılıp,
27. Meni de bir kün şegeler.

28. Sen süygen orman, kölderge
29. Jıl sayın kustar kelgende,
30. Kökjiyek, sonav belderden
31. Saġınış-saġım körgende,
32. Zarığar saġan şer-kevde,
33. Saġınar jürek-şermende.

[151]

34. Tözermin kalay munıŋa,
35. Jeter kim seniŋ kunıŋa?
36. Ne istermin ajal urıġa?!
37. Şomılıp közdiŋ suvına,
38. Öziŋ jok kanık sırıma,
39. Ötermin jasıp, buġına.
40. Kaşannan jerik kara jer
41. Jesirdiŋ kayġı-muŋına.

42. Korşaġan tuman jan-jaġım,
43. Kelmeske, kusım samġadıŋ.
44. Koş endi!
45. Üzilgen meniŋ armanım,
46. Koş bol, Ardağım!..

4. Jetimder üni

1. Bizder – jetimdermiz,
2. Jetimdermiz.
3. Akpannıŋ,
4. Ayaz, kardıŋ ötindemiz.
5. Mına saraŋ ömirden savġa surap,
6. Tirşiliktiŋ mazasın ketirgemiz.
7. Bizder – jetimdermiz!
8. Bizder – jetimdermiz!
9. Dop kılıp Jerdiŋ şarın ötüvdemiz.
10. Bostan-boska ölmeymiz,
11. Ökinbeŋiz.
12. Jekirmeŋiz,
13. Bizderge jekirmeŋiz,
14. Jekirmeŋiz!
15. Bosaġasın panalap talaylardıŋ,
16. Talaylardıŋ basınan sekirgemiz.
17. Sebebi jetimdermiz!
18. Ökinbeŋiz, bizderge jekirmeŋiz.
19. Bizder – jetimdermiz!!!
20. Ömirge kelüv de egiz, ketüv de egiz.
21. Süreŋiz ötüvde jaz, ötüvde küz.
22. Jalġanda ölim bar da – jetimder bar,
23. Sondıktan mäŋgilikke bekingemiz.

[152]

24. Bizder – jetimdermiz!
25. Urılar da emespiz, karılar da!
26. Karğıs tanŋba bizderden arılar ma?!
27. Jılınamız bir avız jaksı sözge,
28. Karğıs ayaz bizderdi karıġanda.
29. Jasamaymız kıyanat janı barġa.
30. Janı bar jan birak ta tabılar da?
31. Bizder – jetimdermiz!
32. Jetimdermiz!
33. Jetim bolıp jürip-ak jetilgemiz.
34. Döŋgelek Jerdiŋ şarın dopşa kuvıp,
35. Mazasın tirşiliktiŋ ketirgemiz.
36. Tirşilikte birevin biri künder,
37. Bizge jat – öli kimder,
38. Tiri kimder...
39. Jıyılıp, Jer şarınıŋ jetimderi,
40. Aldında Akıykattıŋ birigiŋder!

5. Besik jırı

1. Äldiy,
2. Äldiy,
3. Ak balam,
4. Uyktay ġoy, uykta,
5. Jat, balam,
6. Mäŋgilik seni terbetüvge
7. Mäŋgilik besik saktaġam.

8. Künder de munda jok, balam,
9. Taŋdar da munda atpaġan.
10. Tüsirip sävle tünekke,
11. Jat, balam,
12. Äldiy, ak balam.

13. Sor da jok munda, bak ta jok,
14. Atak ta, kurmet, daŋk ta jok.
15. Jetpeydi munda ösek te,
16. Jetpeydi saġan atkan ok.
17. Äldiy, äldiy, ak balam,
18. Mäŋgilik tınış jat, balam.

[153]

19. Jok munda küres, ereges,
20. Künşildik, kuvlık, töbeles.
21. Öziŋdey munda – köp eles,
22. Ak balam, jalġız sen emes.
23. Uyktay ġoy, balam, şoşınba.
24. Bavırıŋ, jarıŋ, dosıŋ da,
25. Aŋdıġan javıŋ, kasıŋ da,
26. Toġısar bäri osında.
27. Uyktay ġoy, balam, şoşınba.

28. Şuvlama, orman, keŋ dala,
29. Balamnıŋ alma mazasın!
30. Terbetip turam men ġana,
31. Mäŋgilik jannıŋ azasın.

32. Äldiy,
33. Äldiy,
34. Ak pende,
35. Tınıştık tavıp, jat mende.
36. Ömirdi kanday sıylasaŋ,
37. Ölimdi sonday jat körme!

38. Bavırıma mäŋgi saktaġan,
39. Äldiy,
40. Äldiy,
41. Ak balam...
42. Äldiy...
43. Äldiy...
44. Äldiy-ay!

[154]

MEN SENİ UNATAMIN...

1. Men seni umıtamın.
2. Degenmenen,
3. Baskadan körmegendi senen körem.
4. Öz obalıŋ özine, öziŋnen kör,
5. Bir küni ġayıp bolsam egerde men.

6. Baskadan körmegendi senen körem,
7. Sen biyikte jürsin dep, tömendegem.
8. Kim eken seni özine duvalaġan?!
9. O, toba!
10. Men neġılġan ölermen em?!

11. Kim eken meni saġan duvalaġan?!
12. (Sensiz de köŋildenem, kuvana alam).
13. Kim eken
14. Meni senen aynaldırıp
15. Tsiyrktiŋ attarınday kuvalaġan?!

16. Degeniŋniŋ bärin de jasap jürip,
17. Körsetpeymin zäredey asav kılık.
18. Seniŋ ġana ırkıŋa bas aldırıp,
19. Buġa berem...
20. Neġılġan jasandılık!..

21. Men seni unatamın.
22. Birak, birak...
23. Meyiriŋdi kayteyin jılap surap.
24. Unatamın degenim – jasandılık,
25. Saġan degen jüregim kurak-kurak...

[155]

* * *

1. Şıp terlep dala buvsanġan,
2. Saġımı kaynap şımırlap.
3. Boztorġay uştı juvsannan,
4. Süyinşi surap, şırıldap.

5. Saġınıp nöser, jaŋbırın,
6. Avlakta kalġıp, bak tındı.
7. Ak bulttar mamık javlıġın
8. Aspannan tömen laktırdı.

9. Kalkıydı kökte ak mamık,
10. Kaldırıp keyde köleŋke.
11. Nurına Künniŋ kaktanıp,
12. Şuvaktap jatır keŋ ölke.

13. Şuvakka tolı jan-jaġım,
14. (Şuvakka kumar bul jalġan).
15. Şuvakka şıbık-taldarım
16. Şuvaktap turıp bür jarġan.

17. Köktemdegi samal kök belde
18. Kögildir şäyi jelpigen.
19. Jap-jasıl mına köktemde
20. Jasarġan ömir eltigen

KEZDESÜV

1. – Jan ediŋ jalın, ot kevde,
2. Hal kalay, jeŋge, hal kalay?
3. Senen de jastık ketken be?
4. O, dariyġa,
5. Jalġan-ay!..

6. Meneziŋ asav kulanday,
7. Kelgende saġan baykavşı ek,
8. Aldıŋa seniŋ tura almay,
9. Jalt burılıp, taykavşı ek...

10. – Burınġı künim jok mende,
11. Hal kalay, kaynım, hal kalay?

[156]

12. Oynavşı eŋ suvmen, otpen de,
13. Talġamay bärin, aŋdamay.

14. Azamat ediŋ balġaday,
15. Balġaday şaġıŋ ötken be?
16. O, dariyġa, arman-ay!
17. Umıt bop bäri ketken be!?

18. ...Ekevimiz kettik ärkalay,
19. Äŋgime jibin jalġamay.
20. Köktemgi aspan kürsinip,
21. Kürkirep ketti:
22. – Jal-ġan-ay!!!

* * *

1. Mına bir kelgen mamır ma?
2. Mamırla, bulttar, mamırla,
3. Kalpaġıŋdı alıp, bavırlar,
4. Basıŋdı töse javınġa.

5. Aspan tur, mine, kürkirep,
6. Şömiş kak, äje, ırımdap.
7. Kökter me egin dürkirep,
8. Kök biyeŋ aman kulındap.

9. Esen-sav tuŋġış nemereŋ,
10. Oralar ma eken äskerden.
11. Tunar ma eken töŋirek
12. Şubırıp örgen jas tölden.

13. Dän be eken, älde süt pe eken,
14. Karaşı mına javınġa.
15. Kaysısı bıyıl mıktı eken,
16. Egin be, älde savın ba?!

17. Mına bir kelgen mamır ma?!
18. Mamırla, dala, mamırla.
19. Arkaŋdı tösep javınġa,
20. Damılda, tirlik, damılda.

[157]

* * *

1. Urınbay boran, javınġa,
2. Kölikke mingen ayavlı-ak.
3. Alayda alıs avılġa
4. Tötelep tartam, jayavlap.

5. Jamılıp mınav äveni,
6. Maŋdayım tösep şuvakka,
7. Şomılıp alam äveli
8. Şolpılı sıldır bulakka.

9. Bavırım basıp kurakka,
10. Kumarım kanbay turmaymın.
11. Sonan soŋ şıġıp kıratka,
12. Boztorġay üşin tıŋdaymın.

13. Aldımdı kesip uşkanda,
14. Beremin sälem kustarġa.
15. İyilip tağzım etemin
16. İyesiz turġan kıstavda.

17. Köŋilden üzip körimdik,
18. Gülderge tağıp ketem men.
19. Körimdik alam ömirlik
20. Ayavlı atamekennen.

21. Jetemin aŋsap, ayaŋdap,
22. Kütiŋder meni, bavırlar.
23. Jete almay kalsam jayavlap,
24. Kondırar meni tavım bar.

25. Keledi sokpak jol bastap,
26. Bir belden asıp bir belge.
27. Jete almay kalsam, jambastap,
28. Jantaya ketem bir jerge...

[158]

* * *

1. Maŋıma sävle juvıtpay,
2. Kıynaydı mınav kıskı kün.
3. Jalınıŋmenen jılıtpay,
4. Joġaldıŋ kayda, uşkınım?

5. Bıtırap oyım bügin de,
6. Torıġan bolam tolġav sap.
7. Otırmın, mine, iŋirde
8. Kaydağı jok bir joldı aŋsap.

9. Kumartıp kayran sätterge,
10. Esime alam umıtpay.
11. Tönemin äppak däpterge
12. Bulıŋġır mınav ımırttay.

13. Jetseŋşi jazım – ıstıġım,
14. Ayazdı kıstan şarşadım.
15. Kaydasıŋ, meniŋ uşkınım?
16. Kelseŋşi, kurġır, aŋsadım.

17. Jılınıp boyım birtindep,
18. Jürekti kelip kan tepsin.
19. Birtindep mıyım bülkildep,
20. Közimniŋ otı jark etsin.

MAHAMBETTER, ABAYLAR-AY

1. Ömirdiŋ kısı, jazı, köktemderi,
2. Kısıltayaŋ şaktarı, ötkelderi,
3. Adamnıŋ akkan kanı, tökken teri,
4. Muratka jetpegeni, jetkenderi –
5. Janımdı jep jür meniŋ köpten beri.

6. Atısuv, aŋdısuv men talasuvdıŋ,
7. Sanasuv, tabısuv men jarasuvdıŋ,
8. Minezin mınav adam balasınıŋ
9. Bilsem dep kupıyasın alasurdım.

10. Aldında aluvan-aluvan minezderdiŋ
11. Amalsızdan keledi mıŋ özgergiŋ.

[159]

12. Ärkim özin balaydı danışpanġa,
13. Bir-bir Kuday sanaydı bir özderin.

14. Bilmeydi ekem...
15. Kolımnan kelmeydi eken,
16. Joktı aŋsap, jok suvsınġa şöldeydi ekem.
17. Koy endi, tıyılayın, buġınayın,
18. Oyımdı orasanġa bölmey böten.

19. Jasırmay oyımdı ayttım talay-talay,
20. Kayteyin ketti bäri karalamay.
21. ...Aytarın aşıp aytkan abaylamay,
22. Dariyġa-ay,
23. Mahambetter, Abaylar-ay!!!

* * *

1. Ülpildegen, ürpiygen ükim meniŋ,
2. Jıl kustarın saġınıp, kütüvdemin.
3. Köz almay şubatılġan Kus jolınan,
4. Bükil elim kütüvde, bükil jerim.

5. Kırlarım da kütüvde, döŋderim de,
6. Saġınadı bizbenen köl de birge.
7. Ükim meniŋ, karaşı, jıl kustarı
8. Keledi eken kaysı endik beldevinde.

9. Karatorġay, karlıġaş, tırnalarım
10. Kaşan bizge äkeler jıl habarın?
11. Kaşan konar zergerler – akkuv, kazdar,
12. Äşekeylep kölderin, jılġaların?

13. Kaşan bolar toġayda än sabaġı,
14. Än saladı, kaşan kep jan saladı?
15. Kaşan mınav jaykalıp emen, terek,
16. Japıraktar jabıla kol soġadı?

17. Aylar ötti kolıma konġanına,
18. Eriksizdik basına ornadı ma?!
19. Tutkın bolıp otırmay torda mına,
20. Oralasıŋ sen kaşan ormanıŋa?..

[160]

JANIM, SEN JASIMAĠIN

1. Köbeyte berme, janım, şaşıŋ ağın,
2. Janım, sen jasımağın, jasımağın,
3. Nöserletip, bir sätte basılamın,
4. Şaşıladı şuġılam, aşılamın.

5. Uşkındarın jan-jakka şaşıratkan,
6. Kezderim bar key-keyde jasın atkan.
7. Kara bultka kara da basımdaġı,
8. Kün şıġadı dep oyla osı jaktan.

9. Janımnıŋ jaksı emes tınşıġanı,
10. Tınşıġanda jüregim tunşıġadı.
11. Jasınımnan, janım, sen seskenbegin,
12. Jay otınıŋ artınan Kün şıġadı.

13. Jay otımdı alıppın bäseŋdetip,
14. Esim ketip kalıptı, esim ketip.
15. Ak jaŋbırdıŋ nurına şomıla ber,
16. Nöserletip alayın, nöserletip.

17. Janım, sen jasımağın, jasımağın!
18. Nöserletip alam da, basılamın.
19. Aykuş-uykış bulttardan jay atılmay,
20. Kün tımırsıp turġanġa aşınamın...

* * *

1. Saġalap saydı, jıranı
2. Panalap konġan kıstavġa
3. Ketkim kep ılğıy turadı,
4. Saġınış keyde kıskanda.

5. Kaladan bakıt tabılıp,
6. Jaksarıp jür ġoy kütimim.
7. Aŋsaymın keyde saġınıp,
8. Kıstavdıŋ kökşil tütinin...

9. Köz salıp tursaŋ döŋgeyden
10. Bir belden jaŋa askanda.

[161]

11. Bup-buyra tütin kerneyden
12. Buralıp şıksa aspanġa.

13. Jılkılar jatsa japırıp,
14. Tumsığın malıp ak karġa.
15. Kalpaġın bulġap şakırıp,
16. Jılkışı tursa kaptalda.

17. ...Koŋırsıy köŋniŋ tütini,
18. Astına kirip küpiniŋ,
19. Uykıġa endi batkanda,
20. Estilse kenet şatkaldan
21. Üreyli üni ükiniŋ.

22. Boyıŋdı meŋ-zeŋ uyıtkan
23. Kızıvı peştiŋ tınbasa.
24. Astında muzdıŋ buyıkkan
25. Bulaktıŋ ünin tıŋdasa.

26. Jılkılar juvsap bir döŋde,
27. Bir döŋnen äppak Ay tuvsa.
28. Ötkenim kelip bir demge,
29. Ötken än kayta aytılsa...

JALĠIZ SÄT

1. Janarıŋ jalt etti-av bir jay otınday,
2. Jay otınday jandırıp, joyatınday.
3. Jalġız sätti janımdı dir etkizgen
4. Jasırdıŋ-av,
5. Jalġan-ay!
6. Koya turmay.

7. Jalġız sätpen janımdı dir etkizgen,
8. Seni aldımnan, kurbıjan, kim ötkizgen?!
9. Janarıŋdı jasırıp, avlaktaysıŋ,
10. Jüzge tuvra karamas jüreksiz be eŋ?

11. Janarıŋda ġajayıp ot bar eken,
12. Kimdi karıp, kimdi örtep, toktar eken?

[162]

13. Jalġız sätpen janımdı dir etkizdiŋ,
14. Odan baska sıylarıŋ jok pa böten?

15. Sap-sap, köŋil!
16. Neni oylap, nege kettiŋ?
17. Kasiyetin kemitpe keremettiŋ.
18. Janımdı dir etkizgen jalġız sättiŋ
19. Jalġanda kunın kalay tölemekpin.

20. Janarlar jalt-jult etip jay otında y,
21. Osılay jan-jaġımnan jay atılġay.
22. ...Jaksını düniyeden joyatında y,
23. Jalġan-av, jasırasıŋ koya turmay.

SEN BE EDİŊ?

1. Köterilmey jürgende eŋsem meniŋ,
2. Armandadım, birevdi körsem dedim.
3. Birev maġan alıstan kolın sozġan,
4. Kolın sozġan kamkorşı, sol sen be ediŋ?!

5. Tanısıp ta, aşınıp sezimderim,
6. Uzak taŋġa uyktamay köz ilmedim.
7. Sonda meni birev kep äldiylegen,
8. Äldiylegen säbiyim öziŋ be ediŋ?!

9. Seri künnen jalıġıp, keri künnen,
10. Jalġızsırap key-keyde jeridim men.
11. Birev sonda janımnan şıkpaytuġın,
12. Janı birge menimen serigim be eŋ?!

13. Kısıltayaŋ sätterde saġan keldim,
14. Jasırmay-ak halimdi jaman dedim.
15. Muŋım menen sırıma ortak bolġan
16. Adam ba ediŋ!
17. Ayavlı panam meniŋ!

18. Sen meniŋ köterilgen eŋsem be ediŋ?
19. Armandadım, öziŋdi körsem dedim.
20. Bakıt izdep jür edim, sol sen be ediŋ?!
21. ...Armanım jok aldıŋda ölsem seniŋ.

[163]

* * *

– Ne jetpeydi?
Kulpırġan maŋayıŋ gül, –
Dep maġan,
Irza bolmay aġayın jür.
Janım barda, boyımda kanım barda,
Jırımnan jan aşuvın alayın bir.

Bäri de bar...
Basımda bäri de bar.
Jan emespin jarımjan därige zar.
Jetpeytini – jürektiŋ ä bolar,
Bakıt, baktıŋ tarıday däni bolar...

Kalġanınıŋ bäri bar bir basımda,
Äli talay jaraymın kırdı asuvġa.
Jetpeytini – dosım az sırlasuvġa,
Ömirim az, jetpeydi bir ġasırġa

Kürsingenim bolmasa anda-sanda,
Köz jasımdı hakım jok köl jasavġa.
Azdığı da ġumırdıŋ alaŋdatpas,
Mindetti emes akındar köp jasavġa.

Kim ayıptap, sırtımnan kim küledi,
Sodan bolar jırdıŋ da jünjigeni.
Adam jırlap turġanda, zaman jırlap,
Keregim de jok şıġar, kim biledi?!

* * *

Alasarıp Ay batkan,
Ay batkanda, aymakka
Juldız şoġın jaynatkan
Avmaydı bir Kus jolı
Aktarılġan kaymaktan.

Kökjiyekte tavlardıŋ
Köterilse tüŋligi,
Bavraydıŋ da, bar maŋnıŋ
Körinedi kindigi.

[164]

10. Bastarında Muzarttıŋ[1]
11. Aġaraŋdar säldesi.
12. ...Tüngi sapar uzak tım,
13. Bir Kudaydıŋ ävresi.

14. Köziŋe uykı baylanıp,
15. Kalġıtadı bir demde.
16. Tüni boyı aynalıp
17. Jürgendeysiŋ bir jerde.

18. "Şäyi oramal bir baylap..."
19. Şıdamadım, än saldım.
20. Juldızdı aspan tur jaynap
21. Kevdesindey marşaldıŋ.

* * *

1. Sumdık-av!
2. Menen mahabbat avıp ketken be?!
3. Şamanı bağıp, şav tartar şakka jetkem be?
4. Tozġan buyımday jırtığın jamap köŋildiŋ,
5. Otırġanım ba oy tastap ötken-ketkenge?!

6. Köz javın alġan sonav da sonav künderde,
7. Tartpaydı endi tamaşa mınav gülder de.
8. Ak kırav ayaz avlama meniŋ kirgen be?!
9. Ot bolıp kelip,
10. Jok bolġanım ba bir demde?!

11. Dalada köktem,
12. Köŋili kurġır küzdeyin.
13. Kulazıp jatır kuvarġan kula tüzdeyin.
14. Sumdık-av!
15. Menen mahabbat avıp ketken be?!
16. Ömir jok onsız,
17. İzdeyin onı, izdeyin.

18. Kırlardan älde, tavlardan älde, kumdardan
19. Kızġaldak körseŋ kavızın aşıp, bür jarġan,

[165]

---

[1] Muzart – Tyan Şan

20. Kuba tal körseŋ sıŋsıp bir turġan nuvlardan,
21. Aspandı körseŋ Ay, juldızınan nur janġan,
22. Jastardı körseŋ bolaşak jaŋa jıldardan –
23. Bergeysiŋ sälem joġın izdegen bir jannan,
24. Degeysiŋ sensiz şın jalġan eken bul jalġan...

TANISUV

1. Men kelmegen, men körmegen öris eŋ,
2. Jatırkama, tosırkama meni sen!
3. Dosıŋmenen dosıŋ bolıp körisem,
4. Duşpanıŋmen duşpan bolıp ölisem!
5. Jat körmegin, jatırkama meni sen!

6. Nesin aytam, köŋiliŋ seniŋ ak aydın,
7. Ak aydın dep, özgelerge karaymın.
8. Aynalayın, aman bolşı, sak bolşı!
9. (Men özime ärkaşanda abaymın...)

10. Aynalayın, sıylaġandı sıylaşı,
11. Berekeŋdi berekesiz kuymaşı,
12. Alkam-salkam omıravıŋdı aġıtıp,
13. Elpeŋdemey,
14. Etek-jeŋiŋ jıynaşı!

15. Körip turmın, ötkizipsiŋ nelerdi,
16. Ayılıŋdı bir jıyna da, kör endi.
17. Kelgeniŋ men ketkeniŋdi ölşeşi,
18. Baykasaŋşı, darakılık ne berdi?!

19. Men körmegen, men bilmegen tuvısım,
20. Oylamaġay sarkılmas dep ırısım!
21. Jan ekensiŋ aşılġan da şaşılġan,
22. Äytpegende, meniŋ ne edi jumısım...

[166]

* * *

1. Özenine asıkkan bulaktayın,
2. Enesine jügirgen laktayın,
3. Jaykalayın janıŋda kuraktayın,
4. Endi men de saġan kep turaktayın.

5. Askar tavġa soġılġan davıldayın,
6. Aktarılġan aspannan javındayın,
7. Damıldayın, saġan kep damıldayın,
8. Ava bermey avlakka saġımdayın.

9. Özimmenen saparġa bir attanġan,
10. Kurbılardıŋ bäri de turaktanġan.
11. Ak ümitti izdeyin bir kezdegi,
12. Umıt bolıp jurtımda jılap kalġan.

13. Öz ornında özgermey tur ak kayıŋ,
14. Turaktayın, men de endi turaktayın.
15. Ar ümiti – joġalġan ak ümitim,
16. Tabayın da, seni endi jılatpayın...

* * *

1. Neŋdi seniŋ aŋsaymın, bala şaġım?
2. Buldıraġan aynalaŋ ala saġım.
3. Ala saġım işinde – bolaşaġıŋ,
4. Bolaşaġıŋ – bolaşak alaşaġıŋ.

5. Seniŋ kanday aŋsaymın “tamaşaŋdı”?
6. Soġıs keldi,
7. Jürekke jara saldı,
8. Şapan ettim tösengen alaşamdı,
9. Kamkor tutıp, kavkarsız kara şaldı.

10. Saġınam ba suvıŋ men talkanıŋdı?!
11. Suvıġıŋdı, surkıya kaŋtarıŋdı.
12. Äjem bayġus mezgilsiz oraza ustap,
13. Bizge berip talkanın kaŋtarıldı.

14. Saġınam ba tüsteriŋ, keşteriŋdi,
15. Jalaŋ ayak taŋġı şık keşkenimdi?!

[167]

16. Öşkenimdi bildirmey, öskenimdi,
17. Jüre berdim jamılıp böstegimdi.

18. Sağınbaymın,
19. Sağınsam, muŋaytadı...
20. Muŋaysam, köŋil tağı laytadı.
21. Änüvardı, Şämşini, Şämilderdi
22. Kün ötkizgen solay dep kim aytadı?..

AĠAJAN

Äbilmäjin Jumabayevka

1. Jür edim ayığa almay köpten beri,
2. Kanday küş ayıktırıp ketken meni?!
3. Javrağan javkazın em bökterdegi,
4. Jıp-jılı kaydan soktı köktem lebi?!

5. Umıt bop unatkanım, jek körgenim,
6. Kavippen kün men tündi ötkergenim...
7. Buzavdıŋ tilindey-ak ala kağaz,
8. Ağadan uşıp jetken kepter me ediŋ?!

9. Oŋalmay jürgenimde isim köpten,
10. Şağımda sağım sınıp, küşim ketken,
11. Ağanıŋ karlığaşı inisine
12. Ak kanat perişte bop uşıp jetken.

13. Ağajan, jılı sözіŋ – däri mağan.
14. (Därigerdiŋ şıypası darımağan!)
15. Ağajan, jan ekensiŋ janıŋ adal!
16. İyt ekem ak-karanı tanımağan...

17. Jaksı menen jamannıŋ arasında
18. Janım meniŋ jay tappay talasuvda...
19. Ağajan, “Bärinen de ayık!” depsiŋ,
20. Ayığamın, ağajan, nanasıŋ ba?..

* * *

1. İlinip tur tavlarġa,
2. Damıldap tirlik kalġan ba?!
3. Alıstan ottar janadı
4. Jay tappay mına jalġanda,
5. Adasıp jürgen arman ba?!

6. Jark etip, keyde bir öşip,
7. Bulaŋdap, şalkıp, tur esip.
8. Söndirmek bolġan samalmen
9. Söngisi kelmey küresip,
10. Bir janadı ottar, bir öşip.

11. Adasıp jürgen bolarsıŋ,
12. Otka tart, tüngi jolavşım!
13. Ot janġan jerde – oşak bar,
14. Bararsıŋ, mümkin konarsıŋ:
15. Otka tart, otka, jolavşım,
16. Joġalsın ürey, joġalsın!

17. Umıtılıp keler künderge,
18. Janadı ottar tünderde.
19. Tirşilik barın aŋġartkan,
20. Janadı ottar jan-jaktan,
21. Äkelip ürey kimderge,
22. Äkelip ümit kimderge
23. Janadı ottar tünderde.

AYBARMEN ÄŊGİME

1. Aybar kelip, sastırdı keşe meni:
2. – Äke, sen soġıs jılı neşede ediŋ?
3. – On jastamın.
4. Nege sen soġıspadıŋ, korġaspadıŋ?
5. Batır ġoy on jastaġı joldastarıŋ...

6. –Onda men on jasta edim, on jasta edim,
7. Özimdi özim korġadım.
8. Korġastı elim.

[169]

9. Özin özi on jastar korġamasa,
10. Sen sıyaktı Aybarlar bolmas ta edi,
11. Namısıma tiymegin, joldas, meniŋ!

12. Onda men on jastamın,
13. On jastamın.
14. Soġıspay-ak, surapıl jol baskamın.
15. Ataŋnan kalıp koyġan muraŋdı men
16. Äjeŋmen birge jürip korġaskamın,
17. Maydandağı on jasar joldastarım
18. Ölmesin dep,
19. Jer jırtıp, toŋdı aşkamın.
20. Solay meniŋ bastalġan jol-dastanım!

21. ...Bala dävren ötti ġoy kuyındağan,
22. Balı menen şekeri buyırmağan.
23. Özin özi on jastar korġamasa,
24. Özgelerdi korġavı kıyın, balam!!!

NAVRIZ

1. Akpan ketti araz bop navrızben
2. Navrız jür joġalġan bağın bağın izdep.
3. Köktem jetti körisip, janın üzgen,
4. Kıs attandı koştasıp tağı bizben.

5. Köktem jetti köl-kösir şuvak kuvıp,
6. Kıs baradı kıyılıp, jılap turıp.
7. Şatırında üylerdiŋ navrız jür,
8. Muz körpesin akpannıŋ laktırıp.

9. Tozġan tonın boyına kiye almay bir,
10. Kayda barsa kart Ayaz sıya almay jür.
11. Askar tavlar atasın şakıradı,
12. Oy men kırın atası kıya almay jür.

13. Karar emes navrız atağına,
14. Alar emes akpandı katarına.
15. Küni boyı jılağan kart pendeniŋ
16. Tüni boyı muz toŋdı sakalına.

[170]

* * *

1. Men bilmeymin,
2. Ne boladı küni erteŋ.
3. Ne bolsa da, ne bolsa da küneltem!
4. Ekevimizdiŋ jüregimiz biler tek,
5. Sırlasayık,
6. Oŋaşağa jür erkem.

7. Kalay-kalay kubıladı mına kün?!
8. Kalay-kalay kubılsa da, şıdamadım.
9. Ekevimizdiŋ jüregimiz uġadı,
10. Sırlasayık oŋaşada, şıraġım.

11. ...Men nesine,
12. Sen nesine jıladıŋ?!
13. Aytpay-ak koy,
14. Aytpasaŋ da uġamın.
15. Bälen jerde kulaġanda kulanıŋ,
16. Bälen jerde umıt kalġan tumarıŋ!..

17. Bälen jerde...
18. Ne tüsedi dälelden?!
19. Bäri de umıt, bäri de jok,
20. Bäri ölgen...
21. Onı sen de taba almaysıŋ älemnen,
22. Onı men de taba almaymın älemnen...

* * *

1. Esiŋde me?
2. Ekevimiz de elde edik.
3. Ekevimiz de jok närsege şöldedik.
4. Aġayınnıŋ aytkanına könbedik,
5. Oylap tursam...
6. Jasappız ġoy pendelik.
7. Neni kördik?!
8. Ne bitirip, jöndedik?!

9. Neni sezdik?
10. Neni kördik, dosım-av?!

[171]

11. Aŋsap körgen armanımız osı ma?!
12. Elge kaytıp ketedi dep şoşıma,
13. Oralmaymın bir jığılğan kosıma!

14. Esiŋde me tar laşık alasa,
15. Edenimiz – tekemet pen alaşa.
16. Alasa üyde – askar tavday tamaşa,
17. Alasurıp, kuvanuvşı ek balaşa,
18. Sonda birev ekevimizge karasa,
19. Tamız edi...
20. Jılğa, toğay
21. Oŋaşa.
22. Şirkin, sol şak,
23. Tamaşa edi, tamaşa!
24. Onda – tamız, munda, mine, karaşa...

* * *

1. Sürinip ketpe!
2. Sürinip ketseŋ bolğanı,
3. Dey bergin, dosım, basıŋa kırsık ornadı.
4. Adam degenniŋ ayak astınan sorlavı –
5. Aŋdamay basıp,
6. Sürinip ketse bolğanı.
7. Aŋdamay keyde, basamız dağı kerdeŋdep,
8. Kulap jatamız,
9. Ayak-kolımız erbeŋdep.
10. Sürinip alıp, esimiz kayta kelgende,
11. Joğalğan sätti izdeymiz tağı jerden kep.
12. Tappaysıŋ onı,
13. Attay almaysıŋ,
14. Kulavıŋ mümkin, aldıŋ – jar.
15. ...Ne istesem eken senderge,
16. Sürinip ketip,
17. Bülinip jürgen tağdırlar!

[172]

* * *

1. Sezbeysiŋ ġoy, sezbeysiŋ ġoy sen meni...
2. Körmeysiŋ ġoy kerememetti mendegi.
3. Tüsinseŋşi saraŋ bolġan pendeni,
4. Tüsinseŋşi!
5. Akıl-oyım kem be edi?!

6. Nege bulay?
7. Nege jürmin köŋilsiz?
8. Janım meniŋ jılap jatır, tek ünsiz.
9. Kalam ba dep kayġırmaymın kömüvsiz,
10. Ketem be dep kapalanam ömirsiz.

11. Jasıramın nazım menen ökpemdi,
12. Büginimdi, bolaşaktı, ötkendi.
13. Neġılamın şuvaġı jok köktemdi?
14. Kuraġı jok neġılamın kök beldi!

15. Turaġı jok neġılamın armandı,
16. Arman kuvġan ak köŋilim aldandı.
17. Oyav jürip ötkizsem de taŋdardı,
18. Artımda tek şubatılġan şaŋ kaldı...

19. Bilmeysiŋ ġoy, sezbeysiŋ ġoy meni sen.
20. Oydaġımdı endi kimmen bölisem?

* * *

1. Jarkırap şıġıp,
2. Kaltırap barıp batar Kün.
3. Kıskarıp kalar tävligi uzak sapardıŋ.
4. Kün batkan jerge
5. Kosımdı men de apardım,
6. Künmenen birge damıldap men de jatarmın.

7. Ömirim meniŋ!
8. Künmene birge jıljıġan,
9. Öte ber jäylap,
10. Nesine saġan kınjılam.
11. Aşılıp Künmen,

[173]

12. Künmenen birge tunjırap,
13. Künmenen külip,
14. Jılasa, birge tur jılap.

15. Kün şıkkan jerde,
16. Kün batkan jerde turağım!
17. Kirlese köŋil, nurına sonıŋ juvamın.
18. Aktarıl, meniŋ şuvağım!
19. Sönbeseŋ eken,
20. Sönbeseŋ eken, şırağım!!!

* * *

1. Jazılar estelikter men tuvralı,
2. Birevler jan edi der ör tulġalı.
3. Birevler tulpar edi der de mümkin,
4. Bütindelmey ketken bir er-turmanı.

5. Aŋız ġıp aytar mümkin kılığımdı,
6. Kılığımdı unatkan julınuvdı.
7. Jaksı körgen der mümkin "jılınuvdı",
8. Äytevir kazbas bılık-şılığımdı.

9. Jok jandı kıyġan emes jamandavġa,
10. (Sol üşin rakmet adamdarġa!!!)
11. Bilemin, äytevir bir zamandarda
12. Jüredi jüz jıl jasap jaman karġa...

13. Jazılar estelikter neşelegen,
14. Körermiz onıŋ bärin peşeneden.
15. Äytevir, biletinim bir-ak närse –
16. Köşedi öleŋ nemese öşedi öleŋ!

17. ...Kuvları tavdıŋ kızıl tülkisi der,
18. Momındar bizdiŋ üydiŋ kirpişi der.
19. Mäŋgilikke özimmen ala ketken
20. Meniŋnäzikjanımdı kim tüsiner?!

[174]

HALKIM BARDA

Şınımenen dos jok-av,
Dos jok mende.
Sonda kalay, ömirim boska ötken be?!
Osılay bir baylamġa keldim bügin,
Karadım da süyisken kos kepterge.

Mende aramdık jok edi alaböten,
Dossız ömir jalġanda karaŋ eken.
Kak jarılġan kavımġa kayran jürek
Kaşan ġana kaŋırap kalar eken?!

Säl sabır et, ey, dosım, jasımaġın,
Dossızbın dep men nege aşınamın?!
Dos köp mende, kaşannan dosım – halkım,
Karaymın da men soġan basılamın.

Dossızbın dep ayta alman halkım barda.
Sayasında hakım bar salkındavġa.
Karġamasa bolġanı halkım meni,
Aynalmasa bolġanı narkım davġa...

Kalt-kult etip, meyli, men kün keşeyin,
Kün keşeyin, elimmen birge öseyin.
Meni äzirge, ey, taġdır, mazalama?
Emin-erkin jurtımmen tildeseyin!

* * *

Ne payda kürsingennen, ökingennen,
Ne payda dätke kuvat bekingennen,
Alayda emhanada köz jumġannan
Jaksı edi ġoy maydannıŋ ötinde ölgen.

Kurban ġıp jastıġımdı, jas ġumırdı,
Javımnan jasıra almay kastıġımdı,
Janımdı ayamaġan javlarımnan
Ala jatar edim ġoy jastıġımdı.

Ökinben, muŋayman da, öksimeymin,
Ömirim, osılay-ak ötşi meyliŋ.

[175]

11. Alayda alasapıran tirşiliktiŋ
12. Aldında kürese almay tek sileydim!

13. Künin körip jürgem jok jetim kuldıŋ,
14. Birakta ne bitirdim, ne tındırdım.
15. Şöp jıynaġan inine suvırdayın,
16. Äytevir, tirşilikke betim burdım.

17. Karasaz, kara şalġın, öleŋde östim,
18. Jır jazsam, oġan jurtım eleŋdestiŋ.
19. Ölse öler Mukaġali Makatayev,
20. Öltire almas alayda öleŋdi eşkim!

* * *

1. Tuvġan jer saġındırdı, keldi esime,
2. Özim kepil endi onı körmesime.
3. Taġıday tavda ösken tarlan edim,
4. Taŋıldım emhananıŋ bölmesine.
5. Kim kepildik beredi ölmesime!

6. O, dävren, netken ġajap süyikti edi!
7. Jayılġan jasıl maŋda kiyikteri.
8. Otırġan oŋaşada, biyiktegi,
9. Taŋġı samal jatatın süyip meni.

10. Oynatıp omıravda taŋ samalın,
11. Men alġaş şıkkan Kündi karsı alamın.
12. Mäŋgilik sol biyikte kalıp koymay,
13. Nesine bul tirlikti aŋsaġamın?!

14. Kaska bulak, kasıŋnan nege kettim?!
15. Ne degen jel aydaġan köbelekpin.
16. Erkindik, erkelikti mise tutpay,
17. Taska äkep özimdi-özim şegeleppin...

18. Pay, pay! Pay!
19. Saġındım-av, saġındım-av!
20. Talıksıp, tar tösekke taŋıldım-av!
21. Kapıda kaltıraġan janım mınav,
22. Jaratkan, neġıldım-av, neġıldım-av?!

[176]

* * *

1. – Bal dävren, bala dävren, kayda kaldıŋ?
2. – Bayaġı jılkı bakkan sayda kaldım.
3. Koştastım korasında Koybaġardıŋ,
4. Sen sodan meni tastap kayda bardıŋ?

5. Men sodan jastık degen jelik kuvıp,
6. Bir kızık bir kızıktan eliktirip,
7. Tapkan em bir mahabbat ölip turıp,
8. Ölip turıp koştastım, jerip turıp.

9. – Mahabbat, ak mahabbat, kayda kaldıŋ?
10. – Sen öziŋ korlap ketken oyda kaldım.
11. Biyikti unatuvşı eŋ, şıġa aldıŋ ba?
12. Boyda – kanım, kayteyin, oydaġı – arım!..

13. – Şıġam dep bir biyikten bir biyikke,
14. Kezdestim bir küyikten bir küyikke.
15. Sen – ak bastav ornına tunıp kalġan,
16. Turġanın tüsine ber kim biyikte...

17. Bildim de artka moynım burmasımdı,
18. Tavġa da, taska da urdım bul basımdı,
19. Seni eske alsam, keledi ömir sürgim,
20. Ot söndi.
21. Otavım jok..
22. Jın basıldı...

KÜN BÜGİN KÜREŊİTİP

1. Kün bügin turıp aldı küreŋitip,
2. Şirkinniŋ aşılmaydı reŋi tük.
3. ...Küreŋitken avıldıŋ sırt jaġında
4. Meni de otır ma eken birev kütip,
5. Kün sıyaktı ol dağı küreŋitip.

6. Kim kütsin, kim joktasın onda meni,
7. Kütetin bir mahabbat bolġan edi,
8. Küte-küte küderin üzgen şıġar,
9. Küreŋitken mına Kün sol ma, tegi?!

[177]

10. Bul künde jok äjeler, atalarım,
11. Kim kütsin, kimnen barıp bata alamın.
12. Kim seyiltsin köŋildi kapadağı,
13. Kimge kerek “därejem”, atak-arım?!

14. Mansap, atak, däreje?!
15. Kaydan bolsın,
16. Aldakaşan jığılğan sayran-kosım,
17. Arsalaŋdap aldımnan şığatuğın
18. Kırda jatır kıymasım, kayran dosım.

19. ...Kün bügin küreŋitip turıp aldı.
20. Köŋilim Künge karap kubıladı.
21. Ayamasaŋ ayama! Endi mende
22. Alınbağan ne äkeŋniŋ kunı kaldı!?

SÜYGEN ERİN

1. Süygisi kele berer süygen erin,
2. Süy, janım!
3. Süykimdi bir küyge enemin.
4. Jüregimiz jakınnan birge soksın,
5. Ağıtşı beşpetiŋniŋ tüymelerin?

6. Süy, janım!
7. Süye bergin, kim biledi...
8. Bir kezde eske alarsıŋ tündi, meni.
9. ...Jalt etip öte şıkkan bayağıda
10. Jastıktıŋ talıksığan bir kün edi.

11. Uyalıp, baradı ötip bulak – bala,
12. Buyığıp, ün katpaydı jılap kana.
13. Balanıŋ maŋdayınan sıypalağan
14. Dirildep Aydan tamğan şuvak kana.

15. Tav-atalar tüksiytip kabaktarın:
16. – Ar attadıŋ, – degendey, – karaktarım...
17. Süygen jürek kaladı eseŋgirep,
18. Eseŋgirep, bilmeppiz taŋ atkanın.

[178]

19. Süygen erin süygisi kele berer,
20. O, jastık! Mahabbat tap, kögere ber!
21. “Süygemin jok, ölgenim”, – der edim men,
22. “Süydiŋ be?” dep surasa menen eger...

ADAMZATTIŊ URPAĠI

1. Däl osı köşemenen kim jüredi,
2. On jıldar, jüz jıl öter, kim biledi.
3. Onı tek sol şaktağı kün biledi,
4. Onı tek sol kezdegi tün biledi!
5. (Bulardıŋ vakıtpen bir jüregi).

6. Kim salkındap otırar mına bakta?
7. Oyın-savık ana jak, mına jakta.
8. Sonda kalay?
9. Osı bak orınında,
10. Adamdar alma-kezek kulamak pa!?

11. (Talay tarlan jaksıdan tiri adastım).
12. Men senen mäŋgilikti suramaspın.
13. Ne aytam saġan, tabiyġat, adamdarġa
14. Kıymadıŋ ġoy ömirin bir aġaştıŋ.

15. Adam bayġus jer betin jasandırıp,
16. Jasamaydı öziŋe asav kılık,
17. Tek eskertkiş ornatar özderine,
18. Tav-tastı tınım almay kaşap jürip.

19. Talay nöser tögiler, bolar jasın,
20. Alapat kün äytevir jol almasın.
21. Mına nurlı ömirge tirek bolġan
22. Adamzattıŋ urpaġı joġalmasın!

[179]

KÜN AVISIP BARADI

1. Kün avısıp baradı tünge karay,
2. Şığısta – keş, Batıska – kirgen aray.
3. Kün şıkkan jerden ärkez tün keledi,
4. Mağan solay, bilmeymin, kimge kalay.

5. Soŋğı şoğın söndirip araylağan,
6. Kün ketti tirşilikke karaylağan.
7. Ay tuvdı, nursız da emes, nurlı da emes,
8. Şaşırap öli sävle şaraynadan.

9. Aspan da abır-sabır şamın jağıp,
10. Kus jolı da töseldi sağımdanıp.
11. Bar düniye turğanday damıl bağıp,
12. Tavım kalğıp, oyımda bağım kalğıp.

13. Tün meni küyzeltedi jındı kılıp,
14. Baktı basıp jatkanday, güldi julıp.
15. Kümis kanat bir kuska minip alıp,
16. Ketsem be eken artınan Kündi kuvıp.

17. Nege men üreylenem tünge karay,
18. Mağan solay, bilmeymin, kimge kalay.
19. Künde – ömir, tünde – damıl, tüsinbeymin,
20. Moynımdı bursam eken kimge karay?!

* * *

1. Ötkinşi jaŋbır örekpip barıp ötkende,
2. Üzdik te sozdık tırnanıŋ üni jetkende,
3. Kiyiz üylerge karaymın dağı bökterde,
4. Irza bolamın osı bir ırğın köktemge.

5. Tav bastarına tamaşa bulttar şökkende,
6. Uşırıp bulttı eskek jel alıp ketkende,
7. Karaymın dağı murtı ösip kalğan kökterge,
8. Irza bolamın ırıs äkeler köktemge.

9. Laysaŋ bolsın, okıstan keyde kar javsın,
10. Abır da sabır şaruva kayta kamdansın,

[180]

11. Adamdar, meyli, aldamşı künge taŋdansın,
12. Sonda da, köktem, sonda da maġan armansıŋ.

13. Köktemniŋ küni köŋilim meniŋ tärizdi,
14. Köktemniŋ atı – köktem ġoy, dosım, janı izgi.
15. Bürin jara almay buvsanıp jatkan juvsannan
16. Şırıldap şıġıp boztorġay, äne, än üzdi...

17. Apır-av, mınav aŋsatıp jetken köktem be?!
18. Aspan da, jer de, aynala tegis kökpeŋbek.
19. Tolassız saġım tolıksıp ağıp baradı,
20. Aymalap jerdi, aymalap tavdı bökterlep.

KÖREMİZ

1. Tiri jürsek, biz köremiz talaydı,
2. Jaŋa jıldı, jaŋa kündi, jaŋa aydı.
3. Uzaġırak ömir bolsa, jaraydı,
4. Tün de keler, taŋ da atar araylı.

5. Biz köremiz keremet bir şaktardı,
6. Mıŋ kuvarıp, mıŋ güldengen baktardı.
7. Akır tübi akıldılar üyreter
8. Aram tamak, azġın, akımaktardı.

9. Ayla ölip, sezim menen sana şat,
10. Javızdık ta jatpas, sirä, jara sap,
11. Adamzattı mäŋgi-bakıy äldiyler
12. Akır tübi akıl menen parasat!

13. Akıykattıŋ jaŋa jılı tuvġanda,
14. Ada bolar aramzalar, kuvlar da.
15. Jannat bolıp jatar meniŋ jan ölkem,
16. Jamanşılık jolay koymas bul maŋġa.

17. Jannat bolıp jatar meniŋ jan ölkem!
18. Akkuv bolıp jürer meniŋ ak erkem.
19. ...Kır basınan kızıl javlık jelpirmin,
20. Taŋmen turıp, Künmen şıġıp taŋerteŋ...

[181]

SEN

1. Sen körikti ediŋ...
2. Köriktisiŋ!
3. Bayağı boyıŋdağı jelik-küşiŋ.
4. Ni isteymin deseŋ dağı eriktisiŋ!
5. Sebebi köriktisiŋ, köriktisiŋ!

6. Sen akıldı ediŋ...
7. Akıldısıŋ!
8. Tal boyıŋda talmağan akıl-küşiŋ.
9. Erek minez, esen-sav jatırmısıŋ,
10. Jatırmısıŋ, janıma jakın kusım?!
11. Jaratkan koldan sokkan asıl müsin.

12. ...Aldıŋa kelüv kanday kıyın mağan,
13. O, meniŋ ak bakıtım buyırmağan!
14. Savsağıŋnıŋ izine köziŋ salşı,
15. Şım-şıtırak şıymaymen şıyırlağan,
16. O, meniŋ ak bakıtım buyırmağan.

17. Sen süyikti ediŋ...
18. Süyiktisiŋ!
19. Seni körip tağı da küyikti işim.
20. Men şığa almas şıŋ ediŋ, şın bakıtım,
21. Äli de biyikpisiŋ?
22. Biyikpisiŋ?!

ADASKAN

1. Janım-av, kaydan-jürsiŋ, ak şağala,
2. Kelseŋ kel, bul ölkeni jat sanama.
3. Otı-suvı mol osınav baytak alkap
4. Saya bolğan batırğa, patşağa da.

5. Kılşa moyın janım-av,
   kılış kanat,
6. Kıymay meni keldiŋ be tuvıs sanap?
7. Ak niyetpen keldiŋ ğoy kalay dağı,
8. Şaşsam ba eken Kün nurın vıstap ap.

[182]

Aydınım jok tösiŋmen şıymaylaġan,
Ayalaydı, äldiylep mıyday dalay.
Tolkınġa konaktaġan erte-totay
Tolkınsız kara suvġa kıymay baram.

Kim eken saġan etken zorlık, kısım,
Adaskan Atıravdan zarlıkpısıŋ?
Kölşigim, bulaktarım – bäri saġan,
Adaskan Otanınan zarlık kusım.

Konbasıŋdı bilemin kır basına,
Tolkınıŋ jok janıŋmen sırlasuvġa.
Bäri de tabılar-av bul ömirden,
Tek Otanıŋ jetpes-ti bir basıŋa...

* * *

Özgeden emes,
Özimnen korkam,
Sezem men.
Közimnen korkam,
Ernimnen korkam kezergen.
Minerge kölik, uşarġa kanat jok mende,
Dariyġa-ay, şirkin!
Kaldırıp bärin bezer me em...

Basım bir şoyın, ayaġım meniŋ korġasın,
Merzimi tolmay ilgeri ketti on jasım.
Nege sezbesin?!
Sezedi janım, sezedi
Bayağı jıldar kaytadan endi bolmasın.

Tuyıkka kelip tirelip turmın bir türli.
Közimniŋ nurı köŋilimde kaldı irküvli.
Jılay da almaymın, küle de almaymın,
O, dosım!
Tavıp äkelşi umıt kaldırġan külkimdi.

Özimnen korkam,
Öltirgen özimdi özim ġoy...

21. Basımda mıy jık,
22. Tıyanak tappay kezüvde oy.
23. O, dosım meniŋ!
24. Külkimdi tavıp äkelşi,
25. Süretin ömir,
kületin nağız kezim ġoy...

* * *

1. Jırlar jazam,
2. Alayda ol kimge kerek?!
3. Janġa şiypa izdeymin, tilge derek.
4. Mäjnün bolıp baramın künnen-künge,
5. Sav jandardan sayaksıp, jürgen erek.

6. Jırlar jazam,
7. Bilmeymin ne bererin,
8. Kögererin bilmeymin, tek ölerin.
9. Küyinişin halkımnıŋ, süyinişin
10. Öz ünimen jırlasam degen edim.

11. Kimge däri bar sırı kara bastıŋ,
12. Özim ġana özimmen jaġalastım.
13. Kapelimde oy aydap,
kıyal kuvıp,
14. Barsa kelmes saparġa aralastım.

15. Barsa kelmes saparġa aralastım,
16. Endi artıma burılıp karamaspın.
17. Jırlar jazam, derimdi dep ölemin,
18. Karsı aldında tursam da dar ağaştıŋ.

[184]

KAZAKSTAN

Jaksı attandı demessiŋ, süyem desem,
Tabınatın Täŋirim, İyem de – sen.
Adam bolıp kün keşüv kıyın mağan,
Arka tutıp, öziŋe süyenbesem.

Sen meniŋ süyegim men kanımdasıŋ,
Janımdasıŋ, uyatım, arımdasıŋ.
Sağan degen mahabbat damıldasın,
Tek seniŋ topırağıŋdı jamılğasın.

Öziŋşe tüsiŋ de erek, isiŋ de erek,
(Sırım bar sağan aytar işimde köp).
Komağay közimdi bir toydıra almay,
Korkamın bäri osınıŋ tüsim be dep.

Kazakstan!
Pay, pay, pay!
Ardağım-ay!
Sen meniŋ Şolpanımsıŋ jaŋğan uday,
Öziŋde ömir sürgen kanday bakıt,
Ölmeytin mahabbatım, armanım-ay!..

* * *

Eş närseniŋ keregi jok!
Keregi jok, şarşadım!
Basımda uyıp turıp aldı älemdegi bar sağım,
Önip-ösken topırağıma aparıŋdar,
Tastaŋdar,
Tavlarımdı,
Karasuvdı, Karasazdı aŋsadım.

Endi emdelsem,
Tuvğan jerdiŋ topırağımen emdelem,
Eskek jelmen entigimdi
Baskanımdı jön körem.
Nege kerek sän-saltanat, iyüv-kıyuv, toy-duvman,
Tavdıŋ erke tağısımın, tağısımın men degen.

[185]

14. Tipten maġan keregi jok, keregi jok eş neniŋ.
15. Belgisiz-ak bolsın, meyli, ötkenim de öşkenim.
16. O, kiyeli, şaŋıraġım!
17. Aynalayın, astanam,
18. Aldıŋda eger ayıbım men künäm bolsa,
19. Keş meniŋ!

KÜN UYALAP...

1. Kün közine uyalap kök kölderdiŋ,
2. Tamşısında diykandar tökken terdiŋ.
3. Bar tirşilik boyına kan jiberip,
4. Öz mindetin kaltkısız ötkergen Kün.

5. Kün közinen tögilip, tamġan nurdan
6. Bükil tirlik uyanıp arman kuvġan.
7. Künniŋ şiypa şuvaġı sıypap ötse,
8. Käri emendi kuvarġan jandandırġan.

9. Köktemede karsı alıp şuvak Kündi,
10. Kök pen jerge keremet kuvat kirdi.
11. Jasıl şapan jamılıp mavıtıdan,
12. Eski tonın er ölkem laktırdı.

13. Oyatuvda barlıġın Kün şuvaġı,
14. Oyġa tüsti kır astı, tınşımadı.
15. Küzden bergi uyktaġan kök eginniŋ
16. Kip-kişkentay kulaġın şımşıladı.

17. Şaġılısıp bastavdıŋ tunıġımen,
18. Birde oynaydı kulınnıŋ tulımımen.
19. Jasantkalı jaylavdı bara jatır,
20. Birde ilesip jılkışı kurıġımen.

[186]

KUVANIŞ

1. Kerimsal meniŋ keŋ ölkem,
2. Jetemin saġan men erteŋ.
3. Aymalap meni karsı alar
4. Jelpüviş-samal, jel-erkem,
5. Sayalı, salkın köleŋkem.

6. Bulġasa javlık tavlarıŋ,
7. Taransa şaşın taldarıŋ,
8. Terbelse oyda ormanıŋ,
9. Oransa gülge jan-jaġım,
10. Odan jok baska armanım.

11. Jüregim meniŋ, alıp uş,
12. Baradı örtep saġınış.
13. Kaynardıŋ tastay suvınan,
14. Kanġanşa, janım, kanıp iş.

15. Jetemin erteŋ avılġa,
16. Aġayın, tuvġan, bavırġa.
17. Tuvġan jer bolar kus tösek,
18. Aspanıŋ – körpe, jamıl da,
19. Damılda, janım, damılda,
20. Bakıttı sol bir şaġıŋda.

* * *

1. Ölimnen korkam,
2. Kete jazdaymın jındanıp.
3. Ömir bar jerde
4. Ölim degen bir jür kavip.
5. Ajaldı koyşı,
6. Baykatpay soġar urlanıp,
7. Aldına onıŋ jürmiz ġoy künde mıŋ barıp.

8. Ölimnen ötken akıykat, sirä, bolġan ba?
9. Tağınan kelip konġanda,
10. Jaltartpas sotı bolġanda,
11. Jazalavşı da jolay almaydı ol maŋġa.
12. Jaktavşı tipten jolay almaydı ol maŋġa.

[187]

13. Ükimi onıŋ arızdanuvġa jatpaydı,
14. Mäŋgi kulpıda
15. Mäŋgilik mörin saktaydı.
16. Dävirlerdiŋ de, ġasırlardıŋ da – bäriniŋ
17. Akiykat ölim belinen bir-ak attaydı.

18. Ajaldı koyşı, aldına onıŋ mıŋ barıp,
19. Mıŋ ketip jürmiz suranıp, keyde urlanıp.
20. Ölimnen korkam, kezegi bir kün keler dep,
21. Asıkpay, saspay,
22. Aldımdı meniŋ tur bağıp...

* * *

1. Kıylı taġdır karsı aldımda turġanda,
2. Men şorkakpın mahabbattı jırlavġa.
3. Öleŋde emes,
4. Ömirimde at izin,
5. Amal kanşa, salġamın jok bul maŋġa.

6. On segizge, jıyırmaġa tolġanda,
7. Otav tigip, oynaġam jok ol maŋda.
8. Şın mahabbat körmedim men,
9. Bolġanda,
10. Dayar edim Otanımday korġavġa.

11. Mahabbatım özimde dep eskertkem,
12. Kez bolġan jok kulay süyüp, es ketken.
13. Kim biledi, sırt aynalıp ketti me,
14. Bosana almay jürgenimde böstekten?!

15. Kapelimde artı – ökiniş, aldı – muŋ,
16. Kalamaymın mahabattıŋ kaldığın.
17. Sodan bolar...
18. Sodan bolar, kim bilsin,
19. Mahabbatka şorkak meniŋ jan-jırım.

20. Mahabbatka şorkak meniŋ öleŋim,
21. Telisem de teliy almay kelemin.
22. Nege kerek özimdi özim demevim,
23. Kimge kerek seni süyem degenim?!

[188]

SIR

1. Kürsinip kökiregim, jılaydı işim,
2. Ösem be , öşemin be, Kuday bilsin.
3. Kandı dağın jürektiŋ kaldırayın,
4. Kalasa birev-mirev suray jürsin.

5. Körsin de jüregimniŋ akkan kanın,
6. Ak kağazda jol-jol bop jatkan dağın
7. Baykap bir karasın da, izdegender
8. Javdırsın maktavların, dattavların.

9. Erkelep men ömirdi keşip jürem,
10. Şattığım, muŋım da bar,
11. Nesin bügem.
12. Key-keyde sürindim de, tüŋildim de,
13. Alayda joğaltpadım esimdi men.

14. Jakpadım javızdıkpen akka kara,
15. Jatsınıp jatkanım jok jatka nala.
16. Gavan'ğa kulap tüsken ak şağala –
17. Jarımdı tiriltem dep ävrelendim,
18. Mastanbay akın degen atka ġana.

19. O, Muza!
20. Tağdırıma iyemisiŋ?!
21. Kürsinip kökiregim, küyedi işim.
22. Men seni jaŋartam dep kelgenim jok,
23. Sen meni jaralġansıŋ süyev üşin.

KÖKTEMDE

1. Mına kelgen köktem be?!
2. Süyisüvde kepterler.
3. Köz uşında, kök belde
4. Tülisüvde kök pen Jer.

5. Tuvlap, tasır arnalar,
6. Nöser kuyıp ketkensin.
7. Kızdırınıp tav kalar,
8. Jalaŋaştap kök tüsin.

[189]

9. Tav bökterlep biyleydi,
10. Tamaşalap ak saġım.
11. Bökter jaktıŋ üyleri
12. Sarayınday patşanıŋ.

13. Kızıl-jasıl, sarı ala,
14. Aspa köpir şuġıla.
15. Eki jaġın kadaġan
16. Eki tavdıŋ şıŋına.

17. Aspan astı, jer üsti,
18. Oyhoy, netken kökpeŋbek!
19. Keŋeytti ġoy öristi,
20. Köpten kütken köktem kep.

21. Minip alıp kur atka,
22. Jigit-köktem şertip tur.
23. Bir kelinşek şuvakta
24. Esineydi eltip tur.

ARIZ JAZIP KETEYİN

1. Bügin meniŋ tuvġan künim.
2. Oy, bäle-ay!
3. Mına adamdar nege jatır toylamay?!
4. Banket jasap berer edim özim-ak,
5. Täŋirdiŋ bir jarıtpay-ak koyġanı-ay.

6. Mına düniye nege jatır ündemey,
7. Alavlatıp toydıŋ şoġın ürlemey,
8. Kuşak-kuşak gül şoktarın laktırıp,
9. “Mınav – şapan,
10. Mınav – atıŋ, min,” – demey?!

11. Mına jurtka jakpadı ma äldenem?!
12. Beker ömir sürgemin be älde men?
13. Halkım,
14. Seniŋ kasiyetiŋdi bilem dep,
15. Boska ömirim ötti me eken ävremen?!

[190]

16. Aytamın dep kuvanışıŋ, muŋıŋdı,
17. Baska arnaġa burdım ba älde jırımdı?!
18. Men, bäribir, öziŋmenen bir bolam,
19. Özegine tepseŋ dağı ulıŋdı.

20. ...Toylanbasa toylanbasın,
21. Ne eteyin.
22. Toy körmey-ak, sıy körmey-ak öteyin.
23. Kalamımdı berşi mağan, bäybişe,
24. Bolaşakka arız jazıp keteyin...

KAYRAN, KARASAZIM-AY!

1. Tamaşa edi jazġı orman:
2. Kustar sayrap, mäz bolġan.
3. Kölşikterde, suvlarda
4. Üyrek uşıp, kaz konġan.

5. Şıbın-şirkey kaġa ma,
6. Şorşıp suvdan ak şabak?!
7. Taz tırna otır jaġada,
8. Sıŋar ayak, ak kabak.

9. Elik ertip lağın,
10. Eŋkeyedi suvatka.
11. Eleŋdetip kulağın,
12. Tınşımaydı birakta.

13. Kökkutandar kölbeŋdep,
14. Köterile almaydı.
15. Jalġız-jalġız erbeŋdep,
16. Kök koyandar zavlaydı.

17. Muzday suvın atkılap,
18. Ak bastavlar kaynaġan.
19. Tana-torpak şapkılap,
20. Okıralap, oynaġan.

21. ...Tamaşa edi jazġı orman:
22. Tamaşalap, mäz bolġam,
23. Kayran, Karasazım-ay
24. Üyrek uşıp, kaz konġan!...

[191]

NESİNE ÖMİR SÜRESİŋ

1. “Suravşınıŋ süygen asın kim berer”,
2. Barġa – ırza,
3. Jokka – sabır, kün körer.
4. Ökinemin, öşigemin nesine,
5. Tiri jürsem, maġan kezek bir keler.

6. Osılay dep oylamaġam basında,
7. Mäz bolıppın birev şaşkan şaşuvġa.
8. Kaşan körem körmegendi jasımda?!
9. Ömir degen osı eken-av, rasında.

10. Tirşilikte ne jetedi körgenge,
11. Tek ömirim ötpese eken şermende.
12. Ne jını bar?!
13. Bakıt meni körgende,
14. Ketedi ürkip, endi jete bergende.

15. Tüsinbeymin ne pälemniŋ barlıġın,
16. Kayran, basım, kaŋġırdıŋ-av, kaŋġırdıŋ!
17. MeniŋdeBirBolarşaġımboldıġoy,
18. Kayda äketip barasıŋ sen, taġdırım?!

19. “Suravşınıŋ süygen asın kim bersin”,
20. Barġa – ırza,
21. Jokka – sabır, kün körsin.
22. ...Ey, avırlarım!
23. Öz därejeŋ bolmasa,
24. Bul jalġanda nesine ömir sürgensiŋ?!

[192]

TÜYSİK

1. Kiygen kiyim, aska ırza kündegi işken,
2. Jalıktım-av osı bir kün köristen.
3. Ümitim de üzilip bara jatır,
4. Mına kurğır mandımay jürgen isten.

5. Ne bop baram osı men künnen-künge?!
6. Tirşiliktiŋ mänisi kün körüv me?!
7. Uyktap ketsem mavjırav, kayter edim,
8. Mandıta almay eşteŋe jürgenimde?!

9. Ömir ötip erteŋmenen,
10. Kaytem onı janbağan, örtenbegen?!
11. Özimnen özim bügin jerkenemin,
12. Ömirde eş närseden jerkenbep em.

13. Karaymın jetkenime, ötkenime,
14. Ömirim osılayşa ketkeni me?!
15. Aldıma ak kağazdı jayıp koyıp,
16. Pışırap kurı otırmın tekke, mine.

17. Jırım da, sırım meniŋ kimge kerek?
18. Bolmadı kütkenimmen bir de derek.
19. Jan tappay, jarık izdep tünge karay,
20. Men dağı otka tüsken bir köbelek...

ATTANĠANDA

1. “Koş!” dep kanat kağadı kustar mağan.
2. “Koş!” dep meni kuşaktap, kuşkan dalam.
3. Amanattap birevge jatır meni:
4. – Amanat, – dep, – uyamnan uşkan balam.

5. Gülder dağı koştasıp, kıyılıp kur,
6. Koş aytadı taldar da iyilip bir.
7. Nege bäri koştastı menimenen,
8. Kanday tağdır aldımnan buyırıp tur?!

9. Nege kölder koştasıp, şaykaladı?!
10. Koş, koş degen jaŋğırık kaytaladı.

[193]

11. Salbıraġan tavlardıŋ kabaġınan
12. Bir keyistik, bilmeymin, baykaladı.

13. Barlığı da koştasıp erikti alar,
14. (Koyşı, bäri änşeyin jelik bolar...)
15. Telegraf sımdarı ızıŋdaydı
16. Jatkandayın suvık bir berip habar.

17. Karsı aldımnan kara jol karsı aġadı,
18. Bükil ölke koştasıp jar saladı.
19. Attanıp ketip baram äldekayda,
20. Kanday taġdır, bilmeymin, karsı aladı?!

SÄLEMDEME

1. Menen sälem aytkaysıŋ suraġanġa,
2. Suraġaysıŋ, üy işi din aman ba.
3. Ömir keşip jatır de ol da özinşe,
4. Tirlik kerek, äriyne, tiri adamġa.

5. Degeysiŋ bolmaşığa kamığıp jür,
6. Bolmasa, barlığı da tabılıp jür.
7. Kulın-tayday teŋ ösken kurbıların
8. Degeysiŋ saġınıp jür, saġınıp jür.

9. Aytkaysıŋ jaġdayımdı öziŋ körgen,
10. Aman de äzirge tek köz ilgennen.
11. Küyzelip kündiz-tüni tınım alamy,
12. Küresip jatır degin sezimdermen.

13. Sırtın berip dostarı ketkenine
14. Ökinbeydi degeysiŋ, ötkenine.
15. Tabıs etip bar sırın jiberdi de
16. Közden uşkan köŋildiŋ kepterine.

17. Armandaydı degeysiŋ, kıyaldaydı,
18. Kayda barsa, bir bası sıya almaydı.
19. Sender onı umıtıp ketseŋder de,
20. Degeysiŋ senderdi ol kıya almaydı.

[194]

* * *

1. Aldıŋda kuldık urıp aktalmaymın,
2. Astında ayağıŋnıŋ taptalmaymın.
3. Biraz kün seni esimnen şığaradı, ras,
4. Janıma batkan dertim, batkan kayğım.

5. Ne küyde jürgenimde köresiŋ be?
6. Men sönip baratırmın, senesiŋ be?
7. Kan maydannan oralğan javıngermin,
8. Jaradan sav-tamtık jok denesinde.

9. Basımdı bult alğan büginde, sen.
10. Jürekke iyne kadap, bülinbe sen!
11. Älsirep, äzer janğan şırakpın men,
12. Sönemin de kalamın bir ürleseŋ...

* * *

1. Ne degen keremet kün!
2. Janıŋa bäri dayar ne kerektiŋ:
3. Körinedi gürderdiŋ bür jarğanı,
4. Estiledi uşkanı köbelektiŋ.
5. Ne degen keremet kün!

6. Estiledi bal ara när sorğanı,
7. Barmaktay balapan kus än salğanı.
8. Bärin de kevdesine kondırıp ap,
9. Dala bir rakatta,
10. Del-sal janı.

11. Tavlardıŋ samal esse balağınan,
12. Gülder tur üzilerdey sabağınan.
13. Şartarapta şavıp jür nur men şuvak
14. Şaşırap KünniŋAltın tabağınan.

15. Suvsındap kök aspannıŋ şanağınan,
16. Şarıktap şaŋıravda ana-kıran;
17. Aruv-Jer öz diydarın karap jatır
18. Möp-möldir, tunık köktiŋ janarınan.

[195]

19. Ne degen keremet kün!
20. Keypine elitesiŋ töŋirektiŋ.
21. Kalasa mına jatkan säbiy-düniye,
22. Keledi ömiriŋdi bere ketkiŋ...

KÖŞEDE

1. Men jolımdı bereyin, öt karaġım,
2. Nesin küttiŋ, nesine köp karadıŋ?
3. Anasınıŋ bergenin saġan bergen
4. Aruvaġınan aynaldım tekti Ananıŋ!

5. Jalġan-ay!
6. Jarasımdı-av izet degen!
7. İyilgen biz ötpenen, siz ötpenen.
8. Kasiyetin halkınıŋ sıylamaydı
9. Atasınıŋ dästürin küzetpegen.

10. Desek te jaŋa ömir, jaŋa zaman,
11. Jaksı ġoy birin-biri baġalaġan.
12. Tüysiksiz taylaktardan sakta, Kuday,
13. Tayraŋdap aldı-artına karamaġan.

14. Ötipti bir-biriniŋ jolın baġıp,
15. Karaġım, ata-babaŋ momın halık,
16. Ösiyetin babaŋnıŋ orınday sal,
17. Odan eşkim ketpeydi tonıŋdı alıp.

18. Men jolımdı bereyin, öt, karaġım,
19. Nesin küttiŋ, nesine köp karadıŋ?!
20. Kor bolmassıŋ, kulını tekti Ananıŋ,
21. Jolın alsaŋ, özinŋdey tekti aġanıŋ!..

[196]

* * *

1. Attandırıp tım tätti sätterimdi,
2. Men ayaktap kelemin däpterimdi.
3. Sätterimdi ayttım ba, ätteŋimdi,
4. Äytevir juvıp aldım päk köŋildi.

5. Anda-sanda avdarıp paraktarın,
6. Kün batkanın bilmedim, taŋ atkanın.
7. Betine ak dastarkan tamıp ketti
8. Tuvılğan boyımdağı şarap-kanım!

9. Jırım, sırım – ekevi egizderim,
10. Ekevin eki bölek emizbedim,
11. Jatsam-tursam muŋ şağıp däpterime,
12. Jabırkağan janıma em izdedim.

13. Taptım ba onı, bilmeymin, tappadım ba,
14. Halim kelmey kajığan şaktarımda!
15. Jan-jırım jaŋğa şıypa bolğanı ras,
16. Älsirep, sönip bara jatkanımda...

ÖTELER ME?

1. Aŋsamaymın,
2. Almaymın köp ömirdi!
3. Bilemin köp ömirden körerimdi.
4. Alarımdı alğan soŋ, akısına
5. Berip ketsem bolğanı bererimdi.

6. Mınav aspan,
7. Mınav Jer mekenime
8. Esep berer kün tuvar keterimde.
9. Toksan jasap, jüz jasap neğılamın,
10. Ne beremin jüz jıldıŋ ötevine?

11. Öteler me jıluvı jarık Künniŋ?
12. Töneler me kızığı mamık tünniŋ?
13. Jüz jıl emes, bir jıldıŋ ötevi jok,
14. Ilaj kurıp, minekiy, nalıp turmın.

[197]

15. Naġıp tuvdıŋ, Anam-ay, naġıp tuvdıŋ?
16. Künderimdi küybeŋmen jalıktırdım.

17. Aŋsamaymın,
18. Almaymın köp ömirdi!
19. Körip jürmin onsız da körerimdi...
20. Künder batıp, taŋdarım atkan sayın
21. Küdiktenem, bile almay ne derimdi.

UYAT BOLDI-AV

1. Sen de kettiŋ,
2. Men de kettim,
3. Ol da ketti avıldan.
4. Osınımız uyat boldı-av kavımnan!
5. Uyat boldı-av,
6. Uyat boldı-av,
7. Uyat boldı-av, bavırlar!

8. Momın jurttıŋ arka süyer azamatı biz edik.
9. Tulparlardan, tuŋġırlardan kalġan bir-bir iz edik.
10. Biz de kettik,
11. Baska jakka betimizdi tüzedik.

12. ...Estiymisiŋ, kulak türşi kırdan esken samalġa.
13. Sälem aytıp jatır avıl
14. Saġan, oġan, maġan da.
15. Telegraf sımı turġan süyenip ap baġanġa.

16. Köremisiŋ,
17. Zaŋġar tavlar javlıktarın bulġaydı,
18. Şakıradı Akbas şaldar,
19. Sıbızġı etip kuvraydı.

20. Küte-küte,
21. Közi talıp,
22. Kün sarġayıp batkanday,

[198]

23. Küte-küte,
24. Juldızdardıŋ janarı da akkanday,
25. Ziyrat ekeş ziyrattar da
26. Bizdi joktap jatkanday...

27. Momın eldiŋ arka süyer azamatı biz edik,
28. Jeke-jeke bakıt izdep,
29. Jeke ömir tüzedik,
30. Jeter endi!..
31. Tuvġan jerdiŋ topırağına tize bük!

KIRKA BAR

1. Kırka bar Almatınıŋ şığısında,
2. Jatır sonda jakınıŋ, tuvısıŋ da.
3. Bul ġalamdı mise etpes kayran jürek,
4. Kaytip jatır ayaday kuvısında?!

5. Ömirdi keremettey jır kılsak ta,
6. Keyimesek davaŋ jok bul bir şakta.
7. Biraz kün aldandırıp, avıstırar
8. Adamdı bir kursaktan bir kursakka.

9. Kırka bar Alatavdıŋ bavırında,
10. Sonda jatır joldasıŋ, bavırıŋ da.
11. Apır-ay, kelem be dep tağı munda,
12. Jöneler kanıŋ tasıp tamırıŋda.

13. Eriksiz Almatınıŋ kırına bul
14. Kelmesiŋe bolmaydı jılına bir.
15. Kelmesiŋe koymaydı.
16. Ketkenderdiŋ
17. Biri – äkeŋ, biri – şeşeŋ, biri – bavır.

18. Bäri jatır – sırlasıŋ, kurdasıŋ da,
19. Kuday-av, kurtuv üşin tuvġasıŋ ba?!
20. Kuvanar em, osı bir kuv kırkağa
21. Bir-ak ret oralsam bir ġasırda.

[199]

* * *

1. Jırım köp äli meniŋ jazılmağan.
2. Kenim köp äli meniŋ kazılmağan.
3. Kaldırıp bolar-bolmas kazınamdı,
4. Nelikten bir küni men jazım bolam?!

5. Kuvalap tirşiliktiŋ köbelegin,
6. Kap koydı kapelimde köp öleŋim.
7. Jalğızım, janım meniŋ – jırım meniŋ,
8. Kaldırıp seni artıma, nege ölemin?

9. Jazayın, jalıkpayın, jasırmaymın,
10. Kaşan kalğıp ketkenşe basılmaymın.
11. Aya dep ajalğa men bas urmayın
12. Şok şaynap, ot bürikken Kasımdayın!

TÜNGİ ALMATI

1. Tüngi Almatı tumanı aşılğanda,
2. Alatavğa Ay kelip asılğanda,
3. Nur janadı, aspanniŋ juldızdarı
4. Almatınıŋ üstine şaşılğan ba?!

5. Süyisedi köşeler köşelermen,
6. Bir rakat sezesiŋ eselengen.
7. Osı sıykır kalada öskeniŋmen,
8. Taŋdanasıŋ turistey keşe kelgen.

9. Emen, terek erkimen kavışadı,
10. Kayıŋ menen karağaş tanısadı.
11. Alatavdan bastalğan ak bulaktar
12. Almatığa jetkenşe jarısadı.

13. Almatığa jetkende aŋ-taŋ bolıp,
14. Arıktarmen akırın tartar jolın.
15. Aşuvlanıp bir sätte tura kalıp,
16. Atıladı aspanğa fontan bolıp.

17. Suvdıŋ atı – suv ġoy, ol buğına ma,
18. Tav bulağı kölşikke tığıla ma?!

[200]

19. Suv sävlege umtılıp, sävle suvġa,
20. Aynaladı ġajayıp şuġılaġa,
21. Sonda Almatı uksaydı Kubılaġa.

22. Uzatılar kızdayın ülpildegen,
23. Şakırasıŋ nazıŋmen, külkiŋmenen...
24. ...Jok!
25. Almatı – jüregi Alatavdıŋ
26. Tav uykıġa ketkende bülkildegen!

KIZIK ÖMİR

1. Kaltarıs, bultarısı mıŋ san kabat,
2. Kızık ömir, akırın tursaŋ karap.
3. Birevlerdiŋ eŋbegi eş, tuzı sor bop,
4. Birevlerdiŋ bakıtı jür sorġalap.

5. Kızık ömir, kim bilsin, sonısımen,
6. Alası men kulası, torısımen.
7. Taġdır türli bolġanmen, ömir birev,
8. Unatamın ömirdi sol üşin men.

9. Unaydı ömir ıntımak, küresimen,
10. Kur kalmaydı eşkim de ülesinen.
11. Ölip-talıp jetkende bakıtına,
12. Şort üzilip, key taġdır tügesilgen.

13. Ömirime özimniŋ taŋdanamın,
14. Kalmayın dep katardan karmanamın.
15. Büginimdi ötkizsem kıyındıkpen,
16. Erteŋime ümitpen aldanamın.

17. Unatamın ömirdiŋ oy-kırların,
18. Savık kurıp, sayrandap, toy kılġanın.
19. Ömir kerek köleŋke, şuvaġımen,
20. Ömir kerek!
21. Baskanıŋ koydım bärin...

[201]

KÜRSİNBEŞİ

1. Taġdırıma tuvra kelgen serigim,
2. Men beybakka sıylaydı eken seni kem?!
3. Şar basımda, şaŋıraġım, sen tursıŋ.
4. Baskalardıŋ barlıġınan jeridim.

5. Avırlıktıŋ köterdiŋ-av köbin sen,
6. Senen kelip kuvat aldım, jeŋilsem.
7. Sen jer boldıŋ, nöser bolıp tögilsem.
8. Şuġılasıŋ, kara bult bop körinsem.

9. Men tün bolsam, sen taŋ boldıŋ jaŋa atkan,
10. Meni – kola, seni – şoyın jaratkan.
11. Men – aşuv da, sen – akılsıŋ näri akkan.
12. Sen – Adamsıŋ, men ajdaha zär atkan.

13. Bilemin ġoy, bilmeydi dep jürsiŋ be?
14. Tüsinemin kevdeŋdegi dürsilge.
15. Oŋaşada, jurt közinen jasırın
16. Kürsinbeşi, jüregimdi tıŋdaşı,
17. Talay-talay keremetter bar munda!..

* * *

1. Kapelimde baykamay jürgemin be?
2. Kanat bitip keledi künnen künge.
3. Mına ömirden bir ketip , bir keldim be?
4. Tüsi bölek bayaġı gülderdiŋ de,
5. Kimderdiŋ de, kün menen tünderdiŋ de.
6. Osı, men...
7. Älde baska türge endim be?

8. Bal araday şıkpaytın aynalamnan,
9. Bavır, joldas, dos, kurbı kayda kalġan?
10. Kısıltayaŋ kezderde paydalanġan,
11. Joktı kuvġan, kaydasıŋ,
12. Kayran arman?

[202]

13. Armısıŋ!
14. Esi durıs, mıyat-Künim!
15. Ölip kayda tirilgen sıyaktımın.
16. Jarkın ömir, jan ömir, jasıl şuvak,
17. Aldarıŋda senderdiŋ uyattımın...

18. Alıp uşıp baradı kanattarım,
19. Kündi uzatıp, kütemin taŋ atkanın.
20. Däl osınday sätiŋnen adastırma,
21. Adastırma, ötinem, Jaratkanım!

ÖKİNBEYMİN

1. Öşem dep ökinbeymin, jılamaymın,
2. Jılasam da, jubat dep suramaymın.
3. Kırannıŋ kudiretin kıymasaŋdar,
4. Kayteyin, taġdırın ber kuralaydıŋ.

5. Taġdırın ber, taġdırın kuralaydıŋ,
6. Kaşan atıp alġanşa kulamaymın.
7. Suvsındatıp tup-tunık tav bulaġı,
8. Janarımda jaynaġan tunadı aydın.

9. Sayrandaymın saylarda, kırdı asamın,
10. Sıŋsıġan nuv ormanmen sırlasamın.
11. Karavılġa iliskem, iligeyin,
12. Kuzġınġa uksap kelmeydi mıŋ jasaġım.

13. Öşem dep ökinbeymin, kayġırmaymın,
14. Ötken öşti.
15. Endi oġan kayırılmaymın.
16. Kıran da, kuralay da bolmak emen,
17. Atımnan adam koyġan ayırılmaymın.

18. ...Arpalısıp jürgende ömirmenen,
19. Kay-kaydaġı äketpes köŋil degen.
20. Ölsem, ölem özimniŋ jerimde men,
21. Kalsam, kalam özimniŋ elimde men!
22. Jılamaymın, sondıktan köŋildenem.

[203]

KAR JAVIP TUR

1. Apır-av, bir ak tünde kıs kelgen be?!
2. Kar ġoy mınav, bir tünde tüsken jerge!
3. Bir tünde mına aymaktıŋ öŋi özgerip,
4. Bir-ak tünde keremet istelgen be?!

5. Jäyimen japalaktap kar javıp tur.
6. (Ülgermey de kaldık-av kamdanıp bir.)
7. Ikka kep konaktaġan kögerşinder
8. Butalarġa karaydı taŋdanıp kur.
9. Kar javıp tur,
10. Javıp tur, kar javıp tur.

11. Zaŋdı ġoy,
12. Zaŋdı bäri, talas bar ma,
13. Akka oranġan köşeler, aġaştar da.
14. Bar tabiyġat özara jaraskan ba?
15. Ak mamıktar uşıp jür ak aspanda.

16. Kala jatır oranıp ak tumanġa,
17. (Sirä, dala kirşiksiz, ak budan da).
18. Jıġılġan soŋ jalavı, jaz tıġıldı
19. Kıs kire almas ömiri şahtılarġa.

20. Kıs kıtımır.
21. Jaykı emes dalaġa onşa.
22. (Malşılarġa kıyın-av, dara konsa...)
23. Biledi özi tabiyġat, kayter edik,
24. Kıs ak bolmay, egerde kara bolsa?!

TÜSİME TAV KİREDİ...

1. Uyktasam, tüsime ılġıy tav kiredi,
2. Tav jaylap, tav kıstaġan şal jüredi,
3. Basında ak kalpaġı, jünnen şekpen,
4. Astında balpaŋ baskan Sal-küreŋi.

5. Söylesüvge, menimen sırlasuvġa,
6. Şakıradı, kim bilsin, muŋdasuvġa,
7. Endi jete bergende, ġayıp bolıp,
8. Otıradı baska bir kır basında.

[204]

9. Şakıradı, otırıp kır basında.
10. Şıbındağan küreŋi tur kasında.
11. Tağı jete bergende, ġayıp bolıp,
12. Otıradı baska bir şıŋ basında.

13. Ölip-talıp, oġan da jetemin de,
14. Köz salam tavdıŋ alıs eteginde.
15. Şalım ketip baradı öz jäyimen,
16. Er-tokımsız küreŋi jeteginde...

17. Kalıp koydım, tüse almay, şıŋ basında,
18. Keş te keldi, aynaldı tün basuvġa.
19. Şıŋ basınan tüse almay ävrelenem,
20. Bir miynutım teŋ bolıp bir ġasırġa...

21. Uyktasam, tüsime ılġıy tav kiredi.
22. Tüsinbeymin neġılġan tağdır ediŋ?!
23. ...Tavda jortkan tağıday alġır edim,
24. Alġırlığım kay jakta kaldı meniŋ?..

NESİNE ASIĠADI?!

1. Kün kayda asıġadı?!
2. Nendey küş Künniŋ nurın jasıradı?!
3. Kızarıp soŋġı sävle şaşıradı.
4. Kün tüye almay baradı şaşın äli.

5. Nesine asıġadı?!
6. Kökjiyekke ımırt kep asıladı,
7. Tün kelip, düniyeni basınadı.
8. Kün nege asıġadı, asıġadı?!

9. O, jarık düniyem-ay!
10. Kuvatım-ay!
11. Nesine asıġasıŋ, tura turmay,
12. Ömirdi baska arnaġa buratınday.
13. Tünnen korkam...
14. Mäŋgilik turatınday.
15. Toktaşı!
16. Toktay turşı, kuvatım-ay!

[205]

17. Bilmeymin asıġatın Jer me, Kün be?!
18. Belgisiz, ne küş meni terbetüvge?!
19. Kara jer kaşan ötken Kündi aynalıp?!
20. Kozġalmay-ak turmın ġoy Jer betinde.

21. Jetpedim uşığına künde oylanıp,
22. Jer kayda asığadı, kündi aynalıp?!
23. Tirlikte kara tünniŋ keregi ne,
24. Ketpey me onan dağı künge aynalıp.

ÄKE

1. Äke, seniŋ jasıŋnan asıp baram.
2. Kezi-kezi kelgende tasıp ta alam,
3. Kezi-kezi kelgende jasıp kalam,
4. Mına ömirge, bäribir, ġaşık balaŋ.

5. Kurı alakan emespin kuvanıştan,
6. Kuvanıştar aldımda kurak uşkan.
7. Bir arıstan ömirden ötkenimen,
8. Ömir sürip keledi tiri arıstan.

9. Ökinbe, äke, otıŋ bar sönbeytuġın,
10. Ol mäŋgilik janadı körmey tınım.
11. Urpaġıŋ bar, el menen er namısın,
12. Tiri tursa, kolınan bermetuġın.

* * *

1. Sen şınımen joġaldıŋ ba?!
2. Joġaldıŋ.
3. Solay şıġar,
4. Şın süymegen bolarmın.
5. Endi seni ölige men sanaymın,
6. Sen tuvralı tolġanuvdı doġardım.

7. Akımak-ay!
8. Bir körinseŋ bolmay ma?
9. Tabar edim,
10. Saġan barar jol kayda?

[206]

11. Şır aynalġan şınaşaktay şımşık ta
12. Şırıldap kep, uyasına konbay ma?!

13. O, neġılġan dätiŋ berik pende ediŋ!
14. Tım kurısa bir aynalıp körmediŋ.
15. Tım kurısa tüsime enşi, tüsime,
16. Tüsime enşi!
17. Şöldedim-av, şöldedim.

* * *

1. Janartavım bar edi ġoy kevdemde,
2. Jalın atıp, jana-jana söngen be?!
3. Tas şaynatıp, jatuvşı edi, ot bürkip,
4. Tastay katıp, tınġan ba endi, ölgen be?!

5. Bir janartav jatuvşı edi tösimde,
6. Jana-jana aynalġan ba öşüvge?!
7. Kızıl-küreŋ alav ottıŋ ornında
8. Kılımsıġan kız-saġımdar köşüvde.

9. Janartavım bar edi ġoy örtengen,
10. Jalını onıŋ nege munşa erte ölgen?!
11. ...Otırıp ap söngen oşak basında,
12. Korkıt atam kıl kobızın şertem men.

SAMAL ESTİ

1. Samal esti, daladan, say jaktan ba?!
2. Appak iŋir tavlardı oylantkan ba?
3. Aspanġa süt äldekim kaynatkan ba?!
4. Kilegey tur meymildep kaymaktanġan.

5. Jaylav edi,
6. Jaylı bir iŋir edi,
7. Juldız tamıp keterdey kidiredi.
8. Özenine asıkkan örim-bulak
9. Tömen karay töskendey jügiredi.

10. ...Kay tusta edi, Kuday-av, kay maŋda edi?!
11. Maġan kuşak sol jannıŋ jayġan jeri?

[207]

12. Alġaş bizder ak gülin taptap ketken
13. Kay maŋda edi jastıktıŋ sayran-beli?!

14. Tavlar da tur, bayağı bulak ta bar,
15. Öziŋ joksıŋ birak ta sır aktarar.
16. İzdemey-ak koyayın sol orındı,
17. Attanam ġoy akırı, jılap kalar...

ERTEŊ BİZ JOL JÜREMİZ

1. Jasıŋ bar, jigit-jeleŋ, şaldarıŋ bar,
2. Erteŋ biz jol jüremiz, kamdanıŋdar.

3. Jol uzak, biyik asuv, sapar alıs,
4. Jaz öter, küz de keter, takalar kıs.
5. Kamdanıŋdar, Bolaşak degen elge
6. Kanday biz sıy-sıyapat aparamız.

7. Korkavdı, ösekşildi katarġa alma,
8. Keselin tiygizedi saparġa alda.
9. Ne betimizdi aytamız Bolaşakka
10. Jat kılıktı kaldırmay aparġanda?

11. Jamandık atavlını kaldırıŋdar,
12. Suvġa batır, otka örte, jandırıŋda.
13. Bolaşak dep atalġan ölmes-öşpes
14. Jaksılıktan jaralġan taġdırıŋ bar.

15. Kız-kırġın, jigit-jeleŋ, şaldarıŋ bar,
16. Erteŋ biz jol jüremiz, kamdanıŋdar!
17. ...Tiri jetseŋ, Bolaşak özi aytadı,
18. Kaysıŋnıŋ kanşa puttık salmağıŋ bar.

[208]

* * *

1. Köliŋ kayda, tuvġan elim?
2. Şabak bolam tiyttey.
3. Beliŋ kayda, tuvġan elim?
4. Oynaktayın kiyiktey.

5. Dalaŋ kayda, tuvġan elim?
6. Jatayın da oylayın.
7. Babam kayda, tuvġan elim?
8. Sakalımen oynayın.

9. Şöliŋ kayda, tuvġan elim?
10. Şölirkeyin, aŋsayın.
11. Kulazıġan kumarıŋda
12. Ġumırımdı tavsayın.

13. Kögiŋ kayda, tuvġan elim?
14. Jeligeyin, kalkıyın.
15. Jeliŋ kayda, tuvġan elim?
16. Jelpineyin, şalkıyın.

17. Tavıŋ kayda, tuvġan elim?
18. Tabınayın, ardaktay,
19. Javıŋ bar ma, tuvġan elim?
20. Atılayın sadaktay.

* * *

1. Ökpelettim...
2. Ne deyin, ökpelettim,
3. Ökpeletip kalayşa köktemekpin.
4. Seniŋ koyġan mejeŋnen attadım da,
5. Şekaraŋnan şıktım da, şetke kettim.
6. Ökpelettim, amal ne, ökpelettim.

7. Karaşı, äne, keledi taŋ sarġayıp,
8. Sırtka jürşi, koyşı endi, tomsarmayık!..
9. Akkuvım-av, tamaşa taŋ aldında
10. Kırsıktıŋ kıtığına kol salmayık.

[209]

11. Akıldım-av, nege sen karamaysıŋ?!
12. Keyde öziŋ de kızıksıŋ... baladaysıŋ...
13. Küş-sezimdi küres dep sanamaysıŋ,
14. Sonda kalay?
15. Kalay dep bağalaysıŋ?

16. Jürşi sırtka, karaşı taŋ nurına,
17. Tabınayık tabiyğat paŋdığına.
18. Taŋ atadı, ketedi bazarşı-kün,
19. Kazınasın jıynap ap sandığına.
20. Sergiyikşi malınıp taŋ nurına,
21. Ökpeleysiŋ nesine tağdırıŋa...

* * *

1. Sağınıştay sarğayıp sarı kayıŋ,
2. Japıraktar şertedi sarı vayım.
3. Kerneyletip, sıŋsıtıp jet, tırnalar,
4. Uzatkalı baradı sävir ayın.

5. Enesinen kulındar jerigen be?!
6. Arılıptı bal-suvsın jeliden de.
7. Kıykuvlağan tırnanıŋ kanatında
8. Jaz ilesip baradı kerüvenge.

9. Juka şapan jamılıp boz dalanı
10. Äldiyleydi tırnanıŋ sozğan äni.
11. Kalbalaktap kaŋbaktar karbalasta,
12. Bağıtına bası avğan kozğaladı.

13. Balavsa jok, balğın jok terbetüvge,
14. Terbeledi kıyaktar jelmen tünde.
15. Kızılküreŋ korjının toltırıp ap,
16. Habarşı küz jortıp jür jer betinde.

[210]

SOK, JÜREK!

1. Kalay-kalay soġasıŋ, kan-jüregim?!
2. Soġasıŋ, äli ömiriŋ bar bilemin.
3. Dem ala ġoy, bayġusım, dem ala ġoy,
4. Bul tirlikte kumarım kandı meniŋ.

5. Mazalama kevdemdi, oynak salıp,
6. Hal jok mende könetin kayrattanıp.
7. Kanşama ret suvındıŋ kaynap barıp,
8. Kanşama ret tirildiŋ jayrap barıp?!
9. Men seni älsiretip aldım bilem,
10. Bolmaşı närselerge aydap salıp...

11. Örtenbey kalıp ediŋ ot-jalınnan,
12. Közdep atkan kimderdiŋ oktarınan.
13. Korkamın, korkam seniŋ, kan jüregim,
14. Kaljırap oypı-toypı sokkanıŋnan.

15. Tüsinemin seniŋ kajıp turġanıŋdı,
16. Sok, jürek!
17. Buzbay sokkın ırġağıŋdı!
18. Sıŋġırlağan sıykırlı ün estiytin,
19. Burap koy bosap kalġan sımdarıŋdı.

20. Kalay-kalay soġasıŋ, kan jüregim?!
21. Bilmeymin, kanşa ömirim kaldı meniŋ.
22. Torġa tüsken torġayday bop barasıŋ,
23. Karşıġaday samġağan alġır ediŋ...

AZAYIP BARA JATIR

1. Nemeneŋe jetistiŋ, bala batır?
2. Karıyalar azayıp bara jatır.
3. Biri minip kelmestiŋ kemesine,
4. Biri kütip, änekiy, jağada tur.

5. Akıl aytıp jürmese kasımızda,
6. Sonda ornaydı jetimdik basımızġa.
7. Jalaŋaşka şekpenin şeşip berip,
8. Bir külşesin bölisken aşımızġa.

[211]

9. Arsız külkiŋ tıyılmas, jılavdıŋ da,
10. Aytısıŋ da basılmas, ılaŋıŋ da,
11. Arazdasıp ağayın keter edi,
12. Bir kariya bolmasa bir avılda.

13. Biz kariya bolġanşa,
14. Kim biledi,
15. Balamız da şal bolıp ülgiredi.
16. Bir-birinen eki şal asamın dep,
17. Kim biledi...
18. Bir-birin büldiredi.

19. Akıykattı aykındap jarıyalap,
20. Bara jatır azayıp karıyalar.
21. Davıl tursa bülk etip tolkımaytın,
22. Bara jatır sarkılıp dariyalar...

BAL AŞTIRĠAN

1. Men alġaş avılımnan attanarda,
2. Aparıp körşidegi kart babaġa,
3. Maġan dep baygus äjem bal aştırıp,
4. Bolaşak taġdırımdı tartkan alġa!

5. Baygusım bar ırımdı karastırġan,
6. Babadan bata surap, bal aştırġan.
7. Bayıptap kumalaġın Baybaba şal,
8. Äytevir jaksılıkka janastırġan.

9. – Balaŋızdıŋ bakıtı aşılıp tur,
10. Gül bitedi jolına, şaşılıp nur.
11. Bäle-jala basına jolamaydı,
12. Ak perişte jar bolıp, jasırıp tur.

13. Kedergisiz ötedi asuvlardan,
14. Jüreginde küdik bar, jasıra alman...
15. ...Ata sözin jadıma tüyip alıp,
16. Attanıp em avıldan, basımda arman.

[212]

17. Kedergisiz askam jok asuvlardan,
18. Bar bakıtım äzirge – basımda arman.
19. Altı adım jer avıldan şıkpay jatıp,
20. Avdarılıp arbamız, basım jarġam.

21. Juva bitti jolıma, gül bitpedi,
22. Ak perişte men üşin dürlikpedi.
23. Atam aytkan küdikpen arılmastan,
24. Ayaktarmın sapardı tirliktegi.

25. ...Aljıp ketken atamnıŋ kumalağı,
26. Aldap meni oy-kırġa kuvaladı.
27. Ak batası, äytse de, adal edi,
28. Sonı oylasam jüregim kuvanadı.

* * *

1. Osınav şuvak şaşkan keŋ ölkede,
2. Sirä, men kalamın-av köleŋkede.
3. Şınımen jurtım maġan şın ökpelep,
4. İz-tozsız mäŋgilikke jönelte me?!

5. Ölemin dep ökinip, seskenbeymin,
6. Ölmek parız, ömirden ötsem, meyli.
7. Ayta almaġan sözim bar, armanım bar,
8. Armanımdı kaldırıp ketsem deymin.

9. Tüsinem, Kasım-taġdır kasımda jür...
10. Basımda jür, közimniŋ jasında jür.
11. Tım kurısa, kalsa eken bir şuvmağım,
12. Basımdağı tuvġan jer tasında bir.

13. Kayteyin, ayıptımın aldarıŋda,
14. Ayta almaġan sözim bar, armanım bar.
15. Dostarım, jaman akın jazġan jırdıŋ,
16. Tım kurısa, bir paraġın avdarıŋdar...

[213]

* * *

1. Suv tasıp, köktemde özen tuvlağanda,
2. Jaz kelip, jasıl orman şuvlağanda,
3. Küz bolıp, japıraktar kuvrağanda,
4. Kıs turıp, ayaz betti tırnağanda,

5. Sayrandaysıŋ köktemniŋ baktarında,
6. Avnaysıŋ jazdıŋ jumsak makpalına,
7. Küreŋ küzdiŋ keşinde küreŋitip,
8. Oranasıŋ ayazdıŋ ak tonına.

9. Bärine de könesiŋ,
10. Könesiŋ de,
11. Otırasıŋ, tävbaŋa kelesiŋ de.
12. Davıl ulıp jatadı, tolkın urıp,
13. Şaykalasıŋ ömirdiŋ kemesinde.

14. Karasaŋ jeriŋ de aydın,
15. Kögiŋ de aydın,
16. Öziŋ jaylı, oylaysıŋ ömir jaylı.
17. Tüsesiŋ vakıttıŋ tezine bir,
18. Urlaydı...
19. Seni urlamay neni urlaydı?

20. Suv tasıp köktemde özen tuvlar tağı,
21. Jaz kelip, jasıl baktar şuvlar tağı,
22. Küz bolıp japıraktar kuvrar tağı,
23. Kıs tüsip, ayazı men appak karın,
24. Ökinbe, sağan artpay kimge artadı?..

* * *

1. Bakıt izdep nesine şarşağamın!?
2. Kasımda jür eken ġoy aŋsağanım.
3. O, meniŋ än-samalım, jan-sonarım!
4. Tamsanamın,
5. Tiliŋnen bal soramın.

6. Seni men köp izdegem, köp izdegem.
7. Juldız bop tönip edim teŋizge de.
8. Körinip köz aldımda turmağasın,
9. Tübinen tuŋġıyıktıŋ seni izdegem.

[214]

10. Oraldım tuŋġıyıktan batıp barıp,
11. Odan da äkelmedim bakıt tavıp.
12. Kasımnan – Jer betinentaptım seni,
13. Jayına bakıt kalıp, jakut kalıp.

14. Jayna, jayna, juuldızım kögimdegi!
15. Kende ġıp jaratpaġan ömir meni.
16. Kasiyetti oyımsıŋ köŋildegi,
17. Kasiyetti änimsiŋ tögilmeli!

JALĠIZAYAK SOKPAK

"Jol anası – iz".
(Halık makalı)

1. Jalġızayak sokpak jatır irgesinde üyimniŋ,
2. Soġan şıġuv kıyını eken ömirdegi kıyınnıŋ.
3. Jalġızayak sokpak äkep jolġa saldı şıtırman,
4. Şiymay-şiymay sızığınday jüregim men mıyımnıŋ.

5. Bul sokpakpen äkemm meniŋ kan maydanġa attanġan,
6. Bul sokpakpen äjemdi de kabirine ap barġam.
7. Bul sokpakpen balamdı da uzatıp sap mezgilsiz,
8. Bärisiniŋ jürgen izin eskertkiş kıp ap kalġam.

9. "Jol degen köp dalada da, kıya belde, joldarda,
10. Adaspa, ulım, aŋdap baskın, urınbaġın orlarġa", –
11. Dep sokpakpen ġaziyz anam attandırġan meni üyden,
12. Betindegi äjimindey ayġız-ayġız joldarġa.

13. Sol sokpakpen jürip kelem, bir jıġılıp, bir turıp,
14. Jol izdeymin, jol izdeymin alġa karay umtılıp.
15. Jol şirkinniŋ orınıŋ da, jarınıŋ da köbin-ay,
16. Sürinemin, jıġılamın, kayta jürem ıntıġıp.

17. Jol üstinde or jok devge kalay ġana nanasıŋ,
18. Joldar, joldar, üyden şalġay kayda äketip barasıŋ?
19. Orġa urınbay, jarġa urınbay aynalıp öt! – dep maġan
20. Beker ġana aytıpsıŋ-ay, beker, beker, anaşım...

[215]

* * *

1. O, tuvġan el!
2. Tıŋdaşı davısımdı,
3. Seniŋ bergen sabırıŋ tavısıldı.
4. ...Tunıġıŋdı, kölderim,
laylama,
5. Özenderim, özgertpes ağısıŋdı.

6. Kaytesiŋ umıt bolġan bir balanı,
7. Ol seniŋ ġumırıŋnan kur kaladı.
8. Onıŋ äli kelmegen keremetiŋ
9. Bolaşak akınına jır boladı.

10. Men seniŋ jalġız tamşı şıŋıŋdaymın,
11. Gülderiŋniŋ tösinde damıldaymın.
12. Ser esen bol.
13. Kudayġa, paygambarġa
14. Ömirimdi uzart dep jalınbaymın.

15. O, tuvġan el!
16. Dostıktıŋ dastarkanı.
17. Dostık kerek... kim odan bas tartadı?..
18. Osılay bol!
19. Osı ömir, osı peyliŋ
20. Dosıŋdı, duşpanıŋdı jaskantadı.
21. Osılay bol, dostıktıŋ askar tavı!

* * *

1. Kezimde kadirimdi sezbes mınav,
2. Beker-ak, karġam, maġan kezdestiŋ-av.
3. Kelmeske aldakaşan attandırġan,
4. Keremet künderimmen kezdestim-av!..
5. Janıma saldıŋ meniŋ tözbes burav.

6. Karġam-ay, kalay desem ayta alamın?
7. Jalġan-ay, karay bersem, jay tabamın.
8. Arman-ay, kalay kelsem kaytaramın?
9. Kalay desem lavlaydı kyta jalın?
10. Kaytalağım keledi, kaytalağım...

[216]

11. Köŋilimniŋ sıbırlap kök kuraġı,
12. Akkuvı uşkan ak aydın köp tunadı.
13. Soltüstikke jılı ağıs jetti me eken?!
14. Bir jılı ağıs sen jatkan betke uradı,
15. Betim tooskım men oġan kep turadı.

16. Suvınbasam, şirkin-ay, suvınbasam!
17. Muz bolsa da jüregiŋ eriter em,
18. Suvıtayın suvıkka urınbasam.
19. Säl keşirek sen menen tuvılmasaŋ,
20. Säl erterek senen men tuvılmasam...

* * *

1. Kördiŋ be taŋ men tünniŋ soġıskanın,
2. Jarık pen karaŋġınıŋ toġıskanın?
3. Men kördim, kördim dağı tek otırdım,
4. Dem berip, birine de bolıspadım.

5. Tün degen – şaşın jayġan albastı eken,
6. (Apır-ay, taŋ keşigip kalmas pa eken?)
7. Kiyapetsiz, kırġınsız, kan tögissiz,
8. Alma-kezek aspanda arbastı ekev.

9. Jarık jeŋdi-av, äytevir, alavlatıp,
10. Tündi asırdı batıska talavratıp.
11. Kolına alıp şaşaktı san mıŋ nayza,
12. Javınger Kün keledi jalavlatıp.

GİPERTONİYA

1. Künimen de tünimen
2. Sumdık ürey kirdi bir.
3. Kulaġımnıŋ tübinen
4. Ketpey koydı bir dübir.

5. Maktamenen tas kılıp
6. Tastap edim tığındap,
7. Onan sayın askınıp,
8. Mıyıma urdı şuvıldap.

[217]

Birevlerdi jın kuvıp,
Birdemesin atkanday.
Astan-kesten, kım-kuvat,
Aspan kulap jatkanday.

Kulağımnıŋ tübinde
Kuran okıp, kübirlep,
Bükil älem bir ünde
Ketkendeyin dübirlep.

Keyde ündesip ävemen,
Kürkireydi käri Jer...
Kutkar mına päleden,
Kuldık urdım, däriger!

KUM NARINDA

Şökken nar-nar, buvra-buvra,
O, neŋ jatır kumdarıŋda?
Mahambettey uldarıŋ ba?
Tiri ustay turmadıŋ ba?

(Top şeŋgelden pır-pır uştı bödene)
Köz uşında sağımdanġan nemene?
Nurlı ömirge İysatay men Mahambet
Ottı jırın kayta bastap kele me?

Kelse iygi edi, körse iygi edi bizderdi.
(Olar jortkan ärbir izde – jüz belgi).

Nemen anav?
Köz uşında, dalada,
Tarġıl-tarġıl.
Kulan ürkip bara ma?
Pa, Şirkindi buġalıkka tüsirip,
Sileytip bir jeger me edi şanaġa!

Oy, täyiri, kumı eken ġoy Narınnıŋ,
Kırsığın-ay mına saykal-sağımnıŋ.

[218]

19. Şökken nar-nar, buvra-buvra,
20. O, neŋ jatır kumdarıŋda?
21. Mahambettey uldarıŋ ba?
22. Tiri ustay turmadıŋ ba?

TAIJ ALDINDA

1. Aydıŋ da ketkisi jok kök betinen,
2. Tabandap jatıp aptı etpetinen.
3. Kün tünde taŋnan habar aytıp edi,
4. Juldızdar ürkip ketti bet-betimen.

5. Asılıp ak Şolpanġa tün kuşağı,
6. Kaluvġa taŋmen birge tırmısadı.
7. Jerdegi emes, köktegi ġumırlar da
8. Kalaydı-av, sirä, bäri Künge uvsavdı...

* * *

1. Osı bir kökemdi kögergen
2. Jüz jıldan keyin kep körer me em!
3. Osı bir kızġaldak jas güldi
4. Jüz jıldan keyin kep terer me em!

5. ...Osı bir ojarlı kevdeme
6. Jaralġan jalın bar sönbevge!
7. Jüz jıldan keyin kep körmey-ak,
8. Sert ettim ölmevge! Ölmevge!

EY, AKINDARDIIJ JARLARI!

1. Ey, akındardıŋ jarları!
2. Akın degen tabiyġat koy,
3. Kısı, küzi, jazı bar,
4. Köktemi bar şuvaktı,
5. Aymala da, akınıŋdı jazıp al,
6. Keşe birev jılattı.

7. Akındarıŋ bulttanġanda sökpeŋder,
8. Nöserletsin bir kerim.

[219]

Akın jasın, abaylaŋdar, abaylaŋdar, tökpeŋder,
Közelerge kuyıŋdar da,
Simiriŋder, künderim!

Akındardıŋ jalġız tamşı jasınan
Janġa şıypa tabılar.
Sebebi onda adam ulı bas urġan
Adaldıktıŋ näri bar,

Ey, akındardıŋ jarları!
Bakıt degen kastarıŋnan kete almay jür aynalıp,
Kete almay jür, kona almay jür bastarıŋa baylanıp.
Äne, akınıŋ kele jatır ulanġayır payda alıp,
Ulan-asır oylanıp, ulan-asır kayġı alıp,
Keşiriŋder, akın degen, mine, osınday bay halık.

* * *

Meyli, meni şıġarsın şirik kılıp,
Meyli, meni tastasın laktırıp;
Otanımdı süyemin külip turıp,
Otanımdı süyemin jılap turıp.

Meyli, meni kayġırtsın, kuvantsın da,
Meyli, meniŋ basıma bak bermesin,
Meyli, meyli, jılatsın, jubatsın da,
Meni äytevir Otanım jat körmesin.

Bär-bärisin bakıtpen teŋgerem de,
Süyem onıŋ şetsizdik, şeksizdigin.
Kapalanıp kaysıbir pendelerge,
Ökpelesem Otanġa, betsizdigim.

Basımdı iyip, tizemdi bügip turıp,
Ajarımda aydınday şuvak tunıp;
Otanımdı süyemin külip turıp,
Otanımdı süyemin jılap turıp.

[220]

* * *

1. Tünde men uyktamaymın, ol nelikten?
2. Uykıda bizdiŋ üyde pende bitken,
3. Kursavlı kaşadağı ayudayın
4. Jüremin de koyamın sendelip men.
5. Tünde men uyktamaymın, ol nelikten?

6. Oy deytin oy bolsaşı mazalağan,
7. Apırav, ol ne meni jazalağan?!
8. När alıp, men de erkimmen jürgem jok pa
9. Erkimen osı el jutkan taza avadan?!

10. Karasam kayğı-muŋ da jok sıyaktı,
11. Tağdırım mına ömirden köp sıy aptı,
12. Sanama saytandayın kaydan kirgen
13. Orteke orak müyiz, ot tuyaktı?!

TÜN. JAYLAV. AYTIS

1. Garmon'nıŋ katparında kırkaları,
2. Bir sozılıp, birese kımtanadı.
3. Tün. Jaylav, tömen sayda tav özeni
4. Sabadağı kımızday burkanadı.

5. Aspan aşık, äli de Ay tuvmağan,
6. Ot janadı otardı aykındağan,
7. Kaptal jonmen kelemiz kabırğalap,
8. Kay jaylav kulın oynap, tay tuvlağan.

9. Kelemiz äŋgimelep ärnemeni,
10. Külemiz tamaşalap äldeneni.
11. Bir sätte äyel adam mıŋ kubıltkan,
12. Kır astınan kuykıljıp än keledi.

13. "Bizdiŋ avıl köşedi kuba jonğa,
14. Kımızdık, kız savmaldık şığadı onda.
15. At arıtıp jetrsiŋ, ton tozdırıp,
16. Kurbıjan, kapalanbay şıda jolğa".

[221]

17. Saydı kuvıp, saŋkıldap än baradı,
18. Samal tur sayalatıp sän dalanı.
19. Än dese uşpa börik käri jartas
20. Barabanın dayarlap, kamdanadı.

21. Karaġay duvlıġasın laktırıp,
22. Mäz boladı japırak, kurak külip,
23. Say-sala, kırat tınıp, bulak tunıp,
24. Tıŋdaydı äyel davsın kulak türip.

25. Kök kırkada kütpekke kün jarığın,
26. Ötkizbekke osında tün jarımın,
27. Jambaska alıp şılbırdı jata kettik,
28. Äyeldiŋ bayavlatkan tıŋdap ünin.

29. Mamık tün maysaġa kep damıldaġan,
30. Kus jolı kök beldevin saġımdaġan.
31. Äyeldiŋ üzdik-sozdık ävenine
32. Jigit davsı kosıldı mamırlaġan.

33. – Adaskan ba, jeŋeşe, Ay avlakta?
34. Jaksı äniŋdi attandır, jayavlatpa.
35. Tün sergisin, üniŋmen men sergiyin,
36. Basıp-basıp jiberşi, bayavlatpa.

37. – Aljıdıŋ ba, kaynım-av, Ay tuvmaydı,
38. Bayav ändi balbırap say tıŋdaydı.
39. Koyġa küzet bolsın dep otırmın da,
40. Bayaġıday jaksı även aytılmaydı.

41. – Jetken jansıŋ, jeŋeşe, armanıŋa,
42. Men emespin könetin aldavıŋa.
43. Kaynıma dep kaldırġan bir asılıŋ
44. Kökeyiŋde, köŋiliŋde kalmadı ma?

45. – Bilmeysiŋ ġoy, kaynım-av, aġa sırın,
46. Jarapaydı ol baskanıŋ janasuvın.
47. Jaratpaydı baskanıŋ talasuvın,
48. Tartpaydı ol baskaġa bar asılın.

[222]

49. – Jaksını jatsına ma adal adam,
50. Aġa – orman, ini – toġay panalaġan.
51. Savġa surap kaşanġı küneltemin,
52. Balaşa balıkşını jaġalaġan.

53. – Kalay-kalay söyleysiŋ, oybay, bala!
54. Tüngi kulak türüvli, ayġaylama.
55. Kalaġanıŋ änşeyin än be desem,
56. Köŋiliŋ köşip baradı kay-kaydaġa?..

57. ...Än üzildi, äzil de tına kaldı,
58. Öktem davıs jaŋġırıp tur avanı.
59. Şıbırtkı – söz battı ma şımbayına,
60. Aġay şıktı dalaġa, şıdamadı...

61. Tün. Jaylav. Jel kuraktı oynatadı,
62. Samarkav sol tınıştık sayda taġı.
63. Belden askan belgisiz, bav, düniye,
64. Kayda ketti jeŋgeydiŋ äybat äni?!

* * *

1. Saġındım ġoy dediŋ-av, janım, maġan...
2. Bult kördiŋ be tavlarda mamırlaġan?
3. Sol meniŋ ak janımnıŋ ak jalını,
4. Avlakta avılımnan damıldaġan.

5. Estidiŋ be aspannıŋ kürsingenin?
6. Sol meniŋ saġan degen tılsım demim.
7. Uyktap jatsa, oyansın, oyav bolsa,
8. Küŋirengen janımdı bilsin dedim.

9. Men dep oyla samal bop esip ötken,
10. Men dep oyla nöseri esi ketken,
11. Men dep oyla özinġdi är tün sayın
12. Tösegin saġınışka besik etken...

[223]

* * *

(Kajıġumar Kuvandıkov)

1. Sen jürgen jol sol kalpı jatır äli,
2. Taŋdı atırıp, sol kündi batıradı,
3. Ornında üyiŋ,
   birak ta böten äje
4. Böten bir nemereni şakıradı.

5. Sen jürgen jol sol kalpı jatır äli,
6. Jatır äli şaŋıtıp topıraġı.
7. Sen otırġan bulaktıŋ jaġasına
8. Senen baska birev kep otıradı.

9. Sen şıkkan tav sol kalpı jatır äli,
10. Tek jartastar jay tüsip, şatınadı,
11. Aġaştar da bayaġı kalpında tur,
12. Köktem sayın avısıp japıraġı.

13. Bayaġışa suvlar da jatır aġıp,
14. Bayaġıday nayzaġay atıladı,
15. ...Tuvġan jerdiŋ sen baskan topıraġı
16. Äldekimdi joktaydı, şakıradı.

17. Sen jürgen jer sol kalpı jatır äli...

ESENİN – MAYAKOVSKİY

1. (Esenindi
2. Nege aldına koyasıŋ dep, dostarım,
3. Ayıptama,
4. Aksioma – alfavitten bastadım).

5. Poeziya deytin Eldiŋ
6. Ekevi – eki ökili.
7. Ekevi de tört degen-di eki jerde ekini.
8. Şıŋġa barıp,
9. Dara bitken şınar bolsa birevi,
10. Ekinşisi – sol şınarġa şıray bergen kekili.

[224]

11. Birinşisi –
12. Märmär tastan saray bolsa kalanġan,
13. Ekinşisi –
14. Jiyhaz, örnek saray üşin jaralġan.
15. Birinşisi –
16. İgor bolsa savıt-saymanġa ornaġan,
17. Ekinşisin Boyan dey ber sakal-şaşı aġarġan.

18. Poeziya aspanınan jay oynatıp,
19. Keristi,
20. Tüsinbeymin!..
21. Ekevine tar boldı ma jer üsti?!
22. Tüsinbeymin!..
23. Bir ömirde birge ömir süre almay,
24. Karġıs atkan kuv ölimdi
25. Nege özara bölisti?!
26. Nege?
27. Nege?
28. Ömirde emes,
29. Ölgeninde kelisti?!

30. Ekevi de bir dävirdiŋ akını ġoy,
31. Degenmen,
32. Birin – Oral,
33. Birin – Kavkaz tavlarınan körem men,
34. Jır toyında
35. Ekevin bir tabıstırsam degen em,
36. Ekevin de köndire almay,
37. Ävre bolıp kelem men.

[225]

JIR-OŞAK

1. Kümiljip, küyiŋ kelmey tur ma, janım?..
2. Koyayın bir sapırıp jır kazanın.
3. Bile me jurt, bilmey me, biymaġulım,
4. Tarġıl tastı tavlardıŋ bir kazaġın.

5. Bäribir, sensin meyli, senbesin köp,
6. (Meniŋ oyım menimen jerge siŋbek...)
7. Jır-oşaktıŋ ötemin otın ürlep,
8. Kara öleŋi kazaktıŋ sönbesin dep.

9. Batar, keter kelmeske künim meniŋ,
10. Kalar birak kiyeli tilim meniŋ,
11. Kasiretti şaktardan tüŋilgende,
12. Kasiyetti tilimnen tüŋilmedim...

ÖMİR SÜREYİK ALMASIP

1. Japırak-jürek jaskayıŋ!
2. Janımdı ayırbastayın.
3. Sen adam bola bastasaŋ,
4. Men kayıŋ bola bastayın,
5. Kelisesiŋ be, jas kayıŋ?

6. (Körenir, mümkin, kimge ersi)
7. Ömiriŋdi maġan bir berşi!
8. Dürbeleŋ mına düniyeni
9. Adam közimen bir körşi.

10. Kayıŋ bop men de baġayın,
11. Ormannan ornım tabayın.
12. Beymälim maġan ömirge
13. Kayıŋ közimen karayın.

14. Sen dağı jerden när aldıŋ,
15. Men dağı jerden när aldım.
16. Birevden sen de jaraldıŋ,
17. Birevden men de jaraldım.
18. Tiliŋ jok, jandı kayıŋ sen,

[226]

19. Ayırmaşılığım – Adammın.
20. Mendegi barı bir jürek.
21. Beripti jürek saġan mıŋ,
22. Sondıktan uzak jasaysıŋ,
23. Kurdası keler zamannıŋ.

24. Bar-joġı mende bir jürek,
25. Ol ölse mäŋgi ketkenim.
26. Sendegi semse mıŋ jürek,
27. Kelgende jasıl köktemiŋ,
28. Tiriler kayta dürkirep.

29. Japırak-jürek jas kayıŋ!
30. Janımızdı ayırbastayık!
31. Adam bop jürseŋ kaskayıp,
32. Kayıŋ bop turam kaskayıp,
33. Tävekel, ayırbastayık!

34. Ömirge ömir jalġasıp,
35. Anamız Jerge jarmasıp,
36. Birde adam, birde kayıŋ bop,
37. Süreyik ömir almasıp...

PUŞKİNMEN KOŞTASUV

«Мы – вольные птицы пора, брат, пора…»
«Узник»

1. Al endi koştasayık, sardar aġa.
2. Men erteŋ ketem uşıp sardalama,
3. Kırannıŋ kırandığı – keŋ dalada,
4. Kırannıŋ kırandığı – tavda ġana.
5. Men erteŋ ketem uşıp sardalama.

6. Koş bop tur, koş esen bol, sardar aġa!
7. Sökpey de ökpelemey kal balaŋa.
8. ...Akınnıŋ akındığı – atakta emes,
9. Akınnıŋ akındığı – arda ġana.

10. Aytayın arızım bar, aġa, saġan,
11. Köŋil – kermek, boy – küyez tamaşadan.

[227]

12. Akımakpın, key-keyde arıma men
13. Öz kolımmen küyeni jaġa salam.

14. Sen bolġan şak bulıŋġır, tunjır maġan.
15. Äytse de ayamaptı kurġır zaman.
16. Bolat Puşkin tirilip kete me dep,
17. Tuġırıŋdı bolatpen şınjırlaġan.

18. Karadım seniŋ kola müsiniŋe,
19. Kolanı da boladı tüsinüvge.
20. Meni Täŋirim jaratkan tabınuvġa,
21. Seniŋ mäŋgi kakıŋ jok kişirüvge.

22. Ortasına savıkşıl tüsip köptiŋ,
23. Mastandım da, masayrap isip-keptim.
24. Muŋ şaġa kelip edim, “uş!” – dediŋ sen,
25. Öziŋ uş dep turġan soŋ uşıp kettim.

26. Uşıp kettim tavlarġa bult baskan,
27. Töŋkerilip teŋizge tunıptı aspan.
28. Teŋiz benen aspannıŋ tınıştığın
29. Dolı davıl baradı julıp, kaşkan.

30. Koş bol, aġa älemdi tamsandırġan,
31. “Tas meymanġa” tabiyġıy jan saldırġan.
32. ...Menimenen sayrandar jel jok, birak
33. Alatavım kütip tur karsı aldımnan...

[228]

DASTANDAR

RAYIMBEK! RAYIMBEK[1]

Poema

I

1. “Kara tavdıŋ basınan köş keledi”.
2. Kara jorġa şaykalıp bos keledi.
3. Kara kündi jamılıp, kara kazak
4. Kara tündi basınan keşken edi.
5. Kara kayġı körsetpey eşteŋeni,
6. Kara javı kanatın kesken edi.
7. Şulġav bolıp kızdardıŋ kesteleri,
8. Talay kara şaŋırak öşken edi.
9. “Kara tavdıŋ basınan köş keledi!!!”

10. Kara jurtta bıksıġan şala kalġan,
11. Analardan es ketken, balalardan.
12. Tal da tappay karmavġa jaġalavdan,
13. Akıl kaşkan adıra babalardan.
14. Kanday karġıs attı eken kayran eldi?!
15. Kayda barıp tıġılar panalavġa?!

16. Kayda barıp, kaljırap jatar eken?!
17. Kanday sordıŋ sortaŋın tatar eken?!
18. Kör bolsa da bolsa eken kazak jeri,
19. Kazak jeri bolġasın – Atameken.

[229]

---

[1]Rayımbek (1705j.t. – ö.j. belgisiz) – joŋġar baskınşılarına karsı küresken kazak batırı. Onıŋ esimi Albannıŋ uranına aynalġan. Beyiti Almatı kalasında.

20. ...Köş keledi, bozdatıp boz dalanı,
21. Köz uşında boz sağım kozğaladı.
22. Äldekimniŋ estilse sozğan äni,
23. Äldekimder aŋırap joktav aytsa,
24. Är kevdede bir şemen kozğanadı,
25. Är kazaktıŋ estilip bozdağanı.

26. “Kavkarı jok kayran jurt, kayran halık,
27. Sayran salıp jatuvşı eŋ, jaylav barıp.
28. Opat bolıp, ak ordaŋ oyrandalıp,
29. Kara javıŋ äkelip kara kaygı,
30. Tas vattı-av töbeŋe tayraŋ kağıp.
31. Aŋıravdı doğarıp, attan, kazak,
32. Altı jasar ulıŋdı maydanğa alıp”.

33. Şubatılğan şaŋ körip alıstağı,
34. Kabay-jırav jar sala davıstadı:
35. – Jav keledi, jurtım-av, jav keledi,
36. Javdan kalğan jemtikke jabıskalı,
37. Tağdırıŋdı birjola tavıskalı...
38. Sap tüzedi kajığan nar bozdaktar,
39. Kara javmen kaytadan alıskalı,
40. Kayta kozıp kazaktıŋ namıstarı.

41. Kayta şuvlap, jamırap katın, bala,
42. Kanğa şöldep, kaŋırsıp jatır dala.
43. Kayta javıp jay otı şatırlağan,
44. Kayta töngen tamuktıŋ sotın kara.
45. Kara javı kaytadan lap koydı,
46. Kezek bermey pakırğa, batırğa da.
47. Kazak kanın sılkıtıp jatır dala...

48. Kıykuvlağan kalıŋ kol, kuyın dersiŋ,
49. Kaytip oğan şağın jurt tıyım bersin,
50. Tozğan jurttı topırlap, tapap ketti,
51. Katıgez jav kaysıbir buyım körsin.

52. Bozdaktardıŋ jelkesin şaynap ketti,
53. Kalğan maldı kaytadan aydap ketti,

[230]

54. Kanjığağa baylanğan kız-kelinşek
55. Boztorğayı şırıldap, sayrap ketti.
56. Has batırdıŋ közi edi kara jorğa,
57. Kara javdıŋ astında oynap ketti.

58. (Kim aydasa, soniki tüzdiŋ malı).
59. Kara javğa katın bop kızdıŋ bäri,
60. Är ölikke jalp berip, konıp jatır
61. Dalanıŋ tündik kanat kuzğındarı.

62. Tuyak ta jok tigerge, dım kalmağan,
63. Jav jalmağan, jabısıp, kum jalmağan,
64. Sırlar bar-av koynıŋda, tuvğan dalam,
65. Aktarılğan kanınan kazağıŋnıŋ
66. Kuzğını da Kudaydıŋ kur kalmağan.
67. Sende me?
68. Sende sumdık sır bar, dalam...

69. Kan sasığan dalağa karaydı da,
70. Kuvğan bop jür kuzğındı Kabay jırav:
71. - Pärvärdiger, neğılğan sumdık edi!
72. Öŋim be, älde tüsim be, kalay mınav?!

73. Bozdaktardıŋ dalanı boyap kanı,
74. Kuzğındar da, änekiy, toyattadı...
75. Öŋim bolsa, Täŋirim, tart janımdı,
76. Tüsim bolsa, uykıŋnan oyatpağan!
77. Oyatpağın, mäŋgilik oyatpağın!

78. O, Täŋirim!
79. Neğılğan şakka aynaldı?!
80. Bir öziŋe jalınıp, jak baylandı,
81. Tüniŋ tutıp, ak taŋıŋ atpay kaldı,
82. Ne kılığı jurtımnıŋ jakpay kaldı?!
83. Kölim kevip, özenim akpay kaldı,
84. O, Täŋirim!
85. Neğılğan şakka aynaldı?!

86. Kavsattıŋ-av irgemdi, kara javım,
87. Kan bop aksın basıŋa kara javın!

[231]

88. Katın, kızıŋ küŋ bolıp är esikte,
89. Kul bop ötsin mäŋgilik balalarıŋ!

90. Ordaŋ opat, ayırıl eldigiŋnen,
91. Bosamasın basıŋ bir şerli künnen.
92. Toz-toz bolıp urpaġıŋ är kıyaŋda,
93. Biyligiŋnen ayırıl, teŋdigiŋnen!

94. ...Baykap edi öliktiŋ kozġap bärin,
95. Bäri de ölik, biri de söz katpadı.
96. Kabay-jırav bası avġan jakka ketti,
97. Kuzġındarġa kaldırıp ozdaktarın!..

98. Kete barġan, artına burılmaġan,
99. Ayat okıp, işinen sıbırlaġan.
100. Kozıköş jer kırġınnan uzaġanda
101. Kulın-davıs estildi şırıldaġan.

102. Appak nurın jıynap ap, tavġa kelip,
103. Kün de batıp baradı kanġa bögip.
104. – O, Jasaġan, kimdiki älgi davıs,
105. Tirildi me artımda kalġan ölik!?

106. Jetim kalġan kulınday kuldıraġan,
107. Köz uşında bir kara buldıraġan.
108. Taġat etip turuvġa därmen kayda,
109. Attıŋ üstinen balanı aldına alıp,
110. Bir aldanış tapkanday şal jubanıp.
111. Kırġın körgen kızıl Kün kırdan astı,
112. Kızıl-küreŋ kanına tavdı malıp.

113. – Sen ġanasıŋ, kulınım, sen ġanasıŋ,
114. Men de köpke barmaspın, sen kalasıŋ.
115. Oyran bolġan ordaŋnıŋ ornına kep,
116. Otav tigip, ottarın sen jaġasıŋ!

[232]

II

Dala jatır.
Sağımı şıyratıla,
Bara jatır kırına, buyratına.
Eki jetim bulaktıŋ basındağı
Ävliyeniŋ burıldı ziyratına.

Bastarına is tüsken şaktı oylağan,
Ağaşıŋa pändeler ak baylağan.
Kulan jortsa kutılmas kula dala
Kulazığan, iyesiz jattı aynala.

Kerüven jol kasınan kesip ötken,
Osı jerdi ävliye besik etken.
Musılmandar ġiybrat etüvşi edi,
Mundar-tirlik mukaltıp, eski ketken.

Ävliyeniŋ bas iyip mekenine,
Musılmandık parızın ötedi de,
Kabay jırav kaytadan erip ketti
Kajap turġan oyınıŋ jetegine.

“Jaylavımdı jav alıp,
Örisimdi ört alıp,
Özegimdi dert alıp,
Keldim saġan, ävliye!

Bozdaktarım joġalıp,
Boz kebinge oranıp
Maŋdayımnan sor ağıp,
Kelip turmın, ävliye.

Kızdarımdı katın ġıp,
Şaŋıraġımdı otın ġıp,
Otavımdı topır ġıp,
Oyran etti, ävliye!

Kan sasığan dalamnıŋ,
Katın menen balamnıŋ

32. Kegin kaytip alarmın?
33. Jebep jiber, ävliye?!

34. Eliniŋ esin kirgizer,
35. Jerinen malın örgizer,
36. Javına zaval töngizer,
37. Kırık pışak handardı
38. Kılığına köngizer,
39. Degenine sengizer,
40. Soŋınan jurtın ergizer
41. Bar kazaktan bir kazak
42. Tuvmas pa eken, ävliye?!

43. Bas avġan jakka baramın.
44. Közimniŋ astı kölkildep,
45. Ak sakalım jelpildep,
46. Kökiregim kürkildep,
47. İzdesem kimdi tabamın?
48. Baġıt silte, ävliye?!

49. Aytsa tilin aldırġan,
50. Almastan oġın jondırġan,
51. Ata-kazak balasın
52. Alakanġa kondırġan
53. Bar kazaktan – bir kazak
54. Tabar ma ekem, ävliye?”

* * *

1. – Armısıŋ, Ata!
2. – Bar bol, balam, aman ba?
3. – Jolıŋız bolsın!
4. – Joldıŋ nesin suraysıŋ mına sokır zamanda.
5. Kayda barsa, Korkıt köri kazuvlı tur adamġa.

6. Elde jürgen eski aŋızdı
7. Estip pe ediŋ, karaġım?
8. Mına bizdiŋ ġarip jaġday eske sonı saladı.

[234]

9. Sıŋar kanat eki kus jaralıptı jalġanda,
10. Bir-birine jabısıp aladı eken samġarda,
11. Kudiret dep ekevi zarlaydı eken tolassız,
12. Biriniŋ oŋ, biriniŋ sol kanatı bolġanda.

13. Kudirettiŋ kusı dep atalıptı ekevi,
14. Kayda ekeni belgisiz jeri, suvı – mekeni.
15. Sıŋar kanat kustardıŋ sıŋayımız, karağım,
16. Taġdırımız, bilmeymiz, kayda bastap ketedi...

17. Jerimizdi jav alıp, elimizdi kırdı ġoy,
18. Kanatımız kayrılıp, topşısınan sındı ġoy.
19. Ata-kazak bir-birin araşalay almay-ak,
20. Alavız bop özdi-özi, Kuday bizdi urdı ġoy.

21. Kara javmen irgeles el ediŋder, karağım,
22. Oyran bolıp sender de, buzıldı ma kamalıŋ?
23. Mınav azġan zamanda, amal neşik, bul kazak
24. Bilüvden de kaldı ġoy bir-biriniŋ habarın.

25. Suvırdayın kün keşip, ärkim oylap öz basın,
26. Tulparlardı tukırtıp, tuġırları ozġasın,
27. Büyregindey siyırdıŋ bölşektengen bul kazak
28. Kumalaktay bıtırap, kalay ġana tozbasın.

29. – Ata, bizdiŋ ölkeni kara javlar şappadı,
30. Javlarına bizdiŋ el säygüligin baptadı.
31. Koyın soyıp, koldarın kuvsırdı da, sorlılar
32. Ayağına bas urdı, biri sadak tartpadı.
33. Tartpağan soŋ olar da ävrelenip jatpadı,
34. Aldı dağı aların, belimizden attadı.

35. Batır emes, kariya, katındar bar bul elde,
36. Birevge äzir barlığın biyligi askan birevge.
37. Batırlar jok bul elde, katındar bar bul elde,
38. Ärkim kara basınıŋ amandığın tilevde.
39. – Jamandama jurtıŋdı, jamandasaŋ bolmassıŋ! –
40. – Katındardıŋ işinde özim dağı oŋbaspın.

[235]

41. “Üni şıkpas jalġızdıŋ, şaŋı şıkpas jayavdıŋ”,
42. Men de katın bolarmın, sirä, batır bolmaspın.

43. – Neşedesiŋ?
44. Kimniŋ sen tukımısıŋ, kulınım!
45. – Hangeldiden taraġan bir tuġırdıŋ ulımın,
46. Mal soŋına sap koydı, ustattı da kurıġın,
47. Jılkı jadı äkeme jakpay kalıp kılığım.

48. Jılım barıs, minekiy, asıp baram on üşten,
49. Katın alıp berem dep, äke-şeşem kelisken.
50. Adamınan ayttırġan at-tonımdı ap kaşıp,
51. Katındı özim tabam dep, äkemmenen keriskem.

52. – Osınşama akıldı kimnen, balam, üyrendiŋ?
53. – İşindegi şaldardan anav karaşa üylerdiŋ.
54. Birin töre, birin biy etsem degen oyım bar,
55. Babam koldap, bir kezde maġan biylik tiygen kün.

56. – Kara javıŋ kaytadan şapsa eliŋdi, ne eter eŋ?
57. – Has batırın bavızdap, kanın suvday eter em.
58. Katın bolıp kün keşip jürgennen de kırkısıp
59. Kılşa moynım talşa bop, kanjıġada keter em!

60. – Öziŋ bala bolsaŋ da, söziŋ dana ottı eken,
61. Ak kün tuvsıŋ aldıŋnan, baska aytarım jok böten.
62. Kaldım seniŋ ıġıŋda, mınav eki ġaripke
63. Barar jer men basar tav, baska pana jok meken...

III

1. – Karaday jerge karatıp ketti-av, kaġındı,
2. Uvatıp ketti-av, uvatıp ketti-av tavımdı!
3. – Karaday nege tüŋile kaldıŋ, bayġus-av,
4. Basıŋda üyiŋ, bavırıŋda kazan, naġıldı?

5. Neġıluvşı edi!
6. Küşigiŋ jerge karattı!
7. Külki etip meni, küşigenderge talattı.
8. – Tüŋile bermey, tuvralap aytşı män-jayın,
9. Bileyin men de, estiyin men de, aŋdayın!..

[236]

10. – Bilesiŋ äli, ataŋnıŋ basın aŋdaysıŋ!
11. Uy emes, maġan, jın taptıŋ desem, nanbaysıŋ.
12. Er ornına ekesti uldı tuvġanşa,
13. Belgili nege bedev bop, kuvbas kalmaysıŋ?

14. ...Şaġılıp tavı, kulazıp köŋil mekeni,
15. Tükeniŋ astan oralġan osı beti edi.
16. Bäygede bolġan ulınıŋ äbes kılığın
17. Oylasa boldı, ört karıp işin ötedi.

18. Namıstan ölip keterdey, mine, üzilip,
19. Ökpesi kevip, kuvarıp, öŋi buzılıp.
20. Maldasın kurıp, judırığımen jer tirep,
21. Beykünä, momın bäybişeni otır kajırıp.

22. ...Jataġan kelgen Tükeniŋ jaldas küreŋi
23. Düyim el bilgen düldüldiŋ nağız biri edi.
24. Keşegi asta bäygege kosıp jüyrigin,
25. Kelerin bilip, kavipsiz, beykam tur edi.

26. Köz uşındağı köldeneŋ jatkan kırkadan
27. Köringen kenet bäygeniŋ şanı burkağan.
28. İyu da kıyu urandap turġan ruvlı el,
29. Jamıray tilep, jakınday tüsip bir taban.

30. Tuyakpen tuvrap köldeneŋ jatkan kök beldi,
31. Kermeni üzip, säygülikter de jetken-di.
32. Köre almay Tüke balası menen küreŋin,
33. Köziniŋ aldı köleŋke tartıp ketken-di.

34. Ozġandı kavım kavmalap-kiyip jatkan-dı,
35. Kalġandar keyin, ozġandar güvlep, maktandı.
36. Şort sınġan sağı, şoşayıp jalğız Tüke tur,
37. Künirentip jürgen küreŋ at kayda maktavlı?!

38. Jelpine barıp, jeligin jurt ta baskan-dı;
39. Okıs bir ġajap okıyġa sonda bastaldı.
40. Jalğız bir kara juldızday ağıp keledi
41. Karaŋğı tünde kak jarıp tilgen aspandı.

[237]

42. Kuv daladağı kuyın ba dersiŋ oynağan,
43. Kıran da dersiŋ, kılt etken kustı koymağan.
44. Öz atın özi urandap bala keledi,
45. Kamşı sabına jeydesin tuv ġıp baylağan.

46. Jayına kalıp, öli aruvak penen tiri aruvak,
47. Keledi bala, esimin özi urandap.
48. Tiriler şoşıp, jağasın ustap, tur avlak,
49. Ölgender körde tüsken de bolar bir avnap,
50. Keledi kırşın esimin özi urandap.

51. Doğara koyıp oyın men dırduv, savıktı,
52. Bir sätke kavım işinen tına kalıptı.
53. On üşke tolġan Rayımbek
54. Albanġa alġaş ösitip özin tanıttı.

55. Küreŋ at tarpıp, kara temirdi şaynağan,
56. Kıbır da jıbır, kübir de sıbır aynala.
57. ...Asasın ustap, Älmerek deytin biy keldi.
58. – Jeti babasın jerge karatkan kay bala?!

59. E-e-e, Tükeniŋ ulı – tüleydiŋ ulı sen be ediŋ?
60. Osı bolġan ġoy tüley äkeŋnen körgeniŋ.
61. Sasıkkökektey öz atıŋdı öziŋ urandap...
62. Sırımbet penen Hangeldi senen kem be edi?!

63. Jetesiz tuvġan, ant urıp ketkir zäntalak! –
64. Buvlığıp turdı, balanıŋ közi kantalap.
65. Kokıylana kelip, basına kamşı üyirdi,
66. Aksakaldar da, köksakaldar da antalap.

67. – Ov, ağayındar!
68. Jäbirlemeŋder balanı,
69. Jäbirleytindey kaysıŋa tiydi zalalı?!
70. Bul da bir asav, kurık körmegen kulın ġoy,
71. Jelisin üzip, senderden kayda baradı.

72. Bara da koymas, uzay da koymas senderden,
73. Sendermen birge tağdırın Täŋir teŋ bölgen.

[238]

74. Öz atın özi urandağannıŋ nesi ayıp?
75. Avzına salıp, perişte şığar dem bergen.

76. Javına şapsa öz atın özi urandap,
77. Koldamas pa edi öli aruvak tügil tiri aruvak.
78. Esi bar tentek eseye kele er bolar,
79. Erik beriŋder, neğılasıŋdar buğavlap...

80. Karsı aldıŋdağı kalkan bop turğan Kabaydı
81. Karşaday bala süyeniş, bälkim, sanaydı.
82. Sanaydı dağı, kavımğa tike karaydı,
83. Jüregin jegen sözin aytpak bop talaygı.

84. Küreŋimenen atılıp şetke şıktı da,
85. Ayğaylap turıp, anıktap, nak-nak, uktıra:
86. – Därmensiz sorlı kedey-kepşikti buktıra,
87. Küşik tazıday jılmaŋdaysıŋdar mıktığa!
88. Ata javlarıŋ arkaŋa, bälem, şıktı ma,
89. Äkeleriŋniŋ körine, bälem, tıktı ma!

90. Kızıŋdı satıp, kımızğa mas bop jatıŋdar,
91. Halıkpısıŋdar?!
92. Kazan aŋdığan katındar!
93. Korkav kaskırday birisin biri talağan,
94. Birisin biri tonağan, tozğan pakırlar! –

95. Dedi de, bala küreŋimenen samğadı,
96. Öz atın özi urandavmen tanbadı.
97. Tetir de bolsa, tentek balanıŋ aruvağı
98. Şaşılıp jatkan avıldı tegis şarladı.

99. ...Keşegi asta Älmerek biydiŋ sökkeni
100. Tükeniŋ mülde esinen bir sät ketpedi.
101. Teris aynalıp, şökti de kaldı şal bayğus,
102. Talak etti de bügini menen ötkenin...

* * *

1. Tüke ölgen.
2. On segizde Rayımbek,
3. Jürgen jok äke öldi dep, vayım jep.

[239]

Tirige tize bügip, bas iymegen,
Tizesin büktirmese Kudayı kep.

Biligi, bitimi de böten eken,
Bar küni mal soŋında ötedi eken.
Erin – jastık, tokımın töseniş etip,
Belin şeşpey, kıysaya ketedi eken.

El arası dav-şarġa aralaspay,
Lok berip, aġayınmen jaġalaspay,
Kaysar bolıp, kattı bop östi jigit
Katıgez kumġa bitken karaġaştay.

Kanaġat kıp äkeden kalġan maldı,
Bälennen assam dep te kamdanbadı.
Bozbası savıkka da aldanbadı,
Boyında bolsam degen kaldı armanı.

Kalkalap, kadir tutıp estilerdi,
Talaydı tüydi jigit, östi, kördi.
Kazaktardı jav şavıp jatır degen
Üzik-üzik habardı estigen-di.

Oylap tursa, sol javı irgesinde,
Oylap tursa, sol javdıŋ türmesinde.
“Aylamen aldarkatıp ketken duşpan,
Kim kepil kayta şavıp kirmesine?!”

Kıyın eken ömirdiŋ suravları,
Oylandı balaŋ jigit, bile almadı.
“Belinen duşpan attap baratkanda
Bizdiŋ el nege karsı tura almadı?!

Kayda jür bayaġınıŋ batırları?
Bas koyıp, nege uranın şakırmadı?!
Jiger tayıp jigittiŋ jetesinen,
Sarkıldı ma karttardıŋ akıldarı?!
Nege biri sadak bop atılmadı?!

[240]

35. Koyın soyıp, koldarın kuvıstırdı da,
36. Duşpandarın jiberdi tuv sırtına.
37. Kakpa bola almağan kayran elge
38. Kavkarı jok künderiŋ kursın mına!

39. Äzirge aman turğanğa malı-basıŋ,
40. Savık penen sayranğa salınasıŋ,
41. Kazak jılap jatır ġoy, kazak jılap,
42. Nemeneŋe jetisip, kağınasıŋ?!

43. Kayta şapkan javıŋdı tanığasın,
44. Kudayıŋa şınımen tabınasıŋ,
45. Atameken, jurtıŋdı sağınasıŋ,
46. Buralkı bop, jat jerde zarığasıŋ.

47. Kulanıŋdı bavızdar jelige aydap.
48. Kuranıŋnıŋ örtener sorı kaynap,
49. Kayda barsaŋ Korkıttıŋ köri bolıp,
50. Konısıŋnan avarsıŋ “Elim-aylap”.

51. Kaytsem eken?
52. “Attan!” dep ağayınğa,
53. Kurbandıkka basımdı şalayın ba?!
54. Kabay jırav kayda eken, ne der eken?!
55. Akıl surap köreyin barayın da”.

* * *

1. – Arma, ata!
2. – Arnay keldim, bataŋdı ber?
3. Kasıma balaŋdı kos katar jürer.
4. Jol silte, akılıŋdı ayt, kısılğanda
5. Ayatım bolsın meniŋ atap jürer.

6. Sırımbet ävletinen taralğamın,
7. Hangeldi kasiyetinen när alğanmın.
8. Äkemdey maljandı bop, öris küyttep,
9. Jaramas jabağı üyde kamalğanmın,
10. Janımdı tunşıktırğan bar armanım.

11. – Ayt, balam,
12. Armanıŋdı ayt, jaskanbağın,

13. Körip turmın, közinŋnen şaşkan jalın.
14. Ne aytam saġan, köl edim, kölşik boldım,
15. Közi bitip, suvalġan bastavlarım.
16. Tıŋdayın, armanıŋdı ayt, jasanbağın.

17. – Kenedey közimdi aşkan javım,
18. Eske tüsip, boyımdı baskanġa muŋ,
19. Degen oy "jastığımdı ala jatsam",
20. Joktuğın meniŋ mülde baska armanım.

21. "Armanda, balam, armanda,
22. Armanġa tolı jalġanda,
23. Armansız, sirä, jan bar ma?
24. Armansız jürgen jandarġa
25. Aldanbas, balam, aldanba!
26. Armanda, balam, armanda,
27. Kapelimde, javlarda,
28. Akırğı demiŋ kalġanda,
29. Ayrılıp esten tanġanda,
30. Akırğı ret karman da,
31. Armanda, balam, armanda!

32. Akılımnan tanġanda,
33. Avzımnan şalġanda,
34. Käri koydıŋ jasınday
35. Az ġumırım kalġanda
36. Nendey akıl aytarmın?!
37. Ata javıŋ kalmak-tı,
38. El-jurtıŋdı zarlattı.
39. Ata-kazak urpağın
40. Ayak astı korlaptı,
41. Jaziyraŋdı şaŋdattı,
42. Jazıksız eldi kandaptı.

43. Jalğız kayda bararsıŋ?
44. Javıŋdı kalay tabarsıŋ?
45. Avızdanbağan arlanım,
46. Abaysızda şabarsıŋ,

[242]

47. Aylalı javdıŋ aldında
48. Tuzakka tüsip kalarsıŋ!

49. Soŋıŋnan jurtıŋ ermese,
50. Kolınıŋ uşın bermese,
51. Degeniŋe könbese,
52. Avızdanbağan arlanım,
53. Javıŋa jalğız barmağın,
54. Kıyılıp kalar armanıŋ!
55. Halkıŋa habar arnağın,
56. Kekke sokkan kanjarım,
57. Ketilip jüziŋ kalmağın,
58. Javıŋa jalğız barmağın!

59. Beliŋnen bir-ak attağan,
60. Berekeŋdi taptağan,
61. Kuvlığın işke saktağan,
62. Kumırskaday kaptağan
63. Javıŋa jönsiz urınbay,
64. Urımtal jerden şap, balam!

65. Javıŋnıŋ küşin aŋdamay,
66. Betpe-bet urıs salmağay!
67. Ol köp tağı, sen azsıŋ,
68. Opık jep, balam, kalmağay,
69. Aldı-artıŋdı barlamay,
70. Orınsız iske barmağay!

71. Tutkıyıldan lap berip,
72. Tomağa-tuyık şap kelip.
73. Javıŋnıŋ esi kirgenşe,
74. Kara tündi kak bölip,
75. İziŋdi jasır jalt berip.

76. Aldı-artıŋdı aŋğarmay,
77. Aykaspay turıp korğanbay,
78. Kolaylı jerde kamdanbay

[243]

79. Aşközdenip, mert bolma,
80. Koraġa tüsken arlanday!

81. Şabarıŋdı bildirme,
82. Şavjayıŋnan ildirme!
83. Jekpe-jek kütip, dilgirme!
84. Jer kayıskan javıŋdı
85. Jeŋemin deme bir künde!

86. Kösizdik iske tatır ma?
87. Aylasız batır batır ma?!
88. Otırıp kalar takırġa.
89. Kündiz uyktap, tünde jort.
90. Karasın Künniŋ batır da,
91. Kegiŋdi kayra akılġa,
92. Jalġız jortıp, şatılma.
93. Attanıp jar sal, er ulım,
94. El-jurtıŋdı şakır da.
95. Düniye – koŋız, enşi ber,
96. Soŋıŋnan ergen pakırġa".

* * *

1. Biydiŋ üyi,
2. İlenniŋ jaġasında.
3. Jaksı menen jaysaŋnıŋ bäri osında.
4. Karasakal, aksakal – alkalı top
5. Aldına alıp bir isti karasuvda,
6. Biri könse, birevi talasuvda.

7. Biri olay tartadı, biri bılay,
8. Biri özinşe patşa, biri Kuday,
9. Bir sätte uyıp, bir sätte irivin-ay,
10. Kazakemniŋ osı bir ırımın-ay.

11. Biri äriden, bilgensip, mısaldaydı,
12. Biri özinşe tüŋilip, kuşar kayġı.
13. Jüz loksıp, jürekte zapıranın,
14. Biri işten tınadı, kusa almaydı.

[244]

15. Biydiŋ bağıp birevi kas-kabağın,
16. Bülk etüvden biyşara jaskanadı.
17. Birde bäri jabılıp birevine,
18. Jemtik körgen böridey bas saladı.

19. Eki ortanı birevler aŋdasadı,
20. Jer uşınan jeŋgenmen jalġasadı.
21. Biydiŋ ıġın kalayşa tabamız dep,
22. Bir-birimen jılanşa arbasadı.

23. Uykılı-oyav biy otır danasınıp,
24. Kak törine kavımnıŋ dara şıġıp.
25. ...Biy biyligin kütüvde Rayımbek,
26. Alıp uşıp, jüregi alasurıp.

27. Biy davısın bir sätte kenedi de,
28. (Jurt nazarın avdarsın degeni me?!)
29. Kart jıravġa kaharın attı kelip:
30. “Ilaŋ, dübir salasıŋ nege elime?!

31. Atıspay da şabıspay tirlik kurıp,
32. Tınış jatkan jurtımdı dürliktirip,
33. Arandatpay, jäyiŋe jürseŋ edi,
34. İyman suray Alladan, kuldık kılıp.

35. Tirşilikke tirek kıp din-armanın,
36. Jaksılığın kütüvşi ek bir Allanıŋ.
37. Kedey menen kepşikti aydap salıp,
38. Keldiŋ dağı sen, beybak, ılaŋdadıŋ!

39. Bas bilmeytin bayġustı eliktirp,
40. Koltığına suv bürkip, jeliktirip...
41. Amal kanşa, uyalam sakalıŋnan,
42. Taspa alar em jonıŋnan kerip turıp!

43. Bet alıpsıŋ, halayık, burılmaska,
44. Kalavıŋdı kakım jok uġınbaska.
45. Bir şartım bar “batırġa” koyatuġın,
46. Jamıraspa, betaldı şuvıldaspa.

[245]

47. Basın tartpas, “batır” ġoy, nesi ketsin,
48. Basın tartsa, söz baska, esi ketsin.
49. Top işinen taŋdaġan atın minip,
50. Mına jatkan İleni kesip ötsin!

51. Kesip ötsin, kaytadan oralsın da,
52. Davıldaskan dav-şardı doġarsın da,
53. Ak kün tuvsın aldınan, tarta bersin,
54. Taŋdap-taŋdap elinen kol alsın da.

55. Şartım – osı!
56. Osıġan şıdaysıŋ ba?
57. Şıdamasaŋ tınasıŋ, kulaysıŋ da.
58. Bolsaŋ sosın bolarsıŋ, kol bastarsaŋ,
59. Aldımenen baġıŋdı sınaysıŋ da.
60. Şıdaysıŋ ba?
61. Baġıŋdı sınaysıŋ ba?..

62. Onı da bil, kunıŋ jok suvġa ketseŋ,
63. Künäli öziŋ, janıŋdı kurban etseŋ!
64. Kayda jürseŋ amanat bir kudayġa,
65. Aman-esen osınav sınnan ötseŋ”.

66. “Bolsa, bolsın, tävekel, şıdap baġam,
67. Bolaşaġım belgisiz surak maġan.
68. Ölsem öldem, özime öz obalım,
69. Ahiyretten ornımdı bir-ak tabam.

70. Kayda barsaŋ, bäribir, kireriŋ kör,
71. Kabıldaydı koynına tünerip jer.
72. Kaptalına tüsirip küreŋimniŋ,
73. Kamıs artıp, jigitter, jiberiŋder?”

74. Jarlı menen jakıbay namıstı oylap,
75. Artıp berdi eki teŋ kamıs baylap.
76. Tilsiz javġa tireksiz tuvra tartsa,
77. Jılım jutıp, jigittiŋ bağı uşpay ma?

78. Rayımbek mindi de küreŋine,
79. Keldi özenge, jetpek bop tilegine,

[246]

80. Şım-şım kaynap, şıyrıġa şubatılġan,
81. Tılsım düldey aldında – İle mine.

82. Oŋtaylav jer osı-av dep ötpek edi,
83. Oskırınıp küreŋi bettemedi.
84. Jaġada jurt, janı aşıp, jamırasıp:
85. – Kaytsaŋşı, ölesiŋ ġoy tekke, – dedi.

86. Turġanda aşuv, namıs, sezim arbap,
87. Toktasın ba, kavımnıŋ sözin aŋdap,
88. Kamşı basıp küreŋge suvġa atıldı,
89. Öz esimin aykaylap, özi urandap.

90. Käri men jas ustasıp jaġaların,
91. Jamıraydı, bilmeydi ne boların.
92. – Keş, aruvak, – dep, – tentekti, – jalınadı.
93. Javdıradı iymanın, tobaların.

94. Artkan kamıs tirliktiŋ belgisi bop,
95. Demev jasap, jılımġa bergisi jok.
96. Ak aydınnan eki bas körinedi,
97. Adamnıŋ da, attıŋ da ölgisi jok.
98. Küreŋ jüzip baradı ölgisi jok.

99. Jurt nazarı – osınav ak aydında,
100. Eki baska emine karaydı da,
101. Aruvaktardı körinen şakıradı,
102. Talay ayat okılıp, talay duġa.

103. Küreŋ menen jigittiŋ baġın oylap,
104. Jalınadı jaġalav “a, Kudaylap”.
105. Eki bastı kakpakıl kaġıp alıp,
106. Äldekayda baradı aġın aydap.

107. Aġınmenen küreŋ at jaldap ketti.
108. – Ketti!
109. – Öldi! – jaġalav zarlap ketti.
110. Bir kisinep januvar jiberdi de,
111. Aġın aydap, esen-sav ar jakka ötti.

[247]

– Davası jok jan eken, otı janġan,
İlesiŋder osıġan otı barlar!
Suv jol bergen batırġa men jol bermey,
Kamavda ustap kırandı otıra alman.

Barıŋdar, äkeliŋder salġa salıp,
Sınayın sırttanıŋdı javġa salıp.
Kıyannan kuyılıp kep, kıyratsın bir,
Kataрın börilerdiŋ kan-josa ġıp.

Davası jok jan eken jaratılġan,
Tulpar eken tuġırdan dara tuvġan.
Kamavda ustap kırandı otıra alman,
Uşsın, ketsin jay atıp kanatınan..

Hangeldiniŋ savıtın kiygiziŋder,
Kınnan alıp, kılışın süygiziŋder.
Sırımbettiŋ tuvınıŋ aldına äkep,
Tävbe etkizip, basın da iygiziŋder.

Şavlamaġan şabıtı bala kıran,
Balalıkpen kapıda kaları bar.
Baptap öziŋ, batırdı kalavıŋa al,
Bas bolġaysıŋ balaġa, dana jırav.

Kaşanda biy kesimi bir kesüvli,
Könseŋ de, könbeseŋ de, üylesimdi.
Bilgeniŋnen jaŋıltıp biydiŋ desi,
Bildiretin kezi ġoy bilmesiŋdi.

Biy kesti.
Kara halık kabıldadı,
Karuv alıp, kol jıymak kabırġalı.
Jorıkka äzirlenip jattı kavım,
Kasınan Rayımbek tabılġalı.

Aktaban şubırındı.
Aktaban şubırındı...
Kadarsıŋ kayda barıp tuġırıŋdı?!

[248]

144. Kazak jeri – alıp bir kaza kazan,
145. Kazanda kayran jurtım kuvırıldı.

146. Aktaban şubırındı.
147. Karġaġan kim boldı eken ġumırıŋdı?
148. Jortpay turıp, üyrendiŋ jıġıluvdı,
149. Şappay turıp, üyrendiŋ tıġıluvdı.

150. Aktaban şubırındı,
151. Ak tuvıŋ jıġıluvlı.
152. Olak katın tokıġan alaşaday
153. Örmegiŋniŋ arkavı suvırıldı.

154. Jännatıŋdı jamsatıp jav ornadı,
155. Jatkanı anav örtenip kara ormanıŋ.
156. Tuvırlığı tuvralıp, tokım bolıp,
157. Kaŋkası tur kalkıyıp kara Ordanıŋ.

158. Aktık baylap, tabınıp tal-kayıŋġa,
159. Ötti küniŋ, sor katıp maŋdayıŋda.
160. Ketti kımız javınıŋ taŋdayında,
161. Ketti kızıŋ javıŋnıŋ borbayında.

162. Akınıŋa, seriŋe, batırıŋa,
163. Tuvısıŋa kıymaġan, jakınıŋa,
164. Tuyaġımen or kazġan tulparlardıŋ,
165. Tuvlap ketti javıŋnıŋ takımında.
166. Nälet aytıp, keş kirgen akılıŋa,
167. Ana sütiŋ avzıŋa tatıdı ma?!

168. Ertis, Esil, Jayık, Jem, Saġızġa bar,
169. Bäribir, pana bolmas avızġa alar.
170. Bäribir, moŋġol şapsın, joŋġar şapsın,
171. Äytevir, kazak aldımen bavızdalar.

172. Tobıl, Şuv, Sır men İle, Nuraġa bar,
173. Arnasında nalası jılap aġar.
174. Kanday javdıŋ bolsa da karavılı –
175. Kazak bayġus.
176. Kalkayıp tura kalar.

[249]

177. Öziŋniŋ turmaġasın uvısıŋda,
178. Öz jeriŋ öziŋe jat, kurısın da!..
179. Jer şetimen şekaraŋ şektelse ġoy,
180. Jatsa ġoy alıp muhiyt şığısıŋda.
181. ...Jalġannıŋ jartısınday mınav ölkeŋ
182. Kim bilsin, sorıŋ ba älde ırısıŋ ba?!

183. Paydalanıp bılığıŋ-şılığıŋdı,
184. Javıŋ kep, şırıldattı şıbınıŋdı.
185. Jav da, öziŋ de lastap tunığıŋdı,
186. Jayav ustap kolıŋa kurığıŋdı,
187. Kayda bosıp barasıŋ, kayda, kayda?
188. Aktaban şubırındı!
189. Aktaban şubırındı!!!
190. Aktaban şubırındı!!!

191. ...Bosa bergen.
192. Artına karamaġan.
193. Özine jat öz jerin aralaġan,
194. Tav kuvısı, özendi saġalaġan.
195. Biri barıp kul bolıp Hiyvaġa,
196. Ekinşisi orıstı panalaġan.

AKKUVLAR UYKTAĠANDA

Poema

I

1. Özen de jok sıymaġan arnasına,
2. Jılġa da jok dalamen jalġasuvġa.
3. Tasta tunġan jaŋbırdıŋ tamşısınday
4. Kalay bitken mına köl tav basına?!
5. Möldireydi, karaydı karġa, şıŋġa,
6. Jalġızdıktan jamandık bar ma, sirä.

7. Kanşa ġasır ötti eken, kanşa zaman?
8. Kanşa urpak ketti eken, kanşama adam?
9. Kanşa şırşa östi eken, kuladı eken,
10. “Jetim kölge” karavdan şarşamaġan?

[250]

11. “Jetim kölden” suv işken kanşa maral,
12. Kanşa kiyik kaldı eken say-salada?
13. Kanatınan üzilip än-samala,
14. Kanşama akkuv ketti eken – aŋsaġan än?

15. Ortaymaġan “Jetim köl”, tolmaġan da,
16. Bolġan ömir uksaydı bolmaġanġa.
17. Sızat ta jok betinde, sızık ta jok,
18. Aydınına akkuvı konbaġan ba?!
19. Kızġıştarı kıykuvlap, korġaġanda,
20. Sorlaġanġa uksaydı, sorlaġanġa,
21. Şüregeyler aydının korlaġanda,
22. Kökkutandar kanatın komdaġanda...

23. Bev, düniye-ay, akkuvlar oralġanda,
24. Aydın köldiŋ iyesi jol alġanda.
25. Jetisip bir “Jetim köl” kaluvşı edi-av,
26. Tınuvşı edi-av, teŋselgen kara orman da.
27. Tayanġanda akkuvlar konar maŋġa,
28. Basuvşı edi-av bayızın bar arman da!

29. Kanatınan akkuvdıŋ balapandap,
30. Än uşatın sımpıldap taŋ atarda.
31. Süyinşi ber degendey bir tolıksıp,
32. Sıbırlaytın “Jetim köl” Alatavġa.
33. Tına kalıp bulbul da jaġa-talda,
34. Karaytuġın aydınġa, ak otavġa.

35. Taŋ men künniŋ arası tayanġanda,
36. Tavdıŋ bası alavmen boyalġanda,
37. Tiriletin tavdağı bar tirşilik,
38. Kanatınan akkuvdıŋ oyanġan ba?!

39. Kömeyinde tätti üni bılay kalıp,
40. Jaġa-talda jas bulbul tur oylanıp.
41. Jetti akkuvlar.
42. Tügendep “Jetim kölin”,
43. Jaġalavda uşıp jür şır aynalıp,
44. (Birden kölge konbaydı kulay barıp).

[251]

45. Sondaytuġın, akkuvlar sondaytuġın,
46. Asıġıstık olarda bolmaytuġın.
47. Komaġay ökkutandar sekildenip,
48. Jalp berip, jaġaġa kep konbaytuġın.
49. Sondaytuġın, akkuvlar sondaytuġın,
50. Ak müsin aydınġa kep ornaytuġın.

51. Äldiylep ak tösinde, bermey tınım,
52. Ak aydın ak müsinin terbeytuġın.
53. Bul kölge mıltık alġan sayatşı emes,
54. Tiri jan ayak basıp kelmeytuġın.
55. Akkuvlar aman-esen kaytkanınşa
56. Suvına "Jetim köldiŋ" şöldeytuġın.
57. (Suvımen sırkattarın emdeytuġın).

58. Urpaktan urpak alıp jalıkpastan,
59. Sonday bir dästür bar-dı kalıptaskan.
60. Zamannan zaman ötken, jaŋarġan jurt,
61. Akkuvın aydın köldiŋ nalıtpastn,
62. Dästürin attamaġan, anık baskan.
63. Sonday bir dästür bar-dı jarık şaşkan,
64. Bir urpak bir urpakka alıp kaşkan.

65. Kaysıbir kıyın-kıstav ay, künderde,
66. Şoyrıltıp, tüsse daġı kayġım belge,
67. Alaŋsız akkuvımdı atpasın dep,
68. Jatka da dastarkandı jaydım törge,
69. Akkuvlar uyktaġanda aydın kölde...

70. ...Oralmadı akkuvlar osı maŋġa,
71. Jıldar ötti, bayġustar şoşıġan ba?
72. "Jetim köl" jetimsirep kala berdi.
73. Arman-ay, akkuvımen kosılar ma?!

II

1. Bala jatır tösekte, albıraġan,
2. Äke jatır edende, kaljıraġan.
3. Tün küzetip ana otır, kos janarı
4. Şarasızdan şarşaġan, javdıraġan.

[252]

5. Tüni mınav tamızdıŋ majıraġan,
6. Tavdıŋ anav şımıldık salbıraġan.

7. Biyik barıp jaralġan jer betinen,
8. Sol bayırġı “Jetim köl” kelbetimen.
9. Aydınında akkuvlar uyktap jatır
10. Saydan sokkan samalmen terbetilgen.
11. Jer betinde tınıştık, köl betinde
12. Kavışıptı kara orman, köl de, tün de.

13. Bala jatır tösekte küyip-janıp,
14. Balasınıŋ ana otır küyin bağıp.
15. Kaydağı bir katıgez, surkay oylar
16. Mıyın karıp baradı, mıyın karıp.

17. “Sarkıtınday ölimniŋ kalġan karġa,
18. Ekev bolsa, düniye-ay, arman bar ma!..”
19. Arakidik nazarın avdaradı
20. Tört büktelip edende kalġan jarġa.
21. Kaviptenip tünderge, taŋdarġa da,
22. Ün şıġarmay iş kusa, zarlavda ana.

23. “Mana, kündiz, tävip şal ne dep ketti?!
24. Älde ötirik, älde şın demep ketti...
25. –Akkuvmenen balanı alastaŋdar, –
26. Dedi dağı jäyimen jönep ketti...”

27. – Tursaŋşı, tayav kaldı taŋ atuvġa,
28. Netken jansıŋ sanasız jaratılġan?!
29. Manağı tävip şaldıŋ aytkan sözi
30. Umıtılıp ketti me sanatıŋnan,
31. Kaytemiz, ol da adamġa bola tuvġan.

32. “Jetim kölge” barıp kayt taŋ jamılıp,
33. Taŋ atkanşa kalayda tavġa ilik.
34. Birevlerdiŋ közine tüsip kalıp,
35. Dürliktirme jurtıŋdı, salma bülik!
36. Kim bilsin, mümkin, bäri jalġan ümit...

[253]

37. – Apır-ay, kalay baram, kalay baram?!
38. Atarmın akkuv kustı kalay ġana?!
39. Aydınnıŋ akkuvları uyktaġanda,
40. Örgen mal, ösken şırşa abaylaġan,
41. Barlığı kasiyetke kalay ġana?..
42. Barmaymın, bara almaymın, kalay baram?!

43. Aduvında jan eken alġan jarı:
44. – Jalġız uldan artık pa, jalġan bäri!
45. Balam ölse, bakıttıŋ keregi ne?!
46. Topan suv basıp ketsin kalġandarın.
47. Perzent surap nesine armandadıŋ?!
48. Kurısın onsız seniŋ janġan baġıŋ!
49. Mıltıktı äkel!
50. Attı ertte!
51. Jalġan bäri!
52. ...Oyatıp düniyeni del-sal kılıp,
53. Tamızdıŋ tanı da attı tamsandırıp,
54. Say-saydan boşalaġan bozala taŋ
55. Tavdaġı tirşilikke än saldırıp,
56. Emindirip, eriksiz karsı aldırıp,
57. Bulbulġa düniyege jar saldırıp,
58. Tamızdıŋ tanı da attı tamsandırıp.

59. Kaska taŋ.
60. Bulbul üni.
61. Köl betinde
62. Akkuvlar uyktap jatır terbetile.
63. Bas baġıp jaġada otır jalġız ana,
64. Taŋdanıp täkappar kus kelbetinde.

65. Tıġıp ap tumsıktarın mamığına,
66. Aydın – tösek, aspandı jamıluvda.
67. Arşa, şırşa, jartastar jaġadaġı
68. Suġınıp, bäri kölge tabınuvda.
69. Alasurıp, kan oynap tamırında,
70. Ana-jürek tıpırşıp, kabınuvda,
71. Ne kıların bile almay, jabığvda.

[254]

72. Askar belden Kün nurı şaşıradı,
73. Şaşırap, ol da kölge bas uradı.
74. Kus appak, aydın appak, nur da appak,
75. Appak nur appak nurġa kosıladı.

76. Köl – kökke, kök kölge kep asıladı,
77. Uykısı akkuvlardıŋ aşıladı.
78. Suluvlıkka suktanıp, kaşıp äli,
79. Ana-jürek solk etip, basıladı.

80. Kızġanıp, kızġış bayġus şır aynaldı,
81. Abırjıp ana-köŋil mıŋ oylandı.
82. Ġaziyzdiŋ közinde emes, köŋilinde
83. Aydın köl astan-kesten laylandı.
84. Dästür, ırım, jäyimen Kuday kaldı,
85. Jalġız uldan baskası bılay kaldı.
86. Aydınnıŋ akkuvınıŋ orınınan
87. Körgendey, közi tunıp, kumaylardı.

88. ...Akkuvlar...
89. Akkuv moyın, sümbe kanat,
90. Alaŋsız taranuvda künge karap.
91. Aydınnıŋ erkeleri, bilmey turmın,
92. Etermin taġdırıŋdı kimge amanat?!

93. Janı suluv ak erkem, arı suluv!
94. Bir mamıġı mayıssa avırsınıp,
95. Tarak etip tumsıġın, taraydı kep,
96. Taraydı kep, taraydı kavırsının,
97. Kum tursa da bir tüyir avırsınıp,
98. Janı suluv ak erkem, arı suluv!

99. Ak kanatın sabalap, asır salıp,
100. Birde suvġa süŋgiydi basın malıp.
101. ...Oynasınşı, oynasın erke kustar,
102. Tınıştığın olardıŋ kaşırmalık,
103. Mergen otır jaġada.
104. Ey, akşa bult,
105. Javlığıŋmen olardı jasır barıp.

[255]

Bas bağadı şırşanıŋ kalkasınan,
Karuvınan kolında kan sasıġan.
...Al akkuvlar,
Akkuvlar taranuvda,
Suvsıp tüsip, suv monşak arkasınan.
Karaydı ana şırşanıŋ kalkasınan.

“Sirä, sorlı jok şıġar menen ötken,
Kulınımnıŋ kasınan nege ketkem?!
Oşak kası, ot bası, körmeppin ġoy,
Düniye-av, sen osınday keremet pe eŋ?!”

Ana otır,
Ozbır oylar kamalavda,
Kamalavda, äldekim tabalavda.
...Akkuvlar ak aydındı kaldırdı da,
Tarttı kep ana otırġan jaġalavġa.

Şoşımay şoljaŋ ösken batırlarıŋ,
Ana otırġan şırşaġa jakındadı.
Közi tunġan beybaġıŋ, top akkuvġa
Bilmey kaldı mıltıktıŋ atılġanın.
Közdiŋ aldı kök tütin, akıl jarım
Bilmey otır jaŋaġı tınıştıktıŋ
Süt uyıġan tegeşin sapırġanın!..

İyü-kıyu köl maŋı, astan-kesten,
Jer aynalıp, tav kulap, aspan köşken.
Jaŋġırıġıp, jar salıp, jartastar tur,
“Jetim köldiŋ” kayġısın bastan keşken
Körip-bilip, tanıptı tastar da esten.

Alıp aspan astına sıya almay bir,
Aydın kölin akkuvlar kıya almay jür.
Möldiregen “Jetim köl” kökke karap,
Möltildegen köz jasın tıya almay tur,
Aydın kölin akkuvlar kıya almay jür.

San aynalıp, suŋkıldap uştı dağı,
Sapar jolġa mezgilsiz tüsti dağı,

[256]

Betin tüzep, batıska bağıt alıp,
Karğıs atkan mekennen küsti bäri.
Tav jaŋğırtıp tamaşa kustıŋ äni,
Koş aytısıp kölmenen, uştı bäri.
Köl betinde kölbeŋdep jaralı akkuv,
Uşa almaydı, uşpak bop küş kıladı...

Sıŋar kanat sınık kus baylavda tur,
Tağı biri aydında jayrap jatır.
Kan aralas kalkığan mamığımen
"Jetim köldiŋ" tolkını oynap jatır.
...Kasiyetke ok atıp, joyğan pakır
Kalay alıp keterin bile almastan
Süle-sopa, jağada oylavda kur.

"Jetim kölden" sän ketti mana tunğan,
Akkuv ketti, än ketti kanatında.
Askar-askar tavlardan asıp äri,
Şıŋ-kuzdardıŋ ün kaldı kabatında.
Akkuv äni estilmey kalatın ba?
Alatavdan üzilip, Karatavğa
Jaŋğırığıp jartastar taratuvda...

III

"Jetim köldiŋ" basında jılkı jatkan,
Döŋge şığıp, kart turğan jılkı bakkan:
"...Apır-ay, bul kim boldı taŋsäride
Körgensiz köl basında mıltık atkan?!
Kustardıŋ zäre-kutın şırkıratkan,
Neğılğan kanıpezer kulkı katkan?!

Mıltıktı atarlıktay kölge kelip,
Apır-ay, jok edi ğoy elde jelik..."
Mıltık davsı, kustardıŋ şuvlağanı
Şıdamın aldı karttıŋ, bermedi erik

"Bul maŋnıŋ adamı emes, sirä dağı,
Bileyin, tabayın da bir amalın.

[257]

13. Karuvı bar käzzapka kurıkpenen
14. Umtılsa, kalay kayrat kıla alamın?!
15. Jön bolar alıs turıp suraġanım...”
16. ...Akkuv ürkip, batıska bet tüzegen,
17. Kamşı bastı atına, şıdamadı.

18. – Ey!
19. Kimsiŋ?
20. Tirisiŋ be?
21. Janıŋ bar ma?
22. Akkuvdı nege atasıŋ, arıŋ bar ma?!
23. Tastaġın karuvıŋdı, kelgin beri,
24. Kelgin beri, kevdeŋe janıŋ barda!

25. ...Bayġus äyel ün-tünsiz jılap turadı,
26. Karttıŋ üni meŋ-zeŋ ġıp kulakka urdı.
27. Kolındaġı mıltıġın kulaştap kep,
28. Bögelmey, “Jetim kölge” laktırdı.

29. Kartka karay akırın ayaŋdadı,
30. Karuvsızġa kart keldi, ayanbadı.
31. ...Közinen jas, köŋilinen zar tögilip,
32. Bolġan jäytti kelini bayandadı.

33. – Äy, balam!..
34. Bolmadı ġoy, bolmadı ġoy...
35. Kasiyet ketti kölden, sorladı ġoy.
36. Täviptiŋ aytkanınıŋ bäri ötirik,
37. Atka min, avılġa kayt, oljanı koy!..

38. Min atka, kayt avılġa, taġat kıl da,
39. ...Bilmeymin, sor attıŋ ba, bak attıŋ ba?!
40. Akkuvġa kezenerde, ırım jasap,
41. Tım kurısa savsaġıŋdı kanattıŋ ba?

[258]

42. – Älek bop, arpalısıp sor-kaygımen,
43. Jok, ata, jasamadım ondaydı men...
44. Jasımnan estigenim bar-tın edi,
45. Äytevir akkuv atkan oŋbaydı dep...

46. – Solay, solay...
47. Amanat bir Kudaygа...
48. Kay-kaydağı tüsedi kurgır oygа...
49. ...At basın şuğıl burıp, tayıp turdı,
50. Kart tastap neler sumdık sırdı boygа.

51. Bäri umıt: bakıtıŋ da, baylığıŋ da,
52. Külki, şattık, küyzeltken kaygı, muŋ da.
53. "Jetim köl" jetimsirep kalıp koydı,
54. Bir öli, bir tiri akkuv aydınında...
55. Bar ömirden köŋili şaylığvda,
56. Baygus ana erkinen ayrıluvda.

57. Äldeneden sum jürek seskenedi,
58. Arakidik äldene es beredi.
59. Tabiygattıŋ, tavdıŋ da, akkuvdıŋ da
60. Baygуska bolmay kaldı eş keregi.
61. Keledi ana, sezbeydi eşteŋeni.

62. Bay umıt, älsiz jatkan bala da umıt,
63. Kaytkan kustay alıstap baradı ümit.
64. Kölimenen koştaskan akuv üni
65. Kulağına keledi arakidik.

66. Ömir emes ömiri, oraştanğan,
67. Baygus ana tirlikten kalas kalğan.
68. Keledi ana, karabet karakşıday
69. El men jerden birjola alastalğan,
70. Appak nurdı köre almay ak aspannan,
71. Tün-tünekte beyne bir adaskan jan.

72. ...Abır-sabır, üy manı dürbeleŋ-di,
73. Alğaş ana abırjıp, bilmegen-di.
74. At üstinen tüse almay katıp kaldı

[259]

75. Melşiyip, bilmey til men ün degendi,
76. Bilmeydi, kayda keldi, kimge keldi.

77. Öŋ be, tüs pe, äytevir, talasuvda,
78. Öli menen tiriniŋ arasında.
79. Otırġanday "Jetim köl" jaġasında,
80. Akkuv jatır köziniŋ şarasında.
81. Avnap tüsip atınan, üyine endi,
82. Esine alıp erin de, balasın da.
83. Ölip jatkan ulına karasın da,
84. Kalsın ana "Jetim köl" jaġasında
85. Öli menen tiriniŋ arasında.

86. ...Appak nurmen şomıltıp aynalanı,
87. Ak sävlemen aydınnıŋ oynaġanı
88. Köz aldında...
89. Kulaktan keter emes
90. Taŋda bulbul tamıljıp sayraġanı,
91. Köz aldında akkuvdıŋ jayraġanı.
92. Sıŋar kanat, sınık kus – jaralı akkuv
93. Öli akkuvdan kete almay aynaladı.

94. Ak tösek – appak aydın, akkuv – bala,
95. Jaralı akkuv sekildi jattıŋ ba, ana?..
96. "...Mına jatkan "Jetim köl", mına akkuvdı
97. Öz kolımmen öltirdim, attım jaŋa...

98. Jok!
99. Men emes...
100. Men atpadım...
101. Keşe gör, keşire gör, Jaratkanım?!"
102. Ġaziyz ana, erbeŋdep eki kolı,
103. Jıyılġan jurtka karap alaktadı.

104. Küledi, birde jılap, zarlanadı,
105. Kökke karap, bekerge karmanadı.
106. Birde ünsiz, melşiyip tıŋ tıŋdaydı,
107. Kulaġında akkuvdıŋ arman-äni.
108. Aldımen jurt ün-tünsiz taŋdanadı,
109. Kıbır-sıbır artınan jalġanadı...

[260]

110. Birde ana kökke jaydı alakanın:
111. – Kazir, botam...
112. Minekiy, taŋ atadı...
113. Kazir, botam, akkuvmen uşıktaymın...
114. Jazılasıŋ kulınım... balapanım!

Epilog

1. ...Sol ketkennen mol kettim, oralmadım,
2. Jerdi aŋsaymın...
3. Jalġız-ak sol – armanım.
4. Kıyın eken kıymasıŋ eki birdey
5. Köz aldıŋda ġayıp bop joġalġanı...

6. Kördiŋ be bir-birine döp kelüvin,
7. Bir kırsık bir kırsıkpen şektelüvin?
8. Balam-ay, mınav ömir-dariyanıŋ
9. Bilmeysiŋ kayda ekenin ötkeliniŋ.

10. Akkuvlar...
11. Aŋız köp koy olar jaylı,
12. Köziŋmen körgeniŋdey bola almaydı...
13. Tek kana tınıştıkta uyktaydı olar,
14. Şoşısa, ekinşi ret oralmaydı.

* * *

1. Ornında eken “Jetim köl”, joġalmaptı,
2. Ortaymaptı, nemese tola almaptı.
3. Jaġalavın javıptı jasıl jalbız,
4. Kasiyetti akkuvlar oralmaptı.

[261]

ARUV ANA

Poema

Bas bäyge

1. Bir töbede bir top tur “a, Kudaylap”,
2. Bir töbede bir top tur “Abılaylap”.
3. Mısık murt bağzı birev “Allalaydı”,
4. Ala besti tağdırın kabıl oylap.

5. Ala besti iyesi – atı Kurman,
6. (Ol emes-ti bul toyġa şakırılġan)
7. Janın alġan jatkannıŋ karaşı edi,
8. Altı bolıs Albandı zapı kılġan.

9. Karakşı edi mal tapkan at jalınan,
10. Karġıs atkan ömiri katpa kılġan.
11. Jortıp ötken Kurmannıŋ joldarınan
12. Joykın-joykın älemet aktarılġan.

13. Surapılday sustı edi suvık tağı,
14. Burıs joldan tağdırı burıltpadı,
15. Kurak uşıp Kurmannan korkatuġın
16. Tuvġan eldiŋ sıkırlap uvıktarı.

17. Mekeni jok, eli jok turak kılġan,
18. Jerdi tösek, juldızdı şırak kılġan.
19. Kezbe ömir delbe etip ker kedeydi
20. Kez kelgen kıyırlarġa laktırġan.

21. Kurman sol toy işinde ayaldadı,
22. (Bäyge attar oraluvġa tayav kaldı)
23. Bay otırġan töbege betin tüzep,
24. Känigi käzzäp böri ayaŋdadı,
25. Bardı da, bayġa bılay bayandadı:

26. – Bayeke, ozadı atım, bäs tigemin,
27. Tulparıŋdı tuġırım bastı meniŋ.
28. Altı bolıs Albandı dürliktirip,
29. Kunanında bäyge alġan tas tülegim.

[262]

30. – O, sävegey, ävliye, köripkelim,
31. Kudaydan kujat alıp kelip pe ediŋ?!
32. Kasterlep, kanat baylap jiberseŋ de,
33. Tulpardan tuġır ozbas, jelikpegin!

34. Kaydan bildiŋ at älde bap şabarın,
35. Kalay-kalay bösesiŋ, katpa janım?!
36. Jöniŋdi aytkın äveli, elirme janım?!
37. Kaydan jürgen pendesiŋ, bätşaġarım?

38. –Jurtım – jer, ruvım – kök, dalada östim,
39. Korlık körip baylardan, nala keştim.
40. Bäs tigemin, bayeke, bäygemdi ber.
41. Bäygemdi ber, ozadı ala bestim.

42. Bäs tigem de, kalasaŋ jambı atamın,
43. Kıyırġa koy kiyikti, kandatamın.
44. Şıġarşı şımır dene paluvanıŋdı,
45. Ayaġıŋnıŋ astına avnatamın!..

46. Atıp turdı kur belbev, saptama etik,
47. (Alıp urıp, ketpekşi attap ötip).
48. Apıl-ġupıl Kurman da ustay aldı,
49. Kolın karuv, kevdesin kakpak etip.

50. Kos düley umarjumar tüydekteldi,
51. Sıġadı kabırġanı küyretkeli,
52. Bay namısın korġaġan pakırıŋdı
53. Äp-sätte-ak Kurman-peri iylep berdi.

54. Alıp urdı aldına, şıdatpadı,
55. Jolbarıstay atılıp, bir attadı.
56. Kız-kelinşek kımsınıp, betin şımşıp,
57. Märt jıġılġan paluvandı unatpadı.

58. Barlık nazar Kurmanda, taŋ köredi,
59. Sümbedey suŋġak boylı, paŋ deneni.
60. ...Osı sätte oypatta üzdik-sozdık
61. Şuvatılġan şuvdaday şaŋ keledi.

[263]

62. Jurt dürlige oyısıp, urandadı,
63. Aruvaktarın şakırdı, tura almadı.
64. Koyu şaŋnan üzilip jalġız kara,
65. Jalġız dara oynaktap, kılaŋdadı.

66. Jalġız kara üzilip suvırıldı,
67. Kara joldıŋ apşısı kuvırıldı.
68. Aytıp-aytpay ne kerek, sol bäygede
69. Tulparlardıŋ enesin tuġır urdı...

70. Dürliktirip, taŋdanıp ruvlı eldi,
71. Ala besti sörege burın keldi.
72. Bay aldında ala atpen oykastaġan
73. Jurt jabıla karap jür jırındı erdi.

74. – Bayeke, bäygem kayda, atım keldi,
75. Bas bäygeni baylanuv – kakıma endi.
76. ...Buġıbay nökerlerin jıyıp alıp,
77. Özara söylesüvdi makul kördi.

78. – Jolavşı toysın meniŋ juġınıma,
79. Kız bermeymin kedeydiŋ tuġırına.
80. Sarı atandı bas kılıp mal beriŋder,
81. Jeter sol da pakırdıŋ ġumırına.

82. Jalġız attı jolavşı kara kaska
83. Aduvında neme eken alakaşpa.
84. Elime küşik küyev bolam dese,
85. Atın äkep baylasın mama aġaşka.

86. Jakınım bolam dese jatsınbaġan,
87. Astındaġı Alasın satsın maġan.
88. Kuyın kuvġan kelimsek ker-kedeydi
89. Allası asıra dep tapsırmaġan!

90. Esitip munı Kurman jalınbadı,
91. Jalınbadı jäne de kabınbadı.
92. Sıypay sokkan samalġa betin tösep,
93. Ala attıŋ arkasında damıldadı.

[264]

94. “Bayekeŋe ayt, estisin, Kurman atım,
95. Zavkım jok jaŋdı oljadan kur kalatın.
96. Tabiyġattıŋ tavda ösken tağısımın,
97. Takır kedey men emes kul bolatın.

98. Kesir bay kese almaydı kanatımdı,
99. Bar malına bermeymin ala atımdı.
100. Zaŋdı oljamdı aldıma tart köldeneŋ,
101. Bayıŋa ayt, tavıspasın tağatımdı”.

102. Sur kaştı habarşıdan sumaŋdağan,
103. Sıbır men ürey jetti “Kurmandağan”.
104. “Kurman” esim kulakka tiygeninde,
105. Baydıŋ da mısı kurıp, tür kalmağan.

106. “Bayeke, eki aytpağan tukımıŋız,
107. Tönip turġan tüleydi tukırıŋız.
108. Jetim kızdı artına mingestirip,
109. Kızıl közdi päleden kutılıŋız.

110. Elden bezgen esersok, sokpa kurġır,
111. Arıstanday aybat kıp şapkalı tur.
112. Karġap koyġan Kudaydıŋ şatpağı bir,
113. Ala atıŋmen adasıp otka kirger...”

114. Talkan boldı Buġıbay tas kamalı,
115. Julka tartıp täsbiyġın tastadı äri.
116. Jeŋip alġan jendetke bas bäygege
117. Kız berüvden kalmadı baska amalı.

118. ...Tamaşalap tobır top duvıldaydı,
119. Kol uşın berip birev burılmaydı.
120. Ey, ölepat iyt ömir, estiysiŋ be?
121. Torġa tüsken torġayıŋ şırıldaydı.

122. KöziŋkaydA, kök aspan, köremisiŋ,
123. Jarılsaŋşı, osıġan könemisiŋ?
124. Kara kus kep karlıġaş balapanın
125. Kağıp ketip baradı koregi üşin.

[265]

126. Ar-namısı janşılıp, karaŋ kalıp,
127. Zarlaydı on bes jasar Jamal nalıp.
128. Tuvılmaġan näreste!
129. Mingestirip,
130. Bir jırındı baradı Anaŋdı alıp.

131. Ömirge kelme, säbiy, şakırmaymın,
132. Şıkpaġan Künim bolşı, ah urmaymın.
133. Karakşıġa murager bolġannan da
134. Kanımda kalġanıŋdı makuldaymın.

135. Kara jer jemsavında nala barda,
136. Osılay kus iledi kara karġa.
137. Sor-Jamal sorası aġıp, zarlanadı,
138. Zaŋına zamananıŋ şara bar ma.

139. – Aġajan, ajıratşı ak-karanı,
140. Jetimek-em – ömirdiŋ ak tabanı.
141. Arızdasıp kalayın atıŋdı bur,
142. Artımda sorlı bavır kap baradı.

143. Keşe ġana ekevimiz gül karap ek,
144. Aġajan, anav kırġa bir karap öt?
145. Bolayık birimiz – kul, birimiz küŋ,
146. Aġajan, ekevimizdi birge ala ket?

147. Aġajan, solay burşı atıŋ basın,
148. Artımda kap baradı akıldasım.
149. Şer jürek, şermende bir ġaziyz edi,
150. Kuvarıp, kusa keşip, ah urmasın,
151. Aġajan, solay burşı atıŋ basın?

152. Kız davsın Kurman tıŋdap jelkesimen,
153. Zekiydi okta-tekte keltesinen.
154. Kos kulaġın kayşılap ala besti,
155. Koyandayın jımadı jer tösimen.

156. – Täyt äri, netken aşşı sum davısıŋ!
157. Men be eken jırtatuġın küŋ namısın?!

[266]

Berilmegen kos kulak er jigitke
Äyeldiŋ bakırġanın tıŋdav üşin.

– Öz-özinen tavsılıp öşkeni ne?!
Anaŋ kız, ataŋ ul bop öspedi me?!
– Aġası nes-s... Älde sol äke-şeşeŋ
Biri erim, biri äyelim despedi me?!

Kaşannan kas ädetin umıtpaptı,
Karakşı jataġına suvıt tarttı.
Kıza-kıza örtenip, şoktanġan Kün
Narttay janıp, batuvġa juvıktaptı.

Sarıla oylay-oylay iyi kanġan,
Tunşıktı Jamaldağı tuyık arman.
Kün battı. Al batısta talavranıp
Tapjılmay jatıp aldı uyıġan kan.

Avızdıkpen alıskan ala besti,
Apıray, kayda seniŋ karaŋ öşti?!
Kuzar tav, kulama özen, nuv karaġay,
Sıpırıp say-salanı samal esti.

Bulıksıp bıldır bulak sayda avnadı,
Buralıp buyra taldar Aydı aldadı.
Karaġay sıbdırımen kalġıp-mülgip,
Suvıp tur ala besti baylavdağı.

Şıŋıravdan ün şıktı şırıldaġan:
– Öldik-av... öldim... apa... Künim karaŋ!..
Karakşı, sum karakşı... zatıŋ kursın!
Öldim, apa... estimey jatırmısıŋ?..

Ay ketti bir ornında şır aynalıp,
Toyattap töbede otır kumay barıp.
Älgindegi jap-jasıl aşık aspan
Älemet bop baradı laylanıp...

Säbiylik söndi... tavda kala berdi...
Ey, ömir, balaŋ emes Jamal endi!

[267]

190. Arman ömir, amanat tek öziŋe,
191. Aldıŋa aşuvlı Aruv-Ana keldi!

Kuzda

1. – Üş jıl ötti, bas iyem, tutkındadıŋ,
2. Ömiriŋnen eş derek uktırmadıŋ.
3. Böltiriktey baġasıŋ beybaġıŋdı,
4. Urlap äkep jazıksız jurttıŋ malın.

5. – Jap avzıŋdı! – dep Kurman şatınadı –
6. Katın degen pendeniŋ akımaġı...
7. Sabır, sabır, jarkınım, kalasaŋ jut,
8. Sen bir atan, men şöldiŋ japıraġı.

9. Jalmarsıŋ da jutarsıŋ, turıppın ġoy,
10. Jas künimdi käri ettiŋ, suvıttıŋ boy...
11. Taġdır koskan Täŋirim emes pe ediŋ,
12. Adamşa tildesüvdi umıttıŋ ġoy..

13. Jaltarmaymın, jarkınım, jalaktama,
14. Köretinim seni men ala at kana.
15. Men de öziŋdey adamnıŋ balasımın,
16. Teŋgermeysiŋ köldegi şabakka da.

17. Eliŋ bar ma, ämirşim, eliŋ kayda?
18. El-jurtıŋ, dos-bavırıŋ, teŋiŋdi oyla.
19. Kaşanġı karakşı bop küneltemiz,
20. Adamşa kün keşeyik, beliŋ bayla.

21. – Sendey zarjak körsemşi bul jasımda,
22. Apıray, işten okıp tuvġansıŋ ba?!
23. Säbiy kerek! Tek sonda jön tüzeymin,
24. Tuvmaġan tul katın da urġaşı ma!

25. Nöseri jok davılday burkanasıŋ...
26. Perzent kerek, jäne de ul tabasıŋ!
27. Taġdırımdı tav-tasta kuvalaġan
28. Atam kazak menen de urpak alsın!

[268]

29. Elim şetin köremin kay betimmen,
30. Japa şegem, jan kütem ayla etüvmen.
31. ...Ak patşanıŋ ordası opat bolıp,
32. Bu küni şaruva küyrep, bay ketilgen.

33. Osı edi senen bükken sırım ġana,
34. Bosuvda eliŋ Kıtayġa, Kırımġa da,
35. Aŋısın aŋdıyık ta, kün keşeyik,
36. SözіŋdІ maġan endi şıġındama.

* * *

1. Törtinşi kıs tuvdağı üŋgirdegi,
2. Ay sıġalap, nur şaşıp, Kün kirmedi.
3. Törtinşi ret tunşıġıp muz astında,
4. Bulıksıġan bulak-küy kümbirledi.
5. Tört jıl boldı tav-peri tarlan üki
6. Tasta otırıp, tapjılmay miŋgirledi.
7. Tört jıl ötti, al Jamal dım bilmedi.

8. Ahiyrettey ayaz tur jalaŋ kaġıp,
9. Üŋgirine kıysaydı Jamal barıp.
10. Jolbarıstay toyattap Kurman jatır,
11. Jortuvılı jazdayġı tamamdalıp..
12. “Osı üŋgirde mıŋ ret öksidim-av,
13. Osı üŋgirde mıŋ ret aramdalıp.
14. Erkek bitken eger de bolsa osılay,
15. Jalġandağı neġılġan jaman halık.

16. ...Öltirip kaşsam ba eken...
17. Kayda baram?...
18. Karsı alar ata-anam jok aymalaġan...
19. Jön siltep, jol körseter bir pende jok.

20. Äk patşa degeni kimi tağı?!
21. Kuday bilsin, özindey urı tağı...
22. Oy, sumdık-ay, pendeler jumır bastı
23. Kalayşa eli-jurtın umıtadı?!

[269]

24. “Bosuvda eliŋ Kıtayġa, Kırımġa da?!” –
25. Dedi-av maġan, oy, toba... zulım jaŋa.
26. Aŋ men kus, ajdahanıŋ mekeninde
27. Ölem be jabayı bop şınında da?!

28. Jalġan-ay, tınısımnıŋ tarılġanı-ay!
29. Bakıtsız basım kara jamılġanı-ay...”
30. Kalġıp ketti.
31. Keledi şıŋġa örmelep,
32. Şatınap şanaġınan jarımjan Ay.

33. Kuzar tav, kulama kuz, boz jotanı
34. Astına ap ayaz-beybak bozdatadı.
35. Saylarda saytan-boran kökpar tartıp,
36. Kökesin korkınıştıŋ kozdatadı.

37. Kuzdarda peri jortıp, jın avnaydı,
38. Şınarda tozak otı alavlaydı.
39. Borannan savġa surap karaġaylar,
40. Jezökşe kelinşektey buraŋdaydı.

41. Jark etpey janındaġı asıl ümit,
42. Jalt etpey janarında jası buġıp,
43. Totısı iyesiz tavdıŋ erke bulak
44. Kalıptı muz astında jasırınıp.

45. Setinep bara jatır tün jiyegi,
46. Ak basın Ata tav da tünge iyedi.
47. Üreyli üŋgirdegi may şam ġana
48. Ümitsiz avruvday ilmiyedi.

49. Handayın toyattaġan hanşasınan,
50. Korıldap Kurman jatır şalkasınan.
51. Keŋsirigin kenep bir jibergende,
52. Demimen tas ügilip, şaŋ şaşılġan.

53. Üstine askar tavdıŋ tasın üyip,
54. Jamal jatır janı – ört, bası – küyik.

[270]

55. Zaman-ay, öli uykınıŋ özinde de
56. Kalıptı Täŋirine basın iyip.

57. Ala at tur, uykılı-oyav, kürkeşikte,
58. Ol da tutkın, bası baylav, kilt esikte.
59. Kara taġdır üşevin umar-jumar
60. Äkelip kamaġanı-ay bir tesikke.

61. Taŋ attı, Kün de şıktı kulaktanıp,
62. (Tirşilik öz mindetin jür atkarıp).
63. Jılaydı kapastaġı kayran bulak,
64. Kayırımsız äldekimge muŋ aktarıp.

65. O, tavlar, tavlar, tavlar bası bult,
66. Tındıŋ ba tüni boyı tasıŋ ulıp?
67. Tünimen asır salġan perileriŋ
68. Kaldı ma şıŋ-kuzıŋa jasırınıp?!

69. Tünde ġana tur ediŋ surapılday,
70. Tasıŋ kalġan kalayşa uvatılmay?!
71. Endi, mine, ayazıŋ appak şını
72. Maŋdaydan şertip kalsa sınatınday.

73. – Al, katın, mosıŋdı il, asıŋdı koy,
74. Tıska şık, tüngi älemet basıldı ġoy.
75. Ne degen betpak edi saldakı tün,
76. Adamnıŋ berekesin kaşırdı ġoy.

77. Tur, kamda tirligiŋdi, jaramaydı,
78. Jatkandı Alla pendege balamaydı.
79. Asıŋ äzir bolġanşa, mıltıġımdı ap,
80. Bir aralap keleyin karaġaydı.

81. Ikkan aŋ tüngi davıl tüneginen
82. Panalaydı toġaydı, bilemin men.
83. Buyrık bolsa, sergiyik jas sorpa işip,
84. Sıbaġamız bar şıġar bul ömirden.

85. Jamalġa karadı da kıyık külip,
86. ...Ol ketti berdeŋkesin ıyıkka ilip.

[271]

87. Jamal beyjay, köterdi äzer basın,
88. Uyıp jatıp tösekte, uyıp turıp.

89. Tün ötedi, kaytadan kün keledi,
90. Kün ötedi, tağı da tün keledi.
91. Ġaziyz Jamal tösekke süt bop enip,
92. Ayran bolıp ertesi türegeldi.

93. Ol baylavlı kulın-dı jeli-künge,
94. Ekitalay enşi jok eriginde.
95. Janın jegen jalġız oy Jamaldağı:
96. “Osı men tirimin be, ölimin be?!”

97. Oylaydı da özegi örtenedi,
98. Özine özi ibilis, jerkenedi.
99. Ġaziyz jannıŋ ötkeni bügin bolıp,
100. Bügingisi sorlınıŋ erteŋi edi...

Tolġak

1. Bolar-bolmas jelbirep boz jalavı,
2. Şıŋ basında bir nükte kozġaladı.
3. Talma tüste talavrap örtengen Kün
4. Seksevildiŋ şoġınday kozġanadı.

5. Öşirip, ömir deytin şıray kalıp,
6. Bas iymekşi ölimge kulay barıp.
7. Tav tağısı pendeni küzetkendey,
8. Töbesinen tönedi şır aynalıp.

9. Kuz jartastıŋ kulama kıyasında,
10. Balapandar şuvlaydı uyasında.
11. Şınımenen, ey, Jamal, mına ömirdi
12. Ajaldıŋ akımına kıyasıŋ ba?!

13. Karaşı jan-jaġına ġajap kanday,
14. Bar tirlik saġan karap naz atkanday.
15. Tıyıl mınav oyıŋnan, tıyanak tap,
16. Albastıġa – ajalġa mazak bolmay.

[272]

17. Karaşı anav masatı say-salanı,
18. Saġan karap, künäsiz jaykaladı.
19. Saġan arnap, ey, Jamal, sezesiŋ be,
20. San ret bulbul änin kaytaladı?

21. Kara ormanġa karaşı kalġıp turġan,
22. Kayırımdılık kütedi barlık kırdan.
23. Siŋliŋ – bulak, änekiy, jılay-jılay,
24. Sıŋġır ünin sılk üzip, karlıktırġan.

25. Bolar-bolmas jelbirep boz jalavı,
26. Şıŋ basında bir ölim kozġanadı.
27. Şıŋ basında, Ananıŋ kursaġında
28. Bastalmaġan bir ömir kozġaladı.

29. Bir ömir tur kursakta oyanġalı,
30. (Opat boldı Jamaldıŋ oy-armanı).
31. Kuşaġına kuz kanşa tartkanımen
32. Eki birdey ömirdi joya almadı.

33. Ak kebinin ajaldıŋ jamılmadı,
34. Ak şıraġı ölimniŋ jaġılmadı.
35. Kayta oralıp ġayıptan ġaziyz Ana,
36. Jataġına keldi de, damıldadı.

37. Kurman otır, otır ol sesi biyik,
38. Kurap otır jas taldan besik iyip.
39. – Jarkınım, nemenege, tunjıraysıŋ?
40. Urıdan urpak kalsa nesi küyik?!

41. Nesine tüneresiŋ, ah urasıŋ?!
42. Tünerme, tuŋġıyıkka batırasıŋ.
43. Kıyadan kıranımdı uşırmasam,
44. Kara jer kars ayrılıp kakırasın!
45. Nesine tüneresiŋ, ah urasıŋ?!

46. – Belgili endi senen aynımasım,
47. Ey, batır, kaşan maġan kayrılasıŋ?

[273]

48. Endi mağan el şetin körsetpeseŋ,
49. Menen de, säbiyden de ayrılasıŋ.

50. Karama onday keyippen unatpağan,
51. İyt emen bosağaŋda şuvaktağan.
52. İyesiz tavdıŋ eligi emespin ġoy,
53. Kez kelgen jıralarda laktağan.

* * *

1. Ġaşık etip ġalamdı kelbetine,
2. Jaz jamırap bolġan kez jer betine.
3. Aspannıŋ astındağı alıp besik
4. Askar tav abdırap tur terbetile.

5. Jalaŋ ayak samal jür say-salada,
6. Şıŋıldağan şıŋdar bir kaysar aġa.
7. Buldırağan bulaktar – buyığı ini,
8. Jasıl öŋir, jalpak jaz – jaysaŋ Ana.

9. Bul aymaktan Kün nurın ayamaydı,
10. Sağım bolıp jelpiydi, ayalaydı.
11. Jer betinde tınıştık bolsa eger,
12. Osınav tavġa kelip sayalaydı.

13. Şıŋdarında nayzağay damıldağan,
14. Kuzdarında korkınış mamırlağan,
15. Talma tüste tav-aruv uykıdağı
16. Boz körpesin boyına jamılmağan.

17. ...Talma tüs...
18. Tastöbege Kün şığadı,
19. Tar üŋgirde äldekim tunşığadı.
20. Et jüregin Kurmannıŋ ezip ustap,
21. Arın kelip äldene şımşıladı.

22. Ol üŋgirge betteydi, bata almaydı,
23. “Äri ket!” – dep arı onı bakandaydı.
24. Berekesin kaşırġan bermesterdiŋ
25. Beren-mıltık, minekiy, ot almaydı.

[274]

26. Kurak urıp Kurman tur, eleŋdeydi,
27. Kulın davsı Jamaldıŋ bebevleydi.
28. Ol ömirden tüsken bir pende edi ġoy,
29. Pende edi ġoy... Apırav, nege ölmeydi?!

30. Ġaziyz Jamal kulınday şıŋġıradı,
31. Kuz şatınap, talıksıp, şıŋ jıladı.
32. Bebevlegen beybaktıŋ beymaza üni
33. Tas jigerin Kurmannıŋ kum kıladı.

34. Bir tüsedi atınan, bir minedi,
35. (Ne sıylaydı taġdırı, kim biledi?!)
36. Tayınşaday teŋselip tentek bolġan
37. Telmiredi, bir sätke dilgiredi.

38. Bir del-saldık basıp tur tav-alıptı,
39. Bar tınıştık osında kamalıptı.
40. Kujır-kujır jartastar umsınadı,
41. Uġatınday ulı bir jaŋalıktı.

42. Samal da jok saydağı sıbırlağan,
43. Kalt kidirdi kurak ta kıbırlağan.
44. Kuzdan kuzġa sol sätte jaŋġırıġıp,
45. Üni şıktı säbiydiŋ şırıldağan.

46. Taŋ-tamaşa tabiyġat aŋıradı,
47. Taŋ-tamaşa tavdıŋ da taġıları,
48. Kurbısınıŋ ünine kulak asıp,
49. Kuvanıp tur arkardıŋ ak lağı.

50. “İyä, Alla, kördim be, körmedim be?!
51. İyä, Täŋirim, berdiŋ be, bermediŋ be?!
52. Şırıldağan üniŋnen aynalayın,
53. Şınımenen ömirge kelgeniŋ be?!

54. Kızım bolsaŋ, kırımda kuralaysıŋ,
55. Ulım bolsaŋ, ulı bir muradaysıŋ.
56. Estiysiŋ be, esi jok, ey, düniye,
57. Menen nege süyinşi suramaysıŋ?!

[275]

58. Kızım bolsa, kırmızı kızġaldaġım,
59. Ulım bolsa, tünekti buzġan jalın.
60. Bakıtıŋdı osı bir, ey, düniye,
61. Kıy maġan, kırın karap kızġanbağın!”

62. Şarasında şatınap, közi jaynap,
63. Köŋiliŋde davıl tur, sezim oynap.
64. Alakanġa armanın aldı dağı,
65. Özi kesti kindigin, özi baylap.

66. Jaba koyıp betine oramaldı,
67. Jamal tındı, tım-tırıs bola kaldı.
68. Kurman jalġız jeydesin dar ayırıp,
69. Kuvanışın kundaktap orap aldı.

70. “Kaşan meniŋ taġdırım tınım kördi,
71. Kan kaksatkan böri edim ruvlı eldi.
72. Urpaġım bar, düniye, endi meniŋ,
73. Estiysiŋ be, ey, ömir, ulım keldi.

74. Jalġız edim tasta östken şırşadayın,
75. Jabırkavşı em davılda sınsa kayıŋ.
76. Suv bop ketpey nege tur kos şıraġım,
77. Nuv bop ketpey nege tur kuv samayım.

78. Janarıŋnan aynaldım, janım Jamal,
79. Jarım bolıp, mäŋgilik janımda kal!
80. Keleşegiŋ, bakıtıŋ keldi, mine,
81. Kögerşinim, köteril, kabıldap al.

82. Şolpanım bop şoktanġan taŋ atarda,
83. Ak kanattı kusım bol alakanda.
84. Täŋirim bol tabınıp, bas iyetin,
85. Uşıp şıġar uya bol balapanġa.

86. Japıraksız, butaksız kuv bas edim,
87. Jalġızdıkpen jalġanda sırlas edim.
88. Ey, düniye, nege sen kuvanbaysıŋ,
89. Küyiŋ kelmey küyigip tur ma seniŋ?!”

[276]

* * *

1. Arkandavlı ala tur şıbındağan,
2. Küybeŋ-küybeŋ Kurman jür kıbırlağan.
3. Kökeyinde bir oy jür şımırlağan:
4. “Adam tek azap üşin tuvılmağan.
5. Ökinişpen ötkergen sätterim-ay,
6. Ömir, seniŋ öziŋnen kunımdı alam!”

7. Alıp keldi ala attı arkandağı,
8. (Kabıl bolsın kaşanġı kart armanı).
9. Berdeŋkesin sokkılap kara taska,
10. Uŋġısın uvattı da, talkandadı.

11. “...Janıp baram, Jamaljan, janıp baram,
12. Karakşı dep at koydı halık mağan.
13. Karabet bop mäŋgilik kalsam dağı,
14. Ekeviŋdi elime alıp baram!”

15. Solay bastap sezimi karalı erdi,
16. (Kanday jaza bolsa da bara kördi)...
17. Kulazıġan kuzar tav börkin bulġap,
18. Kokıs üŋgir koştasıp kala berdi.
19. Öz ömirin ötkergen ögey Kurman
20. Özge ömirdi eline ala keldi.

21. “Kan kaksatkan keşegi ruvlı eldi,
22. Mekendegen tav-tastı jırındı edi.
23. Kalasaŋdar, kağıŋdar, basım mine,
24. Esenbisiŋ, el-jurtım, urıŋ keldi...

25. Kanday meniŋ ayaytın taġdırım bar,
26. Suvġa tastap, ya otka jandırıŋdar.
27. Tek bir ġana tilegim, aġayındar,
28. Urpaġımdı artımda kaldırıŋdar!

29. Aldıŋda tur, aġayın, kaŋġıbasıŋ,
30. Kalasaŋdar, minekiy kandı basım.

[277]

31. Amanat kıp araŋda kaldıramın,
32. Jaŋa ömirdiŋ jazıksız karlıġaşın...”

33. –Saltanat kurmaġanmen salkında ösip,
34. Altın besik el işi, altın besik.
35. Jaŋa ömirdi biz osılay bastap edik,
36. Tentegimniŋ kılığın halkım keşip.

37. Kalġamız jok opık jep, oyrandap ok,
38. Bay da jok, basımızda baylav da jok.
39. El katarı künelttik erkimizben,
40. Egin salıp, mal bağıp, jaylavda bop.

41. Tärik etip bar küşin, bar amalın,
42. Orındadı ol eliniŋ kalaġanın.
43. Kayta tuvġan, ömirge kayta kelgen,
44. Jer kayıspay kayıspas kara narım...

Epilog

1. – Ana, armısıŋ!
2. – Va, bar bol, balam, savmısıŋ?
3. Säl sabır et, karağım,
4. İnişegiŋ kalġısın.

5. Dalada ösken emes pe babalarıŋ,
6. Talpınadı dalaġa inişegiŋ.
7. ...Pay, pay, kanday mına bir samala kün!
8. Esen-savsıŋ, karağım, tınış eliŋ?..

9. Sayradı jasıl baktıŋ kenti – bulbul,
10. Uvız säbiy uykıda eltidi kur.
11. Tentek-samal äjeydiŋ şäyi javlığın
12. Bülk etkizip, abaylap jelpidi bir.

13. Japıraktar jayılġan alakanday,
14. Jävdireydi butaktan, taġat almay.
15. Jasıl jännat. Ak ürpik äjey otır,
16. Uyadan jaŋa şıkkan balapanday.

[278]

17. Sayalatıp samal tur jasıl baktı,
18. (Ak javlığı äjeydiŋ kasın japtı.
19. Kärilikke äli de bas urmaptı,
20. Akşa jüzin äli äjim jasırmaptı).

21. Men de otırmın, alkızıl aynamal gül,
22. Aynalam gül. Jalpak jaz. Jaynağan nur.
23. Salavatpen sal-äjey jalt karadı,
24. Kos janardıŋ kuvatı taymağan bir.

25. – Oŋaşa osı bakka künde kelem,
26. Balam, seni osınnan künde körem.
27. "Tüsi jılı, tüŋilme" deydi ġoy jurt,
28. Tüsiŋ jılı bala eken, bilmegen em.

29. – Künde tüsti osında ötkerip em,
30. Men de sizdi osınnan köp körip em.
31. Ülken adam bolġasın, sälem berip,
32. Parızımdı öteyin dep kelip em...

33. – Künde osınnan şubırıp el de ötedi,
34. Kalmağan-av kişilik elde, tegi...
35. Jön-jön, balam, ämända osılay bol,
36. Sälemdesip jürgenge neŋ ketedi?!

37. ...Äŋgimeden äŋgime kozdı-ay dersiŋ,
38. Seri-samal terekti kozġay bersin,
39. Äldekayda asıkkan jürdek poyız
40. Botası ölgen ingendey bozday bersin...

41. Uvız-säbiy uykıda balbırasın,
42. Jayıp kuşak jännat-bak albırasın.
43. Ertegidey ömirin eske ap äje,
44. Et jüregi ezilip, kan jılasın...

45. (Saval koydım äjeyge turġan boyda):
46. – Kurman şe, Kurman... äje, Kurman kayda?
47. – Ok tiyip, kan maydanda kaytısbolġan,
48. Sorı bir arılmağan kuv maŋdayġa...

[279]

49. Sol tuŋġışım osında däriger-di,
50. Kalġandarı, kayteyin, bäri de öldi.
51. Kaysıbirin aytayın, kalkam saġan,
52. Bilesiŋ ġoy keşegi äbigerdi...

53. Mınav birev nemerem...
54. Karġam meniŋ!
55. Şükirşilik Allaġa, armanda edim.
56. Ayta berse, kalkam-av, arman köp koy,
57. Bul ömirde armansız jan bar ma edi...

[280]

SÖZLÜK

A

abırjı - : bir olgu karşısında şaşkın duruma düşmek (44/4b)
adal - : dürüst (30/12b)
adaldık - : iyi niyetlilik (13/8b)
adam - : insan (7/13)
adamdık - : insanlık (23/11a)
adas - : yanılmak (18/11)
adas - : yolunu şaşırmak (9/4)
adır - : dağdan küçük, tepeden büyük yükseltiler (17/1c)
aduvın - : kibirli, gururlu (18/19)
aġat - : yanlış (42/17b)
aġay - : yaşça büyük erkeklere ve hocalara saygı bildiren hitap şekli (42/9b)
aġayın - : akraba, kardeş kimseler (13/12b)
aġıl-tegil - : bol, çok, fazlasıyla (25/16a)
aġıt - : çözmek, gevşetmek (42/18a, 77/15a)
ajırat - : ayırt etmek (13/7b)
ak tütek - : sert kar fırtınası (64/12b)
akı - : hak (13/2a)
akımak - : aptal (16/12b)
akın - : şair (127/20)
akırġı ret - : son defa (18/11)
akırı - : sonunda, niyayet (12/2)
akırın - : yavaş (200/14b)
akkala - : kardan adam (33/11b)
akköŋil - : alçak gönüllü (80/2b)
akkuv - : kuğu (91/12b)
akşa - : beyaz renkli (30/7b)
aktar - : aramak (79/17a)
aktar - : bir şeyi birden dökmek, boşaltmak (16/18b)
aktar - : içini dökmek, sırrını söylemek (20/17a)
aktütek - : sert rüzgâr (50/23)
al - : -a bilmek (20/10a)
alalık - : kötü niyet (78/10b)
alaŋda - : endişelenmek (23/11b)
alaŋsız - : meraksız, gamsız (16/15b)
alapat - : felaket (22/8b)
alasapıran - : ilkbaharda karların eriyip toprağın belirdiği zaman (78/4b)
alasur - : tedirgin olmak (89/8b)
alavırtkan - : havanın alaca halde olması (51/4)
alavla - : ateş yanmak (69/8b)
alda - : ileride (18/30)
alda - : kandırmak (44/17a)
aldı - : ön, karşı, yanı (9/2, 18/2, 57/9b)
aldımen - : öncelikle (8/2)
alġa - : ileriye doğru (215/14b)
alġaşkı - : ilk (17/9c)
alġıs - : teşekkür (68/34a)
alıp - : büyük (32/19a)

alıs - : uzak (40/1b)
alısta - : uzaklaşmak (18/28)
aljı - : bunamak (9/10)
alkap - : uçsuz, bucaksız bölge, yer (25/13b)
alkım - : boğaz (13/1b, 24/8a)
alma-kezek - : sırayla, nöbetşe (24/4a)
alşaŋda - : uzaklaşmak (20/14a)
aluvan-aluvan - : çok çeşitli (35/13)
amal - : çare (53/10b)
amalsızdan - : çaresizce (159/11b)
aman - : sağ salim (8/8)
anav - : bu, o (68/4b)
aŋ - : yabani hayvan (38/17a)
aŋda - : fark etmek, sezmek (59/8a)
aŋdı - : takip etmek, gözlemek, izlemek (49/19b)
aŋġal - : saf (41/21a)
aŋġar - : farketmek (25/16b)
aŋır - : şaşıra bakmak (34/6b)
aŋıra - : sertçe esmek (34/19a)
aŋıra - : yüksek sesle bağırarak ağlamak (67/28)
aŋızak - : kuru ve sıcak rüzgâr (44/12a, 69/17a)
aŋkav - : saf, acemi (24/4b)
aŋkı - : (güzel koku) etrafa yayılmak (44/11a, 88/3b)
aŋkılda - : açıkça, samimiyetle anlatmak (80/17b)
aŋsa - : özlemek (31/21a)
ap kaş - : kaçırmak (12/12)
apar - : götürmek, ulaştırmak (9/3)
apar - : sürdürmek (65/10b)
apıl-tapıl - : ancak zar zor (55/18a)
apıray - : hayret, şaşma bildiren bir ünlem (42/5b)
appak - : bembeyaz (13/13b, 54/7b)
aptap - : güneşin yakıcı, kavurucu sıcağı (44/12a)
aptık - : acele etmek (46/10b)
ar - : namus (13/13b)
ar - : vicdan (80/9b)
ar jak - : o bir tarafı (123/18b)
ara - : ilişki (18/18)
aramdık - : art niyetlilik (13/8b)
araylım - : güzelim, bir tanem, nazlım(31/3b)
ardak - : değerli kişi (24/13a)
arġı - : karşı (10/3b)
arıl - : kurtulmak (213/23a)
arka - : sırt (26/6b)
arkan - : halat, urgan (21/13b)
arman - : arzu, istek (18/3)
armanda - : arzu etmek (37/8a)
armısıŋ -: nasılsın (7/kb)
arna - : ithaf etmek (70/15b)
arpalıs - : dövişmek (79/11a)

arsa-arsa - : kırışık (52/3a)
art - : yüklemek (8/5)
artkan - : daha iyi (31/13a)
arzan - : ucuz (31/17a)
as tart - : yemek ısmarlamak (39/6)
asa - : sopa (44/4b)
asav - : huysuz, asi(36/5)
asığıs - : acele (34/23b)
asık - : acele etmek (25/5b)
asıl - : değerli, kıymetli (39/22)
asıp bar - : geçiyor olmak (15/şb)
asır sal - : gülüp oynamak (17/8c)
askar - : yüksek, yüce (39/8)
aspan - : gökyüzü (8/24)
astı - : altı (12/25)
asuv - : engel (18/30)
aşı - : ekşimek, bozulmak (45/7c)
aşuv - : öfke, kızgınlık (10/22b)
aşuvlı - : sinirli (44/5b)
at - : çekmek, koklamak (14/23)
atan - : dört yaşında büyük ve kısırlaştırılmış deve (63/10)
atırap - : çevre, bölge (39/1)
atıs - : vuruşmak, savaşmak (40/3b)
attan - : gitmek (16/15a)
atuvlı - : dolu (54/9b)
avdar - : altını üstine getirmek, çevirmek (16/17b)
avık-avık - : ara-sıra (12/17)
avıl - : köy (9/3, 27/30, 109/9b)
avıs - : değişmek (54/16a)
avıtkı - : doğru yoldan sapmak (23/12a)
avjal - : güç, kuvvet (67/29)
avlak - : uzak, ırak (13/12b)
avma - : aynı benzemek (69/5b)
avruv - : hasta (52/16a)
avtograf - : yazarın kendi el yazısı (62/şb)
aya - : acımak (55/13a)
ayaday - : küçücük (9/1)
ayak - : bacak (21/5b)
ayala - : özenle bakmak (55/14a)
ayaŋ - : ağır yürüyüş (34/5b)
ayaŋda - : hızlı yürümek (15/1a)
ayavlı - : değerli (24/8b)
aybalta - : uzun saplı, yarım ay şeklindeki balta (78/12b)
ayġay - : bağırma, haykırma (10/4b)
ayġır - : damızlık erkek at (49/34b)
ayıl - : hayvanın semerini veya eyerini bağlamak için göğüsünden aşırılarak sıkılan yassı kemer, kolan (42/18a)
ayıp - : hata, kusur (13/9b)
ayıptı - : suçlu (38/14a)

ayırbasta - : bir şeyi ikincisi ile değiştirmek (8/16)
aykuş-uykış - : karışık (22/8b)
ayla-şara - : hile (21/4b)
aymala - : okşamak (7/9)
aynal - : belirli bir şeyin etrafında dönmek (9/1)
aynal - : sevmek, okşamak, beğenmek (7/10)
aynala - : etrafı (12/4)
aynıtpa - : aynısını yapmak (52/6b)
ayt - : söylemek (7/11, 53/3b)
azamat - : delikanlı (50/33)
azan-kazan - : gürültü patırtı ederek (14/3)
azık - : yemek (49/13b)

B
baba - : dede (69/16b)
baġa - : saygı, hürmet (22/6c)
bak - : bahçe (109/8b)
bak - : talih (11/33a)
bakıttı - : mutlu (70/2b)
bala - : çocuk, bebek (8/3)
balak - : pantalon paçası (42/11b)
balalık - : çocukluk (15/8a)
balapan - : civciv (21/16a)
balavsa - : genç (13/9a)
bälem - : "görürsün", "sana gösteririm" anlamında kullanılan tehdit sözü (49/16b)
balġa - : çekiç (12/7)
bapta - : besiye çekmek, yetiştirmek (39/18)
bar - : tüm, bütün (7/1)
bara kal - : gitmek (8/1)
bäri - : hepsi, tümü (8/6)
barlık - : hepsi (7/7, 128/3b)
barşılık - : bolluk, zenginlik (37/2b)
bas iyze - : başını eğmek (13/5b)
bas tik - : bir şey uğruna ömrünü adamak (21/17b)
bas ur - : derdini söylemek, yardım istemek (25/15b)
basıl - : durmak (40/11b)
bäsire - : çocuğa hediye olarak verilen hayvan (36/2)
baspaldak - : merdiven (59/9a)
baspana - : mesken, sığınak, melce (12/25)
bastav - : suyun gözü, bulak (75/1b)
batpanday - : büyük, kocaman (9/5)
bätşaġar - : pislik (21/20a)
battas - : kat kat olmak (12/10)
bavır - : ciğer (82/14a)
bavırına al - : özenle bakmak (11/3b)
bavray - : bayır, dağ, tepe ve diğer yüksek yerlerin aşağı tarafı, etek (31/8b, 164/8b)
bäyekte - : dalkavukluk etmek (9/13)
bayġus - : zavallı, biçâre (82/10a)
bayıptı - : ağır başlı, ciddi (38/13a)

bayırġı - : eski, ezeli, köhne (14/16, 70/12b)
bayıt - : zengin etmek (41/8b)
bayka - : farketmek (19/39)
baylık - : zenginlik (7/7)
baysaldı - : ağırbaşlı, sakin (46/16b)
baytak - : sonsuz, başı bonu olmayan (13/9a)
bäyterek - : büyük çınar (8/17)
beker - : boşuna (16/12b, 61/14)
bekerge - : boşuna (81/18)
bekin - : pekişmek (8/26)
bekinis - : kale (82/4a)
bel - : dağın sırtı (13/8b)
belgi - : işaret (15/9b)
beren - : kahramanların giydiği çelik zırh (274/25b)
besik - : salıncak (70/21b)
bet - : bir şeyin üst tarafı, üst kısmı (7/1)
bet - : yüz (15/10b)
bet al - : yönelmek (48/14)
bet-betimen - : kendi başına (12/6)
betege - : çayır otu (39/10)
betpe-bet - : yüz-yüze (243/66)
bette - : bir tarafa yönlenerek yürümek (10/6b)
beykam - : gamsız, kaygısız (35/23)
beymaza - : hoşa gitmeyen (88/19a)
beyne - : suret, görünüş, biçim(18/6)
beytanıs - : yabancı (50/32)
beyvak - : zamansız, vakitsiz (88/18a)
bıksı - : duman çıkarma, tütmek (62/17)
bir kezde - : bir zamanlar (18/15)
birak - : ancak (12/27)
bir-birlep - : teker teker / birer birer (128/17b)
birdeme - : birşey (218/10a)
birge - : birlikte (20/11a)
birtindep - : bir bir, yavaş yavaş (34/9b)
biy - : dans (15/11a)
biyik - : yüksek (29/19a)
biyle - : dans etmek (15/12a)
biyle - : idare etmek (79/18a)
bokal - : kadeh (17/22a)
bolaşak - : gelecek (25/6b)
boran - : kar fırtınası (9/11)
boranda - : fırtına esmek (10/32a)
bosaġa - : ocak, aile, yuva (31/9b)
bostandık - : serbestlik (21/6b)
bota - : deve yavrusu (29/33a)
botam - : çocuklara karşı kullanılan bir sevgi ifadesi (25/12a)
boy tüze - : sağını solunu toplamak (45/11a)
boyjetken - : genç kız (88/10b)
bozbala - : genç erkek (88/10b)

bozdak - : genç, yiğit (9/11)
bozkarağan - **:** düğün asması (it üzümü ailesinden gelir) (88/1b)
boztorġay - : Çalı kuşu (57/10b)
böktir - : şişirtmek, kabartmak (49/5b)
bölek - : ayrı (21/8b)
böpe - **:** bebek (7/5)
börene - **:** tomruk (12/16)
böten - : farklı (58/6)
böten - : yabancı (43/4b)
böz - **:** ince beyaz kumaş (74/12b)
buġalık - : bağlılık, tâbiiyet (42/15b)
buġın - **:** saklanmak (46/19b)
buk - **:** saklanmak, gizlenmek (65/16a)
bulak - : çeşme (71/3a)
bulaŋ kak - **:** kuyruk sallama (39/14)
buldıra - : sislenmek, bulanık hale gelmek (17/5b)
bulġa - **:** el sallamak (27/21)
bulkı - **:** silkelemek, sarsmak (21/1b)
bur - : çevirmek (35/3)
burıl - : dönmek (27/20)
burım - : saç örgüsü, belik (26/6b)
burın - : önce (264/71)
burka - : kar veya toprağı savurmak (33/9b)
burkasın - : kar fırtınası tipi (34/19a)
burlık - **:** bitkin olmak (50/24)
burtıy - **:** somurtmak, surat asmak (7/11)
buvaz - **:** gebe, hamile (12/23)
buvın - : eklem, boğum (26/5b)
buvırıl - : beyaz veya gri'ye yakın (18/22)
buvra - **:** erkek deve (44/7b)
buvrıl - **:** at (59/4b)
buvsan - : hafifçe terlemek (13/4a)
buyığı - **:** sakin, ağırbaşlı (87/9b)
buyık - : soğuktan birbirine sarılmak, sokulmak (13/3a, 50/36)
buyım - : her türlü eşya, mal (49/18b, 58/7)
buyır - **:** nasip olmak (12/3, 55/7a)
buyrat - : dağ silsilesi, sıra dağ (13/3a)
bük tüs - : eğilmek (43/17b)
bükil - : hepsi, bütün (160/4)
büldir - **:** bozmak (22/19a)
bülik - **:** isyan (14/12)
bülin - **:** bozulmak (72/10b)
bülkilde - : tırıs gitmek (7/10)
bürke - : örtmek (43/16b)
bürşik - : çiçeğin açmadan evvelki hali, tomurcuk (13/6a)

D
dala - : bozkır (13/9a)
dala - : dışarı (9/12)

dalbasala - : saçmalamak (38/9b)
däm tat - : yemekten tatmak (67/21)
dämeli - : ümitli (8/18)
damılda - : dinlenmek (58/27)
dän - : tahıl (44/9a, 54/15a)
danalık - : dahilik, bilgelik, ululuk (35/27)
däneŋe - : hiçbir şey (63/23)
daŋ - : patırtı, gürültü (14/4, 54/19a)
dara - : benzersiz, eşsiz (77/18a)
darkan - : geniş, ferah (11/7b)
dastarkan - : sofra (39/5)
dästür - : gelenek (69/17b)
datta - : kötülemek, gıybet etmek (52/10b)
däv - : büyük (55/10a)
davıl - : fırtına (23/16b)
dem - : nefes (34/13b)
dem al - : dinlenmek (47/1b)
demi üzil - : ölmek (80/12a)
demik - : nefes nefese kalmak (29/4b)
dıbıs - : ses (46/11b)
diydar – yüz (33/3b)
doğar - : durmak, kesmek, tamamlamak (33/12a)
dombıra - : Kazak halkının milli müzik aleti (12/18)
doyır-baraban - : davul (46/18b)
dübirle - : gürültü yapmak (14/11)
dürkire - : apar topar, karışık şekilde hareket etmek, gürlemek (37/1a)
dürlik - : telaşa düşmek, heyecana kapılmak (27/30)
dürmek - : kalabalık (90/2b)
dürsil - : gürültü ses (51/22)
düyim - : bütün, tüm (14/11)
Düysenbi - : Pazartesi (55/10a)

Ä
äbiger - : telâş, zahmet (44/9b)
ädet - : alışkanlık (46/13b)
äje - : nine, büyükanne (20/7a)
äjim - : kırışıklık (16/18a, 54/2b)
äke - : baba (24/1a)
äkel - : getirmek (14/2)
äket - : götürmek (26/14a)
äldiy - : bebek (77/4b)
äldiy - : ninni (68/41a)
älde - : veya (43/11b)
äldekanday - : nasıl olduğu bilinmeyen, belirsiz (24/7a)
äldekaşan - : çoktan, epey önce (17/10c, 123/22b)
äldekayda - : her hangi bir yer; (194/19a)
äldekim - : biri, herhangi biri (29/31a, 117/7a)
äldene - : birşey (63/3)
äl - : güç (59/4a)

älsin - **:** ara sıra (80/13a)
äŋgime - : konuşma (16/3b)
äne - : işte, bu, o (29/28a)
ämse - **:** hâlbuki (54/10a)
än - : şarkı (30/1b, 55/2b)
äri - : biraz öte, biraz uzak (128/11b)
äride - **:** uzakta (55/4b)
ärkaşanda - : daima (166/9b)
ärkaysı - **:** herbiri (125/4a)
ärkim - **:** herkes (114/33)
ärneme - : herşey (221/9b)
äsem - : güzel (31/7a)
äser et - **:** etkilemek (75/14a)
ätir - : parfüm (88/13b)
ättegen-ay - **:** keşke (25/17b)
ätteŋ - : keşke (17/12c)
även - : nağme, melodi (25/8b)
ävre - **:** zahmet (149/15b)
äydäy - **:** iyice (36/12)
äyel - : hanım, zevce (28/11b)
äygili - : ünlü (54/3b)
äytevir - : her nasılsa (27/25)
äzer - **:** zor (36/10, 55/11a)
äzil - : şaka (16/17a)
äzir - : şimdi (8/8)
äzirşe - : şimdiye (140/11b)
ärbir - **:** her (34/6b)
äreŋ - : zorla, güçlükle (26/4b)
äste - **:** asla (25/5b)

E
edirey - **:** dik dik bakmak (42/3b)
ejelgi - **:** ezeli, eski (33/7b)
eleme - **:** farketmemek (22/9b)
eles - **:** hayalet, görüntü (76/10a)
elteŋ-selteŋ – : boş zaman geçirmek (35/15)
elti - : esrardan başı dönmek (45/15c)
emen - : meşe ağacı (52/3a)
emes - : "imek" fiilinin olumsuz şekli değil (7/6)
emhana - **:** hastahane (82/şb)
emşek - **:** meme (58/9)
en - : bol, ölçüsüz, çok (27/16)
en - **:** girmek (10/33a, 56/12a)
endi - : şimdi, bundan sonra, artık (21/7a)
enjarlık - **:** isteksizlik (29/5b)
enşi - **:** hisse, pay (58/17)
eŋkey - : eğilmek (9/20)
eŋseli - **:** büyük, iri, yüksek (74/2b)
er - **:** peşinden gitmek, takip etmek (80/18b)

erik ber - : koyıvermek, izin vermek (14/20)
erin - **:** dudak (31/8a)
erjet - : olgunlaşmak, büyümek (erkek) (77/4a)
erkele - **:** şımarmak, nazlanmak (73/11b)
erlik - : kahramanlık, cesurluk (32/5a)
erte - **:** erken (52/7a)
ertegi - **:** masal (35/13)
erteŋ - : yarın (35/2a)
ertte - **:** eyerlemek (36/2)
es - : akıl, us, hafıza(18/17)
es kir - : akıllanmak (76/15b)
esey - : büyümek (25/4b)
esi kir - **:** aklı başını toplamak, kendine gelmek (81/29)
esik - : kapı (13/2b)
esil - : büyük (12/5)
esir - : kendini beğenmek (52/19a)
eske al - : hatırlamak (18/16)
eske tüsir - : aklına getirmek (18/17)
eskertkiş - : hatıra (19/34)
estelik - : hatıra (75/şb)
estiy tura - : duyduğu halde (20/13a)
eşkim - : hiç kimse (72/6b, 88/5b, 140/15b)
eşteŋe - : hiçbir şey (193/8a, 229/5)
eti öl - : alışmak (37/2b)
etpetinen - : yüzükoyun (12/8)
ez - : gevşek, iradesiz (62/8)

G
gül - : çiçek (17/10c)
gürsil - : güm diye çıkan ses (51/19)
güvle - : uğuldamak (26/18a)

Ġ
ġalamat - : muhteşem (61/10)
ġaniybet - : iyilik, hayır hasenat (21/13a)
ġurlı - **:** gibi (36/18)

H
hat - **:** mektup (18/24)

I
ığıs - : çekinmek, ürkmek, korkmak
ıktasın - : barınak (65/15a)
ılġıy - **:** her zaman, daima(39/6, 70/16b)
ımırt - : akşak karanlığı (10/33a)
ırġak - **:** ritim, tempo (46/7b)
ırġal - **:** sallanmak (46/15b)
ırım - : batıl inanç (67/19)
ırıs - : rızk, servet (11/33a)

ıyık - **:** omuz (37/4b)
ıza - : kızgınçlık, öfke (21/12b)
ıza-kek - : öç, kin (10/7b)
ızğı - : hızla geçmek (36/22)
ızıŋ - : vızıltı (12/24)

İ
il - **:** asmak (48/13)
iles - : peşine takılmak, arkasından gitmek (19/35)
ini - : erkek kardeş (57/3b)
iŋir - : alaca karanlık, gurup vakti (33/17a, 87/3b)
işek - : tel (kopuz, dombıra) (12/18)
işik - : içi hayvan derisinden, dışı ise kumaştan yapılan bir tür dış kiyim (49/7b)
iye - **:** sahip (17/19a)
iyek - **:** sahil, yaka, kenar (44/1a)
iyemden - **:** sahip olmak (32/25a, 43/12b)
iyen-tegin - : bol, çok, fazla (35/12)
iyiske - **:** koklamak (24/5a, 53/8c)
iymen - : korkmak, çekinmek (15/10a)
iyrek-iyrek - : eğri-büğrü (71/1a)
iyrekte - **:** desen yapmak (41/11a)
iyt – : köpek (36/17)
iyüv-kıyuv - : gürültü, patırtı (24/16a)
izde - **:** aramak (12/31)

J
jabığıs - : kaygı (51/18)
jabık - : kaygılanmak, üzülmek (16/7b)
jad - : hatıra (66/16b)
jadıra - : şenlenmek, neşelenmek (34/9b)
jaġa - : kıyı, kenar (11/32a)
jaġalas - : karışmak (30/6b)
jak - : çene (16/8b)
jak - **:** taraf (54/8b)
jal - **:** yele (38/10b)
jalav - **:** bayrak (51/8)
jalġa - : sürdürmek, devam ettirmek (16/4b)
jalġan - : dünya, hayat, yaşam (34/20b)
jalġas - **:** devam etmek (45/11c)
jalın - **:** alev (8/10)
jalt ber - **:** aniden yapmak (75/18a)
jaltart - : vazgeçmek, sözünden dönmek (38/15b)
jaltılda - **:** parlamak (32/12a)
jamal - : yüz (76/11a)
jaman - : kötü (45/14a)
jamandık - : kötülük (9/21)
jamıl - **:** kananmak, örtünmek (33/21a, 74/12b)
jamılğı - : örtü (10/34a)
jamıra - : meleşmek (11/32a)

jan - : insan (25/17b)
janar - : göz (9/9)
janı - : bileylemek (46/1b)
jan-jak - : etraf, her tarafı (24/16a)
janşı - : ezmek, mıncıklamak (24/11b)
jantay - : yaslanmak (61/2)
japan - : düz, ıssız ova (31/4a)
jar sal - : halka haber vermek (50/29)
jaran - : millet, halk (11/5b)
jaras - : yakışmak (58/2)
jarık - : aydınlık, ışık, nur (33/10a)
jarıktık - : yaşlı insanlar için saygı, hürmet anlamında kullanılan söz (31/6b)
jark et - : ışıldamak, parıldamak (40/10b)
jarkın - : güler yüzlü (41/1b)
jarlı - : fakir (42/17a)
jarlık - : karar, ferman (65/9b)
jarmas - : yapışıp bırakmamak, takılmak (24/3a)
jas - : genç (9/21)
jasa - : yapmak (41/1b)
jasak - : ganimet (45/10c)
jasandı - : sahte, yapma (44/17a)
jası - : hüzünlenmek (14/21)
jasın - : yıldırım, şimşek (40/13b)
jasır - : saklamak (14/1, 28/7a)
jasırın - : gizli (20/18a)
jaskan - : çekinmek, utanmak (57/4b)
jastık - : gençlik (54/15b)
jat - : birleşik fiillerde süreklilik anlamını verir (7/4)
jat - : yabancı, yad (44/3b)
jatta - : ezberlemek (39/19)
jattığuv - : ekzersiz (46/12b)
jav - : duşman (20/5a)
jav - : kapamak (29/29a)
javap kaytar - : cevap vermek (8/19)
javdıra - : masumca bakmak (76/9a)
javınger - : cengâver, savaşçı (44/8b)
javkazın - : lale çiçeğinin bir türü (13/6a)
javtaŋda - : yalvaran ve uman gözlerle bakmak(13/14b)
jay - : durum (79/17a)
jay - : ok (45/6b)
jay - : yıldırım, şimşek (30/3b, 38/20a, 230/43)
jay tap - : rahatlamak (168/18b, 169/4a, 216/6b)
jaykal - : sallanmak, dalgalanmak (53/3c)
jayma-şuvak - : açık, güneşli (33/11a)
jayna - : parlamak (34/10b)
jayrat - : yerle bir etmek, devirmek (40/5b)
jaz - : yaymak, sermek (10/13b)
jazıksız - : suçsuz (80/1b)
jek - : koşum takmak (49/2b)

jek kör - : nefret etmek (43/20b)
jeldirt - : rüzgar gibi hızlı gelmek (10/21b)
jelik – coşkunluk (26/19a)
jelikpeli - : hevesli, meraklı (14/6)
jeliktir - : tahrik etmek (80/5b)
jelpi - : hafiften esmek (181/19b)
jemis - : meyve (18/7)
jendet - : cellât, katil (45/4b)
jeŋ - : kazanmak (54/4b)
jeŋeşe - : yenge (39/19)
jerken - : irenmek (73/14b)
jesir - : dul (45/3b, 52/12a, 151/3)
jet - : ulaşmak (10/18b)
jetil – olgunlaşmak(18/7)
jezökşe - : hayat kadını (227/40)
jıġıl - : düşmek (13/2b)
jıla - : ağlamak (7/16)
jıldamdık - : hız (65/5b)
jılġa - : dere (17/8c)
jılkışı - : at bakıcısı, seyis (36/1)
jınıs - : tür (56/10a)
jıŋġıl - : ılgın ağacı (17/2c)
jır - : uzun, manzum şiir (20/19a, 58/12)
jırla - : şarkı, türkü söylemek (18/1, 59/2a)
jıy - : toplamak, bir araya getirmek (43/12b, 54/12b)
jıyna - : toplamak (35/14)
jiber - : kaçırmak (16/13b)
jiger - : gayret, cesaret, güç (30/14a, 54/10b)
jiydek - : yemiş (40/8c)
joġal - : gözden kaybolmak (11/26a)
jokta - : yas tutmak (25/16a)
jolbarıs - : kaplan (27/11)
joldas - : arkadaş (12/31)
jon - : rendelemek, yontmak (14/15)
jon - : sırt, arka (47/1a)
jort - : avlanmak amacıyla dolaşmak, av aramak (yırtıcı hayvan) (13/16b)
josıksız - : sebepsiz (86/7b)
jota - : yamaç, tepe, engebe (21/16b)
jönel - : çabuk, aceleyle çıkıp gitmek (27/16)
jubat - : avutmak, teselli etmek (18/4)
julmala - : silkilemek, kuvvetle sarsmak (24/12a)
jumbak - : gizli düşünce, sır (16/şb)
jumıs - : iş (14/şb)
jupar - : güzel hoş koku, ıtır, misk (44/8a)
jurnal - : magazin (85/1b)
jurt - : halk, millet (34/21b)
juvık - : yakın (55/17a)
juvıkta - : yaklaşmak (29/26a)
juvsa - : nefeslenmek, soluklanmak (41/15a)

juvsan - : pelin (17/2c)
jügin - : derdini anlatmak (72/18a)
jüyrik - : hızlı koşan at (39/18)

K
kabarjı - : darılmak, kırılmak, incinmek (21/11b)
kabırġası kayıs - : üzilmek (20/6a)
kabir - : mezar (52/7a)
kada - : dikmek (32/17a)
kajet - : gerek (41/2b)
kajı - : yoğrulmak (14/1)
kakta - : bir şeyin üzerini gümüşle kaplamak, süslemek (44/5a)
kala - : şehir (9/1)
kalak - : mala (24/2b)
kalav - : istek (16/22a)
kalay - : nasıl (20/8a)
kalġı - : uyukmlamak (8/26)
kalıkta - : süzülmek (26/5a)
kaljıŋ - : şaka (58/2)
kaljıra - : halsiz, bitkin düşmek (11/11b) (35/3)
kalka - : büyüklerin, küçüklere karşı kullandıkları sevgi ifâdesi (yavrum, canım vb.) (53/6c, 84/1b)
kalka - : kalka, siper (79/8a)
kalkıy - : göze çarpmak (24/4b)
kaltarıs - : siper, kuytu yer (74/16b)
kaltıra - : korkudan titremek (10/14b)
kamal - : kale (53/13b)
kamkorşı - : destekçi, kollayıcı, yardımcı, koruyucu (36/1)
kanday - : nasıl (7/13)
kandidat - : aday (114/32)
kanekiy - : haydi (23/17a)
kanık - : doymuş (70/13b)
kanjar - : hançer (74/16b)
kanjıġa - : eğerin terkisi (12/11)
kaŋıra - : sahipsiz kalmak, ıssızlanmak (23/10b)
kapak - : suçlu insanların boynuna takılan çember, boyunduruk (14/3)
kapelimde - : ansızın, beklenmedik anda (25/16b)
kapıda - : kazara, yanlışlıkla (74/5b, 176/12b)
kapta - : her yanı örtmek, basmak (10/31a)
kara - : bakmak (8/24)
kara - : halktan biri, insan (8/16)
kara - : sade (84/4b)
kara jayav - : yaya (29/6b)
karaġan - : kısa boylu çok dallı dikenli bir bitki (46/20b)
karaġay - : çam ağacı (15/14a)
karaġım - : büyüklerin küçüklere karşı kullandıkları sevgi ifadesi, yavrum (15/3b)
karakşı - : yağmacı, yol kesen (12/11)
karaŋ kal - : sahipsiz kalmak, tenhalaşmak (38/12b)
karapayım - : mütevazi (85/2a)

karaşa - : Kasım (26/5a, 37/11a, 172/24a)
karaşa - : koyu kahverengi (85/13a, 236/53a)
karay - : -e doğru (15/1a)
karġa - : lanet etmek (27/35)
karġa - : maça (42/3b)
karġam - büyüklerin küçüklere karşı kullandıkları sevgi ifadesi, evladım (29/1b)
karġıp tur - : oturduğu yerden atlayarak kalkmak (10/20b)
karġıs - : lanet (68/36a)
karı - : yakmak (54/22a)
karız - : borç (41/1b)
karızdar - : borçlu (20/2a)
käri - : yaşlı (8/10)
karlığaş - : kırlanğıç (17/6c)
karsılık - : itiraz (21/10b)
karşıġa - : Aladoğan (20/1b)
kart - : ihtiyar (55/12a)
kartay - : yaşlanmak (42/2b, 54/1b)
kas - : düşman (51/10)
kası - : yanı (7/5)
kasiyet - : hususiyet, nitelik, vasıf (29/2b)
kaskır - : kurt (49/7b)
kaşan - : ne zaman (11/34a, 36/13)
kaşanġı - : önceki, eski, ezeli (12/31)
kaşıktık - : mesafe (64/18a)
kat - : katılaşmak (19/32)
katala - : susuzluktan dili damağı kurumak, çok susamak (59/9b)
katerli - : tehlikeli (48/20)
katıbas - : acımasız (58/20)
katıgez - : acımasız (60/12b)
katınas - : ilişki (16/11b)
kavip - : tehlike (8/25)
kavipten - : korkmak, tehlike hissetmek (45/16a)
kavsır - : sıkıştırmak (21/7b)
kay - : hangi (59/7a)
kayavlı - : dertli, hüzünlü (52/1b)
kayda - : nerede (16/17a)
kaydağı - : geçmişte kalan, önemsiz (şeyler) (75/8b)
kaydan - : nerden (18/10)
kayıŋ - : huş ağacı (15/14a)
kayırım - : hayır işi (42/15a)
kaykaŋda - : kasılarak yürümek (80/8b)
kaymık - : endişelenmek (37/9b)
kayra - : güçlendirmek (57/16b)
kayran - : gidi (22/1b)
kayran - : hayret, şaşkınlık (28/12b)
kayraŋ - : derin olmayan, sığ yer (79/7b)
kayrat - : güç (54/6b)
kayrıl - : dönmek, bakmak, eğilmek (28/4a)
kayt - : dönmek, geri gelmek (21/15a, 53/6c)

kayta - : yine (11/2b)
kayteyin - : ne yapayım (41/8b)
kaytip - : nasıl (28/7a)
kaz bas - : dik yürümek (55/11a)
kaz kalpı - : eski hali (46/24a)
kazbavır - : yumuşak (37/6a)
kazına - : hazine (43/1b)
kazir - : şimdi 122 (/7c)
kaz-kaz - : dik (26/3a)
keke - : dalga geçmek, alay etmek (46/10b)
kekten - : kin tutmak (78/19b)
kelbet - : yüz, çehre (7/2)
kelis - : anlaşmak (16/1b)
kelte - : kısa (64/17a)
kem - : az (20/1a)
kempir - : yaşlı kadın (69/3b)
ken - : maden (66/2b)
kende - : eksik, yetersiz (13/11a)
kenel - : bolluğa kavuşmak (89/3b)
kenet - : aniden (46/21b)
keŋ - : geniş (13/1a)
keŋes - : tavsiye(14/18)
kerege - : katlanıp açılabilir, kafes şeklindeki destek. (otağ, çadır) (12/14)
keremet - : harika (13/7a)
kereŋ - : sağır (45/8b)
kerme - : bir şey asmak için gerilen ip (59/3a)
kesir - : zarar, ziyan (70/17b)
keş - : affetmek (18/16)
keş - : akşam (9/20)
keşe - : dün (5/7a, 55/9a)
keşegi - : dünkü (18/19)
keşir - : affetmek (40/26a, 58/15)
keşke - : akşam (131/7b)
kevde - : gögüs (53/13b)
key - : bazı (13/5a)
keybir - : bazı (22/2b)
keybirev - : bazı biri (20/2a)
keyi - : rencide olmak, üzülmek (25/9b)
keyinge kaldır - : ertelemek (39/24)
keyis - : kırgınlık, küskünlük (24/9a)
kez - : zaman (41/21a)
kezdes - : buluşmak (51/6)
kezeŋ - : dönem (81/7)
kıl - : yapmak (8/11)
kılġı - : yutmak (49/17b)
kılık - : davranış, hareket (44/18a)
kımbat - : pahalı (66/4b)
kımıran - : mayalı deve sütü (45/7c)
kınjıl - : alınmak, gönül koymak (50/25)

kıran - : kartal (77/5a)
kırat - : tepe (25/8b)
kırav - : kırağı (45/13a)
kırın kara - : yan bakmak (57/9b)
kırka - : tepe, bayır, yokuş (11/35a)
kıs – sıkmak(19/38)
kıstav - : kışlak (64/5b)
kıy - : birisine karşılıksız olarak hediye vermek (43/8b)
kıy - : feda etmek (35/20)
kıya - : yamaç, sarp (21/14a)
kıyal - : hayal (79/7a)
kıyın - : zor (18/6)
kıyır - : uzak, ırak (45/17c)
kıyırsız - : sınırsız, sonsuz (32/13a)
kıymıl - : hareket (26/5b)
kıyra - : yıkılmak (29/26a)
kıyrat - : bozmak (53/13b)
kıysay - : eğilmek (26/20a)
kızġaldak - : lale (53/8c)
kızık - : ilginç (60/2b)
kızılşaka - : yeni doğmuş (53/16b)
kidir - : biraz beklemek, oyalanmak (50/36)
kil - : yalnızca, sadece (22/4c)
kilem - : halı (47/13b)
kilt - : anahtar (16/6b)
kinäşil - : suçlamayı seven (86/7b)
kiymeşek - : bir tür başörtüsü (23/12b, 69/3b)
kojalak - : kirli, pasaklı, pis (12/16)
kokım - : kırıntı, kırık (24/18a)
kokıs - : çöp (13/3b)
kol bulġa - : el sallamak (73/8a)
kola - : bronz (28/5a)
kolaŋ - : gür, uzun (saç) (29/27a)
kolda - : desteklemek (37/3b)
kon - : geceyi bir yerde geçirmek (58/8)
koŋır - : kahverengi (25/7b)
koŋırav - : zil (52/20a, 81/11)
kora - : ahıl, ağıl (64/11b)
koraş - : gösterişsiz, alımsız (45/18c)
korek - : besin, yemek (32/5a)
korġan - : kale (11/8b)
korġan - : sur (45/18c)
korġasın - : kurşun (57/12b)
korjın - : heybe, torba (8/5)
kos - : çift, iki (13/8b)
kos - : sezonluk, geçici yer (46/24b)
kosıl - : katılmak, iştirak etmek, eklenmek (34/19b, 55/2b)
koştas - : vedalaşmak (25/8b)
koy - : bırakmak (17/8b, 29/22)

koy - : ki edatı (8/25)
koyan - : tavşan (24/9b)
koynav - : dağlı, tepeli, yerlerde rüzgârdan fazla etkilenmeyen kuytu yerler (65/15a)
köbik ezüv - : boş konuşan (52/10b)
köde - : yulaf, bir kucak kuru ot (40/27a)
köger - : yeşermek, yeşillenmek (52/2a, 66/14b)
kögildir - : mavi (34/2b)
kök - : yeşil çimen (30/1b)
kökem - : büyüklerin küçüklere söylediği sevgi ifadesi (çocuklara *annem* denmesi gibi) (21/15b)
kökjiyek - : ufuk, evren (30/3b)
kökpar - : iki takımın, başı kesilip iç organları çıkarılan oğlak veya keçiyi çekerek at üzerinde oynadıkları bir tür oyun, kökpar. (12/12)
kökpeŋbek - : masmavi (45/6c)
kökse - : çok arzu etmek, çok istemek (48/1)
kökte - : yeşermek (17/2c)
köktem - : ilkbahar (26/10a)
köleŋke - : gölge (72/4b)
köl-kösir - : çok, bol (52/10a)
kömey - : boğaz, gırtlak, yutak (12/17)
köŋilge köleŋke tüsir - : incitmek (52/9b)
köp - : çok (33/14a)
köre bile - : bile bile (53/11a)
körikti - : güzel (61/4)
körpe - : yorgan, battaniye (80/13a)
kösem - : lider, önder (11/31a)
kösev - : maşa, köşeği (21/11a)
köşe - : sokak (34/1b)
köter - : dayanmak, tahammül etmek (17/8b)
köter - : kaldırmak (17/22a)
köterilis - : kaldırım (82/3a)
köz alma - : gözünü ayırmadan bakıp durmak (13/10a)
köz jaz - : gözden kaçırmak (11/31a)
köz jum - : görmezden gelmek (53/11a)
közine jas al - : ağlamak (20/8a)
kuba - : ince (68/9b)
kubıl - : değişmek (35/8)
kuda - : dünür (42/10b)
Kuday - : Tanrı (40/8b, 255/84)
kula - : düşmek (36/21)
kula - : kirli sarı, kula (renk) (27/27)
kula - : yıkılmak (82/2b)
kula düz - : ıssız boskır (13/16b)
kulan - : yabani at (13/16b)
kulazı - : ıssız, boş kalmak (37/12a)
kulın-müşe - : güzel fizik (48/11)
kulınşak - : çocukları severken kullanılan bir ifade (9/6)
kulıp - : kilt (16/6b)
kulıptas - : mezar taşı (24/10b)

kulşılık - : sığınma, inanma (48/10)
kulşın - : bir işe istekle sarılmak (48/11)
kumar - **:** merak (14/7, 55/6b)
kumay - : hüma (49/14b)
kumġan - **:** ibrik (40/1c)
kun - : fiyat, değer (24/10b)
kun - : öldürülmüş kimsi için ödenen para (64/10b)
kunan - **:** üç yaşına giren erkek at (262/29)
kunavış - : sevinç (37/3b)
kupıya - : sır, giz (12/20)
kur - : boş, öylesine, fuzuli (16/13b)
kurak - : su kenarlarında yetişen taze ot, yeşil kamış (39/16)
kurbı - : arkadaş (32/3a, 78/2b)
kurdas - : arkadaş (199/18b)
kurdım - : uçurum, yar (47/11b)
kurğır - **:** kahrolası (63/13)
kurı - **:** yok olmak (14/4)
kurık - : hilekarlık (44/19a)
kurık sal - **:** yakalamaya, ele geçirmeye çalışmak (79/7a)
kursav - : sıkıştırma, etrafını sarma (21/14b)
kusa - **:** kasvetlenmek (71/13 a)
kuv - : kurumuş, sararmış (52/3a)
kuvan - **:** sevinmek, mutlu olmak (16/13a)
kuvar - : güneşten sararmak (18/8)
kuvar - : rengi kaçma, beszi solmak (16/14a)
kuvırşak - : kız çocukların oyuncağı (9/5)
kuvlık - **:** hile (17/19a)
kuvray - : uzun otsu bitkilerin gövdesi, kenevir (19/32)
kuyın - : kasırga, hortum (27/26)
kuyıskan - : hayvanın kuyruğu altından geçirilerek eyere bağlanan kayış, kuskun (36/23)
kuz - : yar, uçurum (47/12b)
kübirle - : fısıldamak (12/17)
küdik - : şüphe (23/3b)
külik - : yürük, çok hızlı giden at (14/10)
külli - : bütün, tamamı (35/15)
künde - **:** haset etmek (60/10b)
kündestik - **:** çekememezlik, rekabet (78/16b)
küreŋ - **:** kiremit rengi (10/21b)
kürkire - : gürlemek, gürüldemek (37/3a)
kürsin - : iç çekmek (9/23)
küşik - : köpeğin yavrusu (49/10b)
küt - **:** beklemek (9/28)
küy - : hâl (20/18a)
küy - : Kazak Türklerinin halk ezgisi, name (12/şb)
küy - **:** yanmak (12/16)
küybeŋde - : bir şeylerle meşgul olmak, günlük meşgaleler (21/19a)
küydir - : yakmak, yandırmak (15/16a)
küye jak - **:** karalamak, iftira etmek (13/10b)

küyik - : acı (37/3b)
küyiniş - : üzinti (38/11a)
küyki - : alımsız, çirkin, ucube (45/17c)
küyzel - : acı çekmek (61/4)
küzetşi - : bekçi (8/kb)

L
laktır - : fırlakmak, atmak (13/16b)
lap - : hemen yanmak (19/42)
layıktı - : uygun (38/16a)
layla - : kirletmek, bulandırmak (13/3b)
lep - : esinti, hafif rüzgar (30/9a)
lıksıp-tası - : çok dolup taşımak (44/7b)

M
maġan - : bana (51/27)
mahabbat - : aşk, sevgi (17/şb, 71/1b)
makpal - : kadifeye benzer bir kumaş türü (87/5a)
makpalday – yumuşacık (32/1b)
makta - : övmek (47/3a)
makta - : pamuk (31/6a)
maktan - : gurur (43/21a)
makul - : tamam (13/9b)
malı - : kaplamak, gark olmak (47/17b)
malşı - : çoban (59/10b)
malşı - : iliğine kadar ıslanmak (69/20a)
malşı - : sırılsıklam olmak (22/22a)
mama - : anne (21/6b)
mamık - : yumuşak (33/11a)
Mamır - : Mayıs (54/14a)
maŋ - : yavaş, aheste, ağır (25/13b)
maŋay - : etraf (13/12b, 63/5)
maŋday - : alın (29/31a)
mäŋgilik - : sonsuza kadar (17/2b, 28/13, 56/6b)
maŋıra - : melemek (koyun, keçi) (10/17b)
mäpele - : özenle bakmak (9/8)
mas - : çok etkilenmek (45/16c)
mas - : sarhoş (17/19a)
masa - : sivrisinek (46/11b)
masayra - : şad olmak, çok sevinmek (47/6b)
mäsi - : üzerine ayakkabı giyilen kısa konçlu , hafif ve yumşak bir tür ayakkabı, mest (69/7b)
mastan - : şımarmak (20/14a)
mata - : sıkıca bağlamak (21/9b)
mäveli - : meyveli (8/17)
mavjıra - : uyuklamak (10/19b)
may - : yağ (53/2c)
mayda - : ince (47/5b)
mayıstır - : bükmek, eğmek (23/16b)

maysa - : çimenlik, yeşillik yer (47/5b)
maza - : keyif, rahat, huzur (13/12a)
mazala - : rahatsız etmek (24/7a)
memleket - : ülke, devlet(16/1b)
mert kıl - : öldürmek (57/1b)
meşel - : rahitizm (55/12a)
meyirim - : şefkat (60/11b)
meyli - : tamam, pekala (7/19)
mıktılık - : sağlamklık, güçlülük, dayanıklılık (33/9a)
mılkav - : dilsiz, lâl (45/8b, 84/25a)
mıltıktas - : savaşmak (44/10b)
mına - : bu, şu (9/22)
mınav - : bu, şu (18/2, 42/13a)
mıstan - : cadı (78/16b)
mıy - : beyin, akıl (54/7b, 72/17b)
mızğı - : kestirmek (56/15b)
mine - : işbu, işte (13/12b, 90/4b)
minez - : karakter (37/5b)
minut - : dakika (16/13b)
miyat - : dayanak, destek (61/7)
momın - : uslu, uysal, sessiz (39/10)
monşak - : boncuk (74/20b)
moyı - : baş eğmek (43/26a)
möltilde - : parlamak, parıldamak (17/20a)
muhiyt - : okeyanus (82/15a)
munar - : bulutlu, sisli, puslu hava (18/6)
munşama - : bunca, bu kadar (13/7b)
muŋ - : kaygı, hüzün (27/39)
muŋdas - : derdini paylaşmak, dertleşmek (18/12, 54/11a)
mura - : miras (24/1a)
murager - : mirasçı (14/13)
murt - : bıyık (42/8b)
müjil - : kimirilmek (45/18c)
mülde - : hiç, tamamen (65/21b)
mült - : yanlış, hata (16/13b)
müsin - : vücut, beden (9/7)
müyis - : karanın denize doğru uzanmış bölümü, burun (44/1a)

N
naġız - : tam, gerçek (45/1b)
nala - : kaygı, tasa (23/6b)
nan - : ekmek (76/11b)
nan - : inan (60/12a)
när - : gıda, aş, besin (31/3a)
näreste - : bebek (76/12a)
narık - : fiyat (66/4b)
nasıbay - : dilin altına konulmak için hazırlanmış, berbat kokulu, keyif verici madde. (14/2)
nav - : kavgacı, yayracı (20/2b)

nayzaġay - : şimşek (8/23)
nazar avdar - **:** dikkatini vermek (9/14)
neme - : şey (26/10b)
nemere - **:** torun (8/27)
nesine - : ne için(14/20)
neşe - **:** nice (34/3b)
netken - : nasıl (28/4a)
netken - **:** ne kadar (25/17b)
nöser - : sağanak yağmur (17/9c)
nuv - : oldukça sık (56/11a)

O
ojar - : küstüh (57/15b)
okıs - : kaba, yakışıksız (121/20)
oŋ - **:** daha iyi duruma gelmek (29/23a)
oŋaşa - : ayrı olarak (21/9a)
oŋay - **:** kolay (23/10b, 56/12a)
opat bol - : ölmek (11/5b)
or - : biçmek (46/6b)
oral - : geri dönmek (9/29)
oramal - : başörtü (27/41, 71/12a)
oran - : örtünmek (68/36a)
orın - **:** yer (11/7b)
orındal - : gerçekleşmek (31/2a)
ornık - : yerleşmek, mesken tutmak (36/3)
osal - **:** dayanıksız, zayıf (76/14b)
osı - : işbu, işte, şu (21/20a)
osılay - : böylece (23/19b)
osında - **:** burada (154/26)
oskır - : burnundan sesçıkarmak (at bir şeyden ürktüğünde) (26/8b)
ot - : ateş, alev (12/16)
Otan - **:** vatan (32/1a, 135/22a, 220/3b)
otar - : sürü (10/3b)
otav - **:** ev (72/12a)
oy - : çukur yer (32/17a)
oy - : düşünce, görüş (20/18a)
oydım-oydım - : oyulmuş (71/9a)
oyla - : düşünmek (42/17b)
oyran - : tahribat, yıkım (22/2b)
oyran sal - : yıkmak (65/13a)
ozġan - : geçen, ileride olan (46/10b)

Ö
ökin - : pişman olmak (47/11b)
ökiniş - : pişmanlık (78/1b)
ökinişti - **:** maalesef (82/1a)
ökir - **:** (83/19a)
ökpelet – incitmek (20/6b)
ölekse - : leş (hayvan) (49/14b)

öleŋ - : şiir (39/19, 71/17a, 84/şb)
öner - : sanat (85/11b)
öŋ - : yüz (53/6b)
öŋger - : ortaya atmak (72/8b)
örbi - : büyümek (66/14b)
örekpi - : galeyna gelmek (46/17b)
öris - : otlak (64/11b)
örten - : yanmak (17/3b)
ös - : büyümek (18/13)
öş - : sönmek (18/14)
öt - : geçmek (10/5b, 17/2b)
ötin - : yalvarmak (78/2b)
ötirik - : yalan (67/8)
ötkel - : zorluk (74/15b)
ötken - : geçmiş (25/5b)
ötker - : başarmak, bitirmek (26/12a)
ötkiz - : geçirmek (10/3b)
öz - : kendi (31/16a)
özegi tal - : çok acımak (128/13b)
özegine ört ket : kıskançlıktan içi içini yemek (79/5b)
özek - : temel, esas (45/8c)
özen - : nehir (10/1b, 146/9b, 250/1b)
özinşe - : kendince (194/3b)

P
pana - : dayanak, destek (8/14)
paŋ - : gururlu, mağrur (25/14b)
parak - : sayfa (16/17b)
päs - : aşağı (57/8b)
pay-pay - : sevinç veya şaşkınlığını belirten ifade (15/15a)
pen - : ve, ile (13/8b)
perişte - : melek (48/9, 72/18a)
perne - : perde (müzik) (54/12a)
perzent - : evlat (11/12b)
peyil - : niyet, düşünce (20/3a)
pişen - : hayvanların yemesi için biçilen ot (46/2b)
poema - : şiir (297)
poeziya - : nazım, şiir (51/1)

R
rakmet - : teşekkür (174/10b)
rels - : ray (56/7a)
renji - : küsmek (43/9b, 53/2b)
reŋ - : yüz (54/9b)
ruksat - : müsade, izin (7/3)

S
saba - : şiddetle esmek (49/6b)
sabak - : sap, bitki sapı (23/2b)

säbiy - : bebek, sabi (7/2)
saġım - : serap (17/5b)
saġın - : özlemek (25/9b)
saġınış - : özlem, hasret (17/5c)
sakkulak - : iyi işiten (50/30)
sakpan - : kuzusu olan koyun (36/18)
sakşı - : bekçi, muhafız (42/7b)
säl - : azcık (8/27)
sal - : bir nesneyi herhangi bir yere yerleştirmek (8/9)
sal - : çizmek (resim) (29/31a)
sal - : yapmak, kurmak, işaa etmek (39/21)
salbıra - : sarkık durmak (11/26a)
sälde - : sarık (77/15a)
salkın - : serin (32/9a)
salmakpen - : ciddiyetle (10/33a)
salt - : adet, anane (14/16)
salt at - : binek at (49/2b)
saltanattı - : görkemli, zarif (11/8b)
samal - : rüzgar (27/37, 30/9b)
samala - : etrafa saçılan ışık, aydınlık (33/9a)
samay - : şakak (22/4c)
sän - : güzellik, zariflik (222/18)
san - : on bini karşılayan sayı (30/14a)
sana - : şuur, bilinç (18/26)
sandal - : başıboş, avare dolaşmak (30/9b)
sändi - : süslü, bezekli (11/8b)
sanduvġaş – bülbül (32/10a)
sansıra - : yorulmak, takatı tükenmek (85/9b)
saŋ - : ışın, ışık (49/4b)
sapar - : seyehat (47/5a)
saptama etik - : bir tür çizme (43/21a)
saraŋ - : cimri (86/14b)
sarġay - : yolunu gözlemek, özlemek (9/26)
sarışunak - : sincap (49/1b)
sarkıl - : bitmek (73/12a)
sarkıt - : misafirlerden arta kalan yiyecek (62/19)
sät – : an, lahza, zaman (13/5a, 35/4)
savġa - : ganimetten verilen hisse, pay (44/18a)
savık - : eğlence (45/12a)
savıskan - : saksağan (15/10a)
sävlem - : gözüm, canım anlamında kullanılan sevgi ifadesi (7/11)
savsak - : parmak (33/6b)
say - : vadi (30/9b, 71/1a)
sayabır tart - : yavaşlamak, sakinleşmeks(34/13b)
sayak - : içine kapanık (14/10)
sayala - : sığınmak (11/7b)
sayın - : defa (26/5b)
sayran sal - : sefa sürmek (22/3b)
sayrat - : ötmek, şakımak, şakramak (32/10a)

saytan - : fesat çıkaran (27/18)
sebele - : ince ince yağmak (17/9c)
sekem al - : şüphelenmek (52/8b)
sekildi - : gibi (8/28, 31/4b)
sekund - : saniye (16/13b)
selde - : bardaktan boşanırcasına yağmak (29/30a)
selkil - : sarsılmak (12/1)
selt et - : kıpırdamak (9/9)
sen - : inanmak (31/13a)
sergi - : canlanmak, dinç olmak (14/8)
serik - : eş (20/5b)
serke - : beş-altı yaşlarında ve kısırlaştırılmış olan erkek keçi (10/6b)
serüvende - : gezmek (25/7b)
sesken - : çekinmek, korkmak (11/27a)
sez - : hissetmek (24/13a)
sezim - : hiss (24/7a)
sıbaġa - : pay, hisse (13/11a)
sıbızġı - : ney, kaval, sipsi (198/19b)
sılk tüs - : anîden düşmek, yıkılmak (46/3b)
sıltı - : aksayarak basmak (44/8b)
sınap - : tertemiz, billur, duru (38/2b)
sıŋar - : ikiz (53/5b)
sıŋar ezüv - : çok konuşan (53/12a)
sıŋsı - : ağıt yakmak (32/7a)
sır aktar - : dertleşmek (54/21a)
sırdaŋ - : cimri, pinti (21/12a)
sırġa - : küpe (25/11b)
sırġana - : akıp geçmek (38/2b)
sırkat - : hastalık (82/2a)
sırlas - : sırını paylaşmak (18/12)
sırma - : fermuar (12/10)
sırt - : dış tarafı(17/3c)
sıy - : saygı (20/5a)
sıyaktı - : gibi (27/37)
sıyla - : hediye etmek (35/19, 53/14a)
sız - : küskünlük, öfke (8/10)
sız - : yazılaları silmek (12/22)
sızat - : kırgınlık, dargınlık (8/9)
siltes - : yön göstermek (46/5b)
sirä - : galiba, herhalde (28/17a)
siren - : leylak (88/3b)
sirkire -: sağanak halinde yağmak (37/2a)
soġıl - : vurulmak (10/8b)
soġıs - : savaş (8/9)
sok - : atmak (34/10b, 54/13b)
sok - : esmek (30/9b)
sok - : kurmak, yapmak (11/8b)
sokır - : kör (45/9b)
sokır - : kör (85/7b)

sokpak - **:** patika (9/4)
sonav - : şu, ta (40/2b)
sonda - **:** o anda (9/14)
sonşa - **:** onca (21/7b)
soŋınan - : peşinden (17/4b)
sorġala - : damlamak, dökülmek, akmak (40/16b)
sorla - : ağlamak, acı çekmek (49/20b)
sorlı - : uğursuz, talihsiz (10/15b)
sotkar - **:** yaramaz (18/19)
sotkar - **:** yaramaz (49/19b)
soz - **:** uzatmak (39/7)
söre - **:** raf (59/3a)
söylem - : cümle (23/20b)
suktan - : gözünü dikmek(15/1b)
sula - **:** boylu boyunca uzanmak, yatmak (9/12)
suluv - : güzel (40/3c)
sur - : yüz (15/2b)
surapıl - : şiddetli sert savaş (9/29)
surġılt - **:** gri(18/6)
surk - **:** surat (42/5b)
surlan - : rengi kaçmak (71/8a)
suvsar - : ağaç sansarı, zerdeve (12/14)
suvsın - : içecek, suv (59/1b)
süle-sopa - : gelişi güzel, üstünkörü (16/8b)
süŋgi - : buz sarkıtı (47/16b)
süŋgi - : gömülmek (71/5a)
sürin - : düşeyazmak (82/2b)
sürt - **:** silmek, temizlemek, kurulamak (20/11a)
süvret - **:** resim (29/31a)
süye - **:** desteklemek, dayamak (26/21a)
süyek - **:** kemik (73/2b)
süyüktim - **:** sevgilim (21/7a)

Ş
şabıt - **:** ilham (22/1b)
şaġala - : martı (29/32a)
şaġın - : küçük (55/19a)
şak - : an, zaman, çağ (24/2a)
şak - **:** uygun (31/7a)
şakşaŋ - : konuşma (14/7)
şala - : olgunlaşmamış (62/2)
şala - : yarım, eksik (229/10)
şalġı - : tırpan (46/1b)
şalġın - : çayır (25/14a)
şalġın - : çayır (44/9a)
şalkar - : geniş, uçsuz bucaksız (35/27)
şalkasınan - : sırtını yaslayarak (270/50)
şalkı - : dolup taşmak (38/16b)
şana - : kızak (49/2b, 83/20a)

şandı - : sıkıca bağlamak (21/9b)
şaŋ - : toz (34/1b)
şaŋ - : toz, toz toprak (12/10)
şaŋırak - : çadırın en üst noktası, kubbesini oluşturan yuvarlak (55/20a)
şap - : keskin bir aletli kesmek, biçmek (46/2b)
şapkıla - : koşuşturmak (50/30)
şarasızdan - : çaresizce (252/4b)
şarık - : gökyüzü, sema (22/b)
şarıkta - : yükseklere uçmak (28/11a)
şark ur - : koşuşturmak (28/13a)
şarla - : gezmek, dolaşmak (47/6a)
şarşa - : yorulmak (54/5b)
şaruva - : çiftçilik, tarım işleriyle uğraşan kişi (31/4b)
şaruva - : iş (55/19a)
şaş - : dağıtmak, sıçratmak (25/14b, 38/16b)
şaşbav - : saç bağı, toka(76/20a)
şaşuv - : gelinin başından aşağı saçılan şeker vb. şeyler (39/20)
şatkal - : dağ geçidi, derbent, belen (47/1a)
şattık - : neşe, mutluluk (23/14b)
şav - : hızlı koşmak (36/22)
şav tart - : ihtiyarlamak (22/1b)
şayka - : sallamak (11/3b)
şaykal - : sallanmak (49/12b, 53/1c)
şaylık - : cesareti kırılmak (73/13a)
şek - : keçileri yönlendirmek, bir yere sürmek için söylenen söz (10/8b)
şekte - : sınır koymak (65/15b)
şekte - : sınırlamak (43/19b)
şert - : fiske vurma (14/23)
şert - : saz teline dokunmak, çalmak (12/19)
şert (sır) - : içini dökmek, dert yanmak (29/37a)
şeş - : çözmek (16/10b)
şeşe - : anne (28/5b, 70/1b)
şeşin - : soyunmak (11/28a)
şet - : kenar (23/12a)
şetsiz-şeksiz - : sonsuz, sınırsız (32/13a)
şettet - : dışlamak, uzak tutmak (12/5)
şıbın - : iskambilde sinek (12/24)
şıda - : dayanmak (10/20b)
şığar - : belki, galiba (31/19a)
şık - : çiy (28/10b)
şılbır - : yular (36/8)
şımıldık - : perde (87/5a)
şımşık - : çimdik (15/9a)
şın - : gerçek (28/2a)
şındık - : gerçek (17/19a)
şını - : cam (34/18a)
şınık - : alışmak, pişmek, tecrübe kazanmak (33/15b)
şınımen - : gerçekten (82/1b)
şıŋ - : doruk, zirve (10/18b)

şıŋġır - : katıla katıla gülme sesi (42/13b)
şıraylas - : bakışmak (32/19a)
şırıl - : cıvıltı (20/13a)
şırılda - : cıvıldamak (57/10b)
şırılda - : zırıl zırıl ağlamak (13/12a)
şırın - **:** usare (54/15a)
şırma - : sıkı sıkı sarmak, bağlamak (23/2b)
şırpı - : kibrit çöpü (33/18a)
şırşa - : çam ağacı (68/4b)
şıt - : üzerinde baskı ile yapılmış renkli biçimler bulunan pamuklu kumaş, basma (27/19)
şıtına - : çatlamak (8/9)
Şilde - : Temmuz ayı (68/5b)
şirkin - : özlem, hasret vb. duyguları pekiştirmek için söylenen ünlem, keşke, hey gidi, ah vb. (12/21)
şiye - : vişne (31/8a)
şiyşa - **:** cam (49/18b)
şoktan - : ateş saçmak (31/8a)
şoljaŋda - : şımarıklık etmek (14/9)
şoljaŋda - : şımarmak (81/21)
şom - **:** dibine batmak (11/4b)
şomıl - : yıkanmak, suya girmek (39/9)
şoşı - : ürkmek, çok korkmak (21/18a)
şot - : çapa (12/7)
şöbere - : torunun çocuğu (66/15b)
şöl - **:** susuzluk (60/11a)
şölde - **:** susamak (13/3a)
şöp - **:** ot (25/14a)
şubat - : sürüklemek (27/17)
şuğıla - : güneş ışığı, ışın, şule (31/10a)
şuvak - : ışın, ışık (8/4)
şuvılda - : gürilti çıkartmak (21/13a)
şuvla - : gürültü çıkartmak (14/3)
şüyir - : burun kıvırmak (24/5a)

T
tabala - : birinin başarısızlığına sevinmek (29/24a)
täbärik - : ölen kişinin dağıtılan eşyası (12/13)
taġala - **:** nallamak (59/4b)
taġdır - **:** kader (10/12b)
taġı - **:** yine (13/1b)
täkappar - : mağrur (31/9b, 139/13a, 254/64)
takıya - **:** ince kumaştan ve çoğunlukla yarum küre biçiminde başlık, takke (24/3a)
tal - : çok yorulmak (54/19a)
tal - **:** tane (28/8a)
tal - : yaş dalları olan, ince yapraklı ağaç (13/6a)
tal şıbık - : yeni yetişmekte olan (22/21a)
talas - : yarışmak (46/2b)
talastır - : eşleştirmek, denkleştirmek (20/3a)

talay - : nice, çok, birçok (31/1b)
talġam - : zevk, beğeni (42/19b)
talıksı - : hâlsizleşmek, yorulmak (48/10)
taltüs - : öğlen vakti (29/16a)
tamak - : boğaz (7/10)
tamaşala - : büyük bir beğeniyle izlemek (31/2b)
Tamız - : Ağustos (46/2b)
tamız - : damlatmak (45/2b)
tamsan - : hayretle bakmak (50/27)
tamşı - : damla (54/3b)
tamtık - : kalıntı, artık (41/4b)
tamuk - : cehennem (23/18b)
tanav - : geniz (24/5a)
taŋ - : sabah (8/6)
taŋerteŋ - : sabah (181/20b)
taŋırka - : şaşırmak (15/6b)
tap - : bulmak (18/9)
tap - : doğurmak, yavrulamak (21/16a)
tapjıl - : kıpırdamak (31/7b)
tapta - : beğenmemek (43/24a)
tarın - : sıkıntı, yoksulluk çekmek (79/5b)
tarlan - : benekli, lacalı, çapar (47/7a)
tarpaŋ - : yere sert sert basarak yürürken çıkan ses (26/10b)
tarşılık - : yoksulluk (37/2b)
tart - : benzemek (14/14)
tart - : bir tarafa yönelip gitmek (10/5b)
tart - : ilgisini çekmek (9/17)
taskereŋ - : sağır (84/20a)
tasta - : bırakmak (12/28)
tat bas - : paslanmak (12/9)
tatuv-tätti – iyi geçinen (11/6b)
tävir - : kötü olmayan, iyi (14/24)
tavsıl - : bitmek (21/4b, 70/11b)
tavsıt - : bitirmek (31/18a)
tay - : kaymak (81/17)
tayak - : değnek, sopa (26/4a)
tayan - : gelmek, yaklaşmak (52/3b)
täyiri - : tatmin olmama, beğenmeme durumlarında kullanılan ifade (49/18b)
taysal - : çekinmek, korkmak (27/13)
taza - : temiz (30/12b)
tebiren - : heyecanlanmak, coşmak (31/19a)
tegis - : tam (239/98)
tekke - : boşuna (22/8c)
tekşe - : dağ yamaçlarındaki küçük ova, düz yer (48/20)
teli - : uygun görmek (69/2b)
telmir - : gözünü ayırmamak (27/40)
tentek - : yaramaz (10/1b)
teŋestir - : eşleştir (20/4a)
teŋsel - : sallanmak (73/4a)

tepekte - : topuklamak (22/6b)
terbet - : sallamak (7/4)
terek - : kavak (15/14a)
tereze - : pencere (20/4a, 73/1a)
tığıl - : saklanmak (91/6a)
tığında - : tıkamak (57/12b)
tılsım - : gizli (72/5b)
tım - : pek çok (42/17b)
tımırsık - : esintisiz, bunaltıcı, boğucu (48/1)
tın - : bitmek (47/10a)
tın - : sakinleşmek (30/15b)
tındır - : bir işi halletmek, yapmak (32/2a)
tınım al - : dinlenmek (64/7b)
tınıştık - : barış, sessizlik (7/1)
tıyanak - : sabitlik (63/17)
tıyın - : para (24/10b)
til bit - : konuşmaya başlamak (45/8b)
til kelme - : söyleyememek (30/11a)
til tiygiz - : laf söylemek (52/5b)
timiski - : devamlı ve ısrarla aramak (64/7b)
tinti - : altını üstine getirerek aramak (64/8b)
tiri - : canlı (70/8b)
tirlik - : iş (11/2b)
tirşilik - : hayat, yaşam (12/5)
tiyttey - : küçücük (86/21a)
tobılğı - : kamçıya sap olarak kullanılan kızılcık ağacı (17/2c)
toġay - : dere (56/10a)
tok - : elektrik cereyanı, akımı (88/6a)
tokta - : durmak (27/21, 34/)
tolġan - : derin düşüncelere dalmak (32/18a, 64/4b)
tolıksı - : gürbüzleşmek (31/9a)
tolkı - : heyecanlanmak (50/35)
tona - : yağmalamak, soymak, talan etmek(12/11)
top - : grup (15/9a)
tor - : tuzak kurmak (27/22)
torġın - : çok değerli, ince, ipek kumaş (32/1b)
torsıktay - : tıknaz, tombul (11/26a)
tos - : önünü almak, engellemek (49/8b)
tot bas - : paslanmak (70/14b)
toy - : düğün (39/23)
toz - : köhneleşmek, eskirmek (12/22, 70/14b)
töbeles - : dövüşme(22/8b)
tömen - : aşağı (40/16b)
tön - : gelmek (73/6a)
töŋirek - : çevre, etraf (52/6a)
töŋker - : çevirmek, altını üstine getirmek (12/15)
töraġa - : önder (135/21a)
tös - : göğüş (13/1a)
töte - : dayanmak (34/17a)

töz - : dayanmak (116/12a)
tözgisiz - : dayanılmaz (86/8b)
tuġır - : avcı kuşların konaklama yeri(22/11b)
tula boy - : tüm vücudu (31/9a)
tulġa - : kişi, şahıs (77/18a)
tulım - : çocukların, kulak ve alın arasına ve enselerinin üst kısımlarına nazardan korumak için bırakılan saç, perçem (29/34a)
tuman - : sis (15/2a)
tumşala - : ağzı, burnu sarmak, kapamak, örtmek (21/7b)
tumşala - : sis basmak (15/5a)
tunık - : temiz, berrak, duru(13/3b)
tunjıra - : üzülmek, derin düşünceye dalmak (25/12b)
tunşık - : boğulmak, nefes alamamak (48/10)
tuŋġış - : ilk (157/9b)
tuŋġıyık - : çok derin, dipsiz (31/1a)
tur - : birleşik fiillerde süreklilik anlamını verir (44/11a)
tur - : yaşamak (21/9a)
turakta - : bir yere yerleşmek (20/20a)
turpayı - : kaba (57/14b)
tusav - : henüz yürümeye başlayan çocuğun düzgün yürümesi için ayaklarına bağlanan ipin saygıdeğer biri tarafından kesilme geleneği (79/14a)
tuvġan - : akraba (85/2b)
tuvla - : öfkelenmek, sinirlenmek (53/12b)
tuvla - : sinirlenmek (26/10b)
tuyak - : at, eşek gibi hayvanların ayak tırnakları, toynak (27/34)
tügende - : eksiğini gediğini gidermek (8/15)
tüle - : yenilenmek, canlanmak, güzelleşmek (46/24a)
tüley - : geniş düzlük (11/25a)
tülik - : büyük ve küçük hayvanların genel adı (41/14a)
tün - : gece (8/6)
tünek - : karanlık (74/6b)
tüner - : kararmak (hava) (52/2b)
tüŋil - : üzgün olmak (66/8b)
tüp - : kök (ağaç) (46/20b)
tür - : sıvamak, kıvırmak (49/8b)
türme - : hapis (53/17b)
türşik - : tüyleri ürpermek, diken diken olmak; tiksinmek (51/21)
tüs - : gelmek (20/9a)
tüs - : girmek (11/29a)
tüs - : yağmak (kar) (29/20a)
tüsin - : anlamak (19/43)
tüsinikti - : belirli, anlaşılır, açık (21/7a)
tütin - : duman (50/26)
tüyil - : tutılmak (24/8a)
tüynek - : kavun ve karpuzun olgunlaşmamış, ham şekli, kelek (40/7c).

U
uday - : tereddütlü kararsız (30/10b)
uġın - : öğrenmek (9/25)

ujmak - : cennet (23/17b)
uksa - : benzemek (7/1)
uksas - : benzer (18/10)
ulan-ġayır – uçsuz bucaksız (33/9a)
ulı - : uğuldamak (9/11)
ulpa - : yumuşacık, bembeyaz (15/6a)
umtıl - : belli bir amaca ulaşmak için çalışmak (22/23a)
unat - : beğenmek (35/24)
upay - : hisse, hak (8/15)
urı - : hırsız (64/8b)
urıs - : savaşmak (11/11b)
urıs - : sövmek (9/8)
urpak - : evlat (24/14a)
usta - : demir ustası, marangoz (34/14b)
usta - : tutmak (44/4b)
uttır - : kaybetmek (28/12b)
uv - : zehir (45/2b)
uvat - : avutmak (20/15a)
uvat - : öğütmek, parçalamak (30/14a)
uvık - : çadırın kubesini oluşturan çubuklardan her biri (55/20a)
uvıs - : avuç (25/2b)
uvız - : yeni doğurmuş memelilerin ilk sütü, ağız (41/5b)
uyal - : utanmak (79/5a)
uyat - : ayıp (27/35)
uykı-tuykı - : karmaşıklık, alt üst, tarumar (44/1b)
uytkı - : sert esmek (rüzgâr) (50/23)
uzat - : kızını evlendirmek (8/13)

Ü
ülbire - : yumuşacık olmak (31/6a)
ülgir - : yetişmek (17/7c)
ülken - : büyük (16/16b)
ün - : ses (46/8b)
ündes - : konuşmak (30/11a)
ündes - : uyumlu, ahenkli olmak (69/18a)
ünsiz - : sessiz (16/13b)
üŋil - : dikkatle bakmak (53/13a)
ürle - : üflemek (19/42)
üsik - : soğuktan donma (49/8b)
üskirik – şiddetli rüzgar, ayaz (33/5b)
üy - : ev (17/19a)
üyir - : çevre (80/10a)
üylen - : evlenmek (39/23)
üymele - : yığılmak (15/9a)
üz - : kesmek, durdurmak(16/4b)
üzdik-sozdık – aralarında mesafe olan, arka arkaya gelen (33/18a)

V
vakıt - **:** zaman (54/4b)
valet - **:** kriko (42/3b)
vayım - : endişe, kaygı (14/22)
Volga - : bir tür araba markası (34/2b)

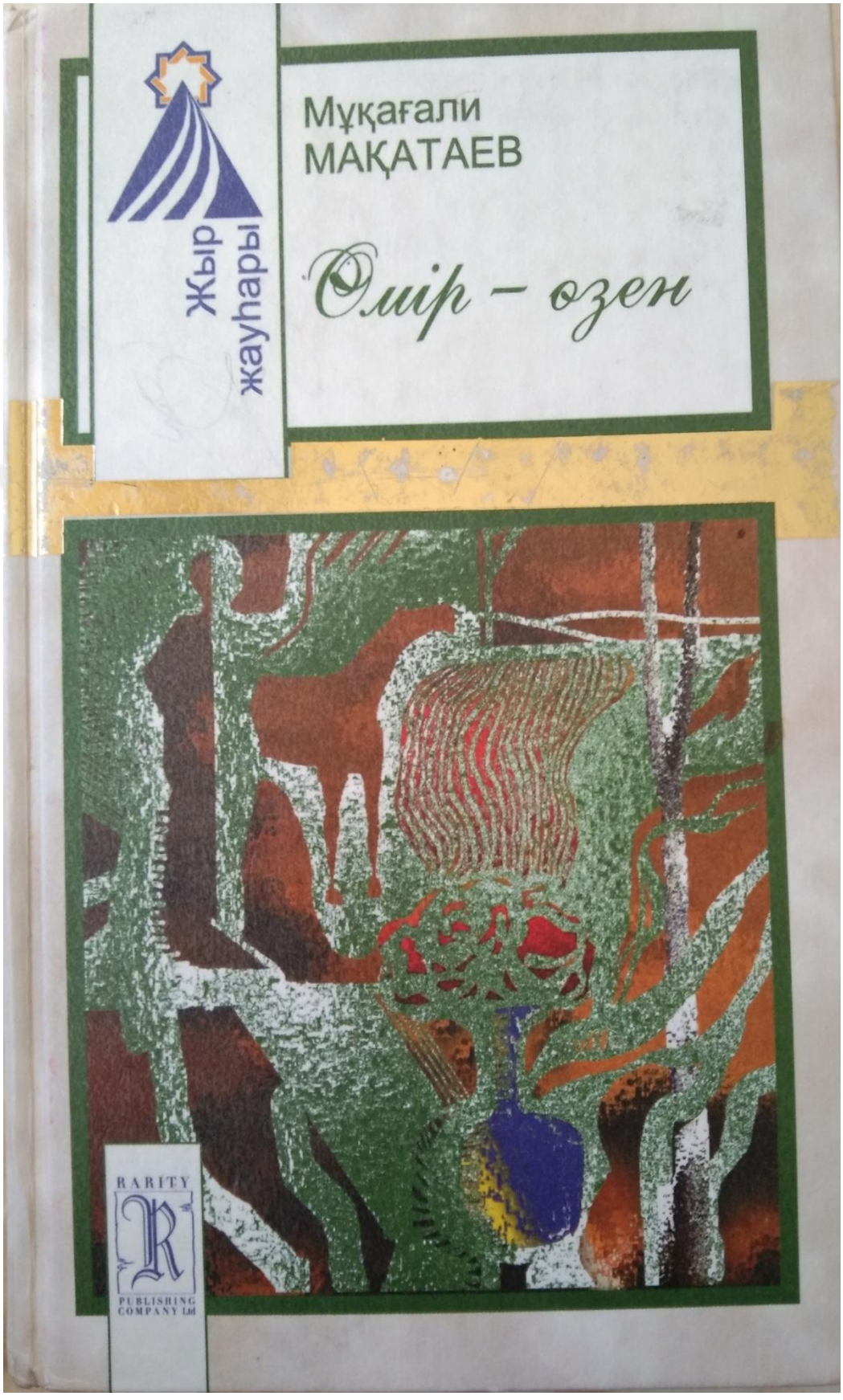
Y
yapır-ay - **:** eyvah (45/1c)

Z
zaryad - : şarj (88/5a)
zat - : şey, eşya (61/20)
zavla - : hızlı gitmek, çabuk gitmek (19/31)
zayıp - : yar, eş (50/37)
zeŋbirek - **:** top (51/19)
zertte - : incelemek, araştırmak (43/23b)
zığır - : öfke, kin (13/4b)
zımıra - : yıldırım gibi geçmek (23/4b)
zından - **:** hapis (72/)
zırlavık - : hızlı uçan (23/4b)
ziyalı - : aydın, münevver (20/6b)

ÖZEL İSİMLER SÖZLÜĞÜ

Abay -: Kazak şairi (159/şb)
Alpamıs - : Kazak, Özbek, Karakalpak vb. Türk halkları destanının ana karakteri (79/9a)
Bethoven - : Beethoven (ünlü bir alman bestecisi) (83/şb)
Esenin - : Sergey Esenin, ünlü bir Rus şairi (224/b)
Fariyza - : ünlü bir Kazak şairi (127/şb)
Gerkules - : Herkül (79/11a)
Groznıy - : bir Rus Çarı (44/5b)
Ġabiyt Müsirepov – Kazak yazarı ve şairi (126/b)
İysatay - : Rus sömürgecilerine karşı ayaklanma liderlerinden biri (218/7b)
Jäŋgir – 1629-1652 yıllarında yöneten bir Kazak hanı (62/5)
Kajığumar Kuvandıkov – Kazak tiyatrosunun teorik tarihi araştırmacısı (224/a)
Kipr - : Kıbrıs (82/14a)
Lermontov - : Mihail Yüryeviç Lermontov, ünlü bir Rus şairi (84/2b)
Mahambet - : Rus sömürgecilere karşı ayaklanma liderlerinden biri, Kazak şairi (218/7b)
Mayakovskiy - : Vladimir Mayakovskiy, ünlü bir Rus şairi (224/b)
Maygül - : Şairin kızının ismi (24/b)
Motsart - : Mozart (148/2)
Muzdı muhiyt - : Kuzey Buz Okeanusu (82/15a)
Otırar - : Moğol istilasından önceki Orta Asya'nın en büyük şehirlerinden biri (11/5b)
Puşkin - : Aleksandr Sergeyeviç Puşkin, ünlü bir Rus yazarı ve şairi (227/b)
Sergey - Sergey Esenin (119/1)
Spartak - : Spartaküs (62/11)
Tokbergen - : Şairin arkadaşının ismi (79/b)
Tölegen - : ünlü bir Kazak şairi (117b)
Tsezar - : Sezar (Bir Roma İmparatoru) (62/12)
Tyan Şan - : Tanrı Dağları (165)

EK: ESERDEN ÖRNEK SAYFALARIN TIPKIBASIMI

Жыр жауһары
Мұқағали МАҚАТАЕВ
Өмір – өзен
RARITY
PUBLISHING COMPANY Ltd

Мұқағали Мақатаев

Өмір – өзен

Өлеңдер мен дастандар

Алматы
«Раритет»
2005

ББК 84Қаз7-5
М16

Қазақстан Республикасы Мәдениет, ақпарат және спорт министрлігі бағдарламасы бойынша шығарылды

Серия 2002 жылдан бастап шығарылып келеді

Зейнолла СЕРІККАЛИҰЛЫНЫҢ
«АЛТЫН ҚОР» кітапханасы

Көркем безендірмесі негізін салған Александр Тленшиев

Мақатаев М.

М16 Өмір — өзен: Өлеңдер мен дастандар/Құраст. Б.Қошым-Ноғай. — Алматы: Раритет, 2005. — 288 бет. — «Алтын қор» кітапханасы.

ISBN 9965-663-79-3

Қазақтың аса дарынды ақиық ақыны, Қазақстан Республикасы Мемлекеттік сыйлығының лауреаты Мұқағали Мақатаевтың бұл кітабына оның әр кезде жарық көрген жинақтарынан ең таңдаулы лирикалық өлеңдері мен дастандары іріктеліп енгізілді. Поэзия пырағын ауыздықтаған айтулы ақын жырлары өзінің терең философиялық толғамдарымен, шынайылығымен, қарапайым кестесімен оқырман жүрегін баурап алады.

М $\frac{4702250202-12}{413(05)-05}$

ББК 84Қаз7-5

ISBN 9965-663-79-3

© «Раритет» БК, 2005
© Безендірген Б. Серікбай, 2005

«АРМЫСЫҢДАР, ДОСТАР!» КІТАБЫНАН (1966 жыл)

БЕСІК БАСЫНДА

Ұқсайды бар тыныштық Жер бетінде
Ұйқыдағы сәбидің келбетіне.
Ояту былай тұрсын, рұқсат жоқ
Ұйқтап жатқан ұлымды тербетуге.

Ұйқта, ұлым, ұйқта, бөпем, қасыңдамын,
Керек емес, дүния, асылдарың!
Бақыт, байлық — барлығы менің үшін
Сенің бір кеп мойныма асылғаның.

Аймалайсың жанымды күлкіңменен,
Тамағыңнан айналдым бүлкілдеген.
Не дейсің сен бұртиып, айтшы, сәулем,
Қытықтаған жүректі бір тілменен?

...Қандай ғана анадан туады адам
Сәбилердің ұйқысын қуалаған?!
О, тыныштық! Тыныштық қандай рақат!
Қандай рақат сәбилер жыламаған!

Ұқсайды бар тыныштық Жер бетінде
Ұйқыдағы сәбидің келбетіне.
Кім болсаң ол бол, мейлің, рұқсат жоқ
Ұйқтап жатқан ұлымды тербетуге!

КҮЗЕТШІ

Сәлем бере бара қалсаң Мұратқа,
«Тыныштық» деп алдымен айт, сұратпа.
— Тыныштық па, тыныштық па, балалар? —
Деп отырар қысы-жазы шуақта.

Қыс та таныс қоржынына мұз артқан,
Бәрі таныс: жылымық түн, ұзақ таң.
Өмір таныс өмір жасын ұзартқан,
Әзірге аман өлім дейтін тұзақтан.

Шатынаған соғыс салған сызаттан
Кәрі кеуде жалын атқан, сыз атқан!
Төрт баланы тыныштыққа құрбан қып,
Төрт келінді төрт адамға ұзатқан.

Төрт келіннен алып қалды төрт бала,
Өзі — пана, ал өзіне — төрт пана.
Қартың отыр түгендеп ап ұпайын,
«Айырбастап төрт қараға төрт қара».

Қартың қазір бір бәйтерек мәуелі,
Сексен емес, жүзіңнен де дәмелі.
Сәлеміңе қайтаратын жауабы:
— Тыныштық па? — деп сұрайды әуелі.

Суыт жүрген кәріден де, жастан да:
— Тыныштық па? — деп сұрайды сасқанда.
Күн күркіреп шатырласа найзағай:
— Тыныштық па? — деп қарайды аспанға.

Өмірде әлі қауіп көп қой не түрлі,
Қарт қалғымай күзетші боп бекінді.
Сәл ұйқтаса төрт немере төрт жаққа
Көзден ғайып болатұғын секілді.

СӘБИ-АНА

Айналғанда аядай қалашықты,
Алдымыздан кішкентай Ана шықты.
Қырда отырған ауылға апаратын
Жалғыз аяқ соқпақтан адасыпты.

Бір қолында батпандай қуыршағы,
Бір қолында ойыншық құлыншағы.
Екі жансыз мүсінді мәпелейді,
Мәпелейді, біресе ұрысады.

Қарадық та, селт етпей жанарымыз,
Алжыған ға санадық Ананы біз.
...Бораны ұлып, бетінен боздағы ұшқан
Сұлап жатыр далада жаралы күз.

Бәйек болмай отырған жан қалмады,
Сонда да Ана назарын аудармады.
Сәбидейін өзімен өзі болып,
Қуыршақ пен құлыншақ — алданғаны.

Сөзге тартпақ болып ек, естімеді,
(Адам қалай оп-оңай ескіреді?
Адамның ғұмырынан қысқа не бар,
Күн еңкейсе болғаны, кеш кіреді).

— Жастар-ай, жамандық жоқ көңіліңізде,
Мына отырған Ана кім, көрдіңіз бе? —
Бір күрсініп алды да отырған қарт,
Ана өмірін баяндап берді бізге.

(Ана халін қарттан біз ұғындық кең)
Жиырма үш жыл сарғайған құр үмітпен!
Жиырма үш жыл сарғайған құр үмітпен
Сәби-ана сапардан ұлын күткен.

Сұрапылдан сәбиі оралмапты,
Қуыршақ пен құлыншақ содан қапты.

– 9 –

Mukağali MAKATAYEV

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı: Kamila Yunussova
Doğum tarihi: 26.12.1993
Doğum yeri: Kazakistan
E-posta: camellia.93@mail.ru

Eğitim Bilgileri

2011-2015 Arkalık Devlet Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Yabanci Diller Bölümü, Lisans
2014 Bratislava University named after Comenius.
2017- 2020 Kocaeli Üniversitesi Fen ve Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yüksek Lisans.